

การศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล
อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
ประจักษ์ ภูมินา

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2553

การศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล
อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

ปริญญาานิพนธ์
ของ
ประจักษ์ ภูมิณา

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2553
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล
อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

บทคัดย่อ
ของ
ประจักษ์ ภูมินา

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2553

ประจักษ์ ภูมิณา. (2553). การศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสายบุรี จังหวัดยะลา. ปริญญาโท. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์พทุทธิ ศุภเศรษฐศิริ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า.

การศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสายบุรี จังหวัดยะลา มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์หัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสายบุรี จังหวัดยะลา โดยศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการผลิต ลวดลาย การใช้สี การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการบริหารจัดการ

ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือหัตถกรรมผ้าทอยกมุกชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสายบุรี จังหวัดยะลาที่มีลวดลายแตกต่างกัน จากผ้าทอยกมุกแบบ 2-12 ตะกอล จำนวน 100 ผืน

ผลการวิจัยพบว่าหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสายบุรี จังหวัดยะลาเป็นผ้าทอที่สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ยวนที่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในท้องถิ่นที่ถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมาเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม

สรุปผลจากการศึกษาชิ้นงานหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสายบุรี จังหวัดยะลา มีกระบวนการทอแยกประเภทได้ตามตะกอลตั้งแต่ 2-12 ตะกอล และมีการตั้งชื่อลายตามลักษณะที่พบเห็นจากธรรมชาติ โครงสร้างของลวดลายมีทั้งแบบดั้งเดิม และแบบปัจจุบัน สีที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นสีวรรณะเย็น สีวรรณะร้อน สีสามเหล้า และสีกลมกลืน มีการใช้สีจากธรรมชาติ ลวดลายที่พบมากที่สุดคือ ลายดอกพิกุล ลายดอกจัน และลายเม็ดพริกไทย และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อยู่ 5 ประเภท คือผ้าขึ้น ย่ามหรือถุงผ้า สไบ ผ้าแถบริ้ว และเสื้อผ้าสตรีสำเร็จรูป

การถ่ายทอดความรู้ มีการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้ายกมุกโดยใช้บริเวณที่ตั้งกลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น และใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการจัดเก็บผ้าทอโบราณไว้ที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย-ยวน ยะลา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ มีการสอนการทอผ้าให้แก่ผู้สนใจในหมู่บ้าน วิธีการถ่ายทอดจะใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนนักศึกษา และประชาชนทั่วไป โดยให้ผู้ทอผ้าเป็นผู้สอนในที่ตั้งกลุ่ม โดยอาศัยผู้ทอซึ่งเป็นทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นวิทยากร

การบริหารจัดการ มีการบริหารจัดการ โดยเลือกดำเนินการในลักษณะเปิดสู่ชุมชน มีเป้าหมายเพื่อสนองต่อปัจจัยดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานด้วยการเลือกทอผ้าสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวันและคำนึงถึงหลักความประหยัด

ประเด็นที่น่าศึกษาต่อไปได้แก่ ลวดลายหัตถกรรมผ้าทอยกมุกในแหล่งอื่น ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการสืบทอดหัตถกรรมผ้าทอยกมุก ประเภทนี้ต่อไป

A STUDY OF THAI – YUAN YOK MOOK HANDWEAVING FABRIC TONTAN
SUB-DISTRICT SAOHAI DISTRICT SARABURI PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
PRAJAK POOMINA

Presented in Partial Fulfillment of Requirement for the
Master of Education Degree in Art Education
at Srinakharinwirot University
May 2010

Prajak Poomina. (2553). *The Study of Thai-Yuan Yok Mook Handwearing Fabric Tontan Sub-District, Saohai District, Saraburi Province*. Master Thesis, M.Ed. (Art Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Prit Supasetsiri, Assist. Prof. Chakapong Phaetlukfa.

The objectives of this study were to 1) analyze Thai-Yuan Yok Mook Handwearing Fabric Tontan Sub-District, Saohai District, Saraburi Province in the production process, product design, and coloring matter, 2) develop products, 3) transfer knowledge, and 4) examine management system.

The population and sample of this research were 100 Thai-Yuan Yok Mook Handwearing Fabric Tontan Sub-District, Saohai District, Saraburi Province, which would have different design 2-12 heddle twills of Thai-Yuan Yok Mook Handwearing Fabric.

The research finding revealed that Thai-Yuan Yok Mook Handwearing Fabric Tontan Sub-District, Saohai District, Saraburi Province illustrated the unique of Thai-Yuan nation. It also showed Thai-Yuan art, culture, and wisdom that transferred how to make handwearing for clothes.

In sum, the process of handwearing could be classified by 2-12 heddle twills, and named by product design from natural characteristics. The structure of product were traditional and modern design. Cool, warm, triad, harmony color were used. Moreover, natural color was used. The most favorite design were flowers such as Pikul, Dok Chan, and pepper seed. There were 5 product developments such as skirts, bags, breast wraps, and lady clothes.

Knowledge transfer was implied in Yok Mook Handwearing Fabric at learning community which used to be the cultural tourism. The ancient handwearing fabric was stored at the Thai Yuan culture hall in Saraburi province. Teaching class of handwearing fabric was provided to interested people in the village. The new knowledge would be transferred to students and all people. The handwearing fabric makers would be teachers. They were one of the most important resources in the local.

The management system operated by the community, which emphasized the basic of living for selecting the handwearing fabric in the daily life and sufficient economy.

Next interesting study was the design of Yok Mook Handwearing Fabric in other places which could be high benefits for Yok Mook Handwearing Fabric.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสงขลา จังหวัดสระบุรี

ของ

ประจักษ์ ภูมินา

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่..... เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

()

.....กรรมการ

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า)

(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า)

.....กรรมการ

()

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์เรื่อง การศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา สำเร็จลงด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ ประธานกรรมการที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า กรรมการที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในการทำปริญญานิพนธ์ จึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณผู้สูงอายุ ชาวบ้านและลูกหลานชาวไท-ยวนตำบลต้นตาลทุกท่านที่ได้กรุณาให้คำสัมภาษณ์ เอื้อเฟื้อชิ้นงานหัตถกรรมผ้าทอยกมุกให้บันทึกภาพ และให้ความช่วยเหลือในการทำวิจัยครั้งนี้

สุดท้ายผู้วิจัยขอขอบพระคุณบุพการีและอาจารย์ทรงชัย วรรณกุล ญาติพี่น้องและผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ช่วยเหลือและให้ขวัญกำลังใจกับผู้วิจัย จนทำให้มีความสำเร็จในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ประจักษ์ ภูมินา

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	6
ความสำคัญของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดสระบุรี.....	9
ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลต้นตาล.....	16
ประวัติชาวไท-ยวนในจังหวัดสระบุรี.....	17
ข้อมูลเกี่ยวกับหัตถกรรมผ้าทอ.....	24
ข้อมูลการใช้สีในลวดลายการทอ.....	52
ข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้.....	72
ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการ.....	75
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	78
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	84
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	84
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	84
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	85
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	86
วิเคราะห์กระบวนการผลิต.....	86
วิเคราะห์ลวดลาย การใช้สี และการพัฒนาผลิตภัณฑ์.....	102
วิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้.....	164
วิเคราะห์การบริหารจัดการ.....	167

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	174
จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	174
ขอบเขตของการวิจัย.....	174
วิธีดำเนินการวิจัย.....	174
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	175
สรุปผลการวิจัย.....	176
อภิปรายผล.....	183
ข้อเสนอแนะ.....	183
 บรรณานุกรม.....	 185
 ภาคผนวก.....	 189
ภาคผนวก ก.....	190
ภาคผนวก ข.....	194
 ประวัติย่อผู้วิจัย.....	 197

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ส่วนของพืชที่ให้สีไปใช้ประโยชน์.....	60
2 สีธรรมชาติที่ได้จากพืช.....	60
3 สีธรรมชาติที่ได้จากสัตว์.....	62
4 สีธรรมชาติที่ได้จากแร่ธาตุ.....	62
5 จุดเด่นและจุดด้อยของสีแต่ละชนิดที่ใช้ย้อมเส้นด้ายหรือผ้า.....	68
6 ความแตกต่างในเชิงคุณภาพ.....	69

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แม่ใหญ่ปิ่น แก่นโลहित และ แม่ใหญ่สุข เขื่อนคำ บรรพบุรุษชาวไท-ยวน ผู้สืบทอดการทอผ้ายกมุก.....	86
2 การทอผ้ายกมุกโดยคนที่ 1 เป็นคนพุ่งด้าย และคนที่ 2 เป็นคนช่วยยกตะกอล.....	88
3 การทอผ้ายกมุกจะต้องใช้ด้ายยืน 2 ชั้น และลักษณะรูปแบบการทอ.....	89
4 สมาชิกกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาล.....	90
5 กี่หรือหูกสำหรับใช้เป็นอุปกรณ์ในการทอผ้า.....	90
6 เส้นไหมประดิษฐ์.....	91
7 อุปกรณ์ในการกรอด้าย.....	91
8 การเดินด้าย.....	92
9 การสับหูกหรือร้อยพันหัว.....	92
10 การม้วนด้ายใส่เพลลา.....	93
11 บริเวณปลายเครือที่ตัดร้อยเพิ่ม.....	93
12 ขั้นตอนการทอ.....	94
13 การทอผ้ายกมุกของกลุ่มต้นตาล.....	95
14 ส่วนประกอบของอุปกรณ์การทอผ้ายกมุกที่ชุมชนใช้อยู่.....	96
15 ด้ายยืนของผ้าทอยกมุกจะมี 2 ชุด ผู้ทอจะรวมผูกไว้ด้านบน.....	96
16 ด้ายยืนที่รวมผูกไว้ด้านบน จะนำมาใส่ใบพัดแทน เป็นลักษณะใบพัด 2 ชั้น.....	96
17 ใบพัดด้ายยืน และเฟืองเพลลาม้วนเก็บผ้าที่สร้างและปรับปรุงใหม่.....	97
18 กี่ทอผ้ายกมุกที่สร้างเสร็จแล้ว.....	97
19 การทอผ้ายกมุก 6 ตะกอล โดยใช้กี่ของชุมชน (ม้าเหยียบอิสระ).....	98
20 การทอผ้ายกมุก 6 ตะกอล โดยใช้กี่ที่พัฒนาแล้วของ ผศ.ดร.ดวง ทองคำจ้อย (ม้าเหยียบแบบชุด).....	98
21 การออกแบบกี่ทอผ้ายกมุกที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย ชุดดึงตะกอลแบบถ่วงด้วย ลูกตุ้ม 12 ตะกอล.....	99
22 ไม้และการสร้างโครงกี่ทอผ้ายกมุก.....	100
23 ที่ล็อกเพลลาใบพัดด้ายยืนและด้ายยกมุก ใบพัดม้วนด้ายยืนและด้ายยกมุก.....	100
24 เฟืองเพลลาม้วนผ้าและเพลลาม้วนผ้า.....	100
25 รอกตะกอลและตุ้มน้ำหนักถ่วงดึงตะกอล.....	101

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
26 ม้าเหยียบแบบชุด 2 แบบ และม้าเหยียบแบบหมุน.....	101
27 กี๋ทอผ้ายกมุกที่สร้างสำเร็จและนำมาทดลองใช้.....	101
28 ผ้าทอยกมุกที่มีขอบข้างสีแดง.....	103
29 การร้อยด้ายยกมุกเข้าตะกอล 12 ตะกอล.....	103
30 การร้อยด้ายยกมุกเข้าตะกอล 8 ตะกอล.....	104
31 การออกแบบลายผ้ายกมุก 12 ตะกอล.....	105
32 การกำหนดรหัสลายผ้าทอยกมุกจากกราฟ.....	106
33 ลายผ้ายกมุก 12 ตะกอล ที่ใช้เป็นลายหลักในการออกแบบลายอื่น และ รหัสม้าเหยียบแบบชุดเริ่มจาก 1-12 และ 12-1 โดยกลุ่มรหัส 2-4-6-8-9-10, 1-3-5-7-9-10-11, 2-4-6-7-10-11-12, 1-3-5-6-7-11-12, 2-4-5-6-7-12, 1-2-3-4-5-7-10, 2-3-4-5-6-7-11, 1-8-12, 1-2-9, 1-2-3-6-10, 2-3-4-7-11 และ 3-4-5-8-12 ตามลำดับ.....	107
34 ลายผ้ายกมุก 12 ตะกอล และรหัสม้าเหยียบแบบชุดเริ่มจาก 8-12,12-1, 1-12,12-8 โดยกลุ่มรหัสม้าเหยียบที่ผูกตะกอล 2-4-6-8-9-10, 1-3-5-7-9-10-11, 2-4-6-7-10-11-12, 1-3-5-6-7-11-12, 2-4-5-6-7-12, 1-2-3-4-5-7-10, 2-3-4-5-6-7-11, 1-8-12, 1-2-9, 1-2-3-6-10, 2-3-4-7-11 และ 3-4-5-8-12.....	107
35 ลายผ้ายกมุก 12 ตะกอล และรหัสม้าเหยียบแบบชุดเริ่มจาก 9-12,12-9 โดยกลุ่มรหัสม้าเหยียบที่ผูกตะกอล 1-2-9, 1-2-3-6-10, 2-3-4-7-11, 3-4-5-8-12.....	108
36 ลายผ้ายกมุก 12 ตะกอล และรหัสม้าเหยียบแบบชุดเริ่มจาก 1-6, 6-1 โดยกลุ่มรหัสม้าเหยียบที่ผูกตะกอล 2-4-6-8-9-10, 1-3-5-7-9-10-11, 2-4-6-7-10-11-12, 1-3-5-6-7-11-12, 2-4-5-6-7-12 และ 1-2-3-4-5-7-10.....	108
37 ลายผ้ายกมุก 6 ตะกอล และรหัสม้าเหยียบแบบชุดเริ่มจาก 1-8, 7-2, 1-8, และ 7-2 โดยกลุ่มรหัสม้าเหยียบที่ผูกตะกอล 2-4-5, 1-3-5-6, 2-3-6, 1-2-3-4, 1-5, 1-2-6 และ 1-2-3-4-5.....	109

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
38 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 1.....	110
39 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 2.....	110
40 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 3.....	111
41 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 4.....	111
42 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 5.....	112
43 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 6.....	112
44 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 7.....	113
45 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 8.....	113
46 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 9.....	114
47 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 10.....	114
48 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 11.....	115
49 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 12.....	115
50 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 13.....	116
51 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 14.....	116
52 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 15.....	117
53 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 1.....	117
54 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 2.....	118
55 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 3.....	118
56 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 4.....	119
57 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 5.....	119
58 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 6.....	120
59 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 7.....	120
60 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 8.....	121
61 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 9.....	121
62 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 10.....	122
63 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 1.....	122
64 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 2.....	123
65 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 3.....	123

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
66 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 4.....	124
67 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 5.....	124
68 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 6.....	125
69 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 7.....	125
70 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 8.....	126
71 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 9.....	126
72 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 10.....	127
73 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 1.....	127
74 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 12.....	128
75 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 13.....	128
76 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 14.....	129
77 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 15.....	129
78 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 16.....	130
79 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 17.....	130
80 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 18.....	131
81 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 19.....	131
82 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 20.....	132
83 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 21.....	132
84 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 22.....	133
85 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 23.....	133
86 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 24.....	134
87 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 25.....	134
88 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 1.....	135
89 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 2.....	135
90 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 3.....	136
91 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 4.....	135
92 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 5.....	137
93 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 6.....	137

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
94 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 7.....	138
95 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 8.....	138
96 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 9.....	139
97 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 10.....	139
98 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 11.....	140
99 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 12.....	140
100 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 13.....	141
101 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 14.....	141
102 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 15.....	142
103 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 16.....	142
104 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 17.....	143
105 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 18.....	143
106 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 19.....	144
107 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 20.....	144
108 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 21.....	145
109 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 22.....	145
110 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 23.....	146
111 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 24.....	146
112 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 25.....	147
113 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 26.....	147
114 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 27.....	148
115 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 28.....	148
116 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 29.....	149
117 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 3.....	149
118 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 31.....	150
119 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 32.....	150
120 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 33.....	151
121 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 34.....	151

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
122 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 35.....	152
123 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 36.....	152
124 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 37.....	153
125 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 38.....	153
126 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 39.....	154
127 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 40.....	154
128 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 41.....	155
129 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 42.....	155
130 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 43.....	156
131 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 44.....	156
132 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอล แบบที่ 1.....	157
133 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอล แบบที่ 2.....	157
134 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอล แบบที่ 3.....	158
135 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอล แบบที่ 4.....	158
136 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอล แบบที่ 5.....	159
137 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอล แบบที่ 6.....	159
138 ผ้าขึ้นแบบโบราณของผู้หญิงชาวไทย-ยวน ประกอบด้วยส่วนต่างๆ คือ หัวขึ้น ตัวขึ้น และตีนขึ้น.....	161
139 ผ้าขึ้นปัจจุบันของผู้หญิงชาวไทย-ยวน ได้พัฒนาการทอหัวขึ้น และตีนขึ้น เป็นสี่พื้นและทอเฉพาะตัวขึ้นเป็นลวดลาย.....	161
140 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทย่ามยกมุกจากอดีตถึงปัจจุบัน.....	162
141 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าสไบ.....	162
142 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าแถบริ้ว.....	163
143 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทเสื้อผ้าสตรี.....	163
144 อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล และหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไท-ยวน สระบุรี.....	164
145 กล้องบรรจุภัณฑ์ผ้าทอยกมุก.....	171
146 ผ้าทอยกมุกที่ทอเก็บไว้เพื่อจำหน่าย.....	172

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ความงดงามแห่งศิลปะไทย เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางของชนทุกชาติ โดยเฉพาะงานศิลปหัตถกรรม เนื่องจากเป็นงานศิลปะที่แสดงออกถึงฝีมืออันประณีต งดงาม เป็นมรดกตกทอดต่อเนื่องกันมาจากรบรรพบุรุษ งานศิลปหัตถกรรมของไทยมีความโดดเด่นสะท้อนให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่บอกเล่าถึงลักษณะความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจ และสังคมของ ท้องถิ่นตาม ระยะเวลาที่งานศิลปหัตถกรรมนั้นสร้างขึ้นมา โดยมีจุดประสงค์มุ่งไปที่ประโยชน์ใช้สอยเป็นสิ่งแรก ต่อมาเมื่อ สังคมขยายออกไป คุณค่าในการใช้สอยซึ่งเคยเป็นวัตถุประสงค์หลักในการทำงานศิลปหัตถกรรมก็เปลี่ยนไป โดยจากเดิมเคยทำเพื่อใช้สอยในครอบครัว กลายมาเป็นการทำเพื่อซื้อขาย แลกเปลี่ยน หรือผลิตเพื่อจำหน่าย แต่เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาของสังคมไทย งานศิลปหัตถกรรมที่เคยเฟื่องฟูเมื่อครั้งอดีตนั้น ปัจจุบันกลับมีให้เห็นเหลือน้อยเต็มที ดังที่มารุต อัมรานนท์ (2544: 74) ได้กล่าวถึงปัญหาของการอนุรักษ์ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ว่า

ปัญหาของการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเด็นสำคัญก็น่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ และความเจริญ ทางด้าน เทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีผลกระทบทำให้ผลงานที่เป็นศิลปหัตถกรรม และเครื่องใช้พื้นบ้าน ค่อยๆ หด บบบาท หดความสำคัญต่อวิถีทางการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ลงไม่น้อย การดำเนินชีวิตต้อง ดำเนินไปอย่างเร่งรีบเพื่อให้เกิดความสัมพันธกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ งานประเภทศิลปหัตถกรรม และเครื่องใช้พื้นบ้าน ซึ่งต้องอาศัยเวลาและความประณีตในการสร้างสรรค์ก็ต้องถูกแบ่งเวลาไปในการสร้างผลผลิต ที่เป็นหลักให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อให้สมดุลกับสภาวะเศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลงสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว

เมื่องานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านตกอยู่ในสถานการณ์เช่นนี้ จึงเป็นการยากอย่างยิ่งที่จะฟื้นตัว กลับมามีความสำคัญและจำเป็นต่อวิถีทางการดำเนินชีวิตของชาวบ้านได้อีก ทั้งนี้เนื่องจากไม่ทันต่อความเจริญ ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ เสียแล้ว แต่อย่างไรก็ตามงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านก็ยังคงมีความสำคัญอย่าง มากในแง่ของการศึกษาอันจะเป็นหลักฐานส่วนหนึ่ง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเป็นมา และวิวัฒนาการแห่งภูมิ ปัญญาของมนุษยชาติในอดีต สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญ ความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทั้งในกลุ่มชน สภาวะ แวดล้อม ประเพณี และวัฒนธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีทางการดำเนินชีวิตของมนุษยชาติแต่ละกลุ่มได้ เป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อวิถีทางของงานศิลปหัตถกรรมในปัจจุบันได้เดินทางมาสู่จุดนี้แล้วปัญหาที่จะต้อง พิจารณาก็คือ ทำอย่างไรจึงจะสามารถหยุดหรือชลอ สภาพการเสื่อมโทรมหรือสลายตัวของงาน

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านลงได้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนั้น
 วิธีทางหนึ่งซึ่งได้มีผู้กระทำกันอยู่ในปัจจุบัน คือการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นวัตถุไว้ ไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปะ
 เช่น สมุดภาพ ตำราที่เขียนลงในสมุดข่อยหรือแผ่นผ้า หรือประเภทหัตถกรรมและเครื่องใช้พื้นบ้านให้ได้รับ
 การดูแลและรวบรวมไว้อย่างเป็นหมวดหมู่อยู่ในพิพิธภัณฑ์ของท้องถิ่น และของชาติ อีกวิธีทางหนึ่งก็คือ
 การจัดเข้าสู่ระบบการศึกษาเพราะ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนที่ดีที่สุด ดังเช่นสำนักงาน
 คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541: 6) ได้กล่าวว่า

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคน เป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน
 สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีสันติสุข และสามารถเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสม
 และสอดคล้องกับเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านของประเทศ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นกระบวนการและเนื้อหา
 ในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการสร้างภูมิปัญญาให้แก่สังคม

เมื่อย้อนไปพิจารณาถึงอดีตของการศึกษาไทย ก็จะมองเห็นถึงภาระหน้าที่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 ในอดีตที่เคยจัดการศึกษาให้แก่ลูกหลานมาก่อนแล้ว ด้วยการถ่ายทอดวิชาความรู้ต่อกันมา โดยเริ่ม
 การศึกษาจากบ้าน วัด โดยช่างฝีมือในท้องถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ลูก หลาน และคนในท้องถิ่น
 การจัดการศึกษาในลักษณะนี้จึงมีรูปแบบที่หลากหลายและสอดคล้องกับการดำรงชีวิตพื้นฐานหรือวิถีชีวิตของ
 ท้องถิ่น ความหลากหลายของรูปแบบการศึกษาที่เคยมีมาในอดีตได้สูญหายไปเมื่อรัฐเข้ามาควบคุมการศึกษา
 และจัดระบบการศึกษาของประเทศแทนระบบการศึกษาที่เคยมีมาแต่เดิม การจัดการศึกษาที่มีการกำหนด
 นโยบาย หลักการ และแนวปฏิบัติจากหน่วยงานที่อยู่ในส่วนกลางมากเกินไปทำให้หลักสูตรที่นำมาสอน
 ห่างไกลจากชีวิตจริงของท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนรู้เรื่องไกลตัวมากกว่าที่จะรู้เรื่องตัวเองทำให้เกิดปัญหาในการ
 ดำรงชีวิตและช่วยตัวเองไม่ได้ เมื่อสถานการณ์เป็นดังนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแก้ไขระบบ
 การศึกษาให้มีรูปแบบที่เหมาะสมกับสังคมไทยเพื่อช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปะและวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่
 ดังมีเนื้อหาปรากฏใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (2545: 5-7) กล่าวไว้ ดังนี้

กระบวนการในการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องมีความภูมิใจในความเป็นไทย ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
 ของชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ส่วนมาตรา 23(3) กล่าวว่า ให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับศาสนา
 ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทย นอกจากนั้น มาตรา 27 กล่าวว่า
 ให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 และมาตรา 29 ได้ระบุว่า ให้สถานศึกษาร่วมกับชุมชนองค์กรต่าง ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยการจัด
 กระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการในการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรร
 ภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ ในชุมชน

ส่วนทางการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นความสำคัญของ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2546: คำนำ) ได้กล่าวถึงแนวคิด ในการจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ ดังนี้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมแห่งความเป็นไทยในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เปิดโอกาสให้สังคม มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และเป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยเฉพาะตามมาตรา 27 วรรคหนึ่ง ซึ่งได้กำหนดให้ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนการศึกษาต่อ และมาตรา 27 วรรคสอง ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่ เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดี ของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

และในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2542 นั้น กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 198) ยังได้กล่าวถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ไว้ว่า

การทำหลักสูตรสถานศึกษา ต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ความเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น ความจำกัดของทรัพยากร บุคลากรทั้งภายใน และภายนอกของสถานศึกษา นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของท้องถิ่น ไม่ดูถูกภูมิปัญญาของตน พร้อมทั้งพัฒนา ท้องถิ่นของตนให้ทันกับความเจริญภายนอก เน้นโยงให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน โดยเน้นย้ำให้นำชีวิต ของผู้เรียนมาเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษานั้นเอง

การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วยการจัดให้เข้าสู่ระบบการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่ดีเพราะ การศึกษาในปัจจุบันมีเป้าหมายที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในทุกด้าน สถาบันการศึกษาไม่ได้มีหน้าที่ แต่เพียงให้ความรู้ทางวิชาการแก่ผู้เรียนเหมือนอย่างแต่ก่อน การศึกษาต้องยกระดับสภาพความเป็นอยู่ของ ประชาชนในชุมชน ท้องถิ่น ให้ดีขึ้นโดยใช้สถาบันการศึกษาเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมด้านต่าง ๆ เช่น การฝึกอาชีพ การให้ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม รู้จักนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า จึงจะตรงตามเป้าหมายของการศึกษาอย่างแท้จริง

เนื่องจากจังหวัดสระบุรี เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ไม่น้อยกว่า 400 ปี มีประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสระบุรี หลากหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ จึงทำให้สังคมมีลักษณะแบบพหุชาติพันธุ์ แต่ละชาติพันธุ์มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน มีประสบการณ์ที่สั่งสมกันมายาวนานที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดสระบุรีจึงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะชาวไทย-ยวน ในจังหวัดสระบุรี เป็นกลุ่มคนไทยกลุ่มหนึ่งที่ใช้ภาษาพูด และวัฒนธรรมละม้ายกับผู้คนในภาคเหนือแถบเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน ชนกลุ่มนี้เรียกชื่อกลุ่มตนว่า ไทย-ยวน จากการศึกษาของคนไทย-ยวนในจังหวัดสระบุรีว่ามีที่มาที่ไปอย่างไรนั้น อุดม สมพร (2537: 138) ระบุว่า

ในปีพุทธศักราช 2347 ตรงกับปีชวด เป็นปีที่ 23 แห่งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขณะนั้นเชียงแสนตกอยู่ในอิทธิพลของพม่า ซึ่งอาศัยเชียงแสนเป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหารและกำลังพลสำหรับจะยกทัพเข้าตีเมืองฝ่ายเหนือของไทย พระองค์ทรงมีพระราชดำริจะกำจัดอิทธิพลของพม่าให้สิ้นไปจากพื้นแผ่นดินไทย พระองค์ทรงรับสั่งให้พระเจ้าหลานเธอกรมหลวงเทเวศร์รักษาเมืองร่วมกับพระยายมราชจัดกองทัพจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปสมทบกับกองทัพนครลำปาง กองทัพนครเชียงใหม่ กองทัพเมืองน่านและกองทัพนครเวียงจันทน์ รวมเป็น 5 กองทัพเพื่อให้เข้าโจมตีเมืองเชียงแสน กองกำลังทั้ง 5 ล้อมเมืองเชียงแสนไว้ประมาณหนึ่งเดือนก็ตีเมืองได้ พม่าที่อยู่ในเมืองเชียงแสนแตกหนีไป กองทัพไทยได้รื้อป้อมปราการ กำแพงเมือง และเผาบ้านเรือนจนสิ้นซากเพื่อไม่ให้เป็นที่ประโยชน์แก่พม่าอีกต่อไป และได้กวาดต้อนชาวเมืองเชียงแสนทั้งหญิงและชายที่อยู่ในวัยฉกรรจ์พอที่จะมีกำลังเดินทางไกลได้ประมาณ 23,000 คน ชาวเมืองดังกล่าวถูกแบ่งออกเป็นห้าส่วน ส่วนละเท่า ๆ กัน เพื่อมอบให้แก่กองทัพทั้งห้า กองละประมาณ 4,000 กว่าคน กองทัพของเมืองหลวงได้พาชาวเชียงแสนเดินทางมายังกรุงเทพฯ ขณะเดินทางผ่านถึงเมืองสระบุรี บริเวณอำเภอสืบชะตา ชาวเมืองเชียงแสนส่วนหนึ่งมีความประสงค์ตั้งถิ่นฐานทำกินอยู่ ณ ที่นั้น

พิเนตร น้อยพุทธา (2540: 27-28) เป็นชาวไทย-ยวนอำเภอสืบชะตา ได้ศึกษาและนำเสนอข้อมูลทีละเล็กละน้อยเพิ่มเติม ไว้ดีกว่า

คนยวนที่เป็นหัวหน้านำหมู่คนยวน จากเชียงแสนมาครั้งนั้นที่มีชื่อจดจำเล่าขานกันมาจนถึงทุกวันนี้มี 3 คน คือ **ปู่เจ้าฟ้า** ได้นำบริวารมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านเจ้าฟ้า และทุกวันนี้ที่บ้านเจ้าฟ้าก็มีศาลของปู่เจ้าฟ้าตั้งอยู่ เมื่อถึงวันสงกรานต์ชาวบ้านจะเชิญวิญญาณปู่เจ้าฟ้ามาประทับทรงให้ลูกหลานรดน้ำดำหัวให้ ท่านก็จะให้ศีลให้พรและพยากรณ์เหตุการณ์บ้านเมืองให้ทราบ ปู่เจ้าฟามีน้องชายคนหนึ่งชื่อว่า **หนานตะ** นำบริวารมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสืบชะตา (ปัจจุบันเรียกว่าบ้านสวนดอกไม้ อำเภอสืบชะตา จังหวัดสระบุรี) เล่ากันมาว่าหนานตะผู้นี้เป็นผู้มีอาคมขลังมากและรบเก่ง สามารถเอาเต้าปูนยกขึ้นรับลูกธนูที่ศัตรูยิงมาได้ หัวหน้าที่นำหมู่คนยวนอพยพมาครั้งนั้นอีกท่านหนึ่งชื่อว่า **ปู่คัมภีระ** ได้นำบริวารตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านไผ่ล้อม และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวกองโค ในสมัยรัชกาลที่ 2 ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองสระบุรี มีบรรดาศักดิ์ว่า **พระยารัตนกาศ**

ชาวไทย-ยวนที่มาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสระบุรี ได้มาอาศัยอยู่บริเวณแม่น้ำป่าสัก ทั้ง 2 ฝั่ง ถัดจากหัวเมืองปัจจุบันไปทางทิศตะวันตกประมาณ 5 กิโลเมตร เรียกว่าบ้านต้นตาล บ้านท่าช้าง ขึ้นกับอำเภอเสาไห้ และบ้านหนองโน ขึ้นกับอำเภอเมืองสระบุรี ปัจจุบันมีประชากรเชื้อสายไท-ยวนในจังหวัดสระบุรีเป็นจำนวนมาก ศิลปหัตถกรรมผ้าทอของชาวไทย-ยวน ในจังหวัดสระบุรีจึงสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ จากอดีตถึงปัจจุบัน ในระยะแรกการตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสระบุรี ชาวไท-ยวน ยังคงรักษาวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมของชาวไทย-ยวน ไว้อย่างเคร่งครัด ต่อมาได้ผสมผสานกลมกลืนกับประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนภาคกลาง ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมของสระบุรี ความเคร่งครัดในวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมลดน้อยลง ชีวิตเริ่มปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่รอด ฉะนั้นศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต เช่น การเกิด การกิน การตาย ความเชื่อ และความศรัทธาเริ่มเลือนหายไป ในขณะเดียวกันก็ยอมรับความแปลกใหม่ความเป็นอารยะจากวัฒนธรรมอื่นเข้ามาแทนที่ สายเลือดไท-ยวนล้านนาที่อยู่ในตัวลูกหลานไท-ยวนเริ่มจางลง ปัจจุบันเกือบไม่มีเอกลักษณ์แสดงความเป็นไท-ยวนในอดีตให้เห็น นอกจากภาษาพูดและศิลปะการทอผ้า ซึ่งเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม การแต่งกายของผู้หญิงไท-ยวน ซึ่งยังหลงเหลืออยู่บ้างในบางท้องที่ เช่น ตำบลต้นตาล ตำบลท่าช้าง อำเภอเสาไห้ และตำบลหนองโน

จึงเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาศิลปหัตถกรรมผ้าทอชาวไทย-ยวนในจังหวัดสระบุรี เพื่อจะได้นำไปถ่ายทอดให้นักเรียน นักศึกษา ได้ภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รสนิยม ตลอดจนความเป็นมาของวัฒนธรรมสำคัญ ๆ ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยอีกกลุ่มหนึ่ง และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาแก่ผู้ที่ จะศึกษาหัตถกรรมผ้าทอของชาวไทย-ยวนในจังหวัดสระบุรีนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับหัตถกรรมผ้าทอ ในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจตลอดจนเห็นคุณค่าของผ้าทอพื้นบ้าน อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ทั้งนี้อาจเป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูศิลปปะพื้นบ้านของชาติ ในด้านการทอผ้าไว้ได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยเลือกศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี เพราะเป็นแหล่งผลิตหัตถกรรมผ้าทอเพื่อใช้ในวิถีชีวิตของชาวไทย-ยวนที่สืบทอด ต่อกันมาเป็นเวลานาน อีกทั้งมีการรวมกลุ่มผลิตหัตถกรรมผ้าทอที่มีชื่อเสียง และมีตลาดผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษาวิเคราะห์หัตถกรรมผ้าทอยกมุก ในด้านกระบวนการผลิต ลวดลาย การใช้สี ว่ามีเอกลักษณ์และการสร้างสรรค์เฉพาะถิ่นอย่างไร โดยหวังให้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่ส่งเสริมและเกี่ยวข้องกับการผลิตหัตถกรรมผ้าทอ รวมถึงผู้ที่สนใจศึกษา ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นของชาวไทย-ยวน เพื่อใช้งานวิจัยฉบับนี้เป็นแนวทางสืบทอดเอกลักษณ์ งานศิลปหัตถกรรม ซึ่งบ่งบอกถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป และเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาหัตถกรรมผ้าทอ สูตลาดสินค้าที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศในอนาคต

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์หัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ในประเด็น

1. กระบวนการผลิต
2. ลวดลาย การใช้สี และการพัฒนาผลิตภัณฑ์
3. การถ่ายทอดความรู้
4. การบริหารจัดการ

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับงานหัตถกรรมผ้าทอยกมุก ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน ในจังหวัดสงขลา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และเป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการ ก่อให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าของความรู้ที่ได้จากท้องถิ่น

2. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และสืบทอดงานหัตถกรรมพื้นบ้าน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอาชีพ เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกจากแหล่งผลิตที่ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยการเลือกลวดลายและการใช้สีบนผืนผ้าที่มีความแตกต่างกัน จากผ้าทอยกมุกแบบ 2-12 ตะกอ จำนวน 100 ผืน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. หัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน หมายถึง ผลผลิตที่เป็นผ้าที่ผ่านกระบวนการทอ เย็บ ปัก ย้อม เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม และใช้ในพิธีกรรม ของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

2. กระบวนการผลิต หมายถึง กระบวนการผลิตผ้า การทอ การย้อม ที่ผู้ผลิตดำเนินการจนกระทั่งได้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ

3. ลวดลาย หมายถึง ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าที่เกิดจากกระบวนการผลิตต่าง ๆ

4. การใช้สีในลวดลาย หมายถึง การนำคุณลักษณะของสีและการจัดวางโครงสร้างสีมาประกอบเพื่อให้เกิดความสวยงามบนลวดลายของผืนผ้า

5. การถ่ายทอดความรู้ หมายถึง การสืบทอดงานหัตถกรรมผ้าทอยกมุก โดยการจูงใจให้ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นได้มีความรู้และเป็นผู้ผลิตการทอผ้าได้

6. การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการดำเนินงานในด้านการผลิต การจำหน่าย การเงิน และการประสานงานกับส่วนต่าง ๆ ของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า โดยแยกตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดสระบุรี
 - 1.1 สภาพทั่วไปของจังหวัดสระบุรี
 - 1.2 ประวัติจังหวัดสระบุรี
 - 1.3 สถานที่สำคัญของจังหวัด
 - 1.4 ประเพณีและวัฒนธรรม
2. ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลต้นตาล
 - 2.1 ประวัติความเป็นมา
 - 2.2 สภาพทั่วไปของตำบล
 - 2.3 การบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง
3. ประวัติชาวไท-ยวน ในจังหวัดสระบุรี
 - 3.1 ภาษา
 - 3.2 ที่อยู่อาศัย
 - 3.3 ความเชื่อ
 - 3.4 วัฒนธรรมประเพณีของชาวไท-ยวน
4. ข้อมูลเกี่ยวกับหัตถกรรมผ้าทอ
 - 4.1 ความเป็นมาของผ้าทอในอดีต
 - 4.2 ความเป็นมาของผ้าทอไท-ยวน
 - 4.3 การผลิตเส้นใย
 - 4.4 เครื่องมือในการทอผ้า
 - 4.5 กรรมวิธีในการทอ
 - 4.6 ลวดลายของผ้า
5. ข้อมูลการใช้สีในลวดลายการทอ
 - 5.1 ความหมายของสี
 - 5.2 ทฤษฎีสี
 - 5.3 คุณลักษณะของสี
 - 5.4 การย้อมสี

6. ข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้
 - 6.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 6.2 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 6.3 แนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
7. ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดสระบุรี

1.1 สภาพทั่วไปของจังหวัดสระบุรี

ที่ตั้งและอาณาเขต จังหวัดสระบุรีตั้งอยู่ในเขตภาคกลางของประเทศไทย มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 3,576 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,096,000 ไร่ อาณาเขตและจังหวัดใกล้เคียงที่ติดต่อกับจังหวัดสระบุรี มีอยู่ 6 จังหวัด คือ

ทิศเหนือ	เขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอหนองโดน อำเภอพระพุทธบาทติดต่อกับ จังหวัดลพบุรี
ทิศใต้	เขตอำเภอวิหารแดง ติดต่อกับจังหวัดนครนายก อำเภอหนองแคติดต่อกับ จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ทิศตะวันออก	เขตอำเภอแก่งคอย และอำเภอมวกเหล็ก ติดต่อกับจังหวัดนครนายก และจังหวัดนครราชสีมา
ทิศตะวันตก	เขตอำเภอหนองแค อำเภอหนองแซง อำเภอเสาไห้ อำเภอบ้านหมอ และอำเภอดอนพุด ติดต่อกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประชากร จำนวนประชากรของจังหวัดสระบุรี ณ วันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2551 มีประชากรรวมทั้งสิ้น 593,135 คน แบ่งเป็นชาย 296,280 คน และเป็นหญิง 296,855 คน สำหรับอำเภอที่มีประชากรมากที่สุดได้แก่ อำเภอเมืองสระบุรี มีจำนวน 112,157 คน รองลงมาได้แก่ อำเภอแก่งคอย มีจำนวน 87,048 คน และอำเภอหนองแคมีจำนวน 84,752 คน

เขตการปกครอง จังหวัดสระบุรีมีพื้นที่ขนาดใหญ่ไม่กว้างใหญ่มากนัก อีกทั้งลักษณะพื้นที่ยังเป็นพื้นที่ราบเสียส่วนใหญ่ มีการคมนาคมที่สะดวกสบายทำให้ง่ายต่อการปกครองและการบริหารราชการ ทั้งนี้ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

การบริหารราชการส่วนกลาง แบ่งเป็นหน่วยงานของส่วนกลาง และรัฐวิสาหกิจซึ่งเข้ามาตั้งที่ทำการอยู่ในจังหวัดกว่า 40 แห่ง

การบริหารราชการส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 13 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสระบุรี อำเภอแก่งคอย อำเภอหนองแค อำเภอหนองแซง อำเภอบ้านหมอ อำเภอเสาไห้ อำเภอพระพุทธบาท อำเภอวิหารแดง อำเภอมวกเหล็ก อำเภอหนองโดน อำเภอดอนพุด อำเภอวังม่วง และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบ่งการบริหารออกเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัดและเทศบาล ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 21 เทศบาล และ 103 องค์การบริหารส่วนตำบล

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม สภาพทางเศรษฐกิจ ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 127,876 บาทต่อปี เป็นอันดับ 7 ของภาคกลาง และ เป็นอันดับที่ 8 ของประเทศ โดยทั้งจังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวม 67,774,028 ล้านบาท รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรม มากที่สุด ถึงร้อยละ 46.30 % คิดเป็นมูลค่า 31,377,706 ล้านบาท รองลงมาเป็นสาขาเหมืองแร่ และการย่อยหิน ร้อยละ 12.27 คิดเป็นมูลค่า 8,315,374 ล้านบาท และสาขาการไฟฟ้าและประปา ร้อยละ 7.73 คิดเป็นมูลค่า 5,239,929 ล้านบาท อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ร้อยละ 10.44 (ปี 2545) สภาพทางสังคม จังหวัดสระบุรีเป็นจังหวัดที่มีการบริการด้านการศึกษาที่ดีพอสมควร ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงปริญญาตรี จำนวน 385 แห่ง ด้านไฟฟ้า น้ำประปา และโทรศัพท์ มีบริการทั่วทุกหมู่บ้าน อย่างเพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้

การเดินทางมาจังหวัดสระบุรี ทางรถยนต์ จากสถานีขนส่งสายเหนือ(หมอชิต) กรุงเทพมหานคร ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 1 (มิตรภาพ) ถึงจังหวัดสระบุรี มีรถประจำทางวิ่งวันละหลายเที่ยว ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1.30 ชั่วโมง ส่วนทางรถไฟจากสถานีรถไฟกรุงเทพมหานคร (หัวลำโพง) มีรถไฟผ่านสระบุรีวันละหลายขบวน ใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง

ระยะทางระหว่างจังหวัดสระบุรี ไปจังหวัดใกล้เคียง

สระบุรี-นครราชสีมา	152 กิโลเมตร
สระบุรี-นครนายก	58 กิโลเมตร
สระบุรี-ปราจีนบุรี	86 กิโลเมตร
สระบุรี-ลพบุรี	46 กิโลเมตร

(จังหวัดสระบุรี. 2550: ออนไลน์)

1.2 ประวัติจังหวัดสระบุรี

เมือง “สระบุรี” มีประวัติอันสันนิษฐานว่าตั้งขึ้นประมาณ พ.ศ. 2092 ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา สืบเนื่องมาจากยามมีศึกสงครามประชิดติดพระนคร ไม่สามารถเรียกระดมพลรักษาพระนครได้ทัน เพราะหัวเมืองต่าง ๆ ตามที่มีการแบ่งการปกครองอยู่ห่างจากกรุงศรีอยุธยามาก จึงต้องตั้งเมืองใหม่ขึ้น เพื่อให้สะดวกรวดเร็วและได้ผลทันต่อเหตุการณ์ยามเกิดศึกสงคราม ส่วนที่ตั้งเมืองสระบุรี คราวแรกไม่มีการกำหนดเขตแดนไว้นั่นอนสันนิษฐานว่าคงจะแบ่งเอาบางส่วนจากทางเมืองลพบุรี แขวงเมืองนครราชสีมา แขวงเมืองนครนายก ตั้งขึ้นเป็นเมืองสระบุรี ทั้งนี้เพราะเขตที่ตั้งขึ้นเป็นเมืองสระบุรีเป็นเขตที่คลุมบางส่วนของแม่น้ำป่าสัก ซึ่งสะดวกต่อการเดินทางไปทางภาคตะวันออก หรือตะวันออกเฉียงเหนือ และยังคงเป็นเส้นทาง ที่พวกขอมสมัยโบราณเคยใช้เดินทางในการติดต่อกับราชธานีด้วย สำหรับประวัติความเป็นมาของสระบุรี มีปรากฏในหนังสือ เรื่อง “เที่ยวตามทางรถไฟ” พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ซึ่งได้ทรงอธิบายความเป็นมาของสระบุรี ในแต่ละยุค แต่ละสมัย ไว้ว่า

สมัยกรุงละโว้ (ลพบุรี) ถึงสมัยอยุธยา

“ท้องที่อันเป็นเขตจังหวัดสระบุรีนี้ ตั้งแต่โบราณเมื่อครั้งสมัยขอม ใช้เป็นเส้นทางซึ่งพวกขอมไปมาติดต่อกับราชธานีหรือนครหลวงของขอม (เรียกในภาษาขอมว่า นครธม) ซึ่งยังมี เทวสถาน ที่พวกขอมสร้างเป็นปรางค์หินไว้ตามที่ต่าง ๆ คือ ในเขตจังหวัดปราจีนบุรี ที่อำเภอวัฒนานคร และที่ต.ศรีมหาโพธิ์ ต่อมาถึงเขตจังหวัดนครนายก ที่ต.ดงละคร และบางโขมด ที่จังหวัดสระบุรี บริเวณทางขึ้นพระพุทธรูปบาท ส่วนที่จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นเมืองหลวงของมณฑลละโว้ ที่พวกขอมมาปกครองอยู่จะปรากฏเทวสถานหลายอย่าง แต่บริเวณที่ใกล้ลำน้ำป่าสักซึ่งเป็นที่ตั้งจังหวัดสระบุรี ไม่ปรากฏสิ่งสำคัญสมัยขอมแต่อย่างใด ฉะนั้น เมืองสระบุรีคงจะเป็นเมืองที่ตั้งขึ้นเมื่อไทยได้ประเทศนี้จากขอมแล้ว ตรงกับในพงศาวดารที่ว่าด้วยชื่อเมืองสระบุรีปรากฏในเรื่องพงศาวดารเป็นครั้งแรก เมื่อรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ...” (จังหวัดสระบุรี. 2550: ออนไลน์)

สมัยกรุงศรีอยุธยา

เมื่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองยกกองทัพมาล้อมพระนครศรีอยุธยา พระไชยเชษฐาเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ยกกองทัพเมืองเวียงจันทน์ลงมาช่วยไทยแล้ว เติมนกองทัพเสียปล้นน้ำป่าสักลงมา พระเจ้าหงสาวดีให้พระมหาอุปราชคุมกองทัพไปซุ่มดักรออยู่ที่เมืองสระบุรี ได้ตีกองทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตแตกกลับไป จึงพอสรรพได้ว่าเมืองสระบุรี ตั้งมาก่อน พ.ศ. 2112 แต่จะตั้งเมื่อใดนั้นได้สันนิษฐานตามเค้าเงื่อนที่มีอยู่ คือ เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระราชบิดาของสมเด็จพระมหาพรหมนารถราชานั้น พระเจ้าหงสาวดีตะเบงชเวตี้ยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2091 ในสมัยนั้นมีเมืองป้อมปราการเป็นเขื่อนขัณฑ์กันราชธานีอยู่ทั้ง 4 ทิศ คือเมืองสุพรรณบุรีอยู่ทางตะวันตก เมืองลพบุรีอยู่ทางทิศเหนือ เมืองนครนายกอยู่ทางทิศตะวันออก และเมืองพระประแดงอยู่ทางทิศใต้ กองทัพพระเจ้าหงสาวดียกเข้ามาทางด้านพระเจดีย์สามองค์ข้างทิศตะวันตก กองทัพไทยจึงไปตั้ง ต่อดูอยู่ที่เมืองสุพรรณบุรี รับเข้าศึกไม่อยู่ต้องถอยเข้ามาใช้พระนครศรีอยุธยาเป็นที่มั่น จึงได้ชัยชนะ เป็นเหตุให้เห็นว่าเมืองที่ตั้งเป็นเขื่อนขัณฑ์กันพระนครนั้น ไม่ได้เป็นประโยชน์ดังที่คาดมาแต่ก่อนสร้างป้อมปราการ เพราะถ้าเข้าศึกใช้เป็นที่ยึดมั่นสำหรับการสงคราม เป็นแรมปีเพื่อตีพระนคร ก็จะกลับเป็น

ประโยชน์แก่ข้าศึก จึงให้รื้อป้อมปราการเมืองสุพรรณบุรี เมืองลพบุรี และเมืองนครนายกเสียทั้ง 3 เมือง คงไว้แต่เมืองพระประแดง ซึ่งรักษาทางปากน้ำ และการที่รวบรวมผู้คนในเวลาเกณฑ์ทัพยังมีน้อยแห่งนัก จึงได้ตั้งหัวเมืองเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายเมือง เพื่อใช้สำหรับเป็นที่รวบรวมผู้คนเพื่อจะได้เรียกกระดมมารักษาพระนครได้ทันทั่วทั้งที่ ในช่วงเวลาการสงคราม เมืองที่ตั้งใหม่ครั้งนั้นระบุชื่อไว้ในหนังสือพระราชพงศาวดาร เฉพาะเมืองที่อยู่ทางทิศใต้กับทางทิศตะวันตก คือ เมืองนนทบุรี เมืองสาครบุรี (สมุทรสาคร) และเมืองนครไชยศรี แต่ทางทิศอื่น ๆ ไม่ได้กล่าวถึง ดังนั้น เมืองสระบุรี (และเมืองฉะเชิงเทรา) คงจะตั้งขึ้นในครั้งนี้นั่นเอง คือตั้งเมื่อราว พ.ศ. 2092 ก่อนปรากฏชื่อในพระราชพงศาวดารเพียง 20 ปี ชื่อเมืองที่ตั้งครั้งนั้นใช้สำหรับรวบรวมผู้คนดังกล่าวมาแล้ว เมืองที่ตั้งสำหรับรวบรวมคนเช่นนี้ มีอีกหลายเมืองที่ตั้งขึ้นพร้อมกัน ส่วนนามเจ้าเมืองสระบุรีคนแรก ไม่ปรากฏหลักฐาน คงมีเพียงตำแหน่งบรรดาศักดิ์เจ้าเมืองสระบุรี ซึ่งปรากฏเด่นชัดในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ พ.ศ. 2125 ทราบแต่ว่ามีบรรดาศักดิ์เป็น “พระสระบุรี” เท่านั้น โดยสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นคนไทยภาคกลาง มีหน้าที่คุ้มครองรักษาทางข้าวไว้ให้กองทัพหลวงครั้งยกไปตีเขมร ซึ่งคงจะเป็นเพราะทางการกำหนดให้ชาวเมืองสระบุรีสมัยนั้นทำไร่ทำนาเก็บเกี่ยวไว้สำหรับงานสงครามจวบจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 เจ้าเมืองสระบุรีบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาสุราราชวงศ์” ซึ่งตามพงศาวดารว่าเป็นชนเผ่าลาวพุงดำ ซึ่งถูกเกณฑ์อพยพมาแต่ครั้งเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) พาทัพไปตีนครเวียงจันทน์ (สมัยกรุงธนบุรี) แล้วมาตั้งรกราก ณ แขวงเมืองสระบุรี พ.ศ. 2324 (จังหวัดสระบุรี. 2550: ออนไลน์)

สมัยรัชกาลที่ 5

ในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2435) มีการจัดรูปการปกครองใหม่เป็นเทศาภิบาล โดยจัดตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาล จังหวัด อำเภอบ้านลาด ตำบล หมู่บ้าน ลดหลั่นกันลงไป เมืองสระบุรีขึ้นอยู่กับมณฑลกรุงเก่า มีการส่งข้าราชการมาปกครองแทนการตั้งเจ้าเมือง สำหรับที่ตั้งเมืองสระบุรีครั้งแรกไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอน คงทราบแต่เพียงว่าตั้งอยู่ที่หัวจวนบริเวณบึงหนองโง้ง ใกล้วัดจันทบุรี ตำบลศาลาลาว ปัจจุบันคือ ตำบลเมืองเก่า อำเภอลำลูกกา มีพระยาสระบุรี (เลี้ยว) เป็นเจ้าเมือง ปี พ.ศ. 2433 พระยาสระบุรี (เลี้ยว) ถึงแก่กรรม จำเริญได้เป็นเจ้าเมืองแทน และได้ย้ายศาลากลางเมืองสระบุรีไปอยู่ที่บ้านไผ่ล้อมน้อย อำเภอลำลูกกา (บ้านเรือนที่เจ้าเมืองสร้างอยู่อาศัยคือ ศาลากลางเมือง) จนถึงสมัยที่พระยาพิชัยณรงค์สงครามเป็นเจ้าเมืองเห็นว่าตัวเมืองเดิมที่อำเภอลำลูกกาให้อยู่ห่างไกลจากทางรถไฟมาก (รัชกาลที่ 5 ได้โปรดให้สร้างทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นมาถึงเมืองสระบุรี เมื่อ พ.ศ. 2439) ประกอบกับภูมิประเทศไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในสมัยนั้น เพราะยากแก่การขยายเมืองในอนาคต จึงได้สร้างศาลากลางขึ้นใหม่ ณ บริเวณตำบลปากเพรียว การก่อสร้างเสร็จในสมัยเจ้าเมืองคนที่ 3 คือ พระยาบุรีศรีราชนิก (เป้า จารุเสถียร) ในปี พ.ศ. 2509 ก็ได้รื้อและสร้างศาลากลางหลังใหม่ขึ้นแทน (จังหวัดสระบุรี. 2550: ออนไลน์)

1.3 สถานที่สำคัญของจังหวัด

จังหวัดสระบุรีมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจหลายแห่งซึ่ง สายน้ำ เสน่ห์ทุ่ง (2542: 32-59) ได้รวบรวมไว้มีดังนี้

พระพุทธรูปพระสุทนต์ เป็นรอยพระพุทธรูปจำลองกว้าง 21 นิ้ว ยาว 60 นิ้ว ลึก 11 นิ้ว ประดิษฐานอยู่ในมณฑปบนไหล่เขาสุวรรณบรรพต หรือเขาสะจจะพันธุศรี ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธรูป ห่างจากตัวเมืองสระบุรีขึ้นไปทางทิศเหนือประมาณ 28 กิโลเมตร รอยพระพุทธรูปนี้ค้นพบในสมัยพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยาซึ่งพระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมาก ปัจจุบันทางวัดได้จัดให้มีงานนมัสการไหว้รอยพระพุทธรูปขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี ปีละ 2 ครั้ง ระหว่างวันขึ้น 1 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 3 และระหว่างวันขึ้น 8 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 4 **พระพุทธรูป** พระพุทธรูปเป็นภาพสีคล้ายพระพุทธรูปสลักอยู่บนชะง่อนผาเขาปถวิ ในพื้นที่ตำบลหนองปลาไหล อำเภอเมืองสระบุรี ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองไปทางทิศใต้ประมาณ 9 กิโลเมตร สำหรับผู้ที่ต้องการเดินทางไปนมัสการ สามารถใช้เส้นทางถนนพหลโยธินจากกรุงเทพฯ-สระบุรี ประมาณ 102 กิโลเมตร ให้เลี้ยวขวาไปตามเส้นทางอีกประมาณ 5 กิโลเมตร จะมีทางแยกสู่เขาปถวิสามารถนำรถเข้าไปได้ถึงที่ หากต้องการขึ้นไปนมัสการใกล้ ๆ มีบันไดจากเชิงเขาขึ้นไปจนถึงที่ตั้งพระพุทธรูปซึ่งอยู่ตรงชะง่อนผา ซึ่งมีบรรยากาศและธรรมชาติที่ร่มรื่นสวยงาม **ตำหนักธารเกษม** ตั้งอยู่ที่ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธรูป ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ของสถานสงเคราะห์เด็กหญิงจังหวัดสระบุรี อดีตเป็นตำหนักสมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดฯ ให้สร้างเป็นที่ประทับเมื่อคราวเสด็จมานมัสการไหว้รอยพระพุทธรูป บริเวณพระตำหนักอยู่ติดริมธารน้ำชื่อว่าธารทองแดง เป็นที่มีบรรยากาศทางธรรมชาติงดงามมาก พระตำหนักปัจจุบันกลายเป็นซากปรักหักพัง เหลือเพียงฐานรากที่ก่อด้วยอิฐ ปูน ปรากฏอยู่ **ตำหนักสระยอ** ตั้งอยู่ในเขตตำบลขุนโขลนเช่นเดียวกัน สันนิษฐานว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดฯ ให้สร้างในสมัยเดียวกับพระตำหนักธารเกษม เพื่อใช้เป็นพลับพลาที่ประทับระหว่างเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการไหว้รอยพระพุทธรูปหลักฐานที่ปรากฏคือ ลักษณะฐานรากที่ก่อด้วยก้อนหินนำมาเรียงซ้อนกันแล้วสอดด้วยปูนคล้ายกับงานก่อสร้างพระตำหนักธารเกษม และตำหนักอื่น ๆ ที่ค้นพบในเขตอำเภอพระพุทธรูป **พระราชวังโบราณหรือพระตำหนักท้ายพิบูล** ตั้งอยู่ที่ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธรูป อยู่ติดกำแพงพระพุทธรูปทางด้านทิศตะวันตก พระราชวังนี้เป็นพระราชวังเก่าแก่ที่พระเจ้าทรงธรรมโปรดฯ ให้สร้างเป็นที่ประทับเวลาเสด็จมานมัสการรอยพระพุทธรูป พร้อม ๆ กับการสร้าง ศาสนสถานภายในวัด ต่อมาได้ชำรุดหักพังเหลือเพียงกำแพง และฐานพระตำหนัก ฐานเกยช้าง-ม้า ต่อมาสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นใหม่อีกครั้งโดยให้สร้างทับลงบนฐานเดิม ปัจจุบันสิ่งก่อสร้างต่างๆ พังเสียหายไปหมดแล้วเหลือเพียงซากกำแพงที่บอกอาณาเขตพระราชวังเท่านั้น **พิพิธภัณฑ์สถานพระพุทธรูป** อยู่ในบริเวณเดียวกับวัดพระพุทธรูปราชวรวิหาร เป็นที่เก็บศิลปวัตถุอันมีค่าไว้มากมาย อาทิ เครื่องทองของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เครื่องลายครามสังคโลก เครื่องทองสำริดโบราณ ศาสตราวุธโบราณ รอยพระพุทธรูปจำลอง ยอดมณฑปพระพุทธรูปเก่า พัดยศของพระสมัต่าง ๆ รวมถึงท่อประปาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช **บ่อพรานล้างเนื้อ** ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกับวัดพระพุทธรูป ลักษณะเป็นบ่อหิน บริเวณปากบ่อมีรอยเขาค้น ใกล้ ๆ กันนั้นเป็นลานหินลาด และมีหลุมลึกลงไป เล่ากันว่า บ่อน้ำแห่งนี้เป็นบ่อที่พรานบุญนำเนื้อที่ล่าได้มาล้างเป็นประจำจนปากบ่อเกิดเป็นรอยเขาค้น ส่วนหลุมที่ลึกลงไปในนั้นเป็นรอยที่พรานบุญปักหอกไว้ขณะล้างเนื้อ หลุมปักหอกของพรานบุญนี้มีน้ำขังตลอดทั้งปี **วัดสมุทประดิษฐานราม** ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเสาไห้ เป็นวัดที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่สถาปัตยกรรมตั้งแต่ด้านหน้ากุฏิสงฆ์และพระอุโบสถตลอดจนเจดีย์ด้านหลัง บ่งบอกว่าเป็งานสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีการผสมผสานระหว่างช่างไทยกับช่างจีน ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่งดงามมาก เชื่อกันว่าศาสนสถานแห่งนี้เดิมเคยเป็นที่ตั้งจวนเจ้าเมืองสระบุรีและกลายเป็นศูนย์กลางปกครอง ของเมืองไปในที่สุด นอกจากสถาปัตยกรรมข้างต้นแล้ว ภายในวัดยังมีอาคารไม้เก่าแก่อีกหลายหลัง

ที่ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมไทย แต่ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพทรุดโทรม **เสาธงให้** เป็นเสาไม้ตะเคียนขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่ศาลเจ้าแม่ตะเคียน ภายในวัดสูง ห่างจาก ที่ว่าการอำเภอเสาให้ประมาณ 500 เมตร ตามประวัติกล่าวว่า เมื่อครั้งสร้างกรุงเทพฯ ได้มีการเกณฑ์เสาที่มีลักษณะดีจากหัวเมืองต่าง ๆ เข้าไปเพื่อคัดเลือกเป็นเสาเอก มีตำนานเล่าว่า ครั้งนั้นมีเสาตะเคียนต้นหนึ่งลักษณะงดงามมาก ล่องมาทางแม่น้ำป่าสัก เมื่อไปถึงกรุงเทพฯ ปรากฏว่าได้มีการคัดเลือกเสาเอกไปเรียบร้อยแล้ว เสาตะเคียนเกิดน้อยใจจึงล่องทวนน้ำจากกรุงเทพฯ จนมาถึงหน้าที่ทำการอำเภอเสาให้ในปัจจุบัน จากนั้นมาชาวบ้านจะได้ยินเสียงร้องให้ดังขึ้นเป็นระยะ ชาวบ้านจึงพากันเรียกย่านนี้ว่า "ย่านเสาธงให้" ภายหลังเหลือเพียง "เสาให้" **โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดชัยมงคลพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ** ตั้งอยู่ในเขตตำบลห้วยบง ตำบลเขาหินพัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ภายในพื้นที่โครงการ ได้จัดตั้งศูนย์อบรมและสาธิตทางการเกษตร สำหรับเป็นศูนย์กลางการประสานงาน ความร่วมมือระหว่างชุมชน วัด และรัฐ โดยเน้นให้วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา นอกจากนี้ยังมีพื้นที่สำหรับสาธิตการพัฒนาด้านการเกษตร และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เหมาะสมด้วย อาทิ โครงการตามพระราชดำริ เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ด้านการใช้น้ำและการบริหารงาน การพัฒนาด้านการเกษตร แบบใหม่ รวมทั้งจัดสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยหินขาวบนพื้นที่ 400 ไร่ สำหรับกักเก็บน้ำไว้ใช้ในโครงการตลอดถึงพื้นที่ทางการเกษตรของประชาชนในบริเวณใกล้เคียง **โครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ** เป็นโครงการกักเก็บน้ำอเนกประสงค์เพื่อการเกษตรกรรม อุตสาหกรรมในเขตจังหวัดสระบุรี แก้ปัญหาขาดแคลนน้ำในพื้นที่เพาะปลูก รวมถึงบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในเขตลุ่มน้ำป่าสัก กรุงเทพมหานคร และบริเวณชลลักษณะเป็นเขื่อนดินยาว 4,860 เมตร สูง 46.50 เมตร สันเขื่อนกว้าง 10 เมตร สามารถกักเก็บน้ำได้ 785 ล้านลูกบาศก์เมตร ก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2541 **สวนรุกขชาติมวกเหล็ก** อยู่ห่างจากตัวเมืองสระบุรี ไปตามถนนมิตรภาพประมาณ 37 กิโลเมตร ทางเข้าอยู่ฝั่งซ้ายมือ ตรงข้ามกับร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ขององค์การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมเขตอำเภอมวกเหล็ก หรือกึ่งกลางระหว่างอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี กับอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา มีเนื้อที่ประมาณ 375 ไร่ ภายในสวนรุกขชาติตกแต่งและจัดสรรให้เหมาะสำหรับเป็นสถานที่พักผ่อนทางธรรมชาติ และยังมีน้ำตกมวกเหล็กที่เกิดจากลำธาร ซึ่งไหลมาจากต้นน้ำในป่าอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และไปสิ้นสุดที่แม่น้ำป่าสัก **สวนพฤกษศาสตร์พุแค** ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลพุแค อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ตามถนนพหลโยธินช่วงสระบุรี-ลพบุรี หรือจากตัวเมืองสระบุรีขึ้นไปทางทิศเหนือประมาณ 16 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งที่ทำการสวนพฤกษศาสตร์พุแค ซึ่งชาวบ้านและหน่วยงานราชการของจังหวัดสระบุรีใช้เป็นพื้นที่ป่า และสถานที่พักผ่อนของประชาชนทั้งใกล้และไกล ภายในเป็นพื้นที่กว้างขวางร่มรื่นด้วยพรรณไม้ และสายธารน้ำเล็ก ๆ เหมาะแก่การใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อน **อุทยานแห่งชาติเขาสามหลั่น** อยู่ใกล้กับเขาปลั้ว มีพื้นที่ประมาณ 27,856 ไร่ บริเวณอุทยานเต็มไปด้วยภูเขาน้อยใหญ่และหุบเขาสลับซับซ้อน ยอดเขาที่สูงที่สุดคือยอดเขาครกสูงประมาณ 329 เมตร บริเวณโดยรอบเต็มไปด้วยป่าธรรมชาติ มีสัตว์ป่า อาทิ ไก่ฟ้า ไก่ป่า หมูป่า นกนานาชนิดอาศัยอยู่มากมาย นอกจากนี้ยังมีน้ำตก ซึ่งมีอยู่ด้วยกันถึง 3 แห่ง ได้แก่ น้ำตกเขาสามหลั่น น้ำตกโพธิ์หินดาด น้ำตก โตนราก **น้ำตกเจ็ดสาวน้อย** น้ำตกแห่งนี้ใช้เส้นทางเดียวกับสวนรุกขชาติมวกเหล็ก ห่างจากที่ทำการสวนรุกขชาติมวกเหล็กประมาณ 8 กิโลเมตร ตลอดเส้นทางซึ่ง คดเคี้ยวสูงต่ำตามเนินเขาจะเห็นไร่ข้าวโพด ไร่มันสำปะหลัง และธรรมชาติซึ่งเป็นเนินเขาสลับซับซ้อนงดงามมาก ลักษณะเป็นน้ำตกไหลลงมาจากที่สูงลดหลั่นเป็นชั้น ๆ มีทั้งหมด 7 ชั้น ชั้นล่างสุดมีแอ่งน้ำขนาดใหญ่ที่สวยงามตามธรรมชาติ **น้ำตกเจ็ดคต** ตั้งอยู่ที่ตำบลชะอม อำเภอแก่งคอย การเดินทางจากสระบุรีไปทางอำเภอมวกเหล็ก

ตามถนนมิตรภาพ ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตรจนถึงที่ตั้งหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่จากนั้นเดินเท้าต่อเข้าไปอีกประมาณ 1.2 กิโลเมตร ก็จะถึงน้ำตกเจ็ดคต ซึ่งมีลักษณะเป็นน้ำตกไหลลงมาจากผาสูงประมาณ 7 เมตร โดยมีต้นกำเนิดมาจากป่าใหญ่ในเขตอำเภอแก่งคอย สภาพโดยรอบน้ำตกเป็นป่าดิบชื้นและป่าเบญจพรรณที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก **ถ้ำศรีวิไล** อยู่ห่างจากสวนพฤกษศาสตร์พุแค จากสระบุรีขึ้นไปทางเหนือประมาณ 22 กิโลเมตร เลี้ยวสวนพฤกษศาสตร์พุแคขึ้นไปประมาณ 6 กิโลเมตร ในเขตตำบลหน้าพระลาน เป็นที่ตั้งของวัดถ้ำศรีวิไล ภายในมีพระพุทธรูปนารัตน์ ศิลปะล้านนาที่งดงามมาก นอกจากนั้นยังมีหินงอกหินย้อยอันเกิดจากการสร้างสรรค์ของธรรมชาตินับร้อย ๆ ปีที่สวยงามมาก

1.4 ประเพณีและวัฒนธรรม

จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนภายในจังหวัดสระบุรีที่ผูกพันกับธรรมชาติและความสำเร็จที่สั่งสมมานาน ก่อให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาจนถึงทุกวันนี้และกลายเป็นประเพณีอันยิ่งใหญ่ และเป็นที่ยึดมั่นกันทั่วไปทั้งคนในพื้นที่และคนในจังหวัดอื่น ๆ รวมทั้งชาวต่างชาติก็ให้ความสนใจ ซึ่งศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัดสระบุรี (2550: ออนไลน์) รวบรวมไว้ ดังนี้

งานนมัสการไหว้รอยพระพุทธรูป จัดงานในวันขึ้น 1 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 3 รวม 15 วัน และวันขึ้น 8 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 4 รวม 8 วัน ของทุก ๆ ปี ที่วัดพระพุทธรูปราชวรมหาวิหาร ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรีจะจัดให้ มีงานนมัสการรอยพระพุทธรูป ภายในงานนอกจากจะเปิดให้ประชาชนทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้นมัสการรอยพระพุทธรูปแล้ว ทางวัดยังเปิดโอกาสให้ผู้ไปร่วมงานได้เข้าชมวัตถุโบราณล้ำค่าที่ทางวัดเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูปซึ่งปกติทางวัดไม่ได้เปิดให้บุคคลภายนอกเข้าชม **ประเพณีตักบาตรดอกไม้มะลิ** ประเพณีตักบาตรดอกไม้มะลิ ถือเป็นงานสำคัญของจังหวัดสระบุรี ที่ปฏิบัติติดต่อกันมาช้านานแล้ว โดยจัดขึ้นในวันเข้าพรรษา หรือวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ของทุก ๆ ปี ภายในงานจะมีประชาชนทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดเดินทางมาร่วมงานกันอย่างคับคั่ง จุดประสงค์เพื่อร่วมทำบุญตักบาตรในช่วงเช้าแล้วประชาชนจะพากันออกไปหาเก็บดอกไม้ป่าชนิดหนึ่งเรียกว่าดอกเข้าพรรษา เพื่อนำกลับมาทำพิธีตักบาตรดอกไม้มะลิในช่วงบ่าย **ประเพณีแห่พระเขี้ยวแก้ว** "พระเขี้ยวแก้ว" เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ประดิษฐานอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป ประชาชนต่างเชื่อกันว่าสร้างขึ้นจากพระทนต์ธาตุของพระพุทธเจ้าด้วยเหตุนี้ในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปีจึงร่วมกันจัดงานประเพณีแห่พระเขี้ยวแก้วขึ้น พิธีเริ่มจากการอัญเชิญพระเขี้ยวแก้วจากพิพิธภัณฑสถานออกแห่ฉลองรอบเมืองพระพุทธรูป โดยมีความเชื่อกันว่าเมื่อจัดพิธีแห่พระเขี้ยวแก้วแล้วจะดลบันดาลให้ประชาชนได้รับความร่มเย็นเป็นสุข **ประเพณีแห่เจ้าพ่อเขาคอก** จัดเป็นประเพณีสำคัญอีกประเพณีหนึ่งของชาวอำเภอพระพุทธรูป จัดขึ้นทุกปีระหว่างวันขึ้น 1-4 ค่ำ เดือน 5 ในบริเวณวัดพระพุทธรูปราชวรมหาวิหาร ภายในงานนอกจากขบวนแห่ เจ้าพ่อเขาคอกแล้ว ยังมีการแสดงอภินิหารต่าง ๆ ของเจ้าพ่อเขาคอกควบคู่ไปกับการกระทำพิธีลุยไฟ แห่สิงโต ตลอดจนการแสดงงิ้วซึ่งจะมีชาวจีนที่เป็นลูกหลานของเจ้าพ่อเขาคอกมาร่วมงานอย่างคับคั่งตลอด 4 วัน **ประเพณีสงกรานต์เสาดะเคียนทอง** จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ณ บริเวณหน้าอุโบสถวัดสูง ตำบลเสาไห้ อำเภอเสาไห้ จังหวัด

สระบุรี จัดขึ้นในช่วงสงกรานต์หรือวันที่ 13 เมษายน งานเริ่มขึ้นตั้งแต่ช่วงเช้าด้วยพิธีทำบุญตักบาตรแล้วต่อเนื่องด้วยพิธีรดน้ำ ดำหัวผู้ใหญ่ จากนั้นมาถึงการปิดทองสงฆ์เสนาางตะเคียนทองซึ่งนอกจากจะเป็นการร่วมทำกิจกรรมของชาวบ้านในการสืบสานประเพณีอันดีงามมาแต่โบราณแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นเตือนให้ลูกหลานร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีโบราณสืบต่อไปด้วย **ประเพณีแข่งเรือยาว** งานจัดขึ้นที่อำเภอเสาไห้ บริเวณ ลำน้ำป่าสักหน้าว่าการอำเภอเสาไห้ จะจัดประมาณวันเสาร์-อาทิตย์ สุดท้ายของเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงน้ำขึ้น เรือที่เข้าแข่งขันมีทั้งเรือในจังหวัด และจังหวัดอื่น ๆ โดยแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามขนาดของเรือ และจำนวนฝีพาย ถือเป็นการร่วมสนุกและอนุรักษ์ประเพณีเก่าแก่ของไทยไม่ให้สูญหายไปจากแผ่นดิน **งาน ทูตทานตะวันบานที่วังม่วง** จัดขึ้นที่อำเภอมวกเหล็ก ซึ่งเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีการปลูกดอกทานตะวันกันมาก โดยจะปลูกติดต่อกันเป็นพื้นที่กว้างใหญ่มาก ด้วยเหตุนี้เวลาที่ดอกทานตะวันบานจึงเป็นช่วงเวลาที่ดีงามที่สุด อีกช่วงเวลาหนึ่ง มีนักท่องเที่ยวต่างถิ่นนิยมเดินทางเข้าไปชื่นชมไม่ขาดสายในทุก ๆ ปี เพื่อเป็นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ ทางจังหวัดและชาวอำเภอมวกเหล็กจึงได้ร่วมกัน จัดงานทูตทานตะวันบานที่ วังม่วงขึ้นกำหนดงานช่วงปลายเดือนธันวาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ทานตะวันออกดอกบานสะพรั่ง บริเวณงานอยู่ภายในที่ทำการอำเภอ มีการแสดงพื้นบ้าน มหรสพ ตลอดจนการออกร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง **งานของดีเมืองสระบุรี** จัดขึ้นระหว่างเดือนเมษายนของทุกปี ณ อำเภอเมืองสระบุรี และจัดขึ้นที่ฟาร์มโคนมฯ อำเภอมวกเหล็ก ช่วงต้นปี กิจกรรมภายในงานมีทั้งการแสดงพื้นเมือง งานแสดงสินค้าอุตสาหกรรม สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านจำหน่ายในราคาถูก

2. ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลต้นตาล

2.1 ประวัติความเป็นมา

ต้นตาล เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้อพยพมาจากทางภาคเหนือของประเทศไทย ชาวบ้านต้นตาลเป็นกลุ่มชนชาวไทย-ยวน ที่สืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพชนของชาวเชียงแสน ซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ได้มาตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ที่เมืองสระบุรีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2437 ด้วยเหตุการณ์ด้านศึกสงครามเพื่อเป็นการขยายอำนาจและอาณาเขต

2.2 สภาพทั่วไปของตำบล

ตำบลต้นตาล ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี อยู่ห่างจากตัวอำเภอเสาไห้เป็นระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ห่างจากศาลากลางจังหวัดสระบุรีประมาณ 6 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 113 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลห้วยบง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับเขตเทศบาลตำบลสวนดอกไม้ อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลดาวเรือง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลพระยาท อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี

ประชากรและการประกอบอาชีพของตำบล จำนวนประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน 1,484 คน มีอาชีพทำนา ปลูกผักสวนครัว ทอผ้า และเลี้ยงสัตว์

สถานที่สำคัญของตำบล ได้แก่

1. วัดเขาแก้วรวมหาวิหาร
2. วัดต้นตาล
3. ศูนย์ทอผ้าตำบลต้นตาล
4. ศูนย์วัฒนธรรมไท-ยวนประจำตำบลต้นตาล

เส้นทางการคมนาคม เส้นทางเข้าสู่ตำบล มีถนนจำนวน 3 สาย ดังนี้

1. เส้นทางจากจังหวัดสระบุรี ถนนพิชยธรณรงค์สงคราม ถึงสี่แยกเสาไห้ เลี้ยวซ้ายเข้าเส้นทางสาย วัดสมุหประดิษฐ์-บัวลอย ระยะทาง 5 กิโลเมตร ทางหลวงหมายเลข 3314
2. เส้นทางจากจังหวัดสระบุรี ถนนทางเข้าโรงแรมเกียวก้อน สายบ้านนาร่อง-หนองสีดา (อ.หนองแซง) ระยะทาง 3 กิโลเมตร
3. เส้นทางถนนพหลโยธิน บริเวณสามแยกหนองครก เลี้ยวซ้ายเข้าเส้นทางหนองครก-หนองแซง ถึงสี่แยกสันมะค่า แล้วเลี้ยวขวาสู่เส้นทางสายวัดสมุหประดิษฐ์-บัวลอย ระยะทาง 1 กิโลเมตร

สภาพพื้นที่และระบบสาธารณูปโภค

1. โทรศัพท์ มีทุกหมู่บ้าน แต่ยังไม่ครบทุกครัวเรือน มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ จำนวน 2 ตู้
 2. ไฟฟ้า มีใช้ทุกหมู่บ้าน แต่ยังไม่ครบทุกหลังคาเรือน
 3. ประปา มีระบบประปาใช้ทุกหมู่บ้าน แต่ยังไม่ครบทุกครัวเรือน
- (ไทยตำบล ดอท คอม. 2551: ออนไลน์)

3. ประวัติชาวไท-ยวนในจังหวัดสระบุรี

หลักฐานด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวไท-ยวนในจังหวัดสระบุรี ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดสมุหประดิษฐาราม อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี แสดงถึงพิธีการทำบุญสลากภัต การแต่งกายของชาวไท-ยวนในอดีตรวมถึงวิถีชีวิตชาวไท-ยวนที่สวงามน่าชม และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ชัดเจน กลุ่มไท-ยวนมีชุมชนเริ่มแรกอยู่ที่อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี มีภาษาพูด และวัฒนธรรมคล้ายคนในภาคเหนือ เหตุที่ชาวไท-ยวนมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรีนั้น อุดม สมพร (2537: 138) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ผ้าจากไท-ยวนราชบุรี ไว้ดังนี้

ในปีพุทธศักราช 2347 ตรงกับปีชวด เป็นปีที่ 23 แห่งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขณะนั้นเชียงใหม่ตกอยู่ในอิทธิพลของพม่า ซึ่งอาศัยเชียงใหม่เป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหารและกำลังพลสำหรับจะยกทัพเข้าตีเมืองฝ่ายเหนือของไทย พระองค์ทรงมีพระราชดำริจะกำจัดอิทธิพลของพม่าให้สิ้นไปจากพื้นแผ่นดินไทย พระองค์ทรงรับสั่งให้พระเจ้าหลานเธอกรมหลวงวิริรักษ์ ร่วมกับพระยายมราชจัดกองทัพจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปสมทบกับกองทัพนครลำปาง กองทัพนครเชียงใหม่ กองทัพเมือ่งน่านและกองทัพนครเวียงจันทน์ รวมเป็น 5 กองทัพ เพื่อให้เข้าโจมตีเมืองเชียงใหม่ กองกำลังทั้ง 5 ล้อมเมืองเชียงใหม่ไว้ประมาณหนึ่งเดือนก็ตีเมืองได้ พม่าที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่แตกหนีไป กองทัพไทยได้รื้อป้อมปราการ กำแพงเมือง และเผาบ้านเรือนจนสิ้นซากเพื่อไม่ให้เป็นที่อาศัยของพม่าอีกต่อไป และได้กวาดต้อนชาวเมืองเชียงใหม่ทั้งหญิงและชายที่อยู่ในวัยฉกรรจ์พอที่จะมีกำลังเดินทางไกลได้ประมาณ 23,000 คน ชาวเมืองดังกล่าวถูกแบ่งออกเป็นห้าส่วน ส่วนละเท่า ๆ กัน เพื่อมอบให้แก่กองทัพทั้งห้า กองละประมาณ 4,000 กว่าคน กองทัพของเมืองหลวงได้พาชาวเชียงใหม่เดินทางมายังกรุงเทพฯ ขณะเดินทางผ่านถึงเมืองสระบุรี บริเวณอำเภอเสาไห้ ชาวเชียงใหม่ส่วนหนึ่งมีความประสงค์ตั้งถิ่นฐานทำกินอยู่ ณ ที่นั้น

พินิต น้อยพุทธา (2540: 27-28) เป็นชาวไทย-ยวนอำเภอเสาไห้ ได้ศึกษาและนำเสนอข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมไว้ชื่อว่า

คนยวนที่เป็นหัวหน้านำหมู่คนยวน จากเชียงใหม่มาครั้งโน้นที่มีชื่อจดจำเล่าขานกันมาจนถึงทุกวันนี้มี 3 คน คือ **ปู่เจ้าฟ้า** ได้นำบริวารมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านเจ้าฟ้า และทุกวันนี้ที่บ้านเจ้าฟ้าก็มีศาลของปู่เจ้าฟ้าตั้งอยู่ เมื่อถึงวันสงกรานต์ชาวบ้านจะเชิญวิญญาณปู่เจ้าฟ้ามาประทับทรงให้ลูกหลานรดน้ำดำหัวให้ ท่านก็จะให้ศีลให้พร และพยากรณ์เหตุการณ์บ้านเมืองให้ทราบ ปู่เจ้าฟ้ามีน้องชายคนหนึ่งชื่อว่า **หนานต๊ะ** นำบริวารมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสิบต๊ะ (ปัจจุบันเรียกว่าบ้านสวนดอกไม้ อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี) เล่ากันมาว่าหนานต๊ะนี่เป็นผู้มีอาคมขลังมากและรบเก่ง สามารถเอาเต้าปูนยกขึ้นรับลูกธนูที่ศัตรูยิงมาได้ หัวหน้าที่นำหมู่คนยวนอพยพมาครั้งนั้นอีกท่านหนึ่งชื่อว่า **ปู่คัมภีระ** ได้นำบริวารตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านไผ่ล้อม และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวกองโค ในสมัยรัชกาลที่ 2 ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองสระบุรี มีบรรดาศักดิ์ว่า **พระยารัตนภาค**

ชาวไทย-ยวนได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำป่าสัก ตั้งแต่ที่ว่าการอำเภอเสาไห้ขึ้นไปทางตะวันออก ต่อมาจึงได้ขยายขยายทำเลที่ตั้งบ้านเรือนไกลจากแม่น้ำป่าสักออกไป ปัจจุบันชาวไทย-ยวน ตั้งถิ่นฐานอยู่แทบทุกอำเภอ ที่มีมากที่สุดคือ ที่อำเภอเสาไห้ อำเภอเมืองสระบุรี อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดสระบุรีจึงมีชาวไทย-ยวน (ชาวไทยที่มาจากเชียงใหม่) อยู่สืบทอดขยายประชากรไปทุกอำเภอ (เว้น อำเภอคอนสาร และอำเภอหนองโดน) และขยายไปยังจังหวัดใกล้เคียง เช่นที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอปากช่อง อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว มาจนทุกวันนี้

3.1 ภาษา

ด้านภาษาพูดนั้นชาวไท-ยวนยังคงรักษาภาษาพูดแบบที่ชาวล้านนาปฏิบัติ จากการสัมภาษณ์อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล (2550: สัมภาษณ์) ได้กล่าวถึงภาษาที่ชาวไท-ยวนใช้ ไว้ ดังนี้

ชาวไท-ยวนมีภาษาพูดภาษาเขียนเป็นเอกลักษณ์ของตน อักษรของชาวไท-ยวนมีใช้มาเป็นเวลานานแล้ว เมื่อได้อพยพมาอยู่ที่สระบุรีก็นำเอาอักษรเหล่านั้นมาใช้ด้วยเรียกว่าอักษรธรรมแบบเดียวกับที่ชาวล้านนาใช้ โดยใช้เขียนลงในสมุดข่อยหรือจารบนใบลาน ชาวไท-ยวนเรียกว่า หนังสือยวน เรื่องที่บันทึกลงในสมุดข่อยหรือสมุดไทย มักจะเป็นตำราหมอดู ตำราสมุนไพร เวทมนต์คาถาต่าง ๆ ส่วนเรื่องที่จารึกลงในใบลานจะเป็นพระธรรมเทศนาเป็นส่วนใหญ่ ชาวไท-ยวน มักนิยมถวายเป็นคัมภีร์เทศน์ เพราะเชื่อว่าได้บุญมาก ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องเวสสันดรชาดก ยอดพระไตรปิฎก คัมภีร์ยวนฉบับต่าง ๆ ได้รับต้นฉบับมาจากฝ่ายเหนือ เมื่อได้มาก็คัดลอกจาร ต่อ ๆ กันมา ตัวอย่างภาษาไทยเปรียบเทียบกับภาษาไท-ยวน เช่น

ภาษากลาง	ภาษาไท-ยวน
ผ้าถุง	ซิ่น , ผ้าซิ่น
ผ้าห่ม	ผ้าขวย
ผ้าขาวม้า	ผ้าชะม้า
หมสไบ	สะพายแล่ง , สะห้วยแหล่ง
สะพายย่าม	สะพายถุง
ปู่ , ตา	พ่อใหญ่
ย่า , ยาย	แม่ใหญ่
ลูกสาวคนโต	พี่นาง , อีนาง
ลูกชายคนสุดท้อง	อ้ายน้อย , อ้ายหนู
ดวงอาทิตย์	ตะวัน
ดวงจันทร์	เดือน
มะละกอ	บักหุ่ง
มะขามเทศ	มะขามแปบ

3.2 ที่อยู่อาศัย

ด้านที่อยู่อาศัยของชาวไท-ยวนนั้น จากการสัมภาษณ์อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล (2550: สัมภาษณ์) ได้กล่าวถึงที่อยู่อาศัยของชาวไท-ยวนไว้ ดังนี้

เรือนของชาวไท-ยวนนั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะเรียกว่า เรือนเชียงแสนหรือเรือนกาแล กล่าวคือ จะมีไม้ไขว้อยู่บนหลังคาเหนือจั่ว เรือนส่วนบนจะผายออกที่เรียกว่า เรือนนอกโตเอดคอด เมื่อชาวเชียงแสนได้อพยพมาอยู่ที่สระบุรีในตอนต้นนั้น มีการปลูกเรือนกาแลอยู่บ้าง ดังที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดจันทร์บุรี จากการสอบถามคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนบ้านเสาหลักไผ่พบว่า แต่เดิมนั้นมีการปลูกเรือนกาแลอยู่บ้าง ส่วนเรือนไม้ไผ่ เป็นรูปแบบเรือน แบบหนึ่งที่ชาวไท-ยวนในอดีตใช้เป็นที่อยู่อาศัย ดังปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง วัดสมุหประดิษฐาราม อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

3.3 ความเชื่อ

ชาวไทย-ยวนมีความเชื่อในเรื่องผีซึ่งอาจให้คุณหรือโทษได้ จากการสัมภาษณ์วงเดือน ยะกุล (2550: สัมภาษณ์) ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีที่ชาวไทย-ยวนให้ความสำคัญ ได้แก่

ผีเรือน หรือ ผีประจำตระกูล หรือ ผีบรรพบุรุษ คนยวนเรียก ผีปู่ย่า คนยวน 1 ตระกูลจะมีศาลผีหรือหิ้งผีอยู่ที่บ้านของคนใดคนหนึ่ง เมื่อลูกหลานในตระกูลนี้ คนใดแต่งงานก็จะพากันมาไหว้ผีปู่ย่า ที่บ้านนี้ หรือในช่วงเทศกาลสงกรานต์ก็จะพากันมาไหว้ผีปู่ย่าเช่นกัน

ผีประจำหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านจะมีศาลผีประจำอยู่ บางหมู่บ้านอาจจะมีมากกว่าหนึ่งศาล เช่นที่ บ้านไผ่ล้อม อำเภอสว่าง ไม้ศาลเจ้าชื่อ ปู่เจ้าเขาเขียวโปร่งฟ้า มีเรื่องเล่าต่อๆ กันมาว่า เดิมปู่เจ้าอยู่ที่เชียงดาว เชียงใหม่ ในครั้งที่มีการอพยพได้มีคนเชิญให้ร่วมทางมาด้วย เพื่อคุ้มครองลูกหลานยวนที่เดินทางมาในครั้งนั้น และได้ปลุกศาลให้ท่านอยู่ เชื่อกันว่า เจ้าปู่นี้มักจะกลับไปอยู่ที่เชียงดาว เมื่อถึงวันสงกรานต์ก็จะมาเยี่ยมลูกหลานของท่านทุก ๆ ปี

ผีประจำวัด เรียกว่า เสือวัด ทุกวัดจะมีศาลเสือวัดประจำอยู่ทุกๆ วัด บางวัดมีมากกว่า 2 ศาลเวลามีงานวัดจะต้องจุดธูปบอกเสือวัดเสียก่อน

ผีประจำนา เรียกว่า เสื่อนา ความเชื่อเรื่องเสื่อนามีมานานดังที่ปรากฏในหนังสือกฎหมาย มังรายศาสตร์ ฉบับวัดเส้าให้ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ ผู้ใดชี้ใส่นาแรกท่าน ตั้งแต่ตอนหัวนกล้ำไปจนถึงตอนจะย้ายปลูก จะเก็บเกี่ยวให้มันหาเหล่า 2 ไท ไท 2 คู่ เทียน 2 เล่ม ข้าวตอกดอกไม้ มาบูชาขวัญข้าวและเสื่อนาผัดเพียงแต่เยี่ยว ไม่ได้ชี้ให้มันหาไก่คู่หนึ่ง เหล้าขวดหนึ่ง เทียนคู่หนึ่ง ข้าวตอกดอกไม้บูชาเสื่อนา.....” ความเชื่อเรื่องเสื่อนานี้เมื่อถึงเดือนหก แม่บ้านจะทำขนมบัวลอยไปวางเซ่นที่นาเพื่อเลี้ยงเสื่อนาของตนทุกปี

3.4 วัฒนธรรมประเพณีของชาวไทย-ยวน

วัฒนธรรมของชาวไทย-ยวนมีอยู่ด้วยกัน 2 ระบบควบคู่กันไป คือ การนับถือพระพุทธศาสนา และการนับถือผีบรรพชนหรือผีปู่ย่าหรือผีประจำตระกูล การนับถือผีบรรพชนของชาวไทย-ยวน มีมาแต่สมัยโบราณ เมื่อก่อนเมื่อชายชาวไทย-ยวนจะออกศึกสงคราม ต้องทำพิธีเรียกผีให้ไปกับตนด้วยทุกครั้ง ภายในบ้านต้องสร้างหิ้งผีไว้ที่เสาเอก และสร้างศาลผีไว้นอกบ้านสำหรับเซ่นไหว้เมื่อถึงช่วงเทศกาลออกพรรษา เมื่อลูกสาวบ้านใดแต่งงานหรือทำผัดผี จะต้องบอกกล่าวหรือขอขมาผีประจำตระกูล ผีแต่ละตระกูลชอบขนมหวาน บางตระกูลชอบเหล้า มะพร้าวอ่อน หรือไก่ แต่ละตระกูลจะมีผู้รับเป็นเจ้าพิธี ลูกหลานผู้ใดต้องการจะเซ่นสรวงก็ต้องนำเครื่องเซ่นไปให้เจ้าพิธีเป็นผู้ทำพิธีบวงสรวง

ตามปกติแต่ดั้งเดิม ผู้ที่มีผีประจำตระกูลผีเดียวกัน (ผีเฮือนเดียวกัน) จะนับถือเป็นญาติพี่น้องกัน ผู้ที่มีผีเฮือนเดียวกันจะไม่แต่งงานกัน ทุก ๆ สามปีผู้ที่มีผีเฮือนเดียวกันจะนัดพบรวมญาติเพื่อทำพิธีไหว้ผีประจำตระกูลของตน และมีการกินเลี้ยงสังสรรค์ซึ่งเรียกว่า กินปางใหญ่ แต่ถ้าปีใดมีเดือนแปด 2 หน ปีนั้นก็กินปางใหญ่กันอีก (ประยงค์ พิมพ์พะระะ. 2546: 124-125)

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ ทรงชัย วรรณกุล ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวไทย-ยวน และชาวบ้านในกลุ่มบ้านต้นตาล ได้กล่าวถึงประเพณีชาวไทย-ยวน ว่ามีประเพณีสืบทอดมาหลายชั่วอายุคนปัจจุบัน ประเพณี ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมประเพณี ดังต่อไปนี้

ประเพณีไปเจ็ง

ถึงเทศกาลสงกรานต์ หนุ่ม ๆ ในหมู่บ้านต่างรวมกลุ่มกันประมาณ 7-10 คน ออกเดินทางพร้อมด้วย อุปกรณ์เครื่องดนตรีมีกลอง แคน ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น หนุ่ม ๆ เหล่านี้จะร้องรำทำเพลงแฉะเวียนไปตามบ้าน เมื่อถึงบ้านใดเจ้าของบ้านจะเชิญให้ขึ้นบ้านให้การต้อนรับหุงหาอาหารเลี้ยงดูบางครั้งอาจให้เงินหรือข้าวสารอาหารแห้งไว้เป็นเสบียง และหากค่าลงที่บ้านใดก็จะพักค้างคืนที่บ้านนั้นด้วย คณะซึ่งหนุ่มจะเดินทางรอนแรมไปหลายวัน เมื่อขึ้นบ้านใดพบหญิงสาวที่ถูกใจก็จะหมายตาไว้และจะหาโอกาสติดต่อกันจนถึงขั้นสู่ขอแต่งงานต่อไป

ประเพณีเที่ยวช่วง

ในสมัยก่อนไม่มีโรงสีและข้าวบรรจุถุงสำเร็จรูปอย่างเช่นทุกวันนี้ ชาวไทย-ยวนต้องตำข้าวกินอุปกรณ์ ที่สำคัญคือ ครก มีทั้งครกที่ตำด้วยมือและครกกระเดื่อง หรือที่เรียกว่า “มอง” สาว ๆ นิยมตำข้าวกันในยามค่ำ หลังจากเสร็จจากนา สาว ๆ จะแบกข้าวจากเรือนมาคนละครึ่งบุ้งมารวมกลุ่มตำข้าวด้วย “มอง” ขณะที่ตำอยู่นั้น หนุ่ม ๆ ในหมู่บ้านที่หมายปองสาวคนใด ก็จะพากันมาเที่ยวสาวตำข้าว เรียกว่า “เที่ยวช่วง” ช่วงคือ บริเวณหน้าบ้านที่ตำข้าว โดยหนุ่มจะมากัน 3-4 คน เมื่อมาถึงช่วง หนุ่มสาวคู่ใดรักชอบกันก็จะอยู่ช่วยตำข้าวเป็นโอกาสใกล้ชิดกัน โดยคนอื่นจะหลีกเลี่ยงให้ ในขณะเดียวกันหากมีหนุ่มกลุ่มอื่นเข้ามาเที่ยวช่วง หนุ่มกลุ่มแรกจะออกช่วงไป เปิดโอกาสให้หนุ่มกลุ่มใหม่ได้มาเที่ยวสาวบ้าง ในบางครั้งถ้าหากหนุ่มที่หลงรักหญิงสาวเกิดหึงหวง ไม่ต้องการให้หนุ่มอื่นเข้าไปเที่ยวสาวที่ตนรักก็จะแอบอยู่ปากทาง เพื่อกอยตักตีหัวหนุ่มคู่อริ บางครั้งก็ตีฝากกันไปก็มี เป็นการเตือนว่าหญิงคนนี้มีคนจองแล้ว นอกจากนี้ยังมีการชุดหลุมพรางวางขวากหนามดักทำร้ายคู่อริอีกด้วย การเที่ยวช่วงจึงสนุกสนานและตื่นเต้นประทับใจ หนุ่มสาวที่กว่าจะได้แต่งงานกันก็ต้องฝ่าฟันอุปสรรคมาไม่น้อยทีเดียว

ประเพณีการเกิด

การคลอดบุตรของคนไทย-ยวนในสมัยก่อนจะมีหมอตำแย ซึ่งอยู่ภายในหมู่บ้านนั่นเองเป็นผู้ทำคลอด หลังจากทารกถือกำเนิดแล้ว หมอตำแยจะนำเด็กไปอาบน้ำทำความสะอาด จากนั้นนำมารวลงบนกระดังวางไว้ที่หัวบันไดบ้านกระที่บเท้าข้างกระดัง 3 ครั้ง พร้อมกับกล่าวว่า “สามวันลูกผี สี่วันลูกคน” ตามเคล็ดที่เชื่อว่าจะทำให้เด็กมีอายุมั่นขวัญเย็นเสร็จแล้วจึงเตรียมผ้ามัดปากหม้อข้าวหรือผ้าเตี๋ยหม้อหนึ่งมาผูกแขนเด็กเพื่อป้องกันไม่ให้เด็กเป็นโรคซางต่าง ๆ เมื่อเด็กมีอายุครบเดือนจึงทำพิธีโกนผมไฟ ผมที่โกนมักจะนำไปทิ้งไว้ที่โคนต้นไม้ใกล้กับบริเวณบ้าน

สำหรับผู้เป็นมารดา หลังจากการคลอดบุตรแล้วจะต้องอยู่ไฟ โดยผู้เป็นสามีและญาติพี่น้องจะเตรียมสถานที่สำหรับอยู่ไฟ ระยะเวลาการอยู่ไฟนั้นถือว่า “อยู่ไฟให้ได้เดือน อยู่เดือนให้ได้ไฟ” หมายถึงมารดาจะต้องอยู่ไฟให้ได้ครบ 1 เดือน

ประเพณีการบวช

เมื่อชายคนไท-ยวนมีอายุครบบรรพิตามารดาจะพาไปฝากที่วัดเพื่อให้หัดท่องจำคำสวดต่าง ๆ ประมาณ 15 วันถึง 1 เดือน โดยพิธีบวชมักจัดเป็นเวลา 3 วัน วันแรกเป็นวันदान้อย เพื่อนบ้านต่างพากันมาช่วยเตรียมอาหาร เช่น ขนมจีน ข้าวต้มมัด กะละแม ฯลฯ สำหรับใช้ในงานวันรุ่งขึ้นเป็นวันดาหลวง ต้องไปรับนาคที่วัดเพื่อมาโกนผมที่บ้าน หลังจากโกนผมแล้วนาคจะแต่งตัวนุ่งผ้าไหมมีผ้าปกศีรษะ ซึ่งเป็นผ้าทอจก (เรียกว่า ผ้าปกหัวนาคจก ทอขึ้นสำหรับใช้คลุมศีรษะนาคขณะแห่ไปบวช มีขนาดยาวประมาณ 16-19 นิ้ว กว้างประมาณ 15-17 นิ้ว ทอด้วยเส้นฝ้ายหรือไหมตรงกลางปล่อยให้มีพื้นผ้าสีขาวขนาด 3x4 ชายผ้าทั้งสองด้านมีชายครุยร้อยด้วยลูกแก้วสีต่าง ๆ เพื่อให้ดูสวยงาม) แล้วให้นาคนั่งบนแคร่มีคนหาม แห่ไปรอบหมู่บ้าน เมื่อแห่นาคกลับถึงบ้านจึงทำพิธีอาบน้ำนาคและทำขวัญนาคต่อไป สิ่งของที่ใช้ในการทำขวัญนาคได้แก่ บายศรี 7 ชั้น มะพร้าว 1 ลูก กล้วย 1 หวี ฝอยทอง ทองหยิบ ขนมถั่วงา เนื้อย่าง ไข่ 1 ฟอง และค้ายกครู 6 บาท ดอกไม้ธูปเทียนสำหรับทำขวัญนั้นผู้ที่มาร่วมงานจะต้องนำข้าวสารไปช่วยงานด้วย ขณะเดียวกันเจ้าภาพจะให้ข้าวต้มมัดเป็นการตอบแทน รุ่งขึ้นอีกวันซึ่งเป็นวันที่สามญาติพี่น้องจะพานาคไปกินข้าวและแห่ไปวัดเพื่อเข้าโบสถ์ทำพิธีบวช ตกเย็นจึงนำ พระใหม่กลับบ้านและนิมนต์พระมาด้วย 5 หรือ 7 หรือ 9 รูป เพื่อมาสวดฉลองพระใหม่ เช้าวันรุ่งขึ้นต้องเตรียมอาหารใส่บาตรให้พระใหม่อีกครั้งก็เป็นอันเสร็จพิธี

ประเพณีงานศพ

เมื่อคนในบ้านเสียชีวิต ก็ต้องจัดงานศพซึ่งมักจัดกันที่บ้านโดยนิมนต์พระมาฉันเพล และสวดมนต์เย็นเมื่อถึงกำหนดเผาศพ ต้องเอาสวดสดศพ ผู้ที่ไปร่วมงานจะถือไม้พินทอนยาวประมาณ 3 ศอก ติดมือไปที่บ้านงานด้วย

ในระหว่างที่มีงานสวดศพ ผู้ที่ไปร่วมงานจะถือไม้พินทอนยาวประมาณ 3 ศอก ติดมือไปที่บ้านงานด้วย ไม้พินทอนนี้จะใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับเผา เมื่อถึงวันเผาศพหรือจะใช้พินเหล่านี้ทำเสาเชิงตะกอน เมื่อถึงที่ก็จะวางโลงไว้บริเวณเดียวกัน พระสงฆ์ให้เปิดโลงดูเพื่อปลงแล้วทอดผ้าบังสุกุลจากนั้นแห่ศพเวียนรอบเชิงตะกอน 3 รอบ แล้ววางลงบนเชิงตะกอนผู้ที่มาร่วมงานจะเตรียมธูปมาคนละ 3 ดอก จุดธูปแล้วนำธูปไปวางใต้โลง (เหมือนกับในกรุงเทพฯ ที่วางดอกไม้จันทน์) เมื่อวางครบทุกคนแล้ว ญาติ ๆ ก็จะทำพิธีเผาจริงกันต่อไป เมื่อไหม้จนหมดแล้วก็ทำการเก็บกระดูก

วันรุ่งขึ้นเจ้าของบ้านต้องนิมนต์พระมาสวดพระสงฆ์ที่รับนิมนต์มาจะเตรียมเกลือและข้าวสารซึ่งเกล้าให้เข้ากันแล้วมาด้วย เพื่อโปรยให้แก่คนในครอบครัว เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีเสร็จและกลับแล้ว คนแก่ในบ้านก็จะนำเกลือและข้าวสารที่เหลือไปโปรยไว้รอบบ้านอีกทีหนึ่ง

ประเพณีในรอบปี

ในรอบ 1 ปี ชาวไท-ยวนจะมีประเพณีที่ปฏิบัติในแต่ละเดือนดังนี้

เดือนห้า งานบุญสงกรานต์ ตอนเช้ามาทำบุญที่วัดไหว้ผีปู่ย่าที่บ้าน ตกบ่ายมีการละเล่น เช่น ฝึ่มะกวก ฝึ่มุม ฝึ่มะลา สาดน้ำ ฯลฯ ในอดีตมีการกว่นกะละแม และทำขนมข้าวเหนียวแดงไปทำบุญที่วัดด้วย

เดือนหก บุญวิสาขบูชา มีการเวียนเทียนที่วัด หากชายหนุ่มที่มีอายุครบบวชก็มักจัดงานบวชกันในช่วงนี้
เดือนเจ็ด ทำบุญสลากภัต แต่ละบ้านจะเตรียมอาหาร ขนม ผลไม้ไปทำบุญที่วัดและนำเงินติดยอด
สลากภัตถวายวัด

เดือนแปด บุญเข้าพรรษาและสงกรานต์

เดือนเก้า-เดือนสิบเอ็ด ชาวไท-ยวนต่างเตรียมของไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ สิ้นเดือนสิบมีการกวน
กระยาสารทหรือทำขนมเทียนนำไปถวายพระ เดือนสิบเอ็ดแรมสี่ค่ำมีเทศน์คาถา วันรุ่งขึ้นมีเทศน์มหาชาติ โดยทำ
ซุ้มไม้ไผ่ประดับด้วยดอกไม้ทางมะพร้าว อ้อย เป็นทางยาวตั้งแต่ประตูวัดจนถึงศาลาที่จัดให้มีการเทศน์ และมักทำ
วกวนเหมือนชาวภาค แต่ปัจจุบันเพียงซุ้มประตูเฉพาะทางเข้าศาลาฟังธรรมเท่านั้น กลางเดือนสิบเอ็ดซึ่งเป็นช่วง
ออกพรรษามีการตักบาตรเทโว

เดือนสิบสอง บุญลอยกระทง ไปลอยกันตามแม่น้ำและวันพระสิ้นเดือนก็มีการทำบุญที่วัด

เดือนสาม ทำบุญข้าวจี่ (ข้าวหลาม) แต่ละบ้านจะไปหาตัดไม้ไผ่จากป่ามาใช้เผาข้าวหลามเพื่อนำไป
ทำบุญที่วัด

ประเพณีสิบชะตา

เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชุมชนจัดขึ้นเพื่อความร่มเย็นของครอบครัว พิธีเริ่มขึ้นตอนเย็น เจ้าของบ้าน
จะไปวัดเพื่อนิมนต์พระมาสวดที่บ้าน วันรุ่งขึ้นจึงชักชวนญาติพี่น้องมาทำบุญตักบาตรฟังเทศน์สิบชะตาด้วยกัน

ประเพณีเกี่ยวกับการทำนา

ในอดีตการทำนาอาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติเป็นหลัก ปีใดฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวไท-ยวน จะ
เตรียมทำพิธีแห่หางแมว โดยนิมนต์พระไปสวดคาถาปลาช่อนที่ทุ่งนา และนำปลาช่อนที่ปั้นด้วยดินเหนียวมา
พันด้วยสายสิญจน์วางไว้บนพื้นดิน หรืออีกวิธีหนึ่งนำกระบอกจากไม้ไผ่ผ่าห้ว 4 แฉก ใส่กามมะพร้าวเพื่อวางกระทง
ใบตอง ที่บรรจุข้าวคลุกน้ำตาล หมากรุก พลุ จากนั้นผู้อาวุโสในหมู่บ้านจุดธูปเทียนกล่าวขอฝน

นอกจากนี้ในแต่ละเดือนที่มีการทำนาก็จะมีพิธีดังต่อไปนี้

เดือนหก เริ่มไถนา ทำพิธีแรกนาโดยเจ้าของนาจะนำวัวไปเดินวนรอบนา 3 รอบ แล้วปล่อยไว้รอจน
ฝนตกถึงไถ แต่บางคนก็อาจปล่อยไว้เพียงครู่เดียว ก็ไถทันที

เดือนสิบ ข้าวเริ่มออกรวง เจ้าของนาจะนำส้มตำไปไหว้แม่โพสพ

เดือนสิบสอง เริ่มเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านพากันมาช่วยลงแขกเกี่ยวข้าว

เดือนสอง เอาข้าวเข้าลาน ทำพิธีเอาข้าวเข้าลานเจ้าของบ้านจะนำน้ำอบ น้ำหอม กระเจ๊ก หวี น้ำมัน
ใส่หม่ ทั้งหมดใส่กระดัง แล้วจุดธูปเทียนบอกกล่าวที่ลานข้าวของตนก่อนนำข้าวเข้าลาน

เดือนสาม เอาข้าวขึ้นยุ้ง เจ้าของยุ้งจะเตรียมเผือก 3 หัว มัน 3 หัว กล้วยสุก 3 ลูก ข้าว 3 ปั้น
ใส่กระบุงคลุมด้วยผ้าขาวม้าแบกไปกลางทุ่งนา พร้อมกับถือปลายข้าวไปเชิญเจ้าแม่โพสพให้กลับขึ้นยุ้ง

ประเพณีขึ้นท้าวทั้ง 4

ชาวไทย-ยวนเรียก “ตัวตังสี่” หมายถึงท้าวจตุโลกบาล ซึ่งเป็นเทวดาประจำทิศทั้งสี่ ก่อนที่จะมีงานใด ๆ จะทำการเลือกสถานที่ที่เหมาะสม เอาไม้ 5 ท่อนมาปักเป็นเสา 4 มุม เสาต้นกลางสูงกว่าเสาสี่มุม บนเสานี้จะวางเครื่องเซ่น เช่น หมาก บุหรี่ ดอกไม้ ธูป เทียน กระทง อันกลางเป็นของพระอินทร์ ผู้รู้พิธีจะเป็นคนกล่าวเชิญเทพทั้ง 4 มารับเครื่องเซ่นและมาช่วยปกป้องคุ้มครองงานของตนให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

จากการศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทย-ยวน พบว่าประเพณีที่สืบทอดแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมความเชื่อที่ยึดถือกันมาในอดีต เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขและเป็นขวัญกำลังใจในการดำรงชีวิต นับได้ว่าเป็นการสืบสานประเพณีของกลุ่มคนชาวไทย-ยวน ซึ่งควรแก่การดำรงรักษาให้คงสืบเนื่องต่อไป

4. ข้อมูลเกี่ยวกับหัตถกรรมผ้าทอ

4.1 ความเป็นมาของผ้าทอในอดีต

ผ้าทอมีความเกี่ยวพันกับการดำรงชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่อดีตกาลที่เริ่มมีการทอผ้าขึ้นใช้เพื่อประโยชน์ในการนุ่งห่มและการใช้สอยอื่น ๆ จากอดีตที่ไทยได้มีการติดต่อกับค้าขายกับชาวต่างชาติมาเป็นเวลานาน จึงรับเอาวัฒนธรรมของการทอผ้าในด้านรูปแบบ ลวดลาย และการใช้สี ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คุณค่าของผ้าในอดีตที่เคยเป็นแค่สินค้าแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ๆ นั้นยังสามารถใช้เป็นเครื่องราชบรรณาการไปต่างประเทศได้ ผ้าจึงเป็นสิ่งสำคัญในเรื่องของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งกรุณา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา (2532: 16-28) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการทอผ้าและความเป็นมาของผ้าในอดีต กล่าวคือ

ผ้าในอดีตเป็นการทอผ้าขึ้นใช้เองและส่งเป็นสินค้าออกไปยังต่างประเทศ ผ้าสีจันทร์แดง ผ้าสีดอกจำปา เป็นผ้าที่คนธรรมดาใช้นุ่งห่ม สำหรับชนชั้นสูงใช้ผ้ากัมพล หมายถึง ผ้าทอด้วยขนสัตว์พื้นเอว ผ้าที่ใช้สำหรับพระภิกษุสงฆ์ เช่น ผ้าจีวร ผ้าปูลาด ผ้ารัดประคด

ในอาณาจักรอยุธยาผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มที่สำคัญ คือ เป็นสินค้าส่งออกและใช้แลกเปลี่ยนกับ สินค้าอื่น ๆ จากต่างประเทศ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาใช้ผ้าที่ทอได้ในประเทศเป็นหลัก เช่น ผ้าลายตารางจากโคราช ผ้าสายบัวหรือผ้าขาวม้าแดงจาเมืองลพบุรี กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางของการค้าผ้าที่มาจากหัวเมืองต่าง ๆ และต่างประเทศ เป็นตลาดผ้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในย่านเอเชีย นอกจากนี้การใช้ผ้ายังเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และทางศาสนาพบว่า การทำบุญต่าง ๆ มีการบรรจุของมีค่าลงในเจดีย์ไม่ว่าจะเป็นทองหรือสิ่งใด ๆ จะเทียบราคาส่งของเหล่านั้นเป็นจำนวนผ้าสี่ของเสื้อผ้าอาภรณ์ที่ใช้สวมใส่ มีผลต่ออิทธิพลทางความเชื่อในเรื่องของโชคลาภหรือให้ทุกข์แก่ผู้สวมใส่ด้วย การสวมใส่เนื้อผ้าให้ตรงกับสีประจำวันจะเป็นมงคลเชื่อกันว่าเมื่อสวมเสื้อผ้าตามนี้แล้วจะมีส่วนช่วยให้ผู้สวมมีอนุภาพเป็นการส่งเสริมบารมีให้มากยิ่งขึ้นและผ้ายังเป็นของมีค่าที่พระเจ้าแผ่นดินใช้เป็นเครื่องราชบรรณาการไปต่างประเทศ ถือได้ว่าสมัยอยุธยาเป็นยุคทองในการค้าผ้า

สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการเริ่มต้นพัฒนาและฟื้นฟูประเทศชนบทประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ การแต่งกายก็ยังคงปฏิบัติตามแบบแผนที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเรียกว่า “นุ่งและห่ม” คือ นิยมนุ่งห่มผ้าเป็นผืนแบบโจงกระเบน ส่วนกางเกงเป็นสามส่วนแบบสนับเพลา ชาวบ้านจะนุ่งผ้าพื้นเมืองเรียบ ๆ หรือผ้าลายเนื้อเรียบ พวกขุนนางและพระมหากษัตริย์จะใช้ผ้าทอเนื้อละเอียดสดเงินทองหรือผ้าไหมอย่างดี ผ้าแพร ผ้าตาด ปักด้นเงินทอง หรือจะห่มผ้าตาด ผ่าสไบเฉียงเรียกว่า “ผ้าทรงสะพัก” แล้วห่อกรองทอง (ผ้าโปร่งปักเป็นตาข่ายเล็ก ๆ ด้วยไหมทอง หรือทองแท่งทั้งผืน) คลุมอีกชั้นหนึ่ง หญิงชาวบ้านจะใช้ผ้าธรรมดา เครื่องนุ่งห่มและผ้าต่าง ๆ ก็เป็นตัวกำหนดลักษณะทางสังคมให้แก่เจ้าขุนมูลนาย เช่น พวกขุนนางจะนุ่งผ้าสมปักกำหนดตำแหน่งผู้ใหญ่ และผู้น้อยดูจากสีและลายปัก ขุนนางชั้นเสนาบดี นุ่งผ้าสมปักปุมท้องนาค ขุนนางชั้นต่ำลงมานุ่งผ้าสมปักยกและสมปักลาย

สมัยรัชกาลที่ 4 เกิดการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปบ้านเมือง ตลอดจนขนบธรรมเนียมการแต่งกายเสื้อผ้าทันสมัยทัดเทียมกับอารยประเทศ ทรงเป็นผู้นำในการปฏิรูปการแต่งกาย โดยทรงฉลองพระองค์อย่างชาวตะวันตกด้วยนื้อนอกและสนับเพลาแบบฝรั่ง ตลอดจนถึงการทรงพระมาลาแบบฝรั่ง เจ้านายฝ่ายใน และข้าราชการบริพารแต่งกายตามแบบอย่างของชาวตะวันตกคือ มีการสวมกระโปรงและเสื้อแบบฝรั่งการนุ่งผ้าโจงกระเบนสวมเสื้อแบบฝรั่ง

สมัยรัชกาลที่ 5 ทรงวางระเบียบให้ข้าราชการสวมเสื้อชั้นนอกอย่างฝรั่ง ผูกเนคไท สวมรองเท้า และถุงเท้า นับเป็นการปฏิรูปวัฒนธรรมการแต่งกายตามแบบอย่างของชาวตะวันตก และได้ออกกฎหมายห้ามแต่งกาย เช่น ห้ามนุ่งหยักรั้ง ห้ามนุ่งกางเกงขาสั้น ห้ามผู้หญิงเปลือยอก ห้ามเด็กเปลือยกาย ห้ามคนแต่งตัวไม่สมควรไปมาในพระราชฐานที่เสด็จออก เมื่อเสด็จประพาสอินเดียและพม่าพระองค์ได้ทรงคิดดัดแปลงเสื้อชนิดหนึ่งจากเสื้อฝรั่ง เพื่อให้สวมโดยไม่ต้องสวมเสื้อในไม่ต้องใช้ผ้าผูกคอเป็นเสื้อคอปิดมีกระดุมตลอดคือ “เสื้อราชปะแตน”

ร่ำโพพรรณ แก้วสุริยะ (2535: 66) ได้ศึกษาถึงความเป็นมาของผ้าในอดีต กล่าวถึงสตรีในสมัยรัชกาลที่ 5 เกี่ยวกับการแต่งกายของสตรีในอดีตไว้ ดังนี้

สตรีในสมัยรัชกาลที่ 5 นิยมสวมเสื้อแล้วห่มสไบทับ โดยเฉพาะสตรีชาววังมักสวมเสื้อขาวแขนยาว ชายเสื้อเพียงแค่อวห่มแพรสไบเฉียงหรือบางที่ห่มตาด สวมเกือกบูทกับถุงเท้าตลอดน่อง รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดฯ ให้สถาปนากรมช่างไหมขึ้นโดยมี กรมหมื่นพิไชยหินทโรดมเป็นอธิบดี และโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนช่างไหมขึ้น ได้จ้างบริษัทอินเดียตะวันออกส่งช่างย้อมช่างเขียนลายผ้าและช่างทอมาฝึกสอนให้ ผ้าที่ทอจะใช้ในราชสำนักเท่านั้น เรียกว่า “ผ้าลายเขียนทอง” และผ้ายกทอง” ชาวบ้านซื้อสายลาวที่อพยพมาในสมัยนั้นได้ทอผ้าใช้กันอันได้แก่ ลาวยวน ลื้อ ลาวครั่ง ลาวพวน

กรุณา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา (2532: 28-29) ได้ศึกษาถึงความเป็นมาของผ้าทอในอดีต ในสมัยรัชกาลที่ 6 ไว้ดังนี้

การแต่งกายในช่วงรัชกาลที่ 6 การแต่งกายได้กำหนดไว้โดยเฉพาะสตรีในราชสำนัก 3 ประการ คือ นุ่งขึ้น ฟันขาว และเกล้าผมมวย นับเป็นความเปลี่ยนแปลงในการแต่งกายสตรีที่สำคัญ เดิมผู้หญิงส่วนใหญ่นุ่งโจงกระเบนการนุ่งขึ้นเป็นการแต่งกายที่มีลักษณะของความเป็นไทย ดีกว่านุ่งกระโปรงแบบฝรั่ง ความเปลี่ยนแปลงเกิดจากสตรีชั้นสูงได้หันมานุ่งขึ้นเป็นส่วนใหญ่ โดยจะนิยมสวมเสื้อแขนสั้นบ้างแขนยาวบ้างและเป็นลายดอกสีต่าง ๆ จนกระทั่งเมืองไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบประชาธิปไตย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนาประเทศที่สำคัญขึ้นตามแผนการนำไทยไปสู่มหาอำนาจ รัฐบาลได้ออกประกาศที่เรียกว่า “รัฐนิยม” การแต่งกายได้กำหนดเป็นระเบียบไว้ว่า หญิงชายจะต้องแต่งกายให้ถูกต้องเหมาะสมตามอาชีพด้วย ในหมู่สตรีต้องสวมหมวกนุ่งกระโปรงและสวมรองเท้า

แหล่งที่มาของผ้า

ผ้าที่เราใช้กันอยู่ทุกวันนี้ มีแหล่งที่มาของผ้าซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 16-19) กล่าวไว้ว่า

ผ้าที่เราใช้กันในประเทศทุกวันนี้ หากจะกล่าวถึงแหล่งที่มาและกระบวนการผลิต สามารถแบ่งเป็น 2 หมวดใหญ่ ๆ คือ ผ้าทอมือ และผ้าทอโรงงาน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ผ้าเกือบทั้งหมดที่ใช้จะเป็นผ้าโรงงาน ไม่ว่าจะเป็นโรงงานไทย หรือโรงงานต่างประเทศ และเมื่อมีโอกาสพิเศษที่อยากแต่งกายแบบไทย ก็จะใช้ผ้าที่มีลวดลายบ่งบอกความเป็นไทยในรูปแบบสากล เป็นผ้าขึ้น หรือผ้าถุงลายสวยนำมาแปรรูปเป็นเสื้อหรือกระโปรงหรือถุงสำเร็จ การจำแนกของแหล่งที่มาของผ้าจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จะช่วยให้มุมมองการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องผ้ามีความรอบด้าน ครอบคลุมความหมายและลักษณะของตัวผ้า ซึ่งเป็นลายระเอียดของเนื้อหาสำคัญ ซึ่งจะทำให้เห็นถึงเรื่องราวของผืนผ้าอันเป็นคุณค่าภายในที่แฝงอยู่ภายใต้ลักษณะทางกายภาพภายนอกที่เป็นรูปแบบและสีสันของผ้าแต่ละประเภท

ผ้าทอมือ คือ ผ้าที่ได้จากกระบวนการทอผ้าแบบพื้นบ้านทั้งหมด ตั้งแต่ขั้นตอนการปลูกฝ้ายปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การเตรียมเส้นใย ขั้นตอนการฟอกย้อม และขั้นตอนการทอ หรือตัดตอนบางขั้นตอนของกระบวนการทอผ้าแบบพื้นบ้านออกไป แต่ยังคงอาศัยฝีมือของช่างทอในการผลิตขึ้นงาน ซึ่งสามารถจำแนกได้ 4 ประเภท คือ

ผ้าทอพื้นบ้าน คือผ้าที่ชนพื้นบ้านทอใช้ขึ้นมาเองตามวิถีวัฒนธรรมของชนกลุ่มนั้น ๆ ตามศักยภาพและทักษะของคนแต่ละคน มีลายระเอียดของตัวเองอย่างอิสระ ใช้ฝ้ายหรือไหมพื้นบ้าน เข็นมือ สาวมือ ฟอกย้อมโดยใช้วัตถุดิบท้องถิ่น ทำให้เกิดเป็น “ผ้าผืน” ที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนชัดเจน เช่น ชิ่นลายน้ำไหลของชาวไทลื้อ ชินตีนจกเมืองล่อง ผ้าแพรวาบ้านโพน กาฬสินธุ์ หรือผ้าทอที่ใช้ตามพิธีกรรม เช่น ตุงพระธาตุของอีสาน ตุงเมงมูมของลับลแล ผ้าพื้นบ้านที่แท้ ๆ นี้จะออกมาในรูปของผ้าผืนสำเร็จขนาดเล็กหรือใหญ่ ใช้ตามศิลปะการนุ่งห่มของแต่ละชุมชน เช่น ผ้าถุงโจงกระเบน ผ้าแถบ ผ้าสไบ ผ้าขาวม้า ผ้าเตี่ยว และโล่ง เป็นต้น เป็นผ้าผืนเช่นเดียวกับสำหรับของอินเดีย และกัมพูชาของประเทศญี่ปุ่น

ผ้าราชสำนัก คือผ้าพิเศษของโอกาสพิเศษในงานสำคัญเป็นพิเศษ มีความวิจิตรอย่างยิ่ง เนื่องจากใช้ฝีมือเป็นพิเศษ ใช้เทคนิคพิเศษและซับซ้อน เป็นสิ่งที่ทำให้หลายคนมองว่า ผ้านี้สวยหรูเกินกว่าจะใช้ได้ อาจจะเป็นด้วยราคาหรือเป็นด้วยรูปแบบที่ไม่ธรรมดา ไม่สามารถนำมาใช้ทุกวันได้ ทำให้บางครั้งถูกสรุปเป็นภาพรวมไปว่า ผ้าทอพื้นเมืองไม่เหมาะกับวิถีชีวิตปัจจุบัน

ในความเป็นจริง ผ้าพระราชสำนักเป็นผ้าที่มีผู้ทอได้น้อยคนนัก ยิ่งเป็นผ้าชั้นเลิศชั้นพิเศษเพื่อถวายพระราชสำนักด้วยแล้ว อาจจัดเครื่องมือไว้เพื่อทำประกาศฝีมือสักครั้งให้เลื่องลือแล้วยุติการทอไว้เพียงนั้น หรือพูดอย่างง่าย ๆ ว่า ทอผ้าผืนเดียวไม่ทำซ้ำอีก ดังเช่น คุณยายพยอม สีนะวัฒน์ ศิลปินแห่งชาติสาขาจิตรศิลป์ที่จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งทอผ้ายกดินเงินดินทองใช้เขาเก็บลายนักร้อยเขา ทั้งเขาโตงเตง เขายก เก็บมุกไม้สอ ซับซ้อนเหลือประมาณ และเพียงชิ้นเดียวสามารถประกาศศักยภาพแห่งฝีมือช่างทอได้ถึงที่สุด

ผ้ายกดินเงินดินทองนี้ ในสมัยโบราณจะใช้ทองแท้ ดังเช่น ม.ล.เนื่อง นิรัตน์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือชีวิตในวัง เล่ม 1 ที่ท่านได้ถ่ายทอดความทรงจำที่รับรู้ ได้ทำ ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ดีที่ว่า ผ้าไหมยกดินทองของ “เจ้านาย” นั้น เมื่อไม่ทรงโปรดจะนำไปเผาเพื่อเก็บเอาเงินและทองไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ปัจจุบัน ผ้าทอพิเศษที่ยังขึ้นชื่ออยู่ คือ ผ้ายกลำพูน ผ้ายกพุมเรียง ผ้าปุมสุรินทร์ ผ้ายกนคร และผ้ายกร้อยเอ็ด

ผ้าทอมือจากต่างประเทศ คือผ้าที่นำเข้าจากแถบต่างประเทศใกล้เคียงในแถบเอเชีย หรือประเทศห่างไกลแถบยุโรป ซึ่งเป็นประเทศที่มีการทอผ้ามายาวนานจนมีชื่อเสียงเป็นที่ทรงจำ มีทั้งลำดับราคาถูกและราคาแพง มีการนำเข้ามาเป็นสินค้าและเข้ามาโดยส่วนตัว เป็นผ้าซึ่งมีจุดเด่นเฉพาะที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมการนุ่งห่มของคนประเทศนั้นๆ อย่างชัดเจน เช่น ผ้าลาว ผ้าจีน ผ้าญี่ปุ่น ผ้าอินโดนีเซีย ผ้าอินเดีย ผ้าอิตาลี ผ้าอังกฤษ และผ้าฝรั่งเศส เป็นต้น

ผ้าทอโรงงาน ผ้าทอโรงงาน เป็นผ้าที่เน้นปริมาณในการทอ มีลักษณะเนื้อผ้าเรียบ ลวดลายสม่ำเสมอ ทั้งม้วนเป็นร้อยเป็นพันเมตรขึ้นไป มีสีสันทากหลายในลวดลายที่ซ้ำกัน โดยกระบวนการผลิตมีทั้งโรงงานที่ใช้คนทอ และโรงงานที่ใช้เครื่องจักรทอ ในที่นี้จะแบ่งตามที่มา 2 แหล่งใหญ่ คือ

ผ้าทอโรงงานในประเทศ โดยทั่วไปจะแบ่งประเภทผ้าตามลักษณะของเส้นใยที่ใช้ ซึ่งส่วนใหญ่นำเข้าวัตถุดิบจากต่างประเทศ มี 2 ประเภทใหญ่ คือ

- ผ้าทอโรงงานใยธรรมชาติ เช่น ผ้าไหม ผ้าฝ้าย ส่วนใหญ่ยังใช้ฝีมือคนทอ มีแหล่งผลิตอยู่ตามโรงงานชนเมืองใหญ่ เช่น ที่นครราชสีมา ขอนแก่น และเชียงใหม่ เป็นต้น
- ผ้าทอโรงงานใยประดิษฐ์ คือผ้าที่ใช้เส้นใยสังเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ เช่น ผ้าโพลีเอสเตอร์ ผ้าไนลอน ผ้าเรยอน ส่วนใหญ่ทอด้วยเครื่องจักรขนาดใหญ่ เป็นเครื่องทอแบบไร้กระสวย มีแหล่งผลิตเป็นโรงงานขนาดใหญ่อยู่ในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล เช่น ย่านรังสิต และสมุทรปราการ โดยมีแหล่งจำหน่ายอยู่ที่ตลาดสำเพ็งและตลาดเยาวราช ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี

ผ้าทอโรงงานจากต่างประเทศ เป็นผ้าที่มีการนำเข้าอย่างแพร่หลาย เช่น ผ้าไหมจากลาว ผ้าลินินจากจีนและยุโรป ผ้าพม่า เช่น ผ้าโสร่ง ผ้าห่ม และผ้าใยสังเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ จากยุโรป เช่น ผ้ามอตากูต์ (Montagut) ผ้าโมแฮร์ (Mohair) ผ้าชีฟอง (chiffon) ผ้าเครพ (Crepe) นอกจากนั้นยังมีผ้าอื่นๆ เช่น ผ้า ลูกไม้ ผ้าทอแบบถัก

จากการศึกษาแหล่งที่มาของผ้า หัตถกรรมผ้าทอของชาวไทย-ยวน กลุ่มบ้านหนองโนจัดอยู่ในประเภทผ้าทอพื้นบ้าน คือผ้าที่ชนพื้นบ้านทอใช้สอยตามวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชน ตามแต่ศักยภาพและทักษะของแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีลายระเอียดของตัวเองอย่างอิสระ มีการใช้เส้นใยและใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นหลัก ทำให้เกิดเป็นผืนผ้าที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มชัดเจน จึงเป็นกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอที่น่าศึกษาอีกกลุ่มหนึ่ง

ผ้าทอกับวิถีชีวิตของคนไทย

ผ้าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิตมนุษย์ ชาวไทยมีการใช้ผ้าทอมาช้านาน การทอผ้าเป็นงานศิลปะที่ต้องใช้ความขยันความพยายามความอดทนและความละเอียด ผ้าทอนับว่าเป็นเครื่องนุ่งห่มเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวัน และใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ การถ่ายทอดวิธีการ กรรมวิธีและประสบการณ์ในการทอผ้าเป็นการส่งสมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมแห่งวิถีชีวิตของชาวไทยที่ก่อเกิดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามซึ่ง วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2530: 22-23) ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของศิลปหัตถกรรมไทยว่าแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ

ศิลปหัตถกรรมไทยที่สร้างขึ้นเนื่องในสถาบันกษัตริย์ มีพระมหากษัตริย์ และชนชั้นสูงเป็นผู้ใช้ และศิลปหัตถกรรมของประชาชนที่ชาวบ้านเป็นผู้สร้างผู้ใช้และสร้างขึ้น เพื่อชาวบ้านด้วยกันเองคือศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ดังนั้นการทอผ้าด้วยมือ นับเป็นศิลปหัตถกรรมที่ได้พัฒนาจากการทออย่างง่ายด้วยเส้นใยพืช เช่น เส้นใยป่าน ลินิน ปอ กัญชาก่อนที่จะใช้ฝ้าย ขนสัตว์ ขนไหม การทอผ้ามีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ การปั่นด้ายและการทอผ้าในยุคแรก ๆ ทำเพียงผืนเล็ก ๆ โดยผูกหูกหรือที่เข้ากับเอวและเสาเรือนหรือต้นไม้ และพัฒนามาเป็นที่ทอผ้าขนาดใหญ่และเป็นกิจกรรมที่ทอกันอยู่ในปัจจุบัน การทอผ้าด้วยมือเป็นศิลปหัตถกรรมสำคัญในการผลิตเครื่องนุ่งห่มของคนไทย

การทอผ้าเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวันหากไม่ทอเป็นผ้าพื้นก็จะทอลวดลายต่าง ๆ ที่ได้รับความบันดาลใจจากธรรมชาติแวดล้อม เช่น ลายสัตว์ หรือพืชพรรณไม้ต่าง ๆ ผ้าเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ก็จะทอลวดลายพิเศษแตกต่างกันไป มักจะเกี่ยวกับความเชื่อในทางศาสนา หรือลวดลายจากเรื่องชาดก เช่น เทวดา นาค หรือหงส์ เช่น ธงที่ใช้ประดับวัดในเทศกาลทางศาสนา ผ้ารองอาสนะ ผ้าปรกหัวนาค หรือผ้าห่อคัมภีร์ เป็นต้น การทอลวดลายก็เกิดขึ้นด้วยสาเหตุเพื่อให้เกิดความแตกต่างกัน

ความเป็นมาเกี่ยวกับผ้าขึ้น

ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนกุล และแพทรีเซีย ซิลแมน (2530: 61-75) กล่าวถึงความเป็นมาเกี่ยวกับผ้าขึ้นไว้ว่า

ผ้าขึ้นมีความสำคัญเพราะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงสถานภาพและแหล่งกำเนิดของกลุ่มชน ดูจากโครงสร้างและลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า ชนแต่ละกลุ่มจะนุ่งผ้าขึ้นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน ซึ่งทำให้ทราบได้ว่าเป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์กลุ่มใดมาจากหมู่บ้านใด ส่วนรายละเอียดในการออกแบบโครงสร้างและลวดลายบนผืนผ้าขึ้นนั้น เฉพาะคนในหมู่บ้านเดียวกันจึงจะบอกได้ว่าแสดงหรือบ่งชี้ถึงสถานภาพของผู้นุ่งอย่างไร สิ่งนี้เป็นลักษณะพิเศษของผ้าขึ้นอันเป็นผ้านุ่งของผู้หญิง ซึ่งต่างจากผู้ชายที่เครื่องนุ่งห่มในชีวิตรประจำวันจะไม่มีลักษณะบ่งชี้ดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้มีความสะดวกต่อการเดินทางหรือทำงานต่าง ๆ ดังนั้นเครื่องนุ่งห่มชายจึงไม่ค่อยบ่งบอกเอกลักษณ์อะไร

“ผ้าขึ้น” คือ ผ้าที่เย็บเป็นถุงสำหรับผู้หุงผ้าขึ้นจะมีขนาดสั้นยาวและกว้างแคบต่าง ๆ กันไป ขึ้นอยู่กับรูปร่างของผู้หุงและวิธีการหุง นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับการโอกาสเวลาและสถานที่ตลอดจนอาจจะเปลี่ยนแปลงตามความนิยมในแต่ละยุคสมัยด้วย วิธีการหุงผ้าขึ้นจะทาบจากซ้ายไปขวาหรือจากขวาไปซ้ายก็ได้ โดยเหน็บชายพกไว้ตรงเอว ส่วนเชิงหรือตีนขึ้นจะเสมอกันอีกวิธีหนึ่งคือทาบทั้งข้างซ้ายและขวาเข้ามาอยู่ตรงกลาง ส่วนตรงเอวจะพับชายด้านล่างเพื่อเหน็บไว้ไม่ให้หลุด ต่อมาความต้องการมีเสริภาพติดเทียมกับชาย ทำให้ผู้หุงเลิกหุงผ้าขึ้นทอลวดลายแบบเดิม แล้วเปลี่ยนไปหุงผ้าแบบผ้าพิมพ์หรือสวมกางเกงแทน ซึ่งทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของกลุ่มชนเดิมไป โครงสร้างของผ้าขึ้นโดยทั่วไปจะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนเอว ส่วนกลาง และส่วนตีน วิธีการเย็บเป็นถุงเย็บข้างเดียวกับเส้นยืนของผ้า จะปรากฏเป็นลายขวางตรงส่วนกลางของตัวขึ้น ความยาวของผ้าขึ้นจะขึ้นอยู่กับความกว้างของพื้ ในสมัยก่อนพื้ทอผ้ามักจะหน้าแคบจึงต้องใช้วิธีการต่อส่วนเอวและส่วนตีน เพื่อให้ผ้าขึ้นมีความยาวพอเหมาะการทอขึ้นต่อตีนต่อเอวนี้จะนิยมทอลวดลายเฉพาะส่วนกลาง ส่วนที่นำมาต่อตรงตีนและเอวนั้นจะเป็นผ้าพื้นธรรมดา ซึ่งให้ประโยชน์ในแง่ของความคงทนเมื่อใช้หุงทำงานต่าง ๆ และเมื่อขาดแล้วก็สามารถเปลี่ยนเฉพาะส่วนได้ สำหรับผ้าขึ้นที่ใช้หุงในโอกาสพิเศษ เช่น ในพิธีกรรม หรืองานทำบุญที่วัดจะต่อตีนขึ้นด้วยผ้าทอพิเศษด้วยการ “จก” มีการตกแต่งลวดลายงดงามกว่าปกติ ซึ่งอาจจะเย็บตีนขึ้นนี้ลงบนตีนขึ้นธรรมดาแล้วแกะออกเก็บไว้ใช้ได้อีก หรืออาจทำเป็นตีนขึ้นจกพิเศษไว้เลย

ปัจจุบัน เนื่องจากมีพื้ขนาดใหญ่การทอผ้าขึ้นจึงสามารถทอส่วนเอวและส่วนตีนต่อเนื่องกับส่วนกลางไปได้เลย โดยไม่ต้องเย็บต่อที่หลังเหมือนแต่ก่อนวิธีการทอผ้าขึ้นอีกแบบหนึ่งคือการทอผ้าที่นำมาเย็บ 2 ข้าง การทอแบบนี้ตั้งแต่ส่วนเอวถึงตีนขึ้นจะเป็นส่วนตามยาวของเส้นยืนลายขวางในตัวขึ้นเกิดจากเส้นพุ่ง ต่างจากวิธีเย็บข้างเดียวที่ลายขวางของส่วนกลางตัวขึ้นเกิดจากเส้นยืน อย่างไรก็ตามผ้าขึ้นชนิดเย็บ 2 ข้างนี้ก็ยังพบว่าในอดีตมีการต่อส่วนเอวและส่วนตีน ด้วยผ้าฝ่ายสีพื้นดำและแดงอยู่ ทั้งนี้คงเพื่อเวลาผ้าขึ้นขาดแล้ว ก็สามารถเปลี่ยนใหม่เฉพาะส่วนนี้ได้ แต่ในปัจจุบันนี้พื้มีขนาดใหญ่และมีการใช้เส้นใยสังเคราะห์ที่เรียกว่า “ด้ายโทเร” ทอซึ่งมีความทนทาน จึงไม่จำเป็นต้องมีการต่อส่วนเอวและส่วนตีนอีก จึงใช้วิธีการทอตลอดทั้งผืนเลย

จากการศึกษาความเป็นมาของผ้าทอในอดีต จะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การแต่งกายได้มีการพัฒนาขึ้นตามลำดับของความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การทอผ้าในอดีตทอขึ้นเพื่อใช้หุงหม้อในชีวิตประจำวันที่มุ่งเน้นถึงประโยชน์ใช้สอยเท่านั้นก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย การที่ประเทศไทยรับวัฒนธรรมการแต่งกายจากทางตะวันตกนับเป็นจุดของการหลังไหลที่ทำให้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากการทอผ้าที่ทอขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ได้มีการพัฒนาไปสู่การผลิตเพื่อจำหน่าย และมีความพยายามในการพัฒนางานหัตถกรรมผ้าทอมือของไทยกับชนชาติอื่น ๆ ให้มีความงดงาม ความละเอียดที่ปรากฏบนผืนผ้ามากขึ้น ซึ่งเป็นผลดีเพราะทำให้เกิดแรงบันดาลใจให้ค้นคว้าภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษนำมาใช้สอยให้มากยิ่งขึ้น

4.2 ความเป็นมาของผ้าทอไท-ยวน

หญิงชาวไท-ยวนเป็นกลุ่มชนที่มีความรู้ความสามารถในการทอผ้ามาก ภูมิปัญญาในการทอผ้าเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษชาวไท-ยวนได้พยายามคิดค้น สั่งสม ปลูกฝังและปฏิบัติสืบทอดกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า ดังที่ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเทพสตรี (2541: 60) กล่าวไว้ดังนี้

ในระยะเริ่มแรกที่มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสระบุรี สตรีชาวไท-ยวนทุกคนจะต้องฝึกหัดทอผ้าให้เป็นโดยเฉพาะการทอผ้าขึ้น เพราะสังคมชาวไท-ยวน มีค่านิยมว่าสตรีที่สามารถทอผ้าได้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของกุลสตรีและเหมาะสมที่จะแต่งงานออกเรือนมีครอบครัวได้ การแต่งกายของชาวไท-ยวน มีลักษณะการแต่งกายที่คล้ายคลึงกันในแต่ละภูมิภาค เช่นชาวไท-ยวนในอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี เมื่อกว่าหนึ่งศตวรรษนั้นมีลักษณะการแต่งกาย โดยหญิงสาวไว้ผมยาวเกล้ามวย ตกแต่งผมโดยใช้ดอกไม้ไหวหรือปิ่นปักผม นุ่งผ้าขึ้นทอลวดลายคล้าย ๆ กัน ห่มผ้าสไบบาง ๆ บางครั้งจะใช้สร้อยสังวาลคล้องทับสไบ เพื่อความงดงาม ผ้าที่ใช้เป็นผ้าขึ้นที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไท-ยวน ที่หญิงไท-ยวนใช้นุ่งในชีวิตประจำวัน และเป็นผ้าที่ทอใช้กันเอง ซึ่งเรียกว่า ขึ้นขาวเหนือ ขึ้นโก และขึ้นมุก ผู้ชาย ไว้ผมทรงมหาดไทย ไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าโจงกระเบนสีพื้นค่อนข้างเข้ม เช่น สีดำ สีเขียว สีกรมท่า สีน้ำตาล ใช้ผ้าขาวม้าเคียนเอว ผูกเป็นปมทำนองผ้าเกี้ยว ผู้ชายบางคนต้องการอวดลาย ที่สักไว้อย่างสวยงามที่ขา จึงถักชายโจงกระเบนขึ้นไปเหนือไว้ที่เอวทำให้เห็นรอยสักได้ชัดเจน

ส่วนชาวไท-ยวนในล้านนาจะนิยมสักหมึกเป็นลวดลายประดับผิวหนัง หรือสักยันต์ตามความเชื่อในคาถาอาคม นิยมนุ่ง “ผ้าด้อย” และเปลือยอก อย่างเช่นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อล้านนามีความสัมพันธ์กับต่างชาติดมากขึ้น ผู้ชายไท-ยวน ในล้านนาจึงหันมานิยมเสื้อคอกลมแบบผ้าฝ้ายพื้นเมืองย้อมสีดำ เวลาไปทำงานในไร่ในสวนก็จะสวมเสื้อที่ย้อมด้วยม่อฮ่อมและเตี๋ยสะดอกครึ่งแข้ง ชาวไท-ยวนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคตะวันตกโดยเฉพาะที่สระบุรีก็นำมาแต่งกายในลักษณะเช่นเดียวกัน

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเทพสตรี (2541: 68-104) ยังได้กล่าวถึงประเภทผ้าทอไท-ยวนไว้ดังนี้

ประเภทผ้าทอไท-ยวน

ผ้าทอไท-ยวนแบ่งได้เป็นหลายประเภท คือ **ใช้ในชีวิตประจำวัน** เช่น ยาม ใต้ (ถุงผ้าสำหรับใช้ของมีค่า) ร้อม (หมวกเด็ก) หมอนแบบต่างๆ ผ้าห่ม **ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม** เช่น ผ้าขึ้นน่านาชนิด ผ้าสไบ **ใช้ในพิธีกรรม** เช่น ผ้าปรกหัวนาศ ตุง ผ้าห่อคัมภีร์ เป็นต้น

ผ้าทอที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่

ยามหรือถุง ชาวไท-ยวนจะใช้อย่างในชีวิตประจำวันในโอกาสต่าง ๆ เช่น สะพายยามไปทำงาน ไปไร่ นา ใช้ยามใส่เครื่องมือเครื่องใช้ ใส่อาหาร เสื้อผ้า และของใช้อื่น ๆ ยามประเภทนี้จะมีขนาดใหญ่ ใช้วิธีทอธรรมดา ไม่เน้นความสวยงามแต่เน้นความคงทน ถ้าเป็นยามที่ใช้ไปงานบุญ ใส่หมากพลู รูปเทียน ดอกไม้ไปถวายพระที่วัด จะมีขนาดเล็กลงเล็กน้อย แต่กรรมวิธีการทอจะทำลวดลายพิเศษ และสวยงามกว่าปกติ ยามทุกชนิดของ

ชาวไทย-ยวนนิยมเย็บด้วยมือ และเย็บซับซ้อนอย่างเรียบง่าย เทคนิคการทอผ้าของชาวไทย-ยวนแต่ละประเภท ทำให้เกิดความงดงามแตกต่างกัน และความงดงามดังกล่าวเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสามารถอันยอดเยี่ยมของผู้ทอ เช่น ทอลายขัดธรรมดาแต่ทำให้เกิดลวดลายที่พอเหมาะโดยการใช้อย่างเส้นด้าย และการวางลวดลายที่ได้สัดส่วนกับขนาดและลักษณะของผ้า นอกจากนี้ ยังมี การทอขัด การทอยกมุก การทอจก เป็นต้น

ไถ่ คือถุงผ้า มีไส้ไกวรัดที่คอถุงใช้สำหรับเก็บของมีค่า ทอด้วยฝ้าย ทอตกแต่งลวดลายพื้นผ้าด้วยการ “ยกมุก”

ว้อม เป็นภาษาชาวไทย-ยวน หมายถึง หมวกเด็ก หลักฐานในการใช้หมวกเด็กในอดีตปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังที่วัดสมุหประดิษฐาราม

หมอน หมอนของชาวไทย-ยวน มีรูปแบบแตกต่างกันมี 2 ชนิดคือ

1. หมอนสี่เหลี่ยม เย็บด้วยผ้าฝ้าย ทอมือ สลับสีให้เกิดลวดลาย ใช้วิธีเย็บมือ เป็นหมอนแบบสี่เหลี่ยมสองชั้นต่อกัน หน้าหมอนปักตกแต่งด้วยไหม เป็นลายดอก มีความงดงามแสดงให้เห็นถึงความสุนทรีย์ของชาวไทย-ยวน ซึ่งชาวไทย-ยวนเรียกหมอนแบบนี้ว่า “หมอนเก็บ”
2. หมอนสามเหลี่ยม ชาวไทย-ยวนเรียก หมอนผา ใช้สำหรับพิงเวลานั่งกับพื้น และทอดแขนวางบนสันหมอนทำให้รู้สึกสบายเวลานั่ง จุดเด่นของหมอนแบบนี้คือการปักหน้าหมอนด้วยไหม บางครั้งประดับด้วยกระจก

ผ้าห่ม ใช้สำหรับห่มหรือคลุมกายเวลาฤดูหนาวหรือเมื่อรู้สึกอากาศเย็น ปกติจะใช้ผ้าสองผืนเย็บต่อกัน และกันริมโดยรอบเพื่อกันขอบผ้าลุ่ย ผ้าห่มชาวไทย-ยวนที่พบมีสองชนิด ชนิดแรก คือผ้าที่ทอลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนทั้งผืน โดยมีลวดลายที่ชายของผ้า และชนิดที่สอง เป็นผ้าห่มที่มีชายผ้าทอตกแต่งด้วยลายขีดอย่างสวยงาม ลวดลายที่ทออาจเป็นลายพรรณพฤกษา ลายสัตว์น้ำ เช่น ม้า นก หรือ ลายตัวคน เป็นต้น ส่วนตัวผ้าจะทอเป็นผ้าพื้นธรรมดา ทอลายริ้ว ลายตาราง ทอยกดอก ในปัจจุบันไม่มีการทอผ้าห่มชนิดนี้

ผ้าทอที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่

ผ้าซิ่น

หญิงชาวไทย-ยวนมีความสามารถมากในการทอผ้าซิ่นไว้ใช้สอย ผ้าซิ่นที่ทอมีหลายชนิด เช่น ผ้าซิ่นที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ซิ่นดำดำน ซิ่นโก ซิ่นขาวเหนือ ผ้าซิ่นบางชนิดใช้ใส่ในโอกาสพิเศษหรือในพิธีการต่าง ๆ เช่น ผ้าซิ่นมุก ผ้าซิ่นเก็บ

ผ้าซิ่นของผู้หญิงชาวไทย-ยวนประกอบด้วยส่วนต่างๆ คือ

หัวซิ่น เป็นผ้าสีขาวที่เย็บต่อกันกับผ้าสีแดง ริมชายบนของผ้าสีขาวจะไม่เย็บริม ปล่อยให้ริมผ้าขึ้นฟูด้วยความเชื่อว่าจะนำความรุ่งเรืองเฟื่องฟูมาให้กับผู้ที่ใช้ผ้าซิ่นผืนนั้น

ตัวซิ่น นิยมทอเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายตามขวาง ลายตามยาว หรือเป็นผ้าพื้น บางครั้งทอยกดอก

ตีนซิ่น คือส่วนที่อยู่ตอนล่างของผ้าซิ่น ตีนผ้าซิ่นบางชนิดทอดต่อกันเป็นผืนเดียวกันกับตัวซิ่น เช่น ซิ่นดำดำน ซิ่นขาวเหนือ ตีนซิ่นบางชนิดใช้ผ้าซิ่นอื่นมาต่อเช่นเดียวกันกับหัวซิ่น แต่ส่วนที่เป็นตีนซิ่นที่นำมาต่อจะใช้วิธีการทอที่ทำให้ผ้าผืนนั้นมีค่า และเพิ่มความสวยงาม ปกติริมชายสุดของตีนซิ่นจะทอพื้นเป็นริ้วสีเหลืองเล็กๆ เรียกว่า เล็บเหลือง ความสวยงามประณีตของเล็บเหลืองจะเป็นข้อสังเกตให้เห็นอุปนิสัยของผู้ทอได้ว่าเป็นคนขยัน

การเรียกชื่อผ้าขึ้นของหญิงชาวไทย-ยวนขึ้นอยู่กับสีและวิธีการทอ เช่น ผ้าขึ้นดำด้าน เป็นผ้าทอที่ทอด้วยฝ้ายพื้นดำมีแถบเป็นลวดลายขวางเป็นสีแดงสองแถบ หรือชื่อผ้าขึ้นที่เรียกตามลวดลาย เช่น ขึ้นมุก ขึ้นโก หรือชื่อเรียกตามเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่นิยมใช้ เช่น ขึ้นขาวเหนือ หรือเรียกตามเทคนิคการทำ เช่น ขึ้นเก็บ

ขึ้นขาวเหนือ (จาวเหนือ) หรือขึ้นสามแถว เป็นขึ้นที่ทอด้วยผ้าฝ้าย มีแถบเส้นขนานขวางตัวขึ้นทอด้วยด้ายต่างสี มีริ้วเล็ก ๆ เป็นตัวแยกหัวขึ้นและตีนขึ้น แถบเส้นขนานแต่ละแถบ จะประกอบด้วยแถบเส้นขนาดเล็ก 3-4 เส้น ทอด้วยด้ายต่างสี ขึ้นแบบนี้ใช้แต่งในชีวิตประจำวันและเป็นแบบของขึ้นที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทย-ยวน หรือชาวล้านนา หรือชาวเหนือ ที่ทำขึ้นใช้ เป็นที่แปลกตาของชาติพันธุ์อื่นที่ได้พบเห็นจึงเรียกว่าขึ้นขาวเหนือ

ขึ้นโก ทอด้วยด้ายฝ้าย เป็นขึ้นที่มีลายขวางที่ตัวขึ้น เส้นลายแต่ละเส้นมีได้ลายเป็นลายมัดหมี่ ขึ้นชนิดนี้ใช้ในชีวิตประจำวันเช่นกัน

ขึ้นมุก ทอด้วยด้ายฝ้าย ส่วนตีนขึ้นและส่วนใกล้หัวขึ้นทอพื้นเป็นแถบสีดำ และสีแดง ตัวขึ้นทอเป็นริ้วสลับกับทอยกดอก อาจจะเป็นลายดอกแก้ว ลายรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด การยกดอกเกิดจากการใช้ตะกอ หรือเขา 8 เขา ขึ้นมุกเป็นสิ่งที่ใช้ในโอกาสพิเศษมากกว่าใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น นุ่งไปวัด งานแต่งงานหรืองานอื่น ๆ ในปัจจุบัน มีการฟื้นฟูการทอขึ้นมุกมาใช้ในหมู่บ้านไทย-ยวนเส้าให้

ขึ้นเก็บ เป็นผ้าขึ้นที่มีความงดงามมาก ผู้ทอจะต้องมีความสามารถ และมีความพยายามในการทอค่อนข้างสูง หญิงไทย-ยวนจะต้องมีขึ้นเก็บไว้ใช้ประจำตัวเพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น นุ่งไปวัด นุ่งไปงานแต่งงาน เวลานุ่งขึ้นเก็บจะต้องนุ่งผ้าขึ้นชนิดอื่นไว้ข้างในก่อน เพื่อป้องกันไม่ให้ขึ้นเก็บเปื้อนเหงื่อโคล การทำความสะอาดขึ้นเก็บ ทำได้โดยการฝึ้งในที่โปร่ง ไม่นิยมซัก เพราะเชื่อว่าการซักทำให้เก่าเร็ว ขึ้นเก็บอาจทอจากเส้นด้ายฝ้าย หรือ ทอจากใยไหม ตีนขึ้นจะทอลวดลายเป็นลายเรขาคณิต ลายพรรณพฤกษา หรือ ลายรูปสัตว์ ส่วนตัวขึ้นนิยมทอพื้น สลับลายเป็นริ้ว ๆ สลับกับลายขัด และทอพื้นเป็นริ้ว ๆ สลับกับการทอยกมุก หรือทอยกดอก การใช้สีระหว่างตัวขึ้นกับตีนขึ้นนิยมใช้สีตัดกันบ้าง กลมกลืนกันบ้าง แล้วแต่การสร้างสรรค์ของผู้ทอ

ผ้าสบ ผ้าสบของชาวไทย-ยวนเป็นผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย ใช้พาดไหล่หรือคล้องคอสำหรับผู้ชาย โอกาสที่ใช้คือ ไปทำบุญที่วัด หรืองานสำคัญ ๆ ในกรณีที่ไปวัดสามารถปลดผ้าสบจากคอหรือไหล่นาลงมาผูกกับพื้น เวลากราบพระได้ เป็นผ้ายาวแคบคล้ายผ้าขาวม้า ตกแต่งด้วยลายขีดอย่างสวยงามตรงชายผ้าทั้งสองข้าง ขอบผ้าตกแต่งด้วยชายครุย บางครั้งเรียก ผ้าขาวม้าหัวเก็บ

ผ้าทอที่ใช้ในงานพิธีกรรม ได้แก่

ผ้าปรกหัวนาค

ผ้าปรกหัวนาค เป็นผ้าที่ทอขึ้นเพื่อใช้คลุมศีรษะนาค ขณะนาคไปบวช มีลวดลายงดงาม ทอด้วยเทคนิคเก็บขัด มีขนาดยาวประมาณ 16-19 นิ้ว กว้างประมาณ 15-17 นิ้ว ทอด้วยเส้นด้ายฝ้ายหรือไหม ชายผ้าทั้งสองด้านจะปล่อยด้านที่ทอเป็นชายครุย บางผืนอาจร้อยลูกแก้วลูกปัดเพื่อความสวยงาม

ผ้าห่อคัมภีร์ ด้านหน้าเป็นลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลวดลายดูงดงาม ทอโดยใช้ไม้ไผ่แทนด้ายเส้นพุ่ง ด้านหลังทอด้วยผ้าลายไม้ดูงดงามและเย็บขอบทั้งสี่ด้านอย่างประณีต การใช้ไม้ไผ่แทนด้ายพุ่งเป็นความคิดที่ชาญฉลาดของคนในอดีตที่ใช้ความแข็งแรงของไม้ไผ่ประคองให้พระคัมภีร์ซึ่งทำด้วยใบลานและสมุดข่อยให้คงรูปไว้หรือเก็บได้สะดวก ผ้าห่อพระคัมภีร์ลวดลายแบบนี้พบแถบเชียงใหม่ เช่นกัน

ตุ่ง ตุ่งมีความหมายตรงกับคำว่าธงในภาษาไทยภาคกลาง และสำหรับชาวล้านนาตุ่งมีบทบาทในพิธีกรรมมากมาย กล่าวกันว่าตุ่งมีถึง 28 แบบ ใช้ตุ่งประดับหรือประกอบได้ทั้งงานมงคลและอวมงคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตุ่งแต่ละชนิด ที่หมู่บ้านไท-ยวน อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี พบว่ายังมีประเพณีการนำตุ่งมาใช้ในพิธีกรรมเช่นกัน เช่น ทำตุ่งชัย หรือตุ่งชัย นำมาตกแต่งบริเวณวัดหรือริมถนนในโอกาสงานบุญ งานกฐิน ตุ่งที่พบนี้ท่อนบนของตุ่งตัดกระดากแข็งเป็นรูปคล้ายปราสาทของสถาปัตยกรรมล้านนา และห้อยผ้ายาวมาโดยมีท่อนไม้คั่นเป็นระยะ มีพวงอุบะห้อยที่ชายไม้ รวมทั้งที่ชายสุดของตุ่งเพื่อความสวยงาม

ปัจจุบันชาวไท-ยวนในจังหวัดสระบุรีไม่ได้แต่งกายตามแบบดั้งเดิมแล้ว แต่จากการสอบถามผู้รู้ในท้องถิ่นทราบว่า แต่เดิมชาวไท-ยวนจะนิยมนุ่งกางเกงผ้าฝ้ายสีดำแบบกางเกงจีนหากจะสวมเสื้อก็จะใส่เสื้อม่อฮ่อม การแต่งกายหญิงไท-ยวนในจังหวัดสระบุรี ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับหญิงไท-ยวนในล้านนา ซึ่งเป็นการแต่งกายแบบดั้งเดิม คือ นุ่งผ้าชิ้นห่มผ้าแถบ แถบผ้านี้อาจห่มโดยนำมาพันรอบอก หรือใช้ผ้าแถบคล้องคอปล่อยชายผ้าลงข้างหน้าปิดอกไว้หรืออาจห่มเฉียงที่เรียกว่า “เปี่ยงบาย” หรือ “สะหว้ายแล่ง” ปิดหน้าอก สำหรับผ้านุ่งจะนิยมนุ่งผ้าที่ทอขึ้นใช้เอง การนุ่งขึ้นของหญิงไท-ยวนจะแตกต่างกันตามวัยและโอกาส กล่าวคือ ผู้เฒ่าเมื่ออยู่เหย้าเฝ้าเรือนจะนุ่ง “ชิ้นแล่” ถ้าหากเป็นวัยสาวหรือแม่บ้านจะนุ่ง “ชิ้นตา” หรือบางครั้งก็จะนุ่ง “ชิ้นชีว” แต่เมื่อออกจากบ้านไปทำบุญหรือไปงานเทศกาลประเพณีทั้งหญิงสาวและผู้เฒ่าจะนุ่ง “ชิ้นดินจก” ซึ่งแพทรีเซีย ซีสแมน วิถี พานิชพันธ์ และทองศักดิ์ ปรางค์วัฒนกุล (2531: 61-62) ได้อธิบายลักษณะของผ้านุ่งไว้ ดังนี้

แบบที่ 1 ชิ้นตา มีตัวเป็นสีแดงตีนสีดำ ยกดอกเป็นตา ๆ หรือลายประสลับด้วยลายขวางเส้นเล็ก ๆ สีแดง เขียว ดำ น้ำเงิน เขมอมอยู่ช่วงตัวและตีนชิ้น

แบบที่ 2 ชิ้นแล่ ผืนผ้าชิ้นเป็นสีดำมีลายขวางสีแดงตรงส่วนต่อระหว่างตัวกับตีนชิ้น และที่ปลายชิ้น ใช้สำหรับนุ่งตามปกติประจำวันและไปงานศพ

แบบที่ 3 ชิ้นชีว มีตัวชิ้นเป็นสีเขียวเข้ม ส่วนตีนมีสีดำ มีลายขวางสีแดงที่แซมด้วยลายประ ตรงส่วนต่อระหว่างตัวกับตีนและที่ปลายของตีนชิ้น

แบบที่ 4 ชิ้นดินจก ได้รับการยกย่องว่าเป็นสุดยอดของผ้านุ่งเพราะมีลวดลายที่ละเอียดงดงาม

จากการศึกษาความเป็นมาของผ้าทอชาวไท-ยวนจะเห็นได้ว่าผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไท-ยวนแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ผ้าที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม และผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม สถานการณ์ปัจจุบันของผ้าทอชาวไท-ยวน สมควรได้รับการดูแลอย่างจริงจังก่อนที่จะดับสูญหายไป เช่น ผ้าปรกหัวนา และผ้าห่อคัมภีร์ เป็นต้น

4.3 การผลิตเส้นใย

ผ้าทอของไทยที่มีการทออยู่ทุกภูมิภาคถ้าจะแบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอ ก็อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ การทอจากเส้นใยไหม การทอจากเส้นใยฝ้าย และการทอจากเส้นใยประดิษฐ์หรือเส้นใยสังเคราะห์ ซึ่งศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเทพสตรี (2541: 25) ได้กล่าวไว้ดังนี้

เส้นใยจากไหม ตัวไหมมีการเลี้ยงมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลางบางส่วน ในอดีตผู้ที่ทอผ้าไหมจะต้องเลี้ยงไหมเอง แต่ปัจจุบันมีความเจริญทางด้านต่าง ๆ รวมทั้งความเจริญทางการคมนาคม ทำให้การติดต่อสะดวก สามารถหาซื้อเส้นใยไหมได้ง่าย หาซื้อได้ตามความต้องการ ทั้งลักษณะ ขนาด ปริมาณ ดังนั้นผู้ที่ทอผ้าไหมไม่จำเป็นต้องเลี้ยงไหม แต่ยังมีบางท้องถิ่นที่ผู้ทอผ้ายังเลี้ยงไหมกันอยู่ เนื่องจากเส้นใยไหมมีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่ดี มีความเหนียว สามารถทอด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ ได้ดี มีความลื่นเป็นมัน ยืดหยุ่น เมื่อทอเป็นผืนผ้าแล้วมีความงดงามกว่าผ้าประเภทอื่น ๆ ถือว่าผ้าไหมคือ ราชนิแห่งผ้า นอกจากนี้ ผ้าไหมยังระบายความร้อนได้ดี สวมใส่สบาย แต่เก็บรักษายาก ต้องพิถีพิถันในการซักล้าง ยับง่าย รีดค่อนข้างยาก ย้อมสีไม่ค่อยติด สีมักจะตก ทำให้ผ้าเก่าเร็ว ราคาค่อนข้างแพง ผู้คนจึงไม่ค่อยนิยมนำมาตัดเสื้อผ้าเพื่อใช้สวมใส่ในการทำงาน มักจะใช้ผ้าไหมในโอกาสพิเศษ

เส้นใยจากฝ้าย ฝ้ายเป็นพืชเขตร้อน ถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจ ชอบดินเหนียวปนทราย ไม่ชอบมีร่มเงาบัง ปลูกง่าย และปลูกได้ทุกภูมิภาคของประเทศไทย ปัจจุบันใยฝ้ายหาซื้อได้ง่ายแต่การทอผ้าฝ้ายค่อนข้างลดน้อยลง อาจเนื่องมาจากใยฝ้ายไม่เหนียว เวลาทอจะขาดง่าย ทำให้เสียเวลาในการทอ และผ้าฝ้ายไม่ค่อยได้รับความนิยม แม้ว่าราคาจะไม่แพงเท่ากับผ้าไหม เพราะผ้าฝ้ายยับง่าย รีดยาก ย้อมสีไม่ค่อยติด สีตก ทำให้ผ้าเก่าเร็ว คุณสมบัติผ้าฝ้ายเหมาะที่จะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในประเทศที่มีอากาศร้อนเพราะซับเหงื่อ และระบายอากาศได้ดี มีความทนทาน ทนต่อความร้อนสูง ฟอกขาวด้วยสารฟอกขาวทุกชนิดได้ ยิ่งใช้ไปนาน ๆ เนื้อผ้าจะมีผิวสัมผัสอ่อนนุ่มน่าใช้มากขึ้น

เส้นใยสังเคราะห์ ในปัจจุบันใช้เส้นใยสังเคราะห์ทอผ้ากันมากในแทบทุกภูมิภาค ส่วนหนึ่งเกิดจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีทำให้สามารถผลิตเส้นใยชนิดนี้ขึ้นมาใช้ เส้นใยสังเคราะห์ดังกล่าวมีคุณสมบัติที่ดีในการทอ เช่น มีความเหนียวทำให้ทอได้ง่าย ย้อมสีติดดี สีไม่ตก เมื่อทอเป็นผืนผ้าแล้วมีลักษณะคล้ายไหม ซักล้างและเก็บรักษาง่าย ไม่ยับ มีความทนทาน หาซื้อได้ง่าย มีหลายประเภท หลายยี่ห้อ หลายขนาด ราคาไม่แพง ดังนั้นหน่วยงานราชการที่ทำหน้าที่ส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน ซึ่งเข้าไปสอนการทอผ้าให้แก่ชาวบ้านมักจะใช้เส้นใยประดิษฐ์ หรือเส้นใยสังเคราะห์ ทำให้เกิดผ้าทอที่ใช้เส้นใยชนิดนี้ขึ้นมากมายและได้รับความนิยมจากผู้ที่มีความรักงานหัตถกรรมด้วยเหตุที่ราคาถูกกว่าซื้อผ้าไหม หรืออาจจะเห็นว่าผ้าไหมนำมาใช้สวมบุกสมบั้นไม่ได้ จึงหันมาใช้ผ้าจากใยสังเคราะห์ดังกล่าวแทน

สรุปได้ว่าเส้นใยในการทอผ้าในประเทศไทยนั้นมีวัตถุดิบหลากหลายที่จะนำมาใช้ในการทอ ดังนั้นหัตถกรรมผ้าทอจึงสามารถสร้างสรรค์ชิ้นงานได้หลากหลาย ก่อให้เกิดเนื้อผ้าที่เหมาะสมกับการใช้งาน และก่อให้เกิดความแตกต่างกันในฝีมือของแต่ละท้องถิ่น

ขั้นตอนการผลิตเส้นใย

ผ้าไทยแต่เดิมนั้นเป็นผลิตรกรรมจากภูมิปัญญาของคนไทยมีพื้นฐานจากวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรม ซึ่งพึ่งตนเองและพึ่งพากันในชุมชน การทอผ้ามีขั้นตอนและกระบวนการผลิตที่ซับซ้อนครบวงจร การผลิตเส้นใย เครื่องทอผ้าและอุปกรณ์สำหรับใช้ทอผ้า เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมายาวนาน และพัฒนาจนเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมเกษตรกรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2545: 10-15) ได้กล่าวถึงการผลิตเส้นใยจากฝ้าย ซึ่งมีกระบวนการผลิตเส้นใยตามลำดับ ดังนี้

การเก็บปุ๋ยฝ้าย เมื่อสมอฝ้ายแก่แตกเป็นปุยและแห้งเต็มที่ในช่วงฤดูหนาว ชาวบ้านจะช่วยกันเก็บใส่ถุง ยาม ตะกร้า หรือกระบุง คัดเลือกเฉพาะปุยฝ้ายที่แก่เต็มที่ ดึงปุยฝ้ายออกจากกลีบสมอ ระวังไม่ให้เศษไม้ติดปุย มาด้วย โดยคัดเลือกเก็บปุยฝ้ายที่สะอาด ไม่ขึ้นหรือมีเชื้อรา มิฉะนั้นปุยฝ้ายจะเสียหายทั้งกระบุง ต่อจากนั้นจะ นำปุยฝ้ายมาเทใส่กระด้ง เพื่อตรวจคัดเศษใบไม้หรือกลีบสมอที่หักร่วงปนมากับปุยฝ้ายออก ให้เหลือแต่ปุยฝ้ายที่ สะอาด

การตากปุยฝ้าย เพื่อให้ปุยฝ้ายแห้งสนิทและป้องกันเชื้อรา จึงต้องตากปุยฝ้าย โดยใส่ปุยฝ้ายในกระด้ง ขนาดใหญ่เกลี่ยให้พอเหมาะ ไม่ซ้อนทับกันหนาจนแสงแดดส่องไม่ถึงทั่วถึง จะต้องหมั่นพลิกปุยฝ้ายเป็นระยะ ๆ เพื่อให้ถูกแดดทั่วถึงจนแห้งสนิทดีและฟู

การคัดแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย ปุยฝ้ายที่สะอาดและแห้งสนิทดีนั้น ยังมีเมล็ดฝ้ายอยู่ข้างในจึงต้อง คัดแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย โดยใช้เครื่องมือที่เรียกตามภาษาถิ่นว่า อีดฝ้าย อิวฝ้าย หรือหีบฝ้าย วิธีการ อีดฝ้าย อิวฝ้าย หรือ หีบฝ้าย นั้นจะทำโดยการนำปุยฝ้ายที่ตากแห้งแล้วมาผ่านเครื่องอีดฝ้าย โดยจับปุยฝ้าย ใส่เข้าไปในเครื่อง ปุยฝ้ายจะถูกหนีบลอดข้ามไปหล่นลงตะกร้าที่เตรียมไว้ ส่วนเมล็ดจะร่วงลงพื้นไป

การดัดฝ้ายหรือแก้ฝ้าย นำปุยฝ้ายที่คัดแยกเมล็ดออกหมดแล้วมาดัด โดยใช้กงดัดฝ้าย กงยิงฝ้าย หรือกงแก้ฝ้าย ซึ่งทำจากซี่ไม้ไผ่ เหลาให้ปลายเรียวทั้งสองข้าง ใช้เชือกผูกที่ปลายทั้งสองข้างเพื่อดัดซี่ไม้ให้โค้ง เข้าหากันคล้ายกับคันธนู อุปกรณ์คู่กันคือ ปล้องไม้ไผ่ขนาดเล็ก ยาวประมาณ 6-8 นิ้ว และกระบุงขนาด ใหญ่พิเศษ ทรงปากกว้างพอประมาณ ขอบปากกระบุงด้านหนึ่งมัดท่อนไม้ขนาดประมาณ 4x6 นิ้ว เพื่อเวลา ดัดฝ้าย ปากกระบุงจะได้ยกหนุนสูงขึ้นจากพื้นกระบุงขนาดใหญ่นี้เรียกเป็นภาษาท้องถิ่นต่าง ๆ กันว่า กระพืด กระเพด หรือ กระหลุมยิงฝ้าย

การม้วนฝ้ายหรือล้อฝ้าย การม้วนฝ้ายหรือล้อฝ้าย จะใช้แป้นล้อฝ้าย หรือไม้ล้อ เป็นอุปกรณ์ วิธีการ ม้วนฝ้ายหรือล้อฝ้าย คือ นำปุยฝ้ายที่ดัดเป็นปุยละเอียดแล้ว วางลงบนแป้นล้อฝ้ายให้กระจายสม่ำเสมอ กัน ประมาณขนาดให้ใหญ่กว่าฝ่ามือเพียงเล็กน้อย แล้ววางไม้ล้อฝ้ายไว้บนส่วนปุยฝ้าย จากนั้นให้เอาฝ่ามือถูปุยฝ้าย ให้ม้วนขนานเข้ากับไม้ล้อฝ้าย โดยรักษาน้ำหนักมือให้พอเหมาะเพื่อไม่ให้ม้วนฝ้ายแน่นหรือหลวมเกินไป แล้วดึง ไม้ล้อฝ้ายออก จะได้ฝ้ายเป็นม้วนหลอดกลมยาวประมาณ 4-9 นิ้ว บางท้องถิ่นเรียกหลอดม้วนฝ้ายนี้ว่า ตัว การ ม้วนฝ้ายหรือล้อฝ้ายนี้จะต้องทำจนหมดปุยฝ้ายที่ดัดไว้

การปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นใยฝ้าย การปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นใยฝ้ายจะใช้เครื่องมือที่เรียกว่ากงปั่นฝ้าย หรือ หลาปั่นฝ้าย การปั่นฝ้ายนี้ภาษาท้องถิ่นทางภาคอีสานเรียกว่า การเข็นฝ้าย วิธีการปั่นฝ้ายหรือเข็นฝ้าย โดยเอา ปลายม้วนฝ้ายจ่อไว้ที่ใน ส่วนมืออีกข้างจับที่หมุนให้วงล้อหมุน ส่วนในก็จะหมุนตาม ทำให้แรงเหวี่ยงดีเกลียว ม้วนฝ้ายที่จ่อไว้ เมื่อถึงมือที่ถือม้วนฝ้ายออกมาก็จะเป็นเส้นฝ้าย เมื่อผ่านมือย้อนกลับ เส้นฝ้ายก็จะม้วนอยู่กับ เหล็กใน เมื่อใกล้จะหมดม้วนฝ้ายก็เอาม้วนฝ้ายอันใหม่ทำต่อเนื่องกับม้วนฝ้ายอันเดิมให้เป็นเส้นฝ้ายเส้น เดียวกัน จนเส้นฝ้ายเต็มเหล็กในจึงค่อย ๆ คลายเส้นใยฝ้ายจากเหล็กในใส่ไม้เปียฝ้ายหรือไม้เปฝ้าย

การเปียฝ้ายหรือการเปฝ้าย การเปียฝ้าย เป็นขั้นตอนที่ทำเพื่อพักด้ายที่ปั่นเป็นเส้นใยฝ้ายแล้ว เพื่อ ทำเป็นปอหรือใจฝ้าย โดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า ไม้เปีย หรือไม้เป ซึ่งทำจากไม้เนื้อแข็ง วิธีการเปียฝ้าย คือ นำ ใยฝ้ายที่ม้วนไว้กับเหล็กในมาคลายออกแล้วค่อย ๆ พันกับไม้เปีย โดยใช้มือข้างหนึ่งกำไม้เปียตรงกลางแกน แล้วใช้มืออีกข้างหนึ่งจับเส้นใยฝ้ายพันกับไม้เปียให้หนาพอประมาณ โดยรักษาน้ำหนักมือให้พอดี เพื่อไม่ให้เส้น ใยฝ้ายตึงเกินไปหรือหย่อนเกินไป เมื่อได้เส้นใยฝ้ายในปริมาณที่ต้องการ ก็จะคลายออกมาพันเป็นปอ หรือ ใจด้าย เพื่อเก็บเส้นใยฝ้ายไม่ให้พันกันยุ่ง และเป็นระเบียบพร้อมที่จะนำไปทอผ้า

กมลรัตน์ หนองวัง (2547: 43-44) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการผลิตเส้นใยจากฝ้าย ไว้ว่า

ระยะการปลูก

จะเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนพฤษภาคม จนถึงสิ้นเดือนกรกฎาคม โดยหว่านข้าวไร่ทิ้งไว้ก่อน แล้วจึงหว่านเมล็ดฝ้ายลงไป ฝ้ายจะให้ดอกจนสามารถเริ่มเก็บปุยได้ตั้งแต่เดือนธันวาคม – กุมภาพันธ์

การเก็บฝ้าย

ฝ้ายที่ปลูกในเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน จะเริ่มเก็บตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคม ถึงเดือนธันวาคม ส่วนฝ้ายที่ปลูกภายในเดือนกรกฎาคม หรือหลังจากนี้จะเริ่มเก็บตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน เป็นต้นไป จนถึงต้นเดือนมีนาคมจึงจะหมดฤดูเก็บฝ้าย

การเก็บฝ้ายของกระเหรี่ยงจะเก็บหลังจากที่สมอฝ้ายแตกแล้ว โดยใช้แรงงานจากคนในครอบครัว เลือกเก็บเฉพาะสมอฝ้ายที่แตกและแห้งแล้วเท่านั้น เมื่อเก็บมาแล้วก็นำมาเก็บไว้ในภาชนะจักสาน เช่น กระบุง ตะกร้า หรือ กระสอบป่าน จนกว่าจะใช้จึงจะนำมาตากแดดและทำเป็นเส้นด้าย

การปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นด้ายหรือการปั่นด้วยมือ

การปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นด้ายตามวิธีของกระเหรี่ยงมีขั้นตอนดังนี้ คือ

- นำสมอฝ้ายตากแดด
- ทำความสะอาด
- หีบฝ้ายเอาเมล็ดออก
- การสาวเส้นใย และวางเส้นใย
- ปั่น
- ทำให้เป็นไข

การนำสมอฝ้ายตากแดด

สมอฝ้ายหรือปุยฝ้ายจะต้องนำไปตากแดด เพื่อให้ปุยฝ้ายฟูตัวขึ้นก่อน โดยจะนำสมอฝ้ายที่เก็บได้เมื่อสุกเต็มที่ โดยสังเกตจากเปลือกนอกเป็นสีดำ มาแกะเปลือกนอกออกจนหมดจนเหลือแต่ปุยฝ้ายที่ห่อหุ้มเมล็ดอยู่เท่านั้น นำไปใส่ภาชนะที่ตาก เช่น กระด้งขนาดใหญ่ เสื่อรำแพน หรือบนขานเรือนก็ได้ โดยเทปุยฝ้ายลงไป และเกลี่ยให้สม่ำเสมอ ระหว่างที่ตากแดดต้องหมั่นกลับปุยฝ้ายอยู่เสมอเพื่อให้ปุยฝ้ายถูกแดดโดยทั่วถึง

ใช้เวลาตากประมาณ 3 – 4 วัน จนกว่าปุยฝ้ายจะแห้งสนิทและไม่มีความชื้น ซึ่งจะทำให้การหีบฝ้ายเพื่อแยกเมล็ดฝ้ายทำได้ง่าย ไม่เกิดความเหนียว

การทำความสะอาด ในกรณีที่มีสิ่งสกปรกติดมากับปุยฝ้าย เช่น กิ่ง ก้าน หรือ เศษเปลือกนอกของสมอฝ้ายก็จะทำการเก็บบอกทิ้งไป เพื่อจะไม่ให้ทำให้ระปนกับเนื้อใยฝ้าย เมื่อนำไปใส่ในเครื่องหีบฝ้าย

การหีบฝ้าย คือการแยกเมล็ดฝ้ายออกจากปุยฝ้าย ชาวพื้นเมืองเรียกว่า “การอัดฝ้าย” โดยผ่านปุยฝ้ายเข้าไปในเครื่องหีบฝ้ายที่เรียกว่า “อีว” หรือ “เครื่องอัดฝ้าย” (กระเหรี่ยงเรียกว่า “ลูแบ”) ซึ่งมีลักษณะคล้ายเครื่องบดปลาหมึกย่าง แต่เครื่องหีบฝ้ายทำด้วยไม้

อุปกรณ์ในการปั่นด้าย ใช้เครื่องมือที่กระเหรี่ยงเรียกว่า “กาห่า” ซึ่งประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ ไนสำหรับกรอด้าย มีลักษณะเป็นแท่งกลมเรียวยาวประมาณ 6 นิ้ว และวงล้อซึ่งใช้สำหรับหมุน ทั้งสองส่วนมีสายพานโยงถึงกัน เมื่อหมุนวงล้อแกนไนก็จะหมุนด้วย

วิธีปั่นฝ้าย

การปั่นฝ้ายด้วยมือ จะมีเส้นด้ายนำเครื่องหรือเส้นด้ายผูกหัวเครื่อง เช่นเดียวกับการปั่นด้วยเครื่องจักร ดังนั้นต้องดึงใยฝ้ายที่ม้วนเป็นหลอดนั้นมาผูกต่อกับเส้นด้ายนำนี้ แล้วใช้มือซ้ายถือปลายฝ้ายที่ม้วนเป็นแท่งนั้นไว้ มือขวาถือด้ามหมุนวงล้อไปในทิศทางตามเข็มนาฬิกา แขนในจะเริ่มหมุนม้วนเส้นใยจากหลอดฝ้าย ฉะนั้นมือซ้ายจึงต้องค่อยๆ ปล่อยปลายฝ้ายออกทีละน้อย พร้อมๆ กับใช้นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้บีบใยฝ้ายให้เป็นเกลียว เมื่อได้ความยาวประมาณ 2 ฟุต หมุนวงล้อในลักษณะทวนเข็มนาฬิกา พร้อมๆ กับมือซ้ายดึงเส้นด้ายออกจากแกนใน จนสุดช่วงแขนในระดับท่ามุม 15 องศา กับแกนใน และเส้นด้าย อยู่ในลักษณะตั้งหยุดการหมุนวงล้อ แล้วดึงด้ายจากมือซ้ายขึ้นในลักษณะท่ามุม 90 องศา กับพื้นราบ แนวด้ายจะอยู่เหนือแกนในดึงเส้นด้ายให้ตึง และหมุนวงล้อไปในทิศทางตามเข็มนาฬิกา แขนในจะม้วนพันเส้นด้ายจนหมดใยฝ้ายที่ปั่นไว้ จากนั้นจึงเริ่มต้นปล่อยใยฝ้ายใหม่ โดยหมุนวงล้อไปตามเข็มนาฬิกา ได้ความยาวพอประมาณก็หมุนล้อทวนเข็มนาฬิกาคลายด้ายออกโดยมือซ้ายดึงด้ายให้ตึงออกท่ามุม 15 องศา กับแนวราบแล้วยกขึ้น ให้อยู่ในแนวตั้งกับแกนใน หมุนวงล้อตามเข็มนาฬิกา ม้วนพันเส้นด้ายเข้าไปในแกนใน ทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ จนหมดปลายฝ้าย เมื่อฝ้ายเต็มแกนใน แต่ครั้งก็จะคลายเส้นด้ายออกมาพันไว้กับเครื่องพันด้าย เพื่อให้ทำเป็นใจ

ในขณะที่ปั่นด้าย ในจังหวะที่ดึงเส้นด้ายคลายจากแกนในออกไปท่ามุม 15 องศา นั้น มือขวาดึงหมุนวงล้อทวนเข็มนาฬิกา ในลักษณะความเร็วที่สัมพันธ์กัน มิฉะนั้นด้ายจะขาด หรือม้วนพันเข้าแกนในอีก

การปล่อยปลายฝ้ายจากมือซ้าย นิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือต้องบีบใยฝ้ายให้แน่น มิฉะนั้นเส้นด้ายจะไม่สม่ำเสมอเป็นปมปม ฉะนั้นความสำคัญอย่างยิ่งของการปั่นฝ้ายก็คือความสัมพันธ์ระหว่างการปล่อยฝ้ายกับการหมุนวงล้อ และการดึงเส้นด้ายออกให้ตึง และกรอกลับเข้าไปในแกนในเป็นครั้งที่สองนั่นเอง

การทำให้เป็นใจ

เมื่อปั่นฝ้ายเป็นเส้นด้ายและกรอเข้าเต็มแกนในครั้งหนึ่งๆ จะนำเส้นด้ายเหล่านั้นมาทำเป็นใจเพื่อความสะดวกในการเก็บและนำไปใช้โดยนำมาพันเข้ากับโครงไม้รูปคล้ายสมอเรือ แต่มีหัวท้ายทั้งสองข้างเหมือนกัน โดยพันด้ายโยงจากบนลงล่างสลับกัน เมื่อได้ปริมาณพอสมควรก็จะถอดออกจากที่พันด้าย และม้วนขดให้เป็นระเบียบเพื่อเก็บไว้ใช้ต่อไป

บางหมู่บ้านใช้ที่พันด้ายแบบตั้ง ซึ่งให้ความสะดวกสบายกว่าโดยเพียงแต่หมุนที่พันด้าย ก็สามารถทำให้เป็นใจได้ง่าย

เส้นด้ายที่พันไว้เป็นใจแล้ว หากยังไม่นำไปทอก็จะเก็บไว้ในตะกร้า หรือกระชอนจนกว่าจะนำไปทอจึงนำมาผ่านกรรมวิธีต่อไป คือ

การคลุกแฉ่งเพื่อให้เส้นด้ายแข็งและใยฝ้ายไม่หลุดลุ่ยโดยนำใจด้ายชุบลงในน้ำข้าวส่วนใหญ่มักจะใช้ข้าวเหนียว สำหรับกะหรือนั้นข้าวเจ้าพันธุ์พื้นเมืองเมื่อหุงแล้วจะมีน้ำข้าวข้นและมียางมากเหมือนข้าวเหนียว จึงสามารถใช้ชุบฝ้ายได้เลย หรืออีกวิธีหนึ่งคือนำใจด้ายชุบน้ำ และนำไปคลุกกับเมล็ดข้าวสุกในภาชนะรองรับจนรู้สึกเหนียวมือ จึงนำใจฝ้ายไปตากในที่แดดจัดๆ ขณะตากต้องหมั่นกระตุกใจฝ้ายบ่อยๆ เพื่อไม่ให้ฝ้ายหดตัวและติดกันเป็นก้อน และยังทำเศษข้าวที่ติดมากับฝ้ายร่วงหลุดอีกด้วย นอกจากนั้นยังใช้ผลไม้ชนิดหนึ่ง ช่วยสาางด้ายให้เรียงตัวเรียบร้อยและทำให้กาวจากเมล็ดข้าวเคลือบเส้นด้ายอย่างสม่ำเสมออีกด้วย

4.4 เครื่องมือในการทอผ้า

การทอผ้ายังมีสิ่งสำคัญที่ใช้ในการทอผ้า นั่นคือ เครื่องทอผ้าและอุปกรณ์การทอผ้า เนื่องจากประเทศไทยมีกลุ่มวัฒนธรรมที่ทอผ้าอยู่มากมาย แต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์ของตนเอง และมีลักษณะร่วมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่มีบรรพบุรุษเดียวกัน อุปกรณ์ในการทอผ้าแต่ละกลุ่มจึงคล้ายคลึงกันแต่มีเอกลักษณ์ที่งดงามของตนเอง ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2545: 24-25) ได้กล่าวถึงลักษณะของเครื่องทอผ้าแบบพื้นบ้านว่าสามารถจำแนกตามระบบการทอได้เป็น 2 แบบ คือ

เครื่องทอผ้าแบบชาตัง เป็นวิธีการทอสานเส้นด้ายพุ่งและเส้นด้ายยืนด้วยการใช้ ฟืม ช่วยกระทบเส้นใยให้สานเป็นผืนผ้า ระบบนี้เป็นแบบการทอของคนพื้นราบ เครื่องทอผ้าแบบชาตัง เป็นรูปแบบที่ใช้กันทั่วไปเหมาะสมกับวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมที่ตั้งถิ่นฐานทำกินแน่นอน นิยมทำจากไม้เนื้อแข็งซึ่งเป็นวัสดุในท้องถิ่นและหาได้ง่าย ส่วนประกอบที่สำคัญของเครื่องทอผ้าแบบชาตัง คือ

เสาหลักชาตังทุก เป็นเสาทรงสี่เหลี่ยมโดยปกติมี 4 ต้น ขนาดสูงเท่ากัน ยกเว้นกลุ่มไทภูเขาหรือส่วย เขมร ที่ใช้เสาหลักสูงเพียง 2 ต้น

ไม้คานทุก เป็นคานไม้พาดเชื่อมต่อระหว่างเสาหลักทั้ง 4 ต้น เครือเส้นด้ายยืนจะพาดบนไม้คานด้านหน้า แล้วโยงมาผูกกับไม้คานด้านหลัง เพื่อชิงเส้นยืนให้ตึง

ไม้ร่อนนั่ง เป็นแผ่นไม้ที่พาดไว้บนคานไม้ด้านล่างด้านคนทอ เพื่อให้คนทอนั่งและวางอุปกรณ์การทอ เช่น ตะกร้าใส่หลอดกระสวย เป็นต้น

ไม้ม้วนผ้า เป็นไม้ท่อนสี่เหลี่ยม ที่ปลายทั้งสองข้างเสียบเข้าเดือยที่หลักไม้ด้านใกล้ผู้ทอเพื่อม้วนเก็บผ้าที่ทอเสร็จเรียบร้อยเอาไว้ กลุ่มไทครั้ง (ลาวครั้ง ลาวเวียง ลาวกา) เรียกว่าไม้กำพัน และทางภาคอีสานเรียกว่า ไม้กำพัน

ไม้หาบทุก เป็นไม้ไผ่กระบอกขนาดกลางพาดคานไม้ เพื่อให้ผูกเชือกโยงฟืม และรอกที่พยางตะกอกหรือเขาเอาไว้ ไม้หาบทุกนี้หากเสาหลักสูง บางท้องถิ่นก็จะผูกห้อยต่ำลงมาจากคานไม้อีกหนึ่ง

ไม้เหยียบทุก เป็นไม้ไผ่ลำขนาดเล็กยาวประมาณ 1 เมตร ผูกโยงกับตะกอกหรือเขาสำหรับเหยียบ เพื่อบังคับการสลับขึ้นลงของเครือเส้นด้ายยืน โดยปกติจะมี 2 อัน สำหรับการทอแบบสองตะกอก แต่ถ้าเป็นการทอผ้าแบบสามตะกอกก็จะมี 3 อัน และถ้าเป็นการทอผ้ายกดอกพื้นฐาน 4-8 ตะกอก จำนวนไม้เหยียบทุกก็จะมีจำนวนเท่ากับจำนวนตะกอกที่ใช้ในการทอผ้า นั่น

เครื่องทอผ้าแบบกิเอาจ ใช้ระบบการทอสานเส้นด้ายพุ่งและเครือเส้นด้ายยืนด้วยการใช้แผ่นไม้ที่เรียกว่า เน้นบ่า ช่วยกระทบสานเส้นใยให้เป็นผืนผ้า เป็นระบบการทอของชาวไทยภูเขา ลักษณะของเครื่องทอผ้าแบบกิเอาจของชาวไทยภูเขา โดยเฉพาะกลุ่มกะเหรี่ยงนั้นไม่มีขาตั้งแบบที่ของคนพื้นราบ แต่ผูกชิงเครือเส้นด้ายยืนด้านปลายไว้กับกิ่งไม้ รั้วบ้าน หรือเสาบ่าน ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นแผ่นหนังผูกโยงกับคานไม้เครื่องทอผ้า เมื่อจะทอ ผู้ทอจะสอดตัวเข้าไปให้แผ่นหนังอยู่ที่ด้านหลังของเอว เวลาทอ ผู้ทอจะนั่งเหยียดเท้าไปข้างหน้าด้านปลายเครือเส้นด้ายยืน แล้วเอนตัวพิงแผ่นหนังเพื่อให้เส้นด้ายยืนตึงจึงนิยมเรียกเครื่องทอผ้าชนิดนี้ว่า กิเอาจ

อุปกรณ์ในการทอ

นอกจากเครื่องทอผ้าแล้วในการทอผ้ายังต้องมีอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการทอผ้าซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2545: 24-25) กล่าวถึงอุปกรณ์การทอประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้

ฟืม (พื้นหวี) ในสมัยโบราณ ชาวบ้านใช้ฟืมที่มีพื้นหวีทำด้วยไม้ไผ่ แต่ในปัจจุบันการทอผ้าในระบบอุตสาหกรรมหรือโรงงานทอผ้าจะใช้ฟืมหวีที่ทำด้วยเหล็ก ฟืมจะมีพื้นหวีหรือห่างแล้วแต่ความประสงค์ของผู้ทอในแต่ละช่วงของพื้นหวีจะเป็นที่สำหรับสอดเส้นด้ายยืน ช่องละหนึ่งหรือสองเส้นแล้วแต่ประเภทของเนื้อผ้าที่ต้องการ ช่องว่างของแต่ละพื้นหวีจะมีหน้าที่เรียงเส้นยืนให้เป็นระเบียบความกว้างของฟืมก็คือความกว้างของหน้าผ้า

ตะกอ เป็นส่วนที่ทำหน้าที่ให้เส้นด้ายยืนแยกในลักษณะขึ้น ลง สลับกัน กล่าวคือในผ้าลายขัดเส้นยืนที่ 1 ขึ้น เส้นยืนที่ 2 ลง เส้นยืนที่ 3 ขึ้น และเส้นยืนที่ 4 ลง สลับกันไปจนหมดจำนวนเส้นยืน ในจังหวะที่เส้นยืนแยกจากกันดังกล่าว จะใช้กระสวยนำเส้นพุ่งผ่านตลอดแนวเกิดเป็นเนื้อผ้าลายขัดขึ้น ตะกอที่ชาวบ้านใช้อยู่ในครัวเรือนจะเป็นตะกอเส้นด้ายหรือไนลอน ส่วนในระบบอุตสาหกรรมจะใช้เส้นลวด

ผ้าไม้ (ชาต๊ะ) เป็นภาษาพื้นบ้านของชาวไทย-ยวน) ใช้เรียกส่วนที่มีความสัมพันธ์กับตะกอ มีเชือกข้างหนึ่งผูกโยงไว้กับตะกอ และปลายหนึ่งผูกไว้กับผ้าไม้ ผ้าไม้ส่วนมากมักใช้ผ้าไม้ไผ่หรือผ้าไม้รวกขนาดใหญ่ เมื่อเหยียบผ้าไม้ข้างที่ผูกติดกับตะกอใด ตะกอนั้นจะทำให้ด้ายเส้นยืนที่ผูกติดอยู่แยกลงข้างล่าง ก็จะทำให้เกิดช่องระหว่างเส้นยืนที่เป็นลำดับคู่เพื่อให้เส้นพุ่งผ่านตลอดแนวได้สะดวก หูกที่พุ่งกระสวยด้วยมือแบบโบราณ ผ้าไม้จะทำได้ด้วยไม้ไผ่ แต่ถ้าเป็นหูกกระตุกหรือที่กระตุกที่คนจีนนิยมจะใช้เป็นไม้ผ่านกระดาน

กระสวย เป็นอุปกรณ์ประกอบของหูกอีกชนิดหนึ่งมีหน้าที่นำหรือส่งเส้นพุ่งให้ผ่านไปตลอดแนวระหว่างที่เส้นยืนแยกออกจากกันด้วยการเหยียบผ้าไม้ที่ผูกติดตะกอ กระสวยสมัยโบราณของชาวบ้านจะมีหัวงอนท้ายอ่อนช้อยอย่างสวยงาม ตรงกลางกระสวยจะเจาะเป็นร่องสำหรับเสียบหลอดด้ายเส้นพุ่ง แต่ปัจจุบันแม้ว่าจะทอด้วยหูกแบบโบราณ ผู้ทอก็ยังหันมานิยมใช้กระสวยที่กระตุกของคนจีน

ฝืน (หลา,โน) เป็นเครื่องมืออิสระอีกชิ้นหนึ่งมีหน้าที่ใช้ปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นด้าย หรือใช้กรอด้ายเข้าใส่หลอดสำหรับเป็นเส้นพุ่ง ใช้คู่กับประวิงหรือวงกว้าง

สืบ โกศารัตน์ (2541: 18-19, 32-33) ได้กล่าวถึง อุปกรณ์ในการทอผ้า กระบวนการทอผ้า และวิธีการทอไว้ว่า

อุปกรณ์ในการทอ

อุปกรณ์ทอผ้าที่สำคัญประกอบด้วย กง หลา หลักด้าย และที่กระตุก อุปกรณ์เครื่องใช้ เช่น กี่ จะใช้ก็มีมือ หรือที่พื้นเมืองในขั้นตอนการทอหรือขัด โดยเฉพาะกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง มีจุดเด่นอยู่ 3 ลักษณะ คือ การทอแบบยกดอก คือทอเป็นฝ้ายยกธรรมดาใช้เส้นพุ่งกับเส้นยืนคนละที่ทำให้ผ้าที่ออกมามีความสวยงาม ลักษณะการทอจะเน้นไปที่ตะกอหากต้องการดอกเล็กก็ใช้ตะกอน้อย และหากต้องการดอกใหญ่ก็ใช้ตะกอมาก การทอผ้าจาก โดยปกติการทอที่ใช้ตั้งแต่ 8 ตะกอขึ้นไปผู้ทอจะใช้วิธีจักแทนเพื่อความสะดวกและรวดเร็ว การทอไหมมัดหมี่โดยการซื้อเส้นไหมสำเร็จนำมามัดและย้อมสี การมัดและย้อมสีจะเป็นไปตามที่กำหนดลวดลายส่วนใหญ่เป็นลวดลายแบบเรขาคณิต

กระบวนการทอผ้า

นำด้ายที่ผ่านการจัดเป็นใจมาใส่ในหลา แล้วดึงปลายด้ายม้วนเข้าที่กึ่งปล่อยให้ผ่านไปยังหลอดด้าย ผู้ทอจะหมุนแกนเหล็กที่ต่อจากกงให้ทุกส่วนหมุนตาม ด้ายจะวิ่งผ่านไปพันรวมอยู่ที่หลอด จนได้จำนวนหลอดตามที่ต้องการเมื่อใส่ด้ายเข้าหลอดแล้ว นำมาปักในแกนหลักด้ายอย่างเป็นแถวเป็นแนวตามหลัก ก่อนจะขมวดปลายด้ายจากทุกหลอดมารวมกันแล้ว “รัดด้าย” โดยการใช้นิ้วมือเกี่ยวเส้นด้ายสลับกันไป เมื่อครบแล้วนำไปยึดไว้ที่หลักด้านล่างก่อนจะ “เดินด้าย” จนได้ความยาวตามที่ต้องการหลังจากเดินด้ายเสร็จแล้วนำไปหิวม้วนเรียงใส่ที่ใบพัดหรือไม้เลก่อนจะเรียงเส้นด้ายใส่ในฟืมที่ละเส้นจนครบ โดยมีอุปกรณ์ที่เรียกว่า “เทา” เป็นตัวแบ่งด้ายยื่นให้สลับกันเพื่อช่วยให้กระสวย ซึ่งเป็นอุปกรณ์ใส่ “ด้ายขวาง” วิ่งผ่านไปมาจนเส้นด้ายเรียงสลับขัดกันอย่างลงตัว

วิธีการทอ

ช่างทอผ้าจะนั่งบนที่นั่งซึ่งทำเป็นแกนไม้วางพาดขวางช่องกลางของกักระตุกกลางแกนไม้นี้จะใช้ไม้ไผ่ตอกเรียงเป็นรูปสี่เหลี่ยมพอหย่อนกันลงนั่งได้ แต่โดยวิธีการทำงานแล้วที่นั่งจะเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ช่วยให้คนทอผ้าได้พียง เนื่องจากกระหว่างการทอทั้งเท้าและมือจะต้องทำงานอย่างสัมพันธ์กันอุปกรณ์นี้จึงเป็นเพียงตัวช่วยพียงเพื่อให้ผู้ทอได้ใช้กันยันไว้เท่านั้นคนทอผ้าจะเหยียบแผ่นไม้ด้านล่างและใช้มือซ้ายกระตุกให้ลูกตบกระแทกกระสวย ๆ จะวิ่งไปตามรางพร้อม ๆ กับใช้มือขวาดึงฟืม เพื่อตบเส้นด้ายให้แน่นทุกอริยาบถจะเป็นไปอย่างสัมพันธ์และสอดคล้องกันอย่างพอดี ผืนผ้าที่ได้แต่ละนิ้วแต่ละคืบจะถูกม้วนไว้ภายใน จนกระทั่งได้ความยาวตามกำหนด

จากการศึกษาการผลิตเส้นใย เครื่องมือในการทอ และอุปกรณ์ในการทอ ที่ทำให้เกิดกระบวนการทอผ่านนั้นจะเห็นได้ว่าชาวบ้านใช้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการทำอยู่ทำกิน ทำให้เกิดความมั่นคงในชีวิตของท้องถิ่น จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างชิ้นงาน เพิ่มคุณค่าและมีมือให้แก่ท้องถิ่นของตนที่แตกต่างกันไป

4.5 กรรมวิธีในการทอ

ในวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทย-ยวน มีค่านิยมว่าสตรีที่สามารถทอผ้าได้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของกุลสตรีและเหมาะสมที่จะแต่งงานออกเรือนมีครอบครัวได้ ดังนั้นการทอผ้าจึงเป็นที่นิยมทอเพื่ออวดฝีมือให้ผู้อื่นได้ชื่นชมกัน สำหรับกรรมวิธีในการทอนั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2545: 35-134) ได้กล่าวถึงกรรมวิธีในการทอและการทำลวดลายไว้ว่าการทอเริ่มจากการสาน ต่อมาวิธีพัฒนาการทำให้เกิดลวดลายขึ้น ผ้าบางชนิดมีกรรมวิธีในการทอเพื่อทำให้เกิดลวดลายด้วยการเพิ่มเทคนิคพิเศษลงไปบนผืนผ้าทำให้เกิดลวดลายที่สวยงามแตกต่างกันไป ทำให้ได้ลักษณะของผ้าที่หลากหลาย ดังนี้

การทอขัด

การทอขัด เป็นวิธีการเบื้องต้นของการทอผ้าทุกชนิด คือมีเส้นพุ่งและเส้นยืน สีเดียวกัน และต่างสีกัน ถ้าทอเส้นยืนสลับสีก็จะเกิดผ้าลายริ้วทางยาว หรือทอเส้นพุ่งสลับสีก็ได้ผ้าลายขวาง ถ้าทอเส้นยืนและเส้นพุ่งสลับสีจะได้ลายตาราง ผ้าที่ใช้เทคนิคทอขัด ได้แก่

ผ้าขึ้นตามะนาวและผ้าขึ้นตาหมู

เป็นผ้าทอลวดลายดั้งเดิม ของกลุ่มวัฒนธรรมไท-ยวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งไท-ยวนจังหวัดเชียงใหม่ และไท-ยวนจังหวัดแพร่ โดยทอขึ้นเพื่อประกอบเป็นผ้าขึ้น ลวดลายเป็นลายริ้วขวางลำตัว ซึ่งเกิดจากเครื่องเส้นยืนสีต่าง ๆ ส่วนเส้นพุ่งนิยมใช้สีดำ ผ้าขึ้นลายริ้วขวางลำตัวนี้ ไท-ยวนจะเรียกโดยรวมว่า **ผ้าขึ้นตาหมู** และนิยมเรียกผ้าขึ้นลายริ้วที่มีสีเหลืองคล้ายผิวมะนาวว่า **ผ้าขึ้นตามะนาว** การทอผ้าในภาคเหนือใช้เส้นยืนเป็นตัวกำหนดสีและลาย ส่วนในภาคอีสานใช้เส้นพุ่งเป็นตัวกำหนดสีและลาย ผ้าขึ้นตามะนาวและผ้าขึ้นตาหมู ใช้ทอเป็นริ้วตามยาว ส่วนใหญ่ทอด้วยเส้นใยฝ้าย

ผ้าขึ้นดำอ้วน

เป็นผ้าทอกลุ่มไท-ยวน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ทอผ้าเป็นผ้าลายตารางโดยใช้เส้นใยฝ้ายปั่นมือ เส้นเล็กและเส้นใหญ่ มาทำเส้นยืนสลับกันกว้าง 1 เซนติเมตรโดยประมาณ ส่วนเส้นพุ่งอาจจะใช้ด้ายเส้นเล็กพุ่งสลับกันประมาณ 1 เซนติเมตร ทอทีบสลับไปรุ่ง เดิมใช้เส้นใยฝ้ายสีครามเป็นการทอขัดธรรมดา สามารถสร้างลวดลายได้ด้วยจังหวะของขนาดเส้นใย นับเป็นผ้าทอที่ดูโปร่งตา

ผ้าขาวม้า หรือผ้าชะม้า

ผ้าขาวม้าส่วนใหญ่ทุกภูมิภาค ใช้วิธีการทอที่สร้างลวดลายพื้นฐานจากการทอสลับแถวสี ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน เกิดเป็นลายตารางด้วยเทคนิค**ทอขัด**แบบธรรมดา โดยมักทอสลับหลายสี มีการเว้นส่วนเชิงไว้เป็นชายผ้า ส่วนเส้นใยที่นิยมใช้ทอมีทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

ผ้าสะเมอร์

กลุ่มวัฒนธรรมไทยกูยหรือส่วย เขมร ทอผ้าสะเมอร์ เพื่อใช้เป็นผ้าขึ้น นุ่งในชีวิตประจำวันมาแต่โบราณ โดยเทคนิคการทอขัดเป็นลายตารางขนาดเล็กละเอียด ไม่นิยมทอด้วยเส้นใยฝ้ายเพราะจะหนา สีที่นิยมเป็นลายตารางเหลืองบนพื้นสีเขียวขี้ม้าหรือสีน้ำตาล ในปัจจุบันยังมีการทอกันมากอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษ ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ในอีสานใต้ทออยู่บ้างเช่นกัน

ผ้าขึ้นทิว หรือ ผ้าขึ้นกวย

ผ้าขึ้นทิวหรือผ้าขึ้นกวยมีการทอในกลุ่มวัฒนธรรม 2 กลุ่ม ภูไทหรือผู้ไทยในจังหวัดมุกดาหาร เรียกผ้าชนิดนี้ว่า **ผ้าขึ้นทิว** ส่วนไทยกูยหรือส่วยเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดใกล้เคียง เรียกผ้าชนิดนี้ว่า **ผ้าขึ้นกวย** ผ้าขึ้นทิวหรือผ้าขึ้นกวย เป็นผ้าขึ้นใหม่ลายขวางลำตัว ลวดลายเป็นริ้วสีน้ำเงินหรือสีดำสลับสีแดง ลวดลายนี้เกิดจากการตั้งเครื่องเส้นยืนสีน้ำเงินหรือสีดำและสีแดงสลับกันไป ทอสานด้วยเส้นพุ่งสีแดงตลอดทั้งผืน เมื่อนำมาเย็บเป็นผ้าขึ้นตะเข็บเดียวจึงเป็นลายขวางลำตัว

ผ้าขึ้นลายแดงโม หรือลายชะโด

ลักษณะเฉพาะของผ้าลายแดงโมใช้เทคนิคทอขัด แต่พิเศษที่ว่าเป็นผ้าแกมไหม คือใช้ไหมสีแดงเป็นเส้นยืน ทอเส้นพุ่งด้วยฝ้ายสีครามสลับสีฟ้าอ่อนเป็นทางเล็ก ๆ คล้ายลายบนผลแดงโม เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าลายชะโด เวลาทอเสร็จแล้วจะมองไม่เห็นไหมสีแดงเลย นับว่าเป็นความงดงามที่เป็นเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะของผ้าขึ้นกลุ่มวัฒนธรรมไทยทรงดำ หรือ ลาวโซ่ง ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณจังหวัดเพชรบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี ฯลฯ

เรื่องที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับผ้าขึ้นลายแดงก็คือวิธีนึ่ง เพราะไม่ได้นึ่งแบบทบปายทางซ้าย สำหรับคนถนัดขวา หรือทบปายทางขวาสำหรับคนถนัดซ้ายตามปกติ แต่จับปีกผ้านึ่งทั้งซ้ายและขวามาทบเกยกัน ตรงกลาง และพับขอบผ้าลงมาโดยไม่ต้องคาดเข็มขัดหรือผูกเชือก ผ้าก็ไม่หลุด

ผ้าลายเกล็ดเต่า หรือ ผ้าตาสมุก

เป็นผ้าทอที่พบทั่วไปในหลายท้องถิ่นของประเทศไทย มีทั้งที่ทอด้วยเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม ลักษณะลวดลายผ้าคล้ายไม้ไผ่สานลายผ้าขัดตะกอกโดยใช้เส้นใยสีเข้มกับสีอ่อนมาเป็นเส้นยืนและเส้นพุ่ง อาทิ สีดำ-สีขาว สีน้ำเงิน-สีขาว สีน้ำตาล-สีขาว และสีแดงเข้ม-สีขาว ฯลฯ

การทอมัดหมี่

ผ้ามัดหมี่ คือ ผ้าที่ทอจากด้ายหรือไหมที่ผูกมัดแล้วย้อมโดยการคิดผูกให้เป็นลวดลายแล้วย้อมสี ก่อนทอ ผ้ามัดหมี่มีทั้งทอด้วยด้ายและไหม ในปัจจุบันนอกจากจะนิยมทอด้วยเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม ซึ่งเป็นเส้นใยธรรมชาติแล้ว ยังทอจากเส้นใยวิทยาศาสตร์ เช่น เส้นใยโพรเท็กซ์ด้วย ลักษณะเฉพาะของผ้ามัดหมี่ คือ รอยซึมของสีที่วิ่งไปตามบริเวณของลวดลายที่ถูกมัด และการเหลื่อมล้ำในตำแหน่งของเส้นด้าย เมื่อถูกนำขึ้นก็ หรือในขณะที่ทอซึ่งจะทำให้เกิดลักษณะลายที่คลาดเคลื่อนต่างจากผ้าทอชนิดอื่น ๆ การใช้ความแม่นยำในการมัดย้อมและการขึ้นด้ายบนกี่ ตลอดจนการทอจะช่วยลดความคลาดเคลื่อนนี้ลง หรืออาจใช้ลักษณะเหลื่อมล้ำนี้เป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบ ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ของผ้ามัดหมี่

เทคนิคการทอผ้าแบบมัดหมี่จำแนกประเภทตามระบบสากลได้ 3 ประเภท คือ

1. มัดหมี่เส้นพุ่ง (Weft Ikat) เป็นผ้ามัดหมี่ที่มัดย้อมลวดลายเฉพาะเส้นพุ่งเท่านั้น
2. มัดหมี่เส้นยืน (Warp Ikat) เป็นผ้ามัดหมี่ที่มัดย้อมลวดลายเฉพาะเส้นยืนเท่านั้น
3. มัดหมี่ซ้อนหรือมัดหมี่สองทาง (Double Ikat) เป็นผ้ามัดหมี่ที่มัดย้อมลวดลายทั้งเส้นพุ่ง

และเส้นยืน

การทอขิด

คำว่า **ขิด** เป็นภาษาพื้นบ้านของภาคอีสานมาจากคำว่า **สะกิด** หมายถึงการรัดข้อขึ้น การสะกิดขึ้น วิธีการเก็บขิดเพื่อสร้างลวดลาย ในประเทศไทย มี 3 วิธี คือ

1. คัดไม้ขิดโดยไม่มีการเก็บตะกอก วิธีการเก็บขิดแบบนี้เหมาะสำหรับการทอลวดลายที่ไม่ซับซ้อนมาก และต้องการเปลี่ยนลวดลายบ่อย ๆ ไม้ขิดที่เก็บลวดลายจะเรียงกันไปตามลำดับบนเครือเส้นยืน ซึ่งอยู่ด้านหลังฟืม

2. เก็บขิดเป็นตะกอลอย การเก็บขิดวิธีนี้ ต้องผ่านการคัดไม้ขิดแบบแรกเสียก่อน เสร็จแล้วใช้ด้ายเก็บลายตามไม้ขิดที่คัดไว้ทุกเส้น เรียกว่า **เก็บตะกอลอย** วิธีนี้สะดวกกว่าวิธีแรกคือไม่ต้องเก็บขิดทุกครั้งในเวลาทอ แต่ใช้วิธียกตะกอลอยไล่ไปแต่ละไม้จนครบ วิธีการนี้ทำให้สามารถทอลวดลายซ้ำ ๆ กันได้ โดยไม่ต้องเก็บลายใหม่ทุก ๆ ครั้งเหมือนวิธีแรก แต่ถ้ามีจำนวนตะกอกมาก ๆ ก็ไม่เหมาะสมกับวิธีการนี้เช่นกัน

3. เก็บตะกอกแนวตั้ง การเก็บตะกอกแนวตั้ง พัฒนาจากแบบการเก็บขิดดั้งเดิมให้ทอได้สะดวก รวดเร็วขึ้น สามารถทำลวดลายที่ซับซ้อนและมีจำนวนตะกอกมาก ๆ ได้

การทอจก

จก เป็นเทคนิคการทำลวดลายบนผืนผ้าด้วยวิธีการเพิ่มด้วยพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วง ๆ ไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า โดยใช้ไม้หรือชนเม่นหรือนิ้วมือยกหรือจกด้วยเส้นยืนขึ้น แล้วสอดใส่ด้วยพุ่งพิเศษเข้าไป จึงสามารถออกแบบลวดลายและสีสันทองผ้าจกได้ซับซ้อน และเพิ่มสีสันทองในลวดลายได้หลากหลายตลอดหน้ากว้างของผ้า แตกต่างจากผ้าลายขิดที่มีข้อจำกัดในการเพิ่มสีสันทองเส้นพุ่งพิเศษตลอดหน้ากว้างของผ้าได้เพียงสีเดียว ผู้ทอผ้าจกในประเทศไทยส่วนใหญ่นิยมทอเป็น **ดินจก** เพื่อนำมาประกอบ **ตัวขึ้น** จึงเรียกดินผ้าขึ้นที่ทอด้วยเทคนิค **จก** ว่า **ผ้าดินจก** หรือ **ผ้าเชิงจก**

การทอผ้าจกจำแนกตามลักษณะการผูกเก็บปมเส้นพุ่งพิเศษได้เป็น 2 วิธี คือ

1. วิธีผูกเก็บปมเส้นด้วยพุ่งพิเศษด้านบน เป็นรูปแบบที่นิยมทำกันแพร่หลายที่สุด สามารถมัดเก็บปมได้แน่น เพราะมองเห็นถนัด ผู้ทออาจใช้กระจกส่องดูลวดลายที่ทอเสร็จจากด้านล่าง เพื่อตรวจสอบความเรียบร้อยของลวดลายในขณะที่ทอ วิธีนี้นิยมในกลุ่มวัฒนธรรมไท-ยวน กลุ่มวัฒนธรรมไทลื้อ กลุ่มวัฒนธรรมไทกระ และกลุ่มวัฒนธรรมกูไท หรือผู้ไทย

2. วิธีผูกเก็บปมเส้นด้วยพุ่งพิเศษด้านล่าง เป็นรูปแบบการทอที่ดูลวดลายที่ทอเสร็จแล้วจากด้านบน แต่ผู้ทอจะต้องระมัดระวังมิให้เส้นด้วยพุ่งพิเศษที่อยู่ด้านล่างพันกัน การผูกเก็บปมเส้นด้วยพุ่งพิเศษต้องอาศัยความชำนาญผูกปมด้านล่างซึ่งมองไม่เห็น วิธีการทอนี้นิยมในกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเลี้ยว อำเภอศรีสงคราม จังหวัดสุโขทัย

การทอยก

ผ้ายก เกิดจากการทอที่ไม่เรียบ มีเส้นด้วยขิดขึ้นเรียกว่า เส้นยก ด้วยที่จมลงเรียกว่า เส้นข่ม เมื่อทอพุ่งกระสวยไปมาระหว่างเส้นยกและเส้นข่มจะเกิดเป็นลวดลายนูนขึ้นจากพื้นผ้าจะยกด้วยไหมหรือยกด้วยเส้นเงินเส้นทองก็ได้ ถ้าทอยกด้วยไหมก็เรียกว่า ยกไหม ถ้าทอยกด้วยเส้นทองก็เรียกว่า ยกทอง เส้นเงินก็เรียกว่า ยกเงิน

การทอผ้ายกคือการเพิ่มลวดลายในเนื้อผ้าให้พิเศษขึ้น มีเทคนิคการทอคล้ายกับผ้าขิดมาก ถ้ามีลวดลายตกแต่งพิเศษมาก ๆ ต้องใช้ความละเอียดประณีตในการทอ ผ้ายกมีราคาค่อนข้างสูง เจ้าของนำมาใช้ในโอกาสพิเศษที่สำคัญเท่านั้น

การทอผ้ายกต้องใช้วิธีการคัดเก็บลายด้วยไม้ปลายแหลมเรียงตามลวดลายที่กำหนดจนครบลาย คัดยกเส้นยืนขึ้นเป็นจังหวะลวดลายเฉพาะ แล้วสอดเส้นพุ่งไปเป็นแนวทอกระทบตามลายที่คัดไว้ ทอจนเต็มลาย ส่วนตัวผืนผ้าต้องใช้วิธีการเก็บตะกอลอย (เขาลอย) เพื่อให้ผู้ทอจะได้สะดวก ไม่ต้องเก็บลายใหม่ทุกครั้ง ช่วยให้สามารถทอได้สะดวกขึ้น

การทอยกมุก

การทอยกมุก คือ การทอที่ใช้เทคนิคเพิ่มเส้นด้วยยืนเข้าไปในผืนผ้า โดยเตรียมเส้นด้วยยืนพิเศษไว้ตอนบนของกี่เนื้อเส้นด้วยธรรมดาที่ขึงไว้ ลวดลายบนผืนผ้าที่เกิดขึ้นอยู่ที่ใช้ตะกอลอยยกเส้นด้วยพิเศษ ลวดลายที่ได้คล้ายการทอจกและการทอขิด นิยมทอในกลุ่มไท-ยวน

การเกาะ/ล้วง

เกาะ เป็นวิธีการทอที่ไม่ได้ใช้เส้นพุ่งสอดจากริมผ้าด้านหนึ่งไปสู่ริมผ้าอีกด้านหนึ่ง ตามวิธีการทอแบบธรรมดาทั่วไป และไม่เพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปในเนื้อผ้าเช่นวิธีการจก แต่การทอแบบ **เกาะ** ใช้ด้ายพุ่งหลาย ๆ สีเป็นช่วง ๆ ทอด้วยวิธีธรรมดาโดยการเกี่ยวและผูกเป็นห่วง (hook and dove - tail) รอบเส้นยืน ไปเป็นช่วงตามจังหวะลดลาย เป็นผ้าที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า **ผ้าลายน้ำไหลผ้าทอลายน้ำไหล** มีชื่อเรียกกันไปตามลักษณะที่ทอ เช่น ลายทางยาวและเป็นคลื่นเหมือนกับบันได มองดูเหมือนสายน้ำกำลังไหล เรียกกลายนี้ว่า **ลายน้ำไหล** นับเป็นต้นแบบดั้งเดิม ต่อมาหยักของลายน้ำไหลเป็นลายคล้ายจรวดกำลังพุ่ง เรียกกันว่า **ลายจรวด** เมื่อนำลายน้ำไหลมาต่อกันมีจุดช่องว่างตรงกลางเติมเส้นลายเล็กๆ แยกออกรอบตัว มองดูคล้ายดอกไม้ หรือแมงมุม ลายอีกแบบหนึ่งที่เอาลายน้ำไหลมาหักมุมให้ดูแล้วสอดสีด้ายเหลื่อมกันเป็นชั้น ๆ เรียกกลาย **เลียบมือ** อีกแบบหนึ่งได้นำลายน้ำไหลมาประยุกต์เป็นลักษณะคล้ายเจดีย์เป็นชั้น ๆ มียอดแหลม เรียกว่า **ลายธาตุ** ส่วนลายที่ใช้เส้นด้ายหลาย ๆ สี ทอซ้อนกันเป็นชั้น ๆ เรียกว่า **ลายกาบ** เป็นต้น

การควบเส้น

การควบเส้น เป็นวิธีการที่สร้างลวดลายและสีเหลื่อมกันของเส้นใยในผืนผ้าด้วยขั้นตอนก่อนการทอ โดยนำเส้นใยไหมหรือเส้นใยฝ้ายสองสี ที่มีน้ำหนักสีอ่อนแก่แตกต่างกัน เช่น สีเขียวกับสีดำ สีขาวกับสีเขียว สีแดงกับสีเหลือง สีเหลืองกับสีเขียว มาปั่นตีเกลียวรวมเป็นเส้นเดียวกัน มีทั้งการปั่นตีเกลียวซ้ายและการปั่นตีเกลียวขวา เส้นด้ายที่ตีเกลียวแล้วนี้ใช้เป็นเส้นพุ่งหรือเส้นยืนก็ได้

การทอผ้าควบเส้นจะใช้เทคนิคการทอขัดธรรมดา เมื่อทอเสร็จเป็นผืนผ้า เนื้อผ้าจะมีลักษณะสีเหลื่อมล้ำกันเป็นมันวาว มองดูคล้ายขนหางของกระรอก จึงเรียกว่าผ้าหางกระรอก

เทคนิคควบเส้นในแต่ละท้องถิ่น มีการเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามภาษาของกลุ่มวัฒนธรรม ดังนี้

เขิน เป็นศัพท์ที่กลุ่มภูไทหรือผู้ไทยและกลุ่มไทลาวภาคอีสานใช้เรียกการควบเส้นไหมจะทอเป็นผ้าใส่รองตาตาราง และผ้าโจงกระเบน ฯลฯ

กระนิว เป็นศัพท์ที่กลุ่มไทกูยหรือส่วย เขมร ในภาคอีสานตอนล่าง ใช้เรียกการควบเส้นไหม โดยนิยมทอเป็นผ้าโจงกระเบน ผ้าใส่รองตาตาราง ผ้าขึ้นอันลุนเลียม ฯลฯ กลุ่มไทกูยหรือส่วย เขมร ปัจจุบันยังคงทอผ้าประเภทนี้อยู่อย่างแพร่หลายกว่ากลุ่มอื่น ๆ

การปักและปะ

การปักและปะ เป็นศิลปะการสร้างลวดลายในผืนผ้าที่ทำกันแพร่หลายมานานแล้วในประเทศไทย โดยทั่วไปจะรู้จักกันเพียงผ้าปักของกลุ่มชาวไทยภูเขา ส่วนชนพื้นราบที่นิยมใช้วิธีการปักและปะนั้น ได้แก่ กลุ่มวัฒนธรรมไททรงดำหรือลาวโซ่ง ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณภาคกลาง เช่น จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดชัยนาท เป็นต้น กลุ่มไททรงดำหรือลาวโซ่งนั้น มีเอกลักษณ์เด่นเรื่อง การปักและปะผ้าในวิถีชีวิต มีการอบประเพณีที่ต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ตกแต่งลวดลายด้วยการปักและปะคือ **เสื้อฮี** ในพิธีกรรมสำคัญ ๆ ได้แก่ พิธีงานแต่งงาน และพิธีงานศพ เป็นต้น นอกจากนี้ยังปักและปะเพื่อการตกแต่งสิ่งทออื่น ๆ ด้วย อาทิ ผ้าเปียว ผ้าหยั่น (มุ้ง) มู่ (หมวกเด็ก) หมอน และ กระเป๋าคาดเอว

วิธีการปักและปะของไททรงดำหรือลาวโซ่ง มีด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ

1. **แส่ว** เป็นการปักและปะด้วยการใช้ผ้าไหมพื้นสีสด เช่น สีส้ม สีแดง สีขาว และสีเขียว นำมาเย็บประกอบปะติดกันเป็นลวดลายโดยมีลวดลายเอกลักษณ์ดั้งเดิม ได้แก่ ลายเบาะพรหม (ดอกพรหม) ลายเบาะงา (ดอกงา) ลายเบาะจัน (ดอกจัน) ลายเบาะแปด (ดอกแปด) ลายเบาะตาเวน (ดอกตะวัน) ลายเบาะบัวขาแก้ว (ดอกบัวขาแก้ว) ลายเบาะมะลิ (ดอกมะลิ) **เบาะ** เป็นภาษาไททรงดำ หมายถึง **ดอก**

2. **เอื้อ** เป็นวิธีการสร้างลวดลายด้วยการใช้เข็มสอดด้ายสีสด ๆ ปักสอดเป็นลวดลายในผืนผ้า ลวดลายดั้งเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ไททรงดำหรือลาวโซ่งที่ปักด้วยวิธีนี้ ได้แก่ ลายเอื้อตานกแก้ว หรือเอื้อตาหลวง ลายเอื้อตาเวน (ลายตะวัน) และลายเอื้อแก่นแตง เป็นต้น

โครงสีของผ้าปักและปะ ของไททรงดำหรือลาวโซ่ง นิยมใช้ผ้าไหมสีสดใส เช่น สีส้ม สีแดง สีเหลือง ปักและปะบนพื้นผ้าฝ้ายสีดำให้ดูเด่นสวยงาม

ภุธร ภูมธนน (2541: 3-4) ได้กล่าวถึงผ้าทอที่แบ่งตามกรรมวิธีในการทอและการทำลวดลาย ว่าการทอเริ่มจากการสานต่อมามีวิวัฒนาการทำให้เกิดลวดลาย ผ้าบางชนิดมีกรรมวิธีในการทอเหมือนกัน บางขั้นตอนเพิ่มเทคนิคพิเศษทำให้เกิดลวดลายแตกต่างกัน จึงได้ลักษณะของผ้าที่หลากหลายคือ

การทอลายขัด เป็นเทคนิคการทอขั้นพื้นฐานของการทอผ้าทุกประเภท ทอได้ทั้งใยฝ้าย ไผ่ไหม และใยสังเคราะห์ นิยมทอเป็นผ้าพื้น ใช้เย็บเสื้อ เย็บต่อหัวขึ้น เย็บหมอน เย็บที่นอนหรือเครื่องใช้อื่น ๆ ในบ้าน การทอสลักระหว่างเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายพุ่งจะได้ลักษณะลวดลายเป็นตาสี่เหลี่ยมหรือลายเรขาคณิต ได้แก่

ผ้าขาวม้า เป็นการทอสลักระหว่างเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายพุ่งเป็นช่วง ๆ ทำให้เกิดลวดลายเป็นตาสี่เหลี่ยมเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ความยาวประมาณ 2 เมตร มีชายหรือมีเชิง ผ้าขาวม้าแต่ละกลุ่มชนมีลักษณะแตกต่างกัน มีความสวยงาม และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ผ้าขาวม้าไทยพวน ผ้าขาวม้าลาวครั่ง ผ้าขาวม้าชาวอีสาน เป็นต้น

ผ้าซิ่น เป็นการทอสลักระหว่างเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายพุ่งเป็นช่วง ๆ แต่การทอผ้าซิ่นมักจะนิยมใช้ด้ายยืนเพียงสีเดียว เส้นด้ายพุ่งหลายสี ตรงชายผ้าซิ่นด้านล่างเป็นสีพื้น ทอลวดลายตามขวางเป็นริ้วหรือแถบ สีของริ้วหรือแถบเป็นสีเดียวกันหรือต่างสีกัน ในอดีตมีการต่อหัวขึ้น และต่อตีนขึ้น แต่ปัจจุบันจะทอติดกันทั้งผืน ลักษณะของผ้าซิ่นมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มชนเช่นเดียวกัน

ผ้าซิ่นลายแดงโม เป็นผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไททรงดำ ทอลายขัดจะมีลายเป็นริ้วเล็ก ๆ ทอด้วยด้ายฝ้ายแกมไหม ด้ายยืนเป็นไหมสีแดง ด้ายพุ่งเป็นใยฝ้ายย้อมคราม และสีขาวของเนื้อผ้า

ผ้าลายเกล็ดเต่า ลักษณะลายผ้าเหมือนการสานตะกร้า ทอจากใยไหมนิยมทอกันมากที่อำเภอปักธงชัย

ผ้าทอแบบควบเส้น เป็นการทอผ้าจากการใช้เส้นด้ายหรือไหมสองสีมาปั่นเข้าด้วยกันแล้วทอลายขัดธรรมดา เนื้อผ้าจะมีลักษณะการเหลื่อมล้ำของสี มองดูคล้ายหางกระรอก เป็นเทคนิคดั้งเดิมของชนเผ่าไท นิยมทอทุกภูมิภาค

ผ้าทอมัดหมี่ ทอลายขัดเช่นเดียวกัน แต่ลวดลายเกิดจากการมัดเส้นด้ายพุ่งหรือเส้นด้ายยืน แล้วนำไปย้อมสีต่าง ๆ ตามที่ได้ออกแบบไว้ ผู้ทอจะต้องมีความชำนาญในการมัดลายและทอ จึงจะทำให้ได้ลวดลายที่วิจิตรงดงาม ทอมากในภาคอีสาน ภาคกลางและภาคเหนือ

ผ้าทอจก มีลักษณะเหมือนการปักผสมการทอ เป็นเทคนิคการทอลวดลายบนผืนผ้าด้วยวิธีเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วง ๆ ไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผืนผ้า การทออาจจะใช้ไม้ ชนเม่น หรือนิ้วมือยกหรือจกเส้นด้ายยืนขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปตามจังหวะของลวดลาย ทอมากในภาคเหนือและภาคกลาง

ผ้าทอขิด ลักษณะของการทอผ้าคล้ายกับการจก แต่ผ้าทอขิดจะเกิดลวดลายติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า วิธีการทอ จะใช้ไม้เขี่ยหรือสะกิดซ้อนเส้นด้ายยืนขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่งพิเศษไปตามแนวที่เส้นด้ายยืนถูกซ้อนขึ้น จังหวะการสอดเส้นด้ายพุ่งจะมีความถี่ห่างไม่เท่ากัน ทำให้เกิดลวดลายแบบต่าง ๆ ลวดลายที่ได้เกิดจากการใช้ไม้ค้ำ หรือเขาที่ทำพิเศษเป็นไม้เขี่ย หรือสะกิดซ้อนเส้นด้ายยืน ผ้าขิดทอมากในภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคกลาง

ผ้าทอยกดอก ลักษณะของผ้าทอยกดอก มีความคล้ายคลึงกับผ้าขิดและผ้าจกมาก กรรมวิธีการทอให้เกิดลวดลายโดยการยกตะกอ แยกเส้นด้ายยืนขึ้นเป็นจังหวะลวดลายเฉพาะไม่ได้เพิ่มเส้นด้ายยืนหรือเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไป บางครั้งการยกดอกจะเพิ่มด้ายพุ่งจำนวนสองเส้นหรือมากกว่าเข้าไป ทอมากในภาคเหนือ มีการทอบ้างในภาคใต้ และปัจจุบันกำลังจะสูญหายไป

ผ้าแพรวา เป็นผ้าที่รวมเทคนิคการทอจก และการทอขิด ลวดลายมีความละเอียด ประณีตวิจิตรงดงามมาก ทอแบบเกาะขัด แล้วจกทอแบบคว่ำลาย อาศัยการเก็บตะกอแนวตั้งเป็นต้นแบบ ในผ้าหนึ่งผืนมีลวดลายต่าง ๆ มากมาย เป็นผ้าที่รวมความสามารถการสร้างสรรค์ของช่างทอที่ทรงคุณค่ายิ่ง ผ้าแพรวาใช้เป็นผ้าสไบห่มเฉียงไหล่ของผู้หญิง ใช้ในโอกาสทำบุญตามประเพณีต่าง ๆ นิยมทอในกลุ่มชาวผู้ไทยในภาคอีสาน

ผ้าทอแบบเกาะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ผ้าลายน้ำไหล” กรรมวิธีการทอคือ ใช้ด้ายพุ่งหลาย ๆ สีเป็นช่วง ๆ ทอด้วยเทคนิคธรรมดา โดยการเกี่ยวและทอเป็นห่วงรอบเส้นด้ายยืนเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับเนื้อผ้า จะได้ลวดลายที่ละเอียดซับซ้อนสวยงามให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว นิยมทอในกลุ่มชาวไทลื้อ

ผ้าทอยกมุก คือ การทอที่ใช้เทคนิคเพิ่มเส้นด้ายยืนเข้าไปในผืนผ้า โดยเตรียมเส้นด้ายยืนพิเศษไว้ตอนบนของกี่เหนือเส้นด้ายธรรมดาที่ขึงไว้ ลวดลายบนผืนผ้าที่เกิดขึ้นอยู่ที่การใช้ตะกอลอยยกเส้นด้ายพิเศษ ลวดลายที่ได้คล้ายการทอจกและการทอขิด นิยมทอในกลุ่มไท-ยวน

สรุปได้ว่ากรรมวิธีในการทอนั้นมีหลากหลายแบบ ขึ้นอยู่กับการนำไปใช้สอยเป็นหลัก การทอผ้าพื้นเมืองด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ ยังมีการทอกันอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย แต่ละกรรมวิธีมีความละเอียด ประณีต วิจิตรงดงามเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชน อันเกิดจากความชำนาญของผู้ทอ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชนหลายกลุ่มที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันทรงคุณค่าที่ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งสรุปกรรมวิธีได้ 9 แบบ คือ ทอลายขัด ทอมัดหมี่ ทอขิด ทอจก ทอยกดอก ทอยกมุก ทอแบบเกาะ/ล้วง ทอแพรวา และการปักหรือปะ

4.6 ลวดลายของผ้า

ลวดลายที่ใช้ในการออกแบบนั้นมียหลายลักษณะ โดยมีนักออกแบบหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

“ลาย” หมายถึง ความเป็นระเบียบสม่ำเสมอ และมีขอบเขตจำกัด (ชะลูด นิ่มเสมอ. 2544: 320)

“ลวดลาย” หมายถึง ลายต่าง ๆ ที่เขียนหรือแกะสลัก “ลาย” หรือ “ลวดลาย” เป็นรูปที่สร้างขึ้นเพื่อตกแต่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สวยงามส่วนมากจะเป็นรูปซ้ำ ๆ ของแม่ลาย ในจังหวัดและลีลาต่าง ๆ เช่น ลายเครือเถา ลายกระหนก ลายกุดั่น ฯลฯ (ชะลูด นิ่มเสมอ. 2544: 278)

“ลวดลาย” คือ แบบอย่างที่ปรากฏบนผ้า อาจเป็นเส้น รูปต่าง ๆ หรือทำให้เกิดผิวสัมผัสต่าง ๆ กัน (อัจฉราพร ไชยะสุต. 2524: 307)

ลวดลายผ้าในสมัยต่าง ๆ

ทัศนีย์ บัวระกา (พัชรานิ วิวัฒนชัย. 2546: 14; อ้างอิงจาก ทัศนีย์ บัวระกา. ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของลวดลาย โดยเฉพาะลวดลายผ้ามัดหมี่ที่ทอขึ้นในยุคสมัยต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

สมัยยุคหินใหม่ ได้นำเทคนิคการทอผ้ามัดหมี่โดยใช้ใยจากเปลือกไม้ และฝ้าย ดังนั้นลวดลายและสัญลักษณ์จึงสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของวัฒนธรรมดองซอน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในแถบอันนัมทางเวียดนามเหนือ เทคนิคดังกล่าวนำมาจากแผ่นดินใหญ่ทางแหลมมลายู และได้แพร่หลายทั่วโลกในชื่อของ “อิกัต” (Ikat) ซึ่งเป็นภาษามาเลย์ อินโดนีเซีย แปลว่า “ผูก” หรือ “มัด” ลวดลายของผ้ามัดหมี่ในปัจจุบันของคนไทเผ่าต่าง ๆ ได้นำมาเปรียบเทียบจากลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผา และบนผนังถ้ำสันนิษฐานจากการเปรียบเทียบลวดลายบนผนังถ้ำยุคหินใหม่กับลวดลายดั้งเดิมของผ้าไทย มีลวดลายคล้ายกันคือ ลายเรขาคณิต ได้แก่ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลายฟันปลา ลายคล้ายดอกประแจจีน ลายขอ เป็นต้น ลายพรรณพฤกษา ได้แก่ ลายกลีบดอกไม้กลีบ ลายสัตว์ ได้แก่ ช้าง กวาง กบ เต่า นก การเปรียบเทียบลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผายุคหินใหม่กับลวดลายผ้าไทย มีลวดลายคล้ายกันคือ ลายเรขาคณิต ได้แก่ ลายตารางสี่เหลี่ยม ลายสลับฟันปลา และมีเส้นตรงขนานคั่นลายปรากฏการณ์ธรรมชาติคือ ลายลูกคลื่น ลายน้ไหล และลายสัตว์ คือ ลายงู หรือลายนาคร

สมัยสำริด (5,600-3,000 ปี) หลักฐานการพบเศษผ้าติดอยู่กับกำไลสำริด ที่บ้านเชียงอุดรธานี ซึ่งมีอายุของกำไลคือ ประมาณ 3,000 ปี จากหลักฐานยืนยันว่ามีการทอผ้ามาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์คือ การพบแว่นดินเผาที่ใช้ในการปั่นด้าย และลูกกลิ้งซึ่งเป็นเครื่องมือประดับดินเผาทำเป็นรูปทรงกระบอก เจาะรูตรงกลาง แกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ ลวดลายบนลูกกลิ้งมีทั้งลายเส้นตรง ลวดลายคลื่น ลายซิกแซก และลายกันหอย ซึ่งอาจใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้กลิ้งทำลวดลายลงบนผ้า

จากการเปรียบเทียบลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาเขียนสีสมัยสำริดที่บ้านเชียง กับลวดลายของผ้าไทย พบลวดลายร่วมกัน คือ ลายเรขาคณิต ได้แก่ ลายสลับฟันปลา มีเส้นตรงคั่น ลายคล้ายประแจจีน ลายขอ ลายขอเลื้อย ลายขอเปีย ลายข้าวหลามตัด ลายคล้ายกระหนก ส่วนลายคน ลายสัตว์ ได้แก่ นาค (งู) นาคเกี้ยว ฟันปลา และลายพรรณพืช ได้แก่ ลายดอกแก้ว ดอกไม้สี่กลีบ ลายใบไม้ ลายก้านขด ลายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้แก่ ลายลูกแก้ว ลายลูกคลื่น หรือเป็นลายตะมาหลงเกาะ เป็นต้น

สมัยเหล็ก (2,500-5,000) ได้พบหลักฐานการทำเหล็กที่แหล่งโบราณคดีบ้านนาดีเมื่อประมาณ 2,600 ปี ซึ่งตรงกับอายุการทำเหล็กที่พบในวัฒนธรรมดองซอนประเทศเวียดนาม นอกจากนี้ยังพบกลองมโหระทึกหล่อด้วยสำริด อายุราว 2,500 ปี ที่มีลวดลายที่ปรากฏ ได้แก่ ลายเรขาคณิต คือ เป็นเส้นตรง เส้นโค้ง เป็นรูปเหลี่ยมต่าง ๆ และมีวงกลมเล็ก ๆ ติดต่อกันภายในวงกลมมีจุด ต่อมาลวดลายเพิ่มขึ้นเป็นลายสัตว์ เช่น ช้าง หอย ปลา จระเข้ เป็นต้น

จากการศึกษาลวดลายผ้าต่าง ๆ ในสมัยยุคหินใหม่ ยุคสำริด ยุคเหล็ก โดยเฉพาะลวดลายที่ศึกษาเป็นลวดลายผ้ามัดหมี่ที่ปรากฏตามหลักฐานดังกล่าว ลวดลายผ้ามัดหมี่ในยุคอดีตพบว่าส่วนใหญ่ปรากฏเป็นลายสัตว์ ลายเรขาคณิตที่มีความคล้ายเหมือนกันทั้ง 3 ยุค ส่วนลวดลายที่ปรากฏแตกต่างกันเช่น ลายคน ลายพรรณพฤกษา และลายปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ประเภทของลวดลาย

ประเภทของลวดลายผ้ามีผู้เชี่ยวชาญได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับลวดลาย โดยเฉพาะผ้าทอมือและสามารถแยกประเภทของลวดลายผ้าที่ได้จากการทอซึ่งมีลวดลายต่าง ๆ และมีการเรียกชื่อตามกรรมวิธีที่แตกต่างกัน

สิทธิศักดิ์ ธัญศรีสวัสดิ์กุล (2529: 21-30) ได้กล่าวถึงลวดลาย และได้แบ่งลวดลายได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ลวดลายธรรมชาติ คือ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดโดยธรรมชาติรูปทรงที่เป็นหลัก ต้นแบบในการออกแบบที่เน้นรูปทรงของธรรมชาติ ได้แก่

พืช

- ต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ กิ่งก้าน ฯลฯ
- ต้นทรงสูง ทรงเตี้ย เป็นพุ่ม เป็นช่อ เป็นเถา ฯลฯ

สัตว์

- สัตว์ 2 เท้า และสัตว์ 4 เท้า
- สัตว์ปีกทุกชนิด
- สัตว์น้ำ เช่น ปลา กุ้ง หอย ฯลฯ

แร่ธาตุ

- หินต่าง ๆ ภูเขา , ดิน , น้ำ , กรวด , หวาย , สารประกอบ , จุลินทรีย์ต่าง ๆ

ลวดลายเรขาคณิต ได้แก่ สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม วงกลม จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง เป็นส่วนประกอบของการออกแบบ สามารถนำไปสร้างสรรค์ตามความคิด

ลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่ง เช่น ลายปั้นปูน ลายสลักหิน ลายดินเผา ลายสลักไม้ ลายประดับมุก ภาพเขียนและอื่น ๆ เป็นต้น

อัจฉราพร ไสละสูต (2524: 32) ได้จัดแบ่งประเภทของลวดลายได้แก่ ลายดอกไม้ รวมถึงส่วนอื่น ๆ ของพืช เช่น ใบ ผล หรือราก ลายสัตว์ ได้แก่ สัตว์ทุกประเภท เช่น นก ผีเสื้อ ปลา กระต่าย สุนัข หรือแมว หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสัตว์ ลายเรขาคณิต ได้แก่ ลายที่นำเอารูปทรงในหลักวิชาเรขาคณิต ทั้งหมด เช่น เส้น รูปทรงกลม สามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมมาจัดรวมกันให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ ลายสมัยใหม่ เป็นลวดลายที่มีรูปลักษณะคล้ายลายเรขาคณิตมาก แต่มิได้เป็นทรงเรขาคณิตและลายภาพของจริงเป็นภาพวิว เครื่องจักร หรืออาคาร ฯลฯ

พงษ์ศิริ นาคพงษ์ (2536: 28) ได้สรุปลวดลายของผ้ากลุ่มคนไทยเชื้อสายไท-ยวน ในจังหวัดราชบุรี และกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั่ง ในจังหวัดสุพรรณบุรี อุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ประเภทของลวดลายที่ปรากฏบน ผืนผ้า ลวดลายแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสายพันธุ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยแบ่งประเภทของลวดลายออกเป็นกลุ่มได้ดังนี้

กลุ่มลายที่มีชื่อดอกไม้ เช่น ลายมะลิเลื้อย ลายดอกพุท ลายดอกพิกุล ลายดอกแก้ว ลายดอกจันทร์ สลับกาบ เป็นต้น

กลุ่มลายที่มีชื่อพืช เช่น ลายกุศ ลายเมล็ดแตงโม ลายต้นสน เป็นต้น

กลุ่มลายที่มีชื่อสัตว์ เช่น ลายนกคู่ท่าฮ่มตัน ลายนกสลับดอกจันทร์ ลายสิงโต ลายนาค เป็นต้น

กลุ่มที่มีชื่อตามลักษณะเฉพาะ เช่น ลายขอ ลายกาบ ลายเขี้ยว ลายตวย ลายสับ เป็นต้น

กลุ่มลายที่ใช้งานเฉพาะ เช่น ลายหน้าหมอน ลายขอเหลี่ยม ลายสะแสะเส้า ลายดอกมะเห็ด เป็นต้น

จากการศึกษาข้อมูลประเภทของลวดลาย จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยสามารถแบ่งประเภทของลวดลายผ้าตามลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าทั้งสิ้น ส่วนลวดลายที่ได้ทำการแบ่งลำดับประเภทไว้เหมือนกันคือ ลวดลายดอกไม้ ลวดลายสัตว์ ลำดับต่อมาคือลวดลายพืช ลวดลายเรขาคณิต ลวดลายที่แบ่งประเภทไว้แตกต่างกัน คือ ลวดลายเบ็ดเตล็ด ลวดลายสมัยใหม่ ลวดลายภาพของจริง ลวดลายทางประวัติศาสตร์ ลวดลายที่ใช้เรียกเฉพาะและลวดลายจากการประยุกต์ นอกจากลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าแล้วนั้น สิ่งที่แสดงออกถึงรูปแบบของความเชื่อ อันได้แก่สัญลักษณ์ที่ปรากฏยังคงแฝงไว้ซึ่งความเชื่อที่มีมานานในแต่ละกลุ่มชนท้องถิ่นต่าง ๆ

การต่อลวดลายในลักษณะต่าง ๆ

การออกแบบลวดลายไม่ว่าจะเป็นลวดลายชนิดใดก็ตาม จำเป็นต้องอาศัยลักษณะรูปทรงเรขาคณิตเป็นพื้นฐานส่วนประกอบของการออกแบบ ซึ่งมีหน้าที่ซ้ำ ๆ กันเป็นตอน ๆ เนื่องจากเป็นระบบที่จำเป็นและสะดวกต่อการดัดแปลง ทำให้การต่อลวดลายเป็นไปอย่างง่าย ในการทอผ้านั้นช่างทอมักออกแบบลวดลายที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดโดยอาศัยหลักพื้นฐานของการออกแบบจากรูปเรขาคณิต รูปสัตว์ รูปพันธุ์ไม้ และอื่น ๆ ลวดลายบนผ้ามีการซ้ำ ๆ ของลวดลายเรียกว่า “แม่แบบ” หรือ “แม่ลาย” ดังนั้นระบบการจัดวางลายและจังหวะที่วางลวดลายแต่ละหน่วย จึงมีหลักเกณฑ์ในการต่อลวดลายซึ่ง ดุษฎี สุนทรารชุน (พัชรานี วัฒนชัย. 2546: 16; อ้างอิงจาก ดุษฎี สุนทรารชุน. ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงการต่อลวดลายผ้าในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

1. ลวดลายในลักษณะแนวนอน ได้จากการนำลักษณะลวดลายส่วนหนึ่งของลวดลาย มาเรียงต่อกันในแนวนอน และเรียงซ้ำกันในแถวต่อ ๆ ไปให้ขนานกับแถวแรก
2. ลวดลายในลักษณะแนวตั้ง โดยการออกแบบที่มีลักษณะเป็นแถวยาวตั้งลงมาตามแนวตั้ง เหมือนการลากเส้นตั้งฉากกับพื้น โดยการวางลายให้ต่อกันตามแนวตั้ง
3. ลวดลายในลักษณะเส้นหยักหรือซิกแซก เส้นหยักหรือเส้นซิกแซก หมายถึงเส้นที่หักขึ้นและลงต่อกัน ลวดลายที่วางในลักษณะนี้จะเป็นลายที่วางทำมุมต่อกันในแถวเดียวกัน โดยให้แนวที่หักขึ้นและลงขนานกับแถวแรก
4. ลวดลายในลักษณะเฉียง เป็นการจัดวางในแนวเส้นเฉียงหรือเอียง โดยจัดวางลวดลายให้อยู่ในแนวเฉียงติดต่อกันและทำซ้ำ ๆ กันในแถวต่อ ๆ ไปจะได้ลวดลายที่มีลักษณะเป็นแนวเส้นทแยงมุม
5. ลวดลายในลักษณะตาหมากรุก เกิดจากการแบ่งพื้นที่สี่เหลี่ยมตารางเล็ก ๆ เท่ากัน ลักษณะเหมือนตารางหมากรุกจะเป็นการเรียงในลักษณะสลับกัน โดยตารางหมากรุกจะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัสก็ได้
6. ลวดลายลักษณะขั้นบันได ขั้นบันไดหมายถึง การยกระดับขึ้นครั้งละเท่า ๆ กันต่อกันตามแนวเฉียง โดยยึดหลักโครงสร้างสี่เหลี่ยมให้มีมุมต่อมุมเชื่อมต่อกัน

ลวดลายและสัญลักษณ์

ความผูกพันจากต้นรากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างไทยลาว ทำให้ทั้งสองชาติพันธุ์มีการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมลาวที่มีความต่อเนื่องยาวนานและเข้มข้นทำให้ลาวเป็นผู้ถ่ายทอดมากกว่าเป็นผู้รับ รูปสัญลักษณ์ที่สื่อแสดงออกทางวัฒนธรรมการแต่งกายผ้าทอในกลุ่มตระกูลไทมีลักษณะสามารถแยกแยะออกเป็นกลุ่ม ๆ จากความแตกต่างของลวดลายและสีสันทอของผ้า ฉะนั้นลวดลายจึงเป็นเครื่องมือในการจัดประเภทกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ปรากฏการณ์สากลของสังคมมนุษย์ตั้งแต่ระดับสังคมดั้งเดิมจนถึงสังคมระดับเมืองคือนับถือสัตว์ บางสังคมยกย่องเคารพสัตว์เป็นบรรพบุรุษ เป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยลาว ปรากฏผลิตผลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสัญลักษณ์สำคัญในสังคมลาวที่ปรากฏอยู่ดาษดื่นในพื้นที่วัฒนธรรม นาคเป็นความหมายของสังคม โดยเฉพาะศรัทธาดั้งเดิมของวัฒนธรรมถูกสร้างบนพื้นฐานความศรัทธาของสังคมและอุดมการณ์ของมนุษย์ที่มีความหมายของสังคมแห่งความบริบูรณ์

ลวดลายผ้าของลาวเป็นการสร้างภาพในบริบททางสังคม เป็นการสื่อความหมายที่ตอกย้ำความจริงทางสังคม ลวดลายแต่ละลายถูกจัดอยู่บนผืนผ้าที่เน้นน้ำหนักความสำคัญแตกต่างกัน ขนาดของลวดลายแสดงถึงความแตกต่างทางอายุและคุณค่าความดีทางสังคม หญิงสาวจะนุ่งผ้าชิ้นที่ลายดินขึ้นใหญ่ส่วนคนแก่นุ่งลายเล็ก คุณค่าของผู้หญิงวัดขนาดจากขนาดลวดลายบนผืนผ้าถ้าผลิตลวดลายมากแสดงว่าเป็นผู้หญิงขยัน

ชนินดา ตั้งถาวรสิริกุล (2541: 34) ได้กล่าวถึงลักษณะลวดลายของผ้าลาวครั้งว่ากลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้งมี การทอในรูปแบบเดียวกับลาวเวียง พบว่ามีการใช้สีแบบพหุรงค์ที่มีลักษณะที่ตัดกันอย่างรุนแรงด้วยการใช้สี ที่ขัดแย้งกัน แต่มีความกลมกลืนกัน ลวดลายจึงแบ่งออกเป็นประเภท ได้แก่

ลวดลายที่วางอยู่บนพื้นฐานกำเนิดลาย คือ ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติและวัฒนธรรมด้วยการเลียนแบบจากพืช สัตว์ จินตนาการหรืออิทธิพลทางศาสนา

ลวดลายที่วางอยู่บนพื้นฐานกรรมวิธีการผลิตคือเทคนิคที่ก่อให้เกิดลาย เช่น ลายขีด ลายมัดหมี่
 สาวิตรี สุวรรณสถิต (2543: 14-16) ได้กล่าวถึงลวดลายและสัญลักษณ์ของผ้ามัดหมี่ว่าลวดลาย
 สัญลักษณ์ที่ปรากฏบนผ้ามัดหมี่รุ่นเก่า ๆ จากประเทศต่าง ๆ เพื่อมองหาดิพลทางความเชื่อหรือการติดต่อ
 สัมพันธ์ทางการเมืองการโยกย้ายถิ่นหรือการติดต่อค้าขาย ซึ่งอาจปรากฏหรือสะท้อนให้เห็นจากการทอผ้า
 การศึกษาลวดลาย และสัญลักษณ์ โดยเฉพาะลวดลายสัตว์ต่าง ๆ ที่ปรากฏบนผืนผ้ามัดหมี่อินเดีย
 ดังนี้

ลายเต่า เชื่อกันว่าเต่าเป็นสัตว์ที่หัดหัวและขาเข้าไปในกระดอง ซึ่งสะท้อนแนวคิดที่คนเราก็มองความ
 จำเป็นจะต้องยืนอวัยวะส่วนหัวออกมาจากตัวเข้าไปภายใน เพื่อจะได้ทำให้ตนเองบริสุทธิ์ผ่องแผ้วขึ้นภายใน เรายัง
 เป็นสัญลักษณ์ของระบบจักรวาลของชาวบาบิลและชนชาติอื่น ๆ โดยมีความเชื่อว่าเต่าสามารถหนุนโลกหรือแบก
 โลกคือชมพูทวีปไว้

งู หรือ นาค การบูชางู หรือ พญานาคในคติความเชื่อของอินเดีย เชื่อว่างูเป็นสัญลักษณ์ของการ
 เปลี่ยนผันของเวลาอันอมตะและเป็นอำนาจของโลก

พญานาค เป็นสัญลักษณ์ของน้ำในวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมโบราณอื่น ๆ

นกยูง เป็นสัญลักษณ์ของความสวยงาม ถ้าเป็นนกยูงรำแพนหางถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของฝนและ
 ความอุดมสมบูรณ์

ช้าง เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ คติอินเดียมีเทพเจ้าที่มีหัวเป็นช้าง คือ พระพิคนเศ
 เป็นสัญลักษณ์ของความรู้ ศิลปะ และการเอาชนะอุปสรรคทั้งหมด

ลายดอกไม้ 8 แฉก เป็นเส้นสัญลักษณ์ของความรู้และความหลุดพ้น 8 ทางในพระพุทธศาสนา

ลายธรรมจักร เป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา และมรรค

ลายนพรัตน์ หรือแก้ว 9 ประการ หมายถึงระบบสุริยะจักรวาล ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อดวงชะตาของคน

สรุปได้ว่า การออกแบบลายผ้าต้องมีที่มาหรือแนวความคิดในการออกแบบโดยอาศัยประสบการณ์
 และสิ่งใกล้ตัว ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับประสบการณ์ รสนิยมความชอบส่วนตัวในการออกแบบ และการประยุกต์
 ดัดแปลงด้วยตนเอง ลวดลายในหัตถกรรมผ้าทอจะมีชื่อเรียกต่างกันหรือเพี้ยนกันไปตามคตินิยม และภาษา
 ของแต่ละชุมชน หรือท้องถิ่น ลวดลายอาจต่างกันบ้างแม้จะมีชื่อเหมือนกันก็ตาม เพราะการออกแบบ
 และการเรียกชื่อลวดลายแต่ละชนิดเป็นไปตามธรรมชาติของงานพื้นบ้านที่ไม่ได้มีหลักเกณฑ์ ที่กำหนดแน่นอน
 ตายตัว เมื่อเปลี่ยนสถานที่และกาลเวลาก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามความพอใจของผู้คิดประดิษฐ์และ
 การเรียกชื่อของท้องถิ่นนั้น

5. ข้อมูลการใช้สีในลวดลายการทอ

การใช้สีในลวดลายการทอนั้น เพื่อทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าตามกรรมวิธีในการทอ ซึ่งมีการใช้สีตัดกัน หรือการใช้โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นสีวรรณะร้อน สีวรรณะเย็น หรือจะใช้สีในลักษณะผสมกลมกลืน ซึ่งช่างทอแต่ละคนมีอิสระในการใช้สีสลับในลวดลายผ้าของตนอันเป็นเอกลักษณ์และเป็นเสน่ห์ของการทอผ้าที่สำคัญนั่นเอง ดังมีรายละเอียด ดังนี้

5.1 ความหมายของสี

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของสีว่า สีหมายถึง “ลักษณะแสงสว่างปรากฏ แก่ตาให้เห็นเป็นสีขาว ดำ แดง เขียว เป็นต้น”

สวนสี ศรีแพ่งพงษ์ (มนตรี ชมชื่น. 2548: 46; อ้างอิงจาก สวนสี ศรีแพ่งพงษ์. มป.ป.) ได้ให้ความหมายของสีว่า “สี” หมายถึงลักษณะความเข้มของแสงที่กระทบสายตาให้เป็นสี มีผลถึงจิตวิทยา คือ มีอำนาจบันดาลให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก”

วิรัตน์ พิชญ์ไพฑูรย์ (มนตรี ชมชื่น. 2548: 46; อ้างอิงจาก วิรัตน์ พิชญ์ไพฑูรย์. มป.ป.) อธิบายถึงความหมายของสีว่า “สี” เป็นองค์ประกอบหนึ่งของงานศิลปะที่มีความหมายมาก เพราะสีสามารถช่วยให้เกิดคุณค่าในองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น การใช้สีป้ายให้เส้นต่าง ๆ การใช้สีให้เกิดจังหวะ การใช้สีแสดงลักษณะของผิว นอกจากนั้นการใช้สียังมีส่วนส่งเสริมให้เกิดความคิด ความรู้สึก และอารมณ์

จากแนวคิดข้างต้น พอสรุปได้ว่า สีเป็นองค์ประกอบของงานศิลปะที่ปรากฏขึ้นเพื่อที่จะเพิ่มคุณค่าในองค์ประกอบอื่น ๆ และบันดาลให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกในด้านต่าง ๆ ได้

5.2 ทฤษฎีสี

ประเสริฐ ศีลรัตน์ (มนตรี ชมชื่น. 2548: 46; อ้างอิงจาก ประเสริฐ ศีลรัตน์. มป.ป.) ได้อธิบายถึงทฤษฎีของสีว่าทฤษฎีสีที่ใช้ในปัจจุบันมีอยู่ 3 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีของช่างเขียน กล่าวถึงการผสมเนื้อสีจากแม่สีวัตถุธาตุ คือ แดง เหลือง น้ำเงิน
2. ทฤษฎีของนักวิทยาศาสตร์ กล่าวถึง การรวมแสงแม่สี คือ แดง เขียว น้ำเงิน
3. ทฤษฎีของนักจิตวิทยา กล่าวถึง เรื่องสีตามความรู้สึกของตาที่เกิดจากการมองเห็นแม่สี คือ แดง เหลือง น้ำเงิน เขียว น้ำทะเล

ทฤษฎีสีของนักวิทยาศาสตร์นั้นเกี่ยวกับแสง มีประโยชน์โดยตรงกับงานที่เกี่ยวข้องกับแสงสี บนเวทีการถ่ายภาพและโทรทัศน์ในปัจจุบัน ส่วนการใช้สีในลวดลายผ้านั้น ทั้งลวดลายหลักและลวดลายประกอบจะเป็นการใช้สีของฝ้ายหรือไหมสีต่าง ๆ มาทอลงบนผ้า เพื่อให้เกิดลวดลายลงบนผืนผ้าตามประเพณีนิยม

5.3 คุณลักษณะของสี

วิรุณ ตั้งเจริญ (2533: 20) กล่าวถึงคุณลักษณะของสี และสีเกิดจากการผสมของเนื้อสี มีลักษณะเฉพาะ 3 ชนิด

1. **วรรณะ (Hue)** คือ คุณสมบัติที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของสีว่าเป็นสีใดสีหนึ่ง เช่น สีแดงแตกต่างจากสีเขียวโดยไม่คำนึงถึงสีอ่อนแก่ และความเข้มของสี เพราะความเป็นวรรณะคงเดิม เช่น สีชมพู คือสีหนึ่งของสีแดง เป็นต้น

1.1 Chromatic Colours คือสีที่มีวรรณะของสีสามารถจำแนกออกเป็นสีเขียว สีแดง สีเหลือง ฯลฯ ได้แน่ชัด

1.2 Achromatic Colours คือสีที่ไม่มีวรรณะของสีผสมอยู่ จำแนกเป็นน้ำหนักอ่อน เข้ม ได้แก่ สีขาว สีเทา สีดำ

2. **ความเข้มของสี (Intensity)** มีความหมายคล้ายกับค่าสีหรือสภาพอิ่มตัวของสี ซึ่งเป็นสภาพบริสุทธิ์ของแต่ละสี เป็นสีที่ไม่มีค่าสีเทามาเจือปน ถ้ามีสีเทาปนถือว่าเป็นสีที่มีความเข้มต่ำ

3. **คุณค่าของสี (Tonal Value)** คือคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับน้ำหนักอ่อนแก่ สีขาวเป็นสีอ่อนที่สุด สีดำเป็นสีที่แก่ที่สุด ระหว่างสีขาวถึงสีดำ จะมีสีอีก 7 น้ำหนัก ดังนั้นถ้าต้องการให้สีอ่อนให้ผสมสีขาว ถ้าต้องการสีเข้มให้ผสมสีดำ น้ำหนักที่เกิดอ่อนกว่าหรือแก่กว่าน้ำหนักกลาง เรียกว่า SHADE

การใช้แม่สีในวงจรสีธรรมชาติ

ทวีเดช จีวงบาง (2536: 13-14) กล่าวถึงแม่สีในวงจรสีธรรมชาติได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีนํ้าเงิน ทั้ง 3 สีถือว่าเป็น “วัตถุที่เป็นสีในตัว” เรียกว่า “PIGMENT” หมายถึงวัตถุที่เป็นคุณสมบัติในตัวของมัน จะย้อมหรือลงวัตถุอื่นให้เป็นสีอย่างเดียวกันได้อย่างถาวรแม้สัณฐานหรือสีชั้นที่ 1 ได้แก่

1. สีนํ้าเงิน
2. สีแดง
3. สีเหลือง

สีชั้นที่ 2 เกิดจากการผสมกันของแม่สีในอัตราส่วนเท่า ๆ กันจะได้สีใหม่ 3 สี ได้แก่

1. สีเขียว
2. สีส้ม
3. สีม่วง

สีชั้นที่ 3 เกิดจากการนำสีชั้นที่ 1 กับชั้นที่ 2 มาผสมกันในอัตราส่วนเท่า ๆ กันจะเกิดสีใหม่ 6 สี ได้แก่

1. สีเขียวเหลือง
2. สีเขียวนํ้าเงิน

3. สีม่วงน้ำเงิน
4. สีม่วงแดง
5. สีส้มแดง
6. สีส้มเหลือง

สีขั้นที่ 4 เป็นสีที่เกิดจากการผสมกันระหว่างสีขั้นที่ 3 ผสมกัน 2 สี เช่น สีม่วงผสมสีส้ม เป็น การผสมระหว่างสีน้ำเงินสีแดงและสีเหลือง ฉะนั้นสีขั้นที่ 4 จึงมีลักษณะเป็นสีปานกลางหรือเป็นสีเทา

การใช้สีตามวรรณะ

อารี สุทธิพันธุ์ (2537: 113) กล่าวถึงการใช้สีตามวรรณะ ไว้ว่า วรรณะ (Tones) คือ การใช้สีบนลวดลายต่าง ๆ คล้ายกับเสียงเพลงซึ่งมีทั้งเสียงสูงและเสียงต่ำ ความแตกต่างของสีแต่ละกลุ่มแต่ละฝ่าย แบ่งออกได้คือ วรรณะสีร้อน (Wam tone) และวรรณะสีเย็น (Cool tone)

1. สีวรรณะร้อน ประกอบด้วยสีเหลือง สีส้มเหลือง สีส้ม สีส้มแดง สีม่วงแดง และสีม่วง สีวรรณะร้อนนี้จะไม่ใช้สีสด เพราะสีในธรรมชาติย่อมมีสีแตกต่างไปกว่าสีในวงจรธรรมชาติ สีวรรณะร้อนให้ความรู้สึกตื่นตา ร้อนแรง ชูดุด ตื่นเต้น ไม่อยู่นิ่ง

2. สีวรรณะเย็น ประกอบด้วยสีเหลือง สีเขียวเหลือง สีเขียว สีเขียวน้ำเงิน สีม่วงน้ำเงิน และสีม่วง ส่วนสีอื่น ๆ ถ้านำไปทางสีน้ำเงินและสีเขียวก็เป็นสีวรรณะเย็น เช่น สีเทา สีเขียวแก่ สีดำ สีวรรณะเย็นให้ความรู้สึกสบายตา บรรยากาศที่ร่มเย็น ชุ่มชื้น สงบ

การใช้สีกลมกลืน

วิรุณ ตั้งเจริญ (2523: 48-52) ได้อธิบายถึงการใช้สีกลมกลืนว่า สีแต่ละสีมีความสวยงามเฉพาะตัวของมันเอง ความกลมกลืนจะเกิดจากความแตกต่างในค่าของสี (tones) จากสีเดียวกัน เกิดจากความแตกต่างในสีแท้ ซึ่งอยู่ในกลุ่มเดียวกันหรือมีค่าของสีสัมพันธ์ใกล้เคียงกัน ส่วนสีแท้ซึ่งเป็นสีตรงข้ามกันก็จะตัดกันอย่างรุนแรง

ความกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน (Analogy)

1. ความกลมกลืนของลำดับสี (Scale) ซึ่งมีน้ำหนักสี (Values) สัมพันธ์ใกล้เคียงกันในสีแท้สีใดสีหนึ่ง
2. ความกลมกลืนของสีแท้ (Hues) ซึ่งเป็นสีที่คล้ายกันและมีน้ำหนักสีใกล้เคียงกัน
3. ความกลมกลืนของสีสว่างครอบคลุม (Dominant Colored Light) ในจำนวนหลากสี ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งสีแท้และน้ำหนักสี สีทุกสีมีค่าอ่อน (Tint)

ความกลมกลืนของสีใกล้เคียง

มีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกัน และเมื่อสีเหล่านั้นตรงข้ามกัน หรือตัดกันอย่างรุนแรงสีคล้ายกัน (Analogous Colors) ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสีเย็นหรือสีอุ่น มีการจัดวางอย่างเหมาะสม สีตัดกันหรือสีตรงข้าม แสดงคุณภาพการมองเห็น (Visual Quality) โดยการจัดวางสีอุ่นให้ขัดแย้งกับสีเย็น และกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มีสภาพเป็นรอง

การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของสีที่ใกล้เคียงกันจากวงสี คือ สีที่เพิ่มแสงสว่างขึ้นจะเพิ่มแสงจากสีม่วง ไปสู่สีเหลือง ในทางกลับกัน สีที่ลดแสงสว่าง จะลดแสงจากสีเหลืองลงไปสู่สีม่วง สีกลมกลืน (Analogous Color Schemes) จะแสดงปรากฏการณ์ได้ดีเมื่อมีสีแท้ ไม่ว่าจะเป็นสีขั้นที่หนึ่งหรือสีขั้นที่สองในวงสี

ความกลมกลืนของสีตรงข้าม

สีตรงข้ามหรือสีตัดกันต่างก็ผลักดันความเข้ม (Intensity) ของกันและกัน ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น เช่น คู่สีตัดกัน ระหว่างสีน้ำเงินกับสีส้ม และในทางตรงกันข้ามสีส้มก็ผลักดันให้สีน้ำเงินเด่นชัด

สีตัดกันจากวงสีแดง เหลือง น้ำเงิน คือ

สีแดง	ตรงข้ามกับ	สีเขียว
สีแดงส้ม	ตรงข้ามกับ	สีน้ำเงินเขียว
สีส้ม	ตรงข้ามกับ	สีน้ำเงิน
สีเหลืองส้ม	ตรงข้ามกับ	สีน้ำเงินม่วง
สีเหลือง	ตรงข้ามกับ	สีม่วง
สีเหลืองเขียว	ตรงข้ามกับ	สีแดงม่วง

การกำหนดสีหนึ่งสีใดขึ้นเป็นระยะแรก สีต่อไปจะเป็นสีกลมกลืนด้านเดียว หรือกลมกลืนขนานข้าง ต้องใช้สีข้างเดียว หรือ 2 ข้างเสมอ

1. สีกลมกลืนแบบข้างเดียว เช่น ถ้าเรากำหนดสีระยะแรกสีเหลือง สีกลมกลืนต่อไปจะต้องเป็น เขียวเหลือง + เขียว + เขียวน้ำเงิน และบวกสีใกล้เคียงต่อไปจนสีคล้ำมืด หรือจะใช้สีกลมกลืนทางสีส้มก็ได้ แต่ต้องเป็นการใช้สีกลมกลืนแบบด้านเดียว

2. การใช้สีกลมกลืนแบบขนานข้าง หมายถึงว่าเราจะกำหนดสีอ่อนหรือสีแก่ลงไป สีที่จะใช้ต่อไป ต้องใช้สีใกล้เคียงเพิ่มเติมติดต่อกออกไปทั้งสองข้างสีตามวงสีธรรมชาติ ซึ่งเริ่มจากสีเหลืองเป็นสีที่ 1 ดังนี้

- 2.1 เหลือง
- 2.2 เขียวเหลืองหรือเหลืองแกมเขียว
- 2.3 เขียว
- 2.4 เขียวน้ำเงินหรือน้ำเงินแกมเขียว
- 2.5 น้ำเงิน

2.6 ม่วงน้ำเงินหรือน้ำเงินแกมม่วง

2.7 ม่วง

2.8 ม่วงแดงหรือแดงแกมม่วง

2.9 แดง

2.10 แดงสดหรือแดงแกมส้ม

2.11 แสด

2.12 ส้มหรือเหลืองแกมส้ม

ความกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

ทวีเดช จีวบาง (2537: 23) กล่าวถึงความกลมกลืนของสีแยกตรงข้ามหรือสีคู่ประกอบตรงข้าม (split – complements) เป็นความกลมกลืนของสีตรงข้ามในวงจรสีอีกลักษณะหนึ่งคือ การใช้สีหลัก และสีด้านข้างสองด้านของสีตรงข้ามนำมาใช้ร่วมกัน ดังนี้

สีแดงกับสีเหลืองเขียวและสีน้ำเงินแดง

สีส้มกับน้ำเงินเขียวและสีน้ำเงินม่วง

สีเหลืองกับสีน้ำเงินม่วงและสีแดงม่วง

สีเขียวกับสีแดงม่วงและสีแดงส้ม

สีน้ำเงินกับสีแดงส้มและสีเหลืองส้ม

สีม่วงกับสีเหลืองส้มและสีเหลืองเขียว

สีแดงส้มกับเขียวและสีน้ำเงิน

สีเหลืองส้มกับสีน้ำเงินและสีม่วง

สีเหลืองเขียวกับสีม่วงและสีแดง

สีน้ำเงินเขียวกับสีแดงและสีส้ม

สีน้ำเงินม่วงกับสีส้มและสีเหลือง

สีแดงม่วงกับสีเหลืองและสีเขียว

การใช้สีตัดกัน

การใช้สีตัดกันช่วยให้ผลงานดูมีชีวิตชีวขึ้น การใช้สีสดหลาย ๆ สีถ้าไม่ระวังก็จะทำให้การใช้สีไม่สวยงามได้ สีทุกสีจะมีคู่ของมัน หรือที่เรียกว่าตัดกันอย่างแท้จริง (True contrast) สีคู่ก็คือสีที่ตรงกันข้ามกันในวงจрсีนั่นเอง

สีตรงกันข้าม หรือสีตัดกันเช่น

สีแดง vermilion

สีคู่

สีคราม blue (cobalt)

สีส้ม orange

“

สีม่วงคราม blue (ultramarino)

สีเหลือง yellow

“

สีม่วง violet

สีเหลืองเขียว yellow-green

“

สีม่วงแดง purple

สีเขียว green

“

สีแดงเลือดนก crimson

สีเขียวแก่ blue – green

“

สีแดงชาด scarlet

ในวงจрсีนั้นสีเหลืองเป็นสีที่มีน้ำหนักอ่อนที่สุด คือน้ำหนักอ่อนกว่าสีเขียว สีเขียวอ่อนกว่าสีน้ำเงินและสีน้ำเงินอ่อนกว่าสีม่วงเป็นต้น การใช้สีสดใช้สีสดับน้ำหนักกันกับสีโดยการทำน้ำหนักของสีแก่ หรือมีน้ำหนักมากตามวงจрсี ทำให้ค่าของน้ำหนักอ่อนลงกว่าสีตัดกันหรือสีตรงข้าม ซึ่งมีน้ำหนักอ่อนทำให้น้ำหนักเข้มกว่า นำมาใช้ในโครงสีเดียวกันสีที่มีน้ำหนักทำให้น้ำหนักอ่อนนั้นต้องไม่เกิน 10% สีในธรรมชาติทั่วไป

การใช้สีเอกรงค์

เสน่ห์ ธนารัตนสกุล (2531: 33) ได้อธิบายถึง สีเอกรงค์ว่าเป็นสีหนึ่งสีผสมกับสีอื่นอีก 2-3-4-5 สีก็ได้แต่สีที่นำมาผสมต้องมีความสัมพันธ์กัน คือสีที่เรียงติดต่อกันในแผนผังการผสมสีและต้องไม่เป็นสีที่ตัดกัน หรือคู่ปฏิปักษ์กันกับสีแท้ และเมื่อผสมกันแล้วจะเป็นสีกลางทั้งหมด เช่น ต้องการเอกรงค์น้ำเงินก็ใช้สีน้ำเงินเป็นพื้นเป็นเนื้อที่ส่วนใหญ่ แล้วใช้สีอื่นประกอบคือน้ำเงินอ่อน เขียวอ่อน เหลืองอ่อน เหลืองแก่ เหลืองปนส้มซึ่งทำเป็นสีกลางแล้วทั้งหมด

การใช้สีเอกรงค์จะช่วยให้ภาพมีความประสานกัน ในระหว่างวรรณะของสี ซึ่งอาจจะมีทั้งวรรณะสีร้อนและเย็นร่วมกันในปริมาณที่ไม่เท่ากัน ช่วยทำให้งานศิลปะมีความกลมกลืนกันอย่างลึกซึ้งดูเพลิดเพลินงดงามมาก

การใช้สภาพสีส่วนรวม

พีระพงษ์ กุลพิศาล (อ้างใน มนตรี ชมชื่น. 2548: 48) ได้ให้ความหมายถึงสภาพสีส่วนรวมว่า หมายถึง การจัดโครงสร้างโดยใช้สีหลาย ๆ สีแต่เมื่อดูรวม ๆ แล้วปรากฏเป็นภาพของสีใดสีหนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงน้ำหนักและความเข้มพุ่มไม่ เป็นสภาพสีส่วนรวมของสีเขียว ทั้ง ๆ ที่ในพุ่มไม้นั้นมีสีอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น สีเหลืองน้ำตาลม่วง เป็นต้น

การใช้สีสามเส้า

ชะลูด นุ่มเสมอ (2544: 60) อธิบายถึงการใช้สีสามเส้าว่า สีสามเส้าคือสีตามสีที่ไม่ตัดกันรุนแรง และอยู่ห่างกัน ในวงสีเป็นระยะเท่า ๆ กัน สีสามเส้าที่นิยมใช้มีอยู่ 2 กลุ่มคือ

- ก. สีสามเส้าขั้นที่ 1 ได้แก่ เหลือง แดง น้ำเงิน
- ข. สีสามเส้าขั้นที่ 2 ได้แก่ เขียว ม่วง ส้ม

สีจึงมีความจำเป็นต่อการทอดผ้ามาก การจัดโครงสร้างที่ดีลงบนผืนผ้าจะทำให้เพิ่มคุณค่าของผ้าเกิดความงดงาม น่าใช้สอย และเป็นที่ต้องการของผู้นำไปใช้ยิ่งขึ้น

5.4 การย้อมสี

การย้อมสีเป็นขั้นตอนหนึ่งของการผลิตผ้าทอ เพราะจะทำให้ผ้าทอมีสีสันสวยงาม และเมื่อผ่านกระบวนการผลิต จะทำให้เกิดลวดลายของสีต่าง ๆ ตามปกติการย้อมสีมี 2 ประเภท คือ สีวิทยาศาสตร์ หรือสีสังเคราะห์ และสีย้อมจากธรรมชาติ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สีย้อมธรรมชาติ

มณฑา โกเฮง (2536: 105-110) กล่าวถึงสีย้อมธรรมชาติ ไว้ว่า สีย้อมธรรมชาติเป็นสีที่ได้จากพืชหรือสัตว์บางชนิด ใช้เป็นสีย้อมที่ย้อมติดได้ดีกับเส้นใยธรรมชาติ การย้อมสีในประเทศไทยเป็นงานหัตถกรรมระดับอุตสาหกรรมในครัวเรือนเพราะย้อมด้วยมือได้ การย้อมแต่ละครั้งไม่ได้ปริมาณมากและเมื่อจะย้อมในครั้งต่อไปจะไม่สามารถทำให้สีเหมือนเดิม เพราะสีธรรมชาติที่นำมาย้อมไม่ใช่สีบริสุทธิ์ แต่ได้จากการนำพืชหรือสัตว์ไปหมักหรือต้มเพื่อให้น้ำสีแยกออกมาแล้วนำไปย้อม สีย้อมธรรมชาติจะได้มาจากส่วนต่าง ๆ ของพืชได้แก่ ราก หรือลำต้นใต้ดิน เปลือกลำต้น แก่นเนื้อไม้ ใบ ดอก ผล เมล็ด จากสัตว์ เช่น รังของผึ้ง

การย้อมสีธรรมชาติในปัจจุบันยังคงมีปรากฏในบางพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง ในจังหวัดภาคกลาง ยังมีการย้อมสีจากธรรมชาติอยู่บ้างในบางจังหวัด สีที่ได้จากธรรมชาติมีกรรมวิธีการ ย้อมสีต่าง ๆ ซึ่ง ทรงพันธ์ วรรณมาส (2523: 5-8) กล่าวไว้ ดังนี้

วิธีย้อมด้วยรากยอ

ยอเป็นต้นไม้ยืนต้นใบมีลักษณะคล้ายกับใบहुกวางแต่สีเขียวเข้ม ใบหนากว่าใบहुกวางขึ้นอยู่ทั่วไป ทุกภาคของประเทศไทย ชาวบ้านมักใช้ใบในการการประกอบอาหารผลใช้ตำสับได้เหมือนกัน รากให้สีเป็นสีแดง โดยนำเอารากของต้นยอที่แห้งเลือกเอารากที่มีอายุ (แก่) จะได้มีสีเข้มนำมาหั่นเป็นแว่น ๆ หรือสับเป็นชิ้น เล็ก ๆ นำเอาไปต้มให้เดือดกับน้ำสะอาด ประมาณดูว่าจนกว่าสีที่รากของต้นยอจะออกมาผสมกับน้ำเป็นสีแดงคล้ำจึง ยกกรองเอาแต่น้ำสี จากนั้นใช้ฝายที่เตรียมไว้ชุบน้ำให้ฝายเปียกบิดให้หมาดเสียก่อนที่จะนำลงไปแช่ทิ้งไว้ในน้ำสี ประมาณ 30 นาที คนไปคนมาเพื่อให้สีเข้าไปอย่างทั่วถึง แล้วนำเอาฝายที่ย้อมขึ้นจากหม้อสีบิดให้หมาดนำไป ล้างในน้ำสะอาดอีกหนหนึ่ง

วิธีย้อมคราม

ครามเป็นพืชล้มลุกชนิดหนึ่ง มีอยู่ด้วยกัน 2 ชนิด คือ ครามบ้านและครามป่า แต่ที่ใช้ทำสีคราม เป็นครามบ้าน ครามป่าไม่ใช้เพราะย้อมผ้าไม่ได้ ครามบ้านมีขนาดสูงตั้งแต่ 1 เมตร ถึง 1 เมตรครึ่ง ลักษณะ ของใบเล็กคล้าย ๆ ใบมะขาม เมื่อครามอายุได้ 3 เดือนแสดงว่าครามแก่เต็มที่แล้วตัดต้นครามมาฉีก และมัด เป็นพ่อน ๆ นำเอาไปแช่น้ำไว้ในภาชนะที่เตรียมไว้ประมาณ 2-3 วัน จนใบครามเปื่อย จากนั้นแก้มัดครามออก เพื่อให้ใบครามหลุดออกจากลำต้นนำลำต้นออกทิ้ง เอาปูนขาวในอัตราส่วนพอเหมาะกันกับน้ำที่แช่ครามใส่ผสม ลงไปในภาชนะนั้นแทนต้นคราม นำเอาขึ้นเผา (ได้จากเหง้ากล้วยเผาจันดำ) มาผสมลงไป 2-3 คืนจนกว่าน้ำ ที่กวนใส รินน้ำที่ใส่ออกให้หมดให้เหลือเนื้อครามก็จะได้สีตามต้องการ เมื่อได้น้ำสีแล้วนำฝายไปขยำในหม้อ ครามให้น้ำสีกินเข้าไปในเนื้อฝาย เมื่อได้สีตามต้องการแล้วจึงเอาขึ้นจากหม้อครามบิดให้หมาด นำไปล้างในน้ำ สะอาดนำไปเข้าราวตากแดดให้แห้ง

วิธีย้อมแกลง (มะพูด)

แกลงเป็นพืชล้มลุกประเภทไม้เลื้อยชนิดหนึ่ง ใบมีสีเขียวตองอ่อนแต่ไม่ได้ให้สีที่ได้มาจากรากของแกลง โดยนำเอารากแกลงมาผ่าเป็นชิ้นเล็ก ๆ ตากแดดให้แห้งนำมาต้มเคี่ยวไว้ประมาณ 3-4 วัน จึงเอาน้ำที่ต้มเคี่ยว แล้วมากรองเอาแต่น้ำสี นำเอาฝายที่เตรียมไว้ลงไปย้อมหลังจากนั้นล้างด้วยน้ำสะอาดอีกหนหนึ่ง เมื่อได้สีตาม ต้องการจึงเอาขึ้นราวตากแดดให้แห้ง

วิธีย้อมลูกกระเจาย

ต้นกระเจายเป็นไม้ยืนต้นจำพวกต้นโพธิ์ ชอบขึ้นอยู่ตามป่าทั่ว ๆ ไป มีผลกลม ๆ คล้ายผลมะขามป้อมสี ดำสนิท นำเอาผลกระเจาที่แก่มาป็นให้ละเอียดเอาไปแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมง จนกว่าจะได้น้ำสี “สีดำ” นำเอามากรองเอาแต่น้ำสีนำฝายลงย้อมโดยทิ้งไว้สักพักหนึ่งในหม้อสี ค่ะเนดูว่าสีติดฝายดีแล้วจึงยกเอาฝายขึ้นล้างเข้าราวตากแดดจนแห้ง

วิธีย้อมเข

เขเป็นต้นไม้เถาชนิดหนึ่งมีหนามตามลำต้นขึ้นอยู่ตามป่าตามโคก เวลาต้องการสีจากต้นเขจะนำแก่นเขมาตากให้แห้ง นำมาผ่าให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่หม้อต้มกับน้ำสะอาดจนเดือด ถ้าปรากฏเป็นสีเหลืองเข้มจึงยกลง แล้วนำเอาน้ำสีมากรองให้ขึ้นเขออกจากน้ำสีหม้อแรก เอาเขที่ยังมีหม้อแรกไปใส่ที่น้ำต้มต่อไปจนได้น้ำสีจากเข ซึ่งอ่อนกว่าน้ำสีหม้อแรกทำแบบเดียวกันจนครบ 3 ครั้ง ก็ได้น้ำสีเป็น 3 หม้อ ตั้งแต่อ่อนสุด จนถึงแก่สุด เมื่อได้ แล้วนำเอาฝ้ายที่เตรียมไว้แล้วจุ่มต้มลงในน้ำสีหม้อสาม (สีอ่อนสุด) กวนไปกวนมา เพื่อให้สีน้ำสีเข้าในฝ้ายไปทั่วถึง ไม่ให้ฝ้ายแดงแล้วยกขึ้นจากหม้อสามบิดพอหมาด นำจุ่มลงในหม้อสองและหม้อแรก ทำแบบเดียวกันจนครบ 3 หม้อ นำมาซักน้ำสะอาดจนสีไม่ตกจึงนำมากระแทก เพื่อให้ฝ้ายแตกออกจากกัน (ไม่เป็นปมสะดวกแก่การกรอเป็นเส้น เข้าหลอด) นำไปเข้าไม้ตากให้แห้ง

วิธีย้อมสะตี่

สะตี่เป็นพืชล้มลุกมีลักษณะเป็นเถาขึ้นอยู่ตามพื้นที่ทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะตามรั้วหรือกำแพงจะพบมากกว่า ที่อื่นใด ลักษณะเถาและใบมีลักษณะคล้ายใบตำลึง มีผลแดง ๆ ข้างในให้ใช้เม็ดแดง ๆ เหล่านี้มาต้มจนกว่าสีภายในเม็ดจะออกเป็นสีแดงเข้ม นำไปกรองให้สะอาดแล้วนำฝ้ายที่เตรียมไว้ลงไปย้อมโดยแกว่งไปแกว่งมาจนสีที่ย้อมนั้นติดดีแล้วจึงบิดซักน้ำสะอาดนำเข้าราวตากนับว่าใช้ได้

วิธีย้อมลูกหว่า

หว่าเป็นไม้ยืนต้น ต้นใหญ่ใบเล็กคล้ายใบตะแบกพร้อมกับมีผลขนาดเท่าประมาณผลองุ่น ให้สีม่วงให้ใช้ ผลที่สุกแล้วนำมาคั้นเอาน้ำ นำเอาน้ำที่คั้นไปต้มประมาณ 1 – 2 ครั้ง เพื่อไม่ให้สีเปลี่ยนแปลง และยกกรอง ให้สะอาด นำเอาฝ้ายลงคนไปคนมาคะเนดูว่าสีเข้ากันดี จึงยกขึ้นดู ถ้าหากว่าสีติดทั่วกันทั้งหมด นำไปซักน้ำ สะอาดบิดเข้าใส่ราวตากแดด

วิธีย้อมใบหูกวาง

หูกวางเป็นไม้ยืนต้นใบใหญ่รีเล็กน้อย มีดอกมีผลใบแผ่เป็นชั้น ๆ ให้ร่อนเอาใบที่มีสีเขียวนำมาตำคั้นเอาน้ำกรองให้สะอาดยกขึ้นต้มให้เดือดเอาฝ้ายลงย้อมจะได้สีเป็นสีเขียวอ่อน

วิธีย้อมเปลือกสมอ

เอาเปลือกสมอมาต้มเคี่ยวให้แห้งงวดพอควร แล้วรินเอาแต่น้ำใส่ในหม้อดินขณะที่น้ำสียังร้อนอยู่เอาฝ้าย ที่ต้องการย้อมนำลงมาต้มพร้อมกับน้ำสี จะได้สีเขียวตามต้องการ เวลาที่จะย้อมฝ้ายให้เป็นสีเขียวต้องใช้ฝ้าย ที่ผ่านการย้อมครามมาครั้งหนึ่งก่อน

วิธีย้อมขมิ้นชัน

ขมิ้นชันเป็นพืชไม้ล้มลุกชอบขึ้นอยู่ตามที่ร่ม ลักษณะของลำต้นเหมือนกับข่าใบยาวเหมือนกันกับ ต้นพุทธรักษา ใช้หัวผสมทำยา และทำอาหารรับประทานได้ ให้สีเป็นสีเหลือง วิธีย้อมใช้หัวล้างน้ำให้สะอาด ตำและคั้นเอาน้ำไว้ นำมากรองให้สะอาดหลังจากนั้นใช้ฝ้ายที่จะย้อมลงชุบน้ำ และบิดให้แห้งนำลงมาย้อมในน้ำ ที่กรองจะได้สีเหลืองตามต้องการ แต่ถ้าหากว่าจะให้สีติดฝ้ายแน่น ควรจะใช้น้ำมะนาวผสมลงไปในส่วนที่จะย้อมด้วย จะได้สีเหลืองตามต้องการ

วิธีย้อมด้วยครั่ง

นำครั่งมาตากแดดให้แห้ง แล้วจึงไปป่นในครกตำข้าวให้ละเอียด ต่อกจากนั้นนำไปแช่ในน้ำมะขามเปียก ประมาณครึ่งวัน แล้วเอาไปต้มน้ำให้เดือดหลังจากนั้นจึงนำเอาฝ้ายมาฟอกสะอาดแล้วลงไปแช่ทิ้งไว้สัก 30 นาที เอาขึ้นจากหม้อปั่นให้หมาดแล้วนำไปล้างในน้ำสะอาดอีกครั้งแล้วเอาเข้าราวตากให้แห้งจะได้ฝ้ายสีแดง ถ้าต้องการ สีเข้มก็ย้อมซ้ำอีกครั้ง

จากการศึกษาค้นคว้า และวิจัยของนักวิชาการสามารถสรุปสีย้อมธรรมชาติที่ได้จากพืชและสัตว์ ที่นำมาใช้ย้อมสีได้ โดยสถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2542: 1-3) ได้รวบรวมไว้ ดังนี้

1. สีย้อมธรรมชาติที่ได้จากพืช

ตาราง 1 ส่วนของพืชที่ให้สีไปใช้ประโยชน์

ส่วนของต้นไม้	วิธีการให้ได้มาซึ่งสี
ดอก	นำไปแช่และคั้นเอาน้ำสี
ใบและกิ่งก้าน	นำไปหมักและคั้นเอาสี
ผล – เมล็ด	นำไปโขลกและคั้นเอาน้ำสี
เปลือกและแก่น	นำไปต้มน้ำเดือดจะได้สี
ราก	นำไปแช่น้ำและคั้นเอาสี

ตาราง 2 สีย้อมธรรมชาติที่ได้จากพืช

สีที่ได้จากพืช	ส่วนที่ใช้	สีหรือคุณสมบัติที่ได้	ใช้ย้อม
1. กระเจียว	ผล	ดำ	ฝ้าย
2. กระหูด	เปลือก	เขียว	ฝ้าย
3. กราย	หนาม	น้ำตาล (เปลือกไม้)	ฝ้าย
4. กาบมะพร้าว	ผล	แดง, ชมพู, น้ำตาล	ฝ้าย
5. โกงกาง	เปลือก	น้ำตาลแก่	ฝ้าย
6. ขนุน	แก่น	เหลือง	ไหม, ฝ้าย
7. ขมิ้น	ราก	เหลือง	ฝ้าย, ไหม
8. ข่า	ราก	แดง	ฝ้าย, ไหม
9. ขี้เหล็ก	แก่น	เหลืองเข้ม	ไหม, ฝ้าย
10. เข	แก่น (เนื้อไม้)	เหลือง	ไหม

ตาราง 2 (ต่อ)

สีที่ได้จากพืช	ส่วนที่ใช้	สีหรือคุณสมบัติที่ได้	ใช้ย้อม
11. คราม	ใบ, กิ่ง, ก้าน	น้ำเงินเข้ม	ไหม, ฝ้าย
12. คำเงาะ	เมล็ด	แดง, ส้ม	ไหม, ฝ้าย
13. คำฝอย	ดอก	เหลือง	ไหม, ฝ้าย
14. จำปา	เปลือกไม้	นวลอมชมพู	ฝ้าย
15. ดอกทองกวาว	ดอก	ส้ม	ไหม, ฝ้าย
16. ดอกอัญชัญ	ดอกไม้	เทาอมฟ้า, น้ำเงิน	ไหม, ฝ้าย
17. ต้นแสด	เมล็ด	แดง	ไหม, ฝ้าย
18. ตะโก	ผล	ดำ	ไหม, ฝ้าย
19. ตะเคียน	ผล	ส้ม (แดงเลือดนก)	ไหม, ฝ้าย
20. ตะบูน	เปลือก	น้ำตาล (เปลือกไม้)	ฝ้าย
21. แกลง (มะพูด)	ราก	ทองอ่อน (กระดังงา)	ฝ้าย
22. ประดู่	เปลือก	ม่วง	ฝ้าย
23. ประโหด	เปลือก, ลำต้น	เขียวอมเหลือง	ไหม, ฝ้าย
24. ปอแดง	เปลือก	แดงอ่อน	ฝ้าย
25. ฝาง	แก่น	แดง	ฝ้าย
26. ฝาง	แก่น	เลือดหมู	ไหม, ฝ้าย
27. มะเกลือ	ผล	ดำ	ไหม, ฝ้าย
28. มะพูด	เปลือก, ลำต้น	เขียวอมเหลือง	ไหม, ฝ้าย
29. มะม่วงน้อย	เปลือกไม้	เขียวขี้ม้า	ฝ้าย
30. มะริดไม้	เปลือก	เขียว	ฝ้าย
31. มะหาด หรือหาด	แก่น	เหลือง	ไหม, ฝ้าย
32. ไม้แดง	เปลือก	แดงเลือดหมู	ฝ้าย
33. ไม้ยมว	เปลือกไม้	แดง	ฝ้าย
34. ไม้หูควาย	เมล็ด	ดำ	ฝ้าย

ตาราง 2 (ต่อ)

สีที่ได้จากพืช	ส่วนที่ใช้	สีหรือคุณสมบัติที่ได้	ใช้ย้อม
35. ยอป่า	ราก	น้ำตาล	ไหม, ฝ้าย
36. ลกฟ้า	ต้น	น้ำตาล (เปลือกไม้)	ฝ้าย
37. สมอ	ผล, เปลือกลำต้น	เทา, น้ำตาล	ไหม, ฝ้าย
38. สลัด	ราก	แดง, ชมพู	ไหม, ฝ้าย
39. สะกือ	ราก	เหลือง	ฝ้าย
40. สัก	ใบอ่อน เปลือกลำต้น	น้ำตาล	ไหม, ฝ้าย

ตาราง 3 สีธรรมชาติที่ได้จากสัตว์

สีที่ได้จากพืช	ส่วนที่ใช้	สีหรือคุณสมบัติที่ได้	ใช้ย้อม
1. ครั่ง	ตัวครั่ง	สีแดง, ม่วงแดง	ฝ้าย, ไหม

ตาราง 4 สีธรรมชาติที่ได้จากแร่ธาตุ

สีที่ได้จากพืช	ส่วนที่ใช้	สีหรือคุณสมบัติที่ได้	ใช้ย้อม
1. ดินแดน	ดินแดง	สีแดงจากอิฐ	ฝ้าย
2. โคลน	โคลน	สีเทาอ่อน	ฝ้าย

สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (2545: 17-23) ได้รวบรวมวิธีการย้อมสีธรรมชาติ ไว้ดังนี้

สีน้ำเงิน จากต้นคราม ครามเป็นไม้พุ่มชนิด *Indigofera tinctoria* Linn. ในวงศ์ Leguminosae ใบมีขนาดเล็กคล้ายใบมะขาม ต้นครามที่ใช้ทำสีย้อมเป็นพันธุ์ครามบ้าน ไม่นิยมใช้พันธุ์ครามป่า ต้นครามบ้านมีลำต้นสูงประมาณ 1-1.5 เมตร ใช้ย้อมได้เมื่อมีอายุประมาณ 3 เดือน ต้นครามจะออกดอกแสดงว่าแก่ได้ที่พอจะทำสีย้อมผ้าได้

วิธีย้อม ให้เลือกคัดต้นครามที่มีอายุแก่ได้ที่นำมาผ่นแล้วมัดเป็นพ่อนๆ แช่น้ำทิ้งไว้ในหม้อหรือภาชนะที่เตรียมไว้ประมาณ 2-3 วัน จนใบครามเปื่อยจึงแก้มัดออก รูดใบครามเก็บไว้แล้วเอาลำต้นทิ้งไป นำปูนขาวใส่ในอัตราส่วนที่พอเหมาะกับน้ำที่แช่คราม จะเกิดฟองในน้ำย้อมรอให้น้ำครามตกตะกอนและฟองดับ จึงกรองเอาตะกอนหยาบทิ้ง เหลือน้ำครามละเอียดหมักไว้เพื่อใช้ย้อมต่อไป

เมื่อจะย้อมก็ต้มน้ำย้อมที่หมักไว้ใส่หม้อดิน แล้วเติมน้ำค้างซึ่งได้มาจากน้ำขี้เถ้าต้นมะขาม ลูกมะกรูดผ่าซีก มะขามเปียก เหล้าขาว และน้ำตาลอ้อย แล้วนำเส้นใยลงย้อมเย็นในหม้อน้ำย้อม จุ่มและบิดนวดเส้นใยลงย้อมเย็นในหม้อน้ำย้อม จุ่มและบิดนวดเส้นใยจนเส้นใยดูดซึมสีได้ทั่วถึง หมักแช่เอาไว้ประมาณหนึ่งคืน แล้วนำขึ้นล้างน้ำ ผึ่งให้แห้ง ถ้าต้องการสีน้ำเงินเข้มจะต้องย้อมทับซ้ำเป็นสิบๆ ครั้ง ส่วนใหญ่นิยมใช้สีครามย้อมเส้นใยฝ้ายมากกว่าเส้นใยไหม

สีน้ำเงินหรือสีครามธรรมชาติ สวยงามกว่าสีย้อมด้วยสารเคมี ส่วนบางท้องถิ่นจะเรียกว่า สีห้อม หรือ ฮ่อม แต่สีห้อมมาจากต้นห้อมหรือฮ่อมไม่ใช่ต้นคราม ต้นห้อม หรือ ฮ่อม เป็นไม้ล้มลุกชนิด *Baphicacanthus cusia* Brem. ในวงศ์ Acanthaceae ใบกลมรีปลายใบแหลมรอบขอบใบมีหยักแหลมเล็กๆ สีย้อมจากต้นห้อมหรือฮ่อมจะคล้ายกันกับสีคราม และมีวิธีการย้อมที่ใกล้เคียงกัน

สีแดง จากครั่ง ครั่ง เป็นเปลือกหอยชนิด *Laccifer lacca* ในวงศ์ Lacciferidae ตัวเมียไม่มีปีกเมื่อเป็นตัวอ่อนระยะแรกนั้น มีขาและหนวด เคลื่อนไหวได้ เมื่อลอกคราบเวลาต่อมาจะไม่มีขา จึงหยุดอยู่กับที่ดูดกินน้ำเลี้ยงจากไม้ยืนต้น และผลิตสารที่เรียกว่า ชีครั่ง ซึ่งย้อมผ้าได้เป็นสีแดง

วิธีย้อม เก็บชีครั่งที่เกาะอยู่ตามกิ่งต้นจามจุรีหรือต้นพุทรา มาตากแดดให้แห้ง ตำป่นให้ละเอียดแล้วแช่ในน้ำมะขามเปียก นานประมาณ 6 ชั่วโมง จากนั้นตั้งไฟต้มให้เดือด กรองเอากากออก แล้วนำเส้นใยลงย้อม เมื่อสีติดเส้นใยทั่วดีแล้วจึงนำขึ้นล้างน้ำตากให้แห้ง สีครั่งจะติดเส้นใยไหมดีกว่าเส้นใยฝ้าย จึงนิยมใช้ย้อมเส้นใยไหม

สีแดง จากรากยอหรือรากยอป่า ยอ เป็นไม้ต้นชนิด *Morinda citrifolia* Linn. ในวงศ์ Rubiaceae ใบคล้ายใบหูกวาวแต่สีเขียวเข้มและหนากว่า รากมีสีแดง

วิธีย้อม คัดเก็บรากยอที่แก่ได้ที่เพื่อจะได้ให้สีแดงเข้ม นำรากยอมาสับหรือหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ นำไปต้มในน้ำสะอาดจนเดือด เคี่ยวจนน้ำเป็นสีแดงเข้มดี จึงยกลงจากเตา กรองกากรากยอออกให้เหลือแต่น้ำสี แล้วนำเส้นใยชุบน้ำ บิดให้หมาด นำลงแช่น้ำสี พลิกกลับเส้นใยให้ดูดซึมสีจนทั่ว ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาทีหรือมากกว่านี้ แล้วนำขึ้นล้างน้ำ บิดให้หมาดแล้วนำไปตากจนแห้ง รากยอหรือรากยอป่า นิยมใช้ย้อมเส้นใยฝ้าย

สีแดง จากดอกคำฝอย คำฝอย เป็นไม้ล้มลุกชนิด *Carthamus tinctorius* Linn. ในวงศ์ Compositae ดอกคำฝอยใช้ทำยาและใช้ย้อมสีผ้าได้

วิธีย้อม นำดอกคำฝอยแห้งมาตำให้ละเอียด ห่อด้วยผ้าขาวบาง แล้วเตรียมน้ำค้างด้วยการนำต้นผักขมหนามที่แก่จนเป็นสีแดงหรือสีน้ำตาลมาตากแดดให้แห้งสนิท แล้วนำไปเผาไฟให้เป็นขี้เถ้า นำขี้เถ้าที่ได้มาผสมกับน้ำสะอาด นำดอกคำฝอยผสมกับน้ำค้างแล้วคั้นกรองเอาน้ำสีออกมา จะได้สีน้ำสีแดง นำเส้นใยลงแช่ไว้จนดูดซึมสีทั่วและเสมอกันดีแล้วจึงนำขึ้นล้างน้ำ ผึ่งให้แห้ง สีจากดอกคำฝอยใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีเหลือง จากแก่นขนุน ขนุน เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ *Artocarpus heterophyllus* Lamk. ในวงศ์ Moraceae ใบค่อนข้างใหญ่ยาวรี ผลขนุนทรงกลมรี มีหนามถี่ไม่แหลมคม

วิธีย้อม ตากแก่นขนุนให้แห้งแล้วนำมาหั่นหรือไสด้วยกบไสไม้เป็นชิ้นบาง ๆ แล้วใช้มือขยำให้ปนละเอียด ห่อด้วยผ้าขาวบางต้มในน้ำสะอาดนานประมาณ 4 ชั่วโมงจนน้ำเป็นสีเหลืองเข้ม กรองเอากากออก แล้วเติมสารส้มเล็กน้อยเพื่อให้สีติดดี แล้วนำเส้นใยลงแช่นานประมาณ 1 ชั่วโมง จึงล้างแล้วผึ่งให้แห้ง แก่นขนุนนี้ใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีเหลือง จากแก่นเขหรือแกแล ไม้เขหรือแกแล เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง *Maclura cochinchinensis* (Lour.) Corner ในวงศ์ Moraceae ขึ้นในป่าดิบ ลำต้นมีหนาม แก่นสีเหลืองใช้ย้อมผ้าได้

วิธีย้อม นำแก่นไม้เขหรือแกแลมาตากให้แห้ง แล้วสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่ในน้ำสะอาด ต้มให้เดือดจนน้ำเป็นสีเหลืองเข้ม กรองกากออกแล้วรินเอาน้ำสีใส่หม้อย้อมไว้เป็นหม้อที่ 1 แล้วเอากากแก่นเขลงต้มในน้ำสะอาดอีกจนได้น้ำสีเหลืองแต่อ่อนกว่าครั้งแรก กรองเอากากออกแล้วรินน้ำสีใส่หม้อย้อมไว้เป็นหม้อที่ 2 แล้วเอากากแก่นเขต้มต่อในน้ำสะอาดอีกครั้ง จนได้น้ำสีเหลืองที่อ่อนลงอีก กรองกากออก รินน้ำสีใส่ในหม้อที่ 3 จากนั้นนำเส้นใยลงย้อมในหม้อที่ 3 ก่อนแล้วนำลงย้อมซ้ำในหม้อที่ 2 แล้วย้อมในหม้อที่ 1 จนเส้นใยเป็นสีเหลืองสนิทดี จึงนำขึ้นล้างแล้วผึ่งให้แห้ง การย้อมแต่ละขั้นตอนให้ใช้เวลาครั้งละประมาณ 1 ชั่วโมง และควรจะผึ่งให้แห้งทุกขั้นตอน แก่นเขหรือแกแลนี้นิยมใช้ย้อมทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีเหลือง จากขมิ้นหรือขมิ้นชัน ขมิ้นหรือขมิ้นชัน เป็นไม้ล้มลุกชนิด *Curcuma domestica* Valetton ในวงศ์ Zingiberaceae

วิธีย้อม นำเหง้าขมิ้นหรือหัวขมิ้นมาสับ และตำให้ละเอียดแล้วคั้นกรองเอาน้ำไว้ แล้วเอากากออกทิ้งเหลือไว้แต่น้ำสีเหลือง นำเส้นใยลงย้อม ถ้าจะให้สีติดแน่นควรจะใช้หม้อมะนาวผสมลงไปด้วย ขมิ้นใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีดำ จากมะเกลือ มะเกลือ เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ชนิด *Diospyros mollis* Griff. ในวงศ์ Ebenaceae ผลดิบใช้ย้อมผ้าเป็นสีดำและใช้ทำยา

วิธีย้อม นำลูกมะเกลือสดมาทุบให้แตกแช่น้ำไว้ เมื่อจะใช้จึงแบ่งลูกมะเกลือขึ้นมาตำให้ละเอียด โดยผสมใบหญ้าหอมเกี่ยว แขนในน้ำด่าง (จากขี้เถ้าต้นมะขาม) ให้น้ำสีออกจนเป็นสีดำ แล้วกรองกากออก นำเส้นใยลงย้อม พลิกกลับไปมาจนสีดำเสมอกัน นำขึ้นล้าง ผึ่งให้แห้ง หากต้องการสีดำมากขึ้นต้องย้อมซ้ำหลาย ๆ ครั้ง

วิธีย้อมอีกวิธี คือ ใช้รากลำเจียกหรือต้นแบง (สะแบง) ตำผสมกับลูกมะเกลือ คั้นกรองกากออกเหลือแต่น้ำสีดำ นำเส้นใยลงย้อมให้สีดำเสมอกัน นำขึ้นล้าง ผึ่งให้แห้ง สีจากมะเกลือนี้ใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีดำ จากลูกกระเจาย ต้นกระเจาย เป็นไม้ยืนต้น *Caesalpinia sepiaria* Roxb. ในวงศ์ Caesalpinaceae Rosales ตระกูลเดียวกับต้นโพธิ์ ขึ้นอยู่ตามป่าทั่ว ๆ ไป มีผลกลมคล้ายผลมะขามป้อม

วิธีย้อม คัดเก็บผลลูกกระเจายที่แก่ได้ที่ มาตำป็นให้ละเอียด แล้วแช่น้ำไว้ประมาณ 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมง เมื่อน้ำเป็นสีดำสนิท ก็กรองเอากากลูกกระเจายออกเหลือแต่น้ำสี นำเส้นใยลงย้อมให้ดูซึมสีจนทั่ว แช่ทิ้งไว้สักระยะหนึ่งแล้วนำเอาเส้นใยขึ้น ล้างน้ำ บิดให้หมาด นำขึ้นมาผึ่งจนแห้ง ลูกกระเจายนิยมใช้ย้อมเส้นใยฝ้าย

สีดำ จากเปลือกสมอ สมอ เป็นไม้ต้นสกุล *Terminalia* วงศ์ Combretaceae ลำต้นมีขนาดกลาง ๆ ดอกมีสีเหลืองกลิ่นหอม เปลือกของลำต้นใช้ย้อมสีดำอมเขียว

วิธีย้อม นำเปลือกต้นสมอลงต้มเคี่ยวในน้ำสะอาดจนน้ำแห้งงวดพอควร แล้วกรองเอากากออกแล้วนำเส้นใย ลงต้มจนสีติดเส้นใยดี สีที่ได้จะเป็นสีดำนอมเขียว นิยมใช้ย้อมเส้นใยฝ้าย

สีเขียว จากใบหูกวาง หูกวาง เป็นไม้ต้นชนิด *Terminalia catappa* Linn. ในวงศ์ *Combretaceae* ใบใหญ่ แตกกิ่งเป็นชั้น ๆ

วิธีย้อม เอาใบหูกวางมาตำคั้นเพื่อเอาน้ำสีเขียว กรองกากออก แล้วเอาน้ำสีที่ได้ไปต้มให้เดือด เอาเส้นใยลงย้อม พลิกเส้นใยกลับไปกลับมาจนสีติดเสมอกันจะได้เป็นสีเขียวอ่อน แล้วนำขึ้น ล้างน้ำ ผึ่งให้แห้ง ใบหูกวางใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีเขียว จากเปลือกต้นมะริด มะริด เป็นไม้ต้นชนิด *Diospyros philippensis* A.DC. ในวงศ์ *Ebenaceae*

วิธีย้อม นำเปลือกมะริดมาสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วนำไปต้มในน้ำสะอาดประมาณ 20 นาที ช้อนเอาเปลือกออก แล้วเติมน้ำที่ได้จากการคั้นเถาถั่วแปบ ใส่ น้ำเกลือเล็กน้อย ใส่ปูนขาวและใบส้มป่อยผสมลงไปด้วย ทั้งไว้สักพัก กรองกากออกให้เหลือแต่น้ำสี เอาน้ำสีย้อมขึ้นตั้งไฟพออุ่น เอาเส้นใยลงย้อมให้นานประมาณ 20 นาที จนสีติดดี นำขึ้นล้างน้ำ แล้วผึ่งให้แห้ง เปลือกต้นมะริดใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีเขียว จากรากแกลงหรือมะพูด แกลงหรือมะพูด เป็นไม้ต้นชนิด *Garcinia dulcis* Kurz ในวงศ์ *Guttiferae* ใบใหญ่หนาเป็นมัน

วิธีย้อม นำเอารากแกลงหรือมะพูดผ่าเป็นชิ้นเล็ก ๆ ตากแดดให้แห้ง แล้วนำมาต้มในน้ำสะอาด ต้มเคี่ยววันละ 1 ชั่วโมง แล้วแช่ทิ้งไว้ 3-4 วัน กรองเอากากออก เหลือไว้แต่น้ำสี นำเส้นใยลงย้อมนานประมาณ 1 ชั่วโมง จนสีติดสนิทจะได้สีเขียวตองอ่อน นำขึ้นล้างน้ำ แล้วผึ่งให้แห้ง รากแกลงหรือมะพูดใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีเขียวจากเปลือกสมอและคราม สมอ เป็นไม้ต้นในสกุล *Terminalia* วงศ์ *Combretaceae* เปลือกสมอนำมาใช้ย้อมผ้าได้

วิธีย้อม เอาเปลือกสมอต้มเคี่ยวในน้ำสะอาดจนน้ำสีออกและน้ำงวดลงพอควร กรองเอากากออก แล้วเอาเส้นใยที่ย้อมครามแล้วลงย้อมต้มต่อไปอีกประมาณ 1 ชั่วโมงจนสีติดสนิทดี จะได้เส้นใยสีเขียว นำขึ้นล้างน้ำ แล้วผึ่งให้แห้ง เปลือกสมอใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีเขียว จากเปลือกกระหูด กระหูด เป็นต้นไม้ที่มีอยู่ตามชายป่าทั่วไป ส่วนเปลือกใช้ย้อมผ้าได้

วิธีย้อม เอาเปลือกกระหูดล้างน้ำให้สะอาดแล้วทุบให้แตกพอสมควร นำลงแช่ในน้ำสะอาดทิ้งไว้ 1 คืน แล้วนำมาต้มเคี่ยวจนออกสีเขียวตามต้องการ กรองเอากากออก เหลือไว้เฉพาะน้ำสี เดิมสารส้มลงไปเล็กน้อย เพื่อให้สีสดขึ้น เอาเส้นใยลงย้อมจนสีติดสนิทเป็นสีเขียวสม่ำเสมอ นำขึ้นล้างน้ำ และผึ่งให้แห้ง เปลือกกระหูดใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีน้ำตาล จากเปลือกไม้โกกงาง โกกงาง เป็นไม้ต้นในสกุล *Rhizophora* วงศ์ *Rhizophoraceae* ขึ้นตามป่าชายเลน ส่วนเปลือกใช้ย้อมสีน้ำตาล

วิธีย้อม นำเอาเปลือกไม้โกกงางที่แห้งพอหมาด ๆ มาล้างให้สะอาดแล้วแช่น้ำผึ่งไว้ 1 คืน แล้วต้มเคี่ยวบนเตาวันละ 1 ชั่วโมง ประมาณ 2 วัน แล้วกรองเอากากออกทิ้ง และควรรีผลไม้ที่มีกรดเปรี้ยว (ไฮโดรซัลไฟด์) เช่น มะขาม มะกรูด มะนาว เป็นต้น ผสมลงในน้ำสีย้อมประมาณ 2 ช้อนโต๊ะ เพื่อช่วยให้สีติดดีขึ้น จากนั้นนำเส้นใยลงย้อม โดยต้มเคี่ยวจนเส้นใยดูชุ่มชื้นสีติดดี นานประมาณ 30 นาที ยกเส้นใยขึ้นล้าง ผึ่งให้แห้ง เปลือกโกกงางใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีส้ม จากเมล็ดคำแสด (บางแห่งเรียกสะตือ) คำแสด (สะตือ) เป็นไม้พุ่มชนิด *Bixa orellana* Linn. ในวงศ์ Bixaceae ใบมีลักษณะคล้ายใบตำลึง ผลสุกมีสีแดง เมล็ดข้างในสีแดงทำสีย้อมได้

วิธีย้อม ใช้เมล็ดสีแดงของลูกคำแสดจำนวนมากพอสมควร นำลงต้มในน้ำสะอาดจนน้ำเป็นสีแดงอมส้ม เข้มข้นดีแล้ว จึงกรองเอากากออก แล้วนำเส้นใยลงย้อม หมั่นพลิกเส้นใยกลับไปกลับมามาจนเส้นใยดูดซึมสีทั่วเสมอกัน จึงนำเส้นใยขึ้นล้าง ผึ่งให้แห้ง เมล็ดสะตือหรือคำแสดนี้นิยมใช้ย้อมเส้นใยฝ้าย

สีม่วง จากลูกหว้า หว้า เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ชนิด *Eugenia cumini* Druce ในวงศ์ Myrtaceae ใบคล้ายใบตะแบก ผลลูกหว้าสุกมีสีม่วงดำ

วิธีย้อม ให้เก็บผลลูกหว้าที่สุกมาพอสมควร นำมาทุบให้ละเอียดผสมน้ำแล้วคั้นเอาน้ำสีม่วง นำไปต้มเคี่ยวให้สีเข้มข้นประมาณ 1-2 ครั้ง เพื่อไม่ให้สีเปลี่ยน แล้วกรองเอากากออกให้เหลือแต่น้ำสีม่วงจึงเอาเส้นใยลงย้อม พลิกเส้นใยจนสีติดเสมอกันทั่ว นำขึ้นล้างน้ำ ผึ่งให้แห้ง สีจากลูกหว้าใช้ย้อมได้ทั้งเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม

สีชมพู จากต้นฝาง และต้นมหากาฬ ฝาง เป็นต้นไม้นขนาดเล็ก ชนิด *Caesalpinia sappan* Linn. ในวงศ์ Leguminosae ต้นมีหนาม เนื้อไม้มีสีแดง

มหากาฬ เป็นไม้นขนาดเล็ก ชนิด *Gynura pseudochina* DC. ในวงศ์ Compositae ใบใช้เป็นยาสมุนไพร เปลือกใช้ย้อมสี

วิธีย้อม นำเปลือกต้นมหากาฬมาสับให้ละเอียด ต้มให้เดือดนานประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วช้อนเอากากออก ใส่ไม้ฝางซึ่งผ่าไว้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ลงไปต้มอีกประมาณ 1 ชั่วโมง เติมน้ำต้มพอลงไปอีก 1 กำมือ ต้มต่อไปสักครู่ แล้วช้อนเอากากออก แล้วเติมน้ำต่าง (จากซ้เถาต้นมะขาม) ลงไป สีน้ำย้อมที่ได้จะเป็นสีชมพู นำเส้นใยลงย้อม ต้มต่อไปอีกประมาณ 30 นาที ให้สีติดเสมอกัน แล้วนำล้าง ผึ่งให้แห้ง

สรุปได้ว่าสีและอุปกรณ์การย้อมที่ได้จากธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านจากประสบการณ์ตรงในห้องทดลองธรรมชาติ อันเป็นคุณค่าที่คู่กับความงดงามของผ้าทอไทย

การจัดหมวดสีโบราณ

วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ (2533: 175) การเรียกชื่อสีของช่างไทยจะแตกต่างไปจากการเรียกชื่อสีของคนทั่วไป ซึ่งมักเรียกชื่อสีในลักษณะเปรียบเทียบกับสีที่มีอยู่ในธรรมชาติ บางทีเรียกชื่อสีตามสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ เช่น เรียกชื่อสีในกลุ่มสีแดงว่าสีแดงนก สีเลือดหมู แดงลิ้นจี่ สีทับทิม ชื่อสีในกลุ่มสีเขียวมักเรียกตามลักษณะสีสิ่งที่เปรียบเทียบกับสีต่าง ๆ กันไป เช่น เขียวไขกา เขียวหัวเปิด เขียวมะกอก เรียกชื่อสีในกลุ่มสีเหลืองว่า เหลืองมะนาว ส้มจำปา หมายสุก และเรียกสีอื่น ๆ ตามชื่อของสิ่งที่ออกสีนั้น ๆ เช่น สีน้ำตาลไหม้ สีหม้อใหม่ สีขี้ม้า สีน้ำทะเล สีฟ้า สีคราม สีเปลือกมังคุด เป็นต้น

วรรณภา ณ สงขลา (2539: 104) ได้จัดหมวดสีโบราณ ไว้ดังนี้

หมวดสีแดง

ชาดเลือนนก แดงยอ ทับทิม ลั่นจี่ แดงมณี เลือดหมู ดินแดง ชมพู กุหลาบ ดอกชบา น้ำหมาก กรัก น้ำตาล บัวโรย กลีบบัว แดงตัด ดินแดงตัด น้ำครั่ง หางเหยี่ยว เท้านกพิราบ กุ แดงกำ ผาด น้ำหาง ดินแดง ดินตัด

หมวดสีเสน

ส้ม แสด จำปาแดง จำปาแก่ หมากรุก กำมปู อสุรา หงเสน หงสบาท หงสิบบาท หงชาด หงดิน อัฐ หม้อใหม่ ทองแดง นาก เหล็ก ปูน ก้านดอกกรรณิการ ลูกพิกุล เสน

หมวดสีเหลือง

เหลือง รง นวล ลูกจัน ดอกบวบ มุกสุก ขี้ผึ้ง เลื่อมประภัสสร เนื้อ นวลจันทร์ นวลเทา ทอง ทองเหลือง เลื่อม พราย มะตูมสุก ดิน น้ำผึ้ง ดอกคำ ดินเหลือง

หมวดสีเขียว

เขียว เขียวใบแค เขียวนิล สมอ มหาไทย ก้านมะลิ เขียวไช้กา เขียวนวล ก้านตอง ไพล ยอดตองอ่อน เขียวใบไม้ ถั่วเขียว เขียวนกกาaling เขียวตะพูน เขียวรง เขียวมอ เขียวขาบ เทาเขียว เขียวขจี หญ้าม่าน เขียวเทา น้ำไหล เขียวฝรั่ง ตองอ่อน เขียวตั้งเซ เขียวชินสี เขียวขึ้นการะเวก กำมปูหลุด ดินเขียว เขียวฟ้า เขียวมรกต รงกา

หมวดสีคราม

คราม ฟ้า ขาบ กรมท่า มอคราม มอมือ ส้มฤทธิ์ เมฆ หมอก โศก น้ำเงินนกพิราบ เมฆมอขาบดำ ครามฝรั่ง น้ำเงิน ตากุ้ง เข้มขาบ ครามจีน

หมวดสีม่วง

ม่วง ม่วงชาด เม็ดมะปราง ดอกตะแบก ม่วงคราม ลูกหว่า กลาไหม ม่วงแดง พวงอังกาบ ดอกอัญชัญ ดอกบานเย็น ม่วงตอง ม่วงเขียว เปลือกมังคุด

หมวดสีดำ

ดำนิล ปีกแมลงวัน น้ำรัก หมึก ย่ำกรุย มอหมึก เทา ดำ กำ ก่ำ

แม่สีต่าง ๆ ที่ช่างไทยสมัยโบราณทำจากวัตถุดิบธรรมชาติด้วยกรรมวิธีที่เรียบง่ายบางสีซึ่งมิได้เรียก “สี” นำหน้าอย่างสีทั่ว ๆ ไป เพราะช่างโบราณเห็นว่าสีต่าง ๆ มีลักษณะเป็นน้ำยา จึงเรียกชื่อตามวัตถุดิบหรือตัวยาเป็นหลัก เช่น เรียกสีแดงว่า ดินแดงชาด เรียกสีเหลืองว่า รง เรียกสีฟ้าว่า คราม และเรียกสีดำว่า เขม่า หรือ หมึก เป็นต้น

สรุปได้ว่าวัสดุที่ให้สีของธรรมชาติส่วนใหญ่จะได้จากพรรณไม้นานาชนิด ซึ่งได้จากส่วนต่าง ๆ ของพรรณไม้ เช่น เปลือก แก่น ใบ ราก ดอก และผล การนำพรรณไม้ที่ให้สีย้อมจากธรรมชาติมาใช้ต้องอาศัยความชำนาญกับความช่างสังเกตจึงจะได้สีย้อมผ้าที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ และเป็นไปตามคุณลักษณะของสีต่าง ๆ แล้วจึงนำมาจัดวางโครงสีประกอบในการทอลวดลาย ซึ่งการใช้สีในลวดลายหลักจะเป็นการนำความเป็นสีแท้และน้ำหนักรอ่อนแก่ของสีมาจัดวางตามลักษณะของโครงสี และจะได้ลวดลายที่มีขนาดใหญ่และปรากฏเด่นชัด ส่วนการใช้สีลวดลายประกอบ นั้นจะเป็นการนำความเป็นสีแท้และน้ำหนักรอ่อนแก่ของสีเช่นกันมาจัดวางตามลักษณะของโครงสี แต่ลวดลายที่ปรากฏจะมีขนาดเล็กกว่าลวดลายหลัก ซึ่งการทอผ้าเป็นลวดลายต่าง ๆ นั้นผู้ทอจะมีอิสระและมีจินตนาการ อย่างเต็มที่ในการใช้สีต่าง ๆ

สียวิทยาศาสตร์ หรือสีสังเคราะห์

สีสังเคราะห์เป็นอีกประเภทหนึ่งที่นิยมใช้ในปัจจุบันและได้รับความนิยมมากขึ้น เพราะเป็นสีที่มีความทนทานสูง มีสีสดใส ย้อมง่ายกว่าสีธรรมชาติ ทั้งยังมีความสะดวกและมีคุณภาพดี ซึ่งปัจจุบันการหาพืชที่จะใช้ทำสีค่อนข้างยาก สียวิทยาศาสตร์หรือสีสังเคราะห์เป็นสีที่ขายทั่วไปตามท้องตลาดกรรมวิธีการย้อมสีสังเคราะห์หรือสียวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ได้เส้นด้ายหรือผ้าที่มีคุณภาพจะต้องมีกระบวนการย้อมที่ถูกต้องซึ่งประกอบด้วยปัจจัยหลายอย่าง เช่น อุณหภูมิ เวลา สารที่ช่วยในการย้อม เป็นต้น ดังนั้น สีที่นำมาย้อมเส้นด้ายจึงพอจำแนกถึงความแตกต่างของสีได้ ดังนี้

ตาราง 5 จุดเด่นและจุดด้อยของสีแต่ละชนิดที่ใช้ย้อมเส้นด้ายหรือผ้า

ชนิดสี		คุณสมบัติและจุดเด่นของสี	จุดด้อยของสี
1.	สีรีแอคทีฟ (Reactive Dyestuff)	คือ สีย้อมที่ละลายน้ำได้ทันที (ย้อมเย็น) โดยให้สีย้อมที่สดใส และความคงทนของสี ระดับดีจนถึงดีมาก เป็นสีที่ควรส่งเสริม ให้ใช้เพราะเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ น้อยที่สุด คุณภาพของเส้นด้ายและผ้าก็ได้ มาตรฐาน	-ไม่ทนต่อคลอรีน -ราคาแพง (แพงกว่าสีไดเร็ก 2-3 เท่า)
2.	สีไดเร็ก (Direct Dyestuff)	-สีย้อมที่ละลายน้ำได้โดยนำไปละลายในน้ำ ร้อน (ย้อมร้อน) มีความคงทนต่อการซัก ในระดับปานกลาง ราคาถูกหาซื้อได้ง่าย ในชนบท แต่มีผลกระทบต่อผู้ผลิต ผู้ใช้ และ สิ่งแวดล้อมมากในเรื่องสารพิษในตัวสี เช่น สารอะโซที่สามารถก่อตัวเป็นอาามีน ซึ่งเป็น สารที่ก่อให้เกิดโรคมะเร็ง	-สีส่วนมากมีอะโซเป็นพิษ -มีความคงทนต่อแสงแดด
	2.1 สีไดเร็กธรรมชาติ	-ราคาถูกย้อมง่าย	
	2.2 สีไดเร็กฟาส	-ราคาถูกจนถึงปานกลาง -ย้อมง่าย	-มีความคงทนต่อการซัก
	2.3 สีไดเร็กฟาส L	-ราคาถูกจนถึงปานกลาง -ย้อมง่าย	ปานกลาง(สีตก)

ตาราง 5 (ต่อ)

ชนิดสี	คุณสมบัติและจุดเด่นของสี	จุดด้อยของสี
3. สีซัลเฟอร์ (Sulphur Dyestuff)	-มีความคงทนต่อแสงดี -มีความคงทนต่อแสงปานกลางจนถึงดี (ดีมากในกรณีสีดำ) -มีความคงทนต่อการซักดี (ดีมากในกรณีสีดำ) -ราคาถูกเหมาะสมสำหรับย้อมสีเข้ม ๆ เช่น สีดำ	-มีสีบางตัวที่มีอะโซเป็นพิษ -เก็บไว้นานผ้าเปื่อย -มีความคงทนต่อการขัดถู ปานกลาง – ต่ำ -มีเฉดสีให้เลือกน้อย -น้ำเสียที่ออกมาบำบัดยาก -มีสีกลุ่มอะโซเป็นพิษ

กระบวนการย้อมสีสิ่งทอพื้นบ้านมีความแตกต่างของสีย้อมผ้าเคมี และสีย้อมผ้าที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ มีรายละเอียดที่แสดงถึงการเปรียบเทียบความแตกต่างของสีย้อมผ้าเคมี และสีย้อมผ้าที่ได้จากวัสดุธรรมชาติในตารางดังต่อไปนี้

ตาราง 6 ความแตกต่างในเชิงคุณภาพ

คุณภาพ	สีย้อมที่ใช้สารเคมี	สีย้อมที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติ
1. สีตก	-สีไม่ตกในกรณีที่ย้อมด้วยสรีเอกทีฟ	-เวลาซักสีจะตก
2. ความชัดเจน	-สีจะไม่ซีดจางเมื่อถูกแสงแดด และแสงไฟฟ้าในกรณีที่ย้อมด้วยสรีเอกทีฟ	-สีซีดจางได้ง่ายเมื่อถูกแสงแดด และแสงไฟฟ้า
3. ความคงทนของสี	-มีความคงทนของสีได้นาน	-ไม่มีความคงทนของสี
4. ความปลอดภัยต่อผู้ผลิต	-ไม่มีความปลอดภัยต่อผู้ผลิตเพราะสารเคมีบางชนิดที่ติดมากับสีเช่น สารอะโซ สารฟอร์มาลดีไฮด์ ซึ่งเป็นสารที่ก่อให้เกิดโรคมะเร็ง เมื่อถูกซึมเข้ากับผิวหนัง และได้รับการสูดดมเข้าทางลมหายใจ	-มีความปลอดภัยต่อผู้ผลิต ไม่มีสารที่ก่อให้เกิดมะเร็ง
5. ความปลอดภัยต่อผู้ใช้	-ไม่มีความปลอดภัยต่อผู้ใช้ เช่น เมื่อผู้ใช้มีเหงื่อตกสารเคมีที่ติดมากับเสื้อผ้าจะซึมออกมาเมื่อถูกเหงื่อและซึมซับเข้าผิวหนังสะสมไว้แล้วก่อให้เกิดโรคมะเร็งได้	-มีความปลอดภัยต่อผู้ใช้ ไม่มีสารที่ก่อให้เกิดมะเร็ง

ในการย้อมสีสิ่งทอนั้นส่วนมากจะย้อมเส้นด้ายก่อนจะนำไปทอเป็นผืน ซึ่งเส้นด้ายได้แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ เส้นด้ายจากธรรมชาติ และเส้นด้ายสังเคราะห์หรือประดิษฐ์ ซึ่งเส้นด้ายชนิดหนึ่งจะเหมาะสมกับสีชนิดหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างสีกับเส้นด้ายจึงเหมือนความสัมพันธ์ระหว่างแม่กุญแจกับลูกกุญแจ ดังนั้น สีย้อมยี่ห้อต่างกัน นำมาผสมปนกันไม่ได้และสีสำหรับใช้กับเส้นด้ายประดิษฐ์ จะเอาไปย้อมกับเส้นด้ายจากธรรมชาติก็ไม่ได้ เพราะจะทำให้สีติดบนผ้าน้อยลงและไม่คงทนด้วยการย้อมครั้งหนึ่ง ๆ สามารถผสมหลายสีเข้าด้วยกันเพื่อให้ได้ลำดับชั้นสีต่าง ๆ เป็นศิลปะการย้อมสีแต่จะต้องเป็นการผสมสีจากสียี่ห้อเดียวกัน

การย้อมสีที่ถูกต้องนั้นต้องใส่สารตัวช่วยในการย้อม และอุณหภูมิที่เหมาะสม เพื่อจะทำให้ได้เส้นด้ายหรือผ้าย้อมที่สม่ำเสมอและได้มาตรฐานทั้งผืน ในระดับชุมชนกระบวนการย้อมไม่สามารถจะวัดได้ ส่วนใหญ่จะใช้ทักษะและประสบการณ์ด้วยสายตาเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาของการผลิตในระดับชุมชนจึงทำให้สินค้าที่ออกมาไม่ได้มาตรฐาน

สีที่ใช้ในการย้อมมีหลายชนิดหลายรูปแบบทั้งที่เป็นผง ของเหลว และโคลนสีที่เป็นผงจะเข้าไปทางเดินหายใจได้ง่ายทำให้เกิดอาการแพ้ได้ แต่ในปัจจุบันสีถูกเคลือบด้วยน้ำมันเมื่อจะใช้ต้องบดในครกเพื่อให้ไขมันออกแล้วจึงละลายได้สีที่เป็นของเหลวและโคลน จะไม่มีปัญหาในการละลาย สำหรับการเก็บรักษาสีเนื่องจากสีมีปฏิกิริยากับสภาพความเป็นกรด ด่าง เกลือ หรือความชื้น การเก็บรักษาจะต้องเก็บให้มิดชิดปิดให้แน่นไม่ให้ถูกกับตัวที่ก่อให้เกิดปฏิกิริยากับอายุการใช้งานซึ่งแล้วแต่ยี่ห้อของสี แต่ส่วนใหญ่เก็บรักษาไว้ได้ไม่เกิน 5 ปี

ปริมาณของสีที่ใช้สีมากเส้นด้ายหรือผ้าก็ดูได้มาก แต่ไม่ควรเกิน 8% ของเส้นด้ายหรือผ้า เพราะถ้าใช้เกินจะทำให้ไม่คงทนต่อการซักดูและไม่เป็นมันวาว ชาวบ้านใช้สีโดยไม่มีการชั่งตวงทำให้ได้สีไม่เหมือนเดิม อัตราส่วนของสารละลายที่เป็นสีกับเส้นด้ายที่เป็นมัด ใช้อัตราส่วนระหว่าง 30 ต่อ 1 และ 50 ต่อ 1 คือ สีที่ละลายน้ำ 30 ลิตรต่อเส้นด้ายหนัก 1 กิโลกรัมและต้องมีการชั่งตวงทุกครั้ง การใช้น้ำมากเกินไปสีที่ใช้จะถูกดึงเข้าไปในเส้นด้ายน้อยลงทำให้สิ้นเปลืองพลังงาน จะทำให้ปล่อยสีที่เป็นของเสียออกไปมาก เมื่อน้ำระเหยต้องเติมน้ำให้ถึงขีดที่ทำเครื่องหมายไว้ ถ้าน้ำลดต่ำกว่าขีดที่ทำเครื่องหมายไว้การย้อมจะไม่เหมือนเดิม ส่วนอุณหภูมิการต้มถ้าอุณหภูมิสูงสีจะถูกดูดเข้าไปได้น้อยแต่ถ้าจะทำให้สีที่ถูกดูดเข้าไปถึงจุดอิ่มตัวเร็วขึ้นต้องไม่ให้ร้อนเกินไป และต่ำเกินไป คืออุณหภูมิพอเหมาะตั้งแต่ 80 – 100 C (เซ็นเซียส) เวลาที่ใช้ในการย้อมสีย้อมมีความสามารถถูกดูดเข้าไปในเส้นใยในเวลาหนึ่งเท่านั้นไม่เกิน 20 นาที ยิ่งต้มนานยิ่งทำให้สีสลายตัวและสีจะเปลี่ยนไปด้วยสารเคมีที่ช่วยในการย้อม สารเคมีเหล่านี้จะช่วยทำให้การย้อมสีมีคุณภาพ สามารถซื้อได้จากตัวแทนจำหน่ายสีย้อมผ้า ได้แก่

1. สารที่ทำให้น้ำหายกระด้าง ต้องทดสอบว่าในน้ำมีแคลเซียมแมกนีเซียมหรือไม่ เพราะเวลาต้มจะตกตะกอนและตกบนเนื้อผ้า ทำให้เส้นใยกระด้างเมื่อซักอีกจะทำปฏิกิริยากับสบู่ทำให้ผ้าแข็งยิ่งขึ้น

2. น้ำยาป้องกันสติก ช่วยให้สีกงทนซึ่งจำเป็นต้องใช้โดยเฉพาะในขั้นตอนการเตรียมผ้าสำหรับย้อม
3. สารที่ทำให้เนื้อสีกระจายในน้ำได้ดีและทำให้ผ้าดูดสีเข้าไปได้ดี
4. สารที่ทำให้สีติดและคงทน อาจเป็นรูปเกลือหรือโพลีเมอร์เข้าไปเคลือบเส้นด้าย ต้องใช้เติมลงไปหลังจากย้อมสีเสร็จแล้ว ถ้าเติมลงในขณะกำลังย้อมจะตกตะกอนเป็นก้อนขึ้นเล็ก ๆ ติดตามเนื้อผ้า สารนี้เป็นอันตรายมากต่อผิวหนังไม่ควรสัมผัส

5. เกลือโซเดียมคลอไรด์ราคาถูก คุณค่าขึ้นแต่ต้องปิดให้มิดชิด ใช้สำหรับไล่สีเข้าไปในเนื้อเส้นใย ในต่างประเทศใช้เกลือโซเดียมซัลเฟต (เกลือแกง) แต่ราคาแพงการเติมเกลือรวเดี่ยวสีจะตกตะกอน ต้องค่อย ๆ เติมจะได้ไม่มีตะกอน

ความเป็นกรดต่าง ค่า PH สำคัญในการย้อมต้องทำให้ได้ถูกต้อง คุณภาพของน้ำสำหรับสีย้อม ต้องให้ได้มาตรฐานไม่เช่นนั้นจะไม่ได้สีตามต้องการ ค่า PH ของน้ำต้องมีคุณสมบัติเป็นกลางการคน และการยก การย้อมสีก็ต้องคนตลอดเวลาในการย้อมเพื่อให้สีได้เข้าไปในเส้นด้ายทุกส่วนเท่ากันและให้ได้สีที่สม่ำเสมอและเมื่อน้ำร้อนมากเกินไปก็ต้องยกลงออกก่อนแล้วค่อยต้มใหม่

ข้อแนะนำในการย้อม

1. ต้องขังสีย้อม, ตัวช่วยย้อม เช่น เกลือ หรือสารกันตกสีรวมทั้งผ้าหรือด้ายที่จะย้อมให้ทราบ น้ำหนักที่แน่นอนไม่ควรจะใช้วิธีประมาณน้ำหนักเอาเองด้วยสายตา
2. ก่อนทำการย้อมจะต้องละลายสีย้อมให้สมบูรณ์ก่อน ถ้าสีย้อมนั้นเป็นสีที่อยู่ในรูปผงควรจะมีการบดผงสีนั้นกับน้ำปริมาณเล็กน้อยก่อน เพื่อกำจัดเอาน้ำมันที่เคลือบบนผิวออกเพื่อให้การละลายของสีดีขึ้น ในการละลายอาจต้องใช้ความร้อนช่วยให้การละลายดีขึ้น การทดสอบว่าการละลายสมบูรณ์หรือยัง สามารถดูได้ด้วยตาเปล่าโดยใช้แก้วใส ๆ ตักน้ำสีย้อมขึ้นมาดูถ้าการละลายสมบูรณ์จะต้องไม่เหลือตะกอนของสีเหลืออยู่เลย หรืออาจตรวจสอบได้โดยใช้ผ้าขาวบางกรองดู

เทคนิควิธีในการย้อม

1. ให้คำนวณอัตราส่วนของปริมาตรของน้ำสีต่อน้ำหนักของผ้า (โดยทั่วไปจะใช้อยู่ในระหว่าง 30 – 50%) เมื่อนำน้ำสีเทลงหม้อแล้วจากนั้นก็นำเส้นด้ายหรือผ้าลงแช่ในน้ำสีย้อมให้เรียบร้อยแล้วทำเครื่องหมายบอกระดับของน้ำสีย้อมในตอนเริ่มต้นนี้ไว้ และตลอดเวลาของการย้อมจะมีน้ำบางส่วนระเหยไป จะต้องเติมน้ำให้ได้ระดับเดิมตลอดเวลา
2. การใส่เกลือ ก่อนใส่ต้องละลายเกลือก่อน และในการใส่จะค่อย ๆ ใส่ทีละน้อย ๆ ไม่ควรเติมทีเดียวทั้งหมด ในการใส่เกลือนี้นี้ควรจะเริ่มใส่เมื่อเริ่มย้อม (อุณหภูมิของน้ำย้อมประมาณ 40 C) และก่อนเติมเกลือจะต้องยกเอาเส้นด้ายหรือผ้าที่ย้อมขึ้นมาก่อน
3. ควรจะมีการใช้สารช่วยย้อมด้วย เช่น สารที่ทำให้การย้อมสม่ำเสมอ และสารช่วยทำให้เปียก ซึ่งตัวนี้จะเป็นสารประเภทเดียวกันกับสบู่หรือผงซักฟอก

4. การให้ความร้อนควรจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ไม่เร็วจนเกินไป เพราะจะทำให้เส้นด้ายหรือผ้าสีไม่สม่ำเสมอ
5. การเติมสารช่วยติดหรือที่เรียกว่าสารกันตกนั้น จะเติมก่อนจะนำเส้นด้ายหรือผ้าออกจากหม้อต้ม
6. เมื่อย้อมเสร็จแล้วให้ทิ้งเส้นด้ายหรือผ้าไว้ในอ่างน้ำย้อมนั้นก่อน รอจนกระทั่งอุณหภูมิของน้ำย้อมลดต่ำลง (ใช้เวลาประมาณ 25 นาที)
7. การล้างเส้นด้ายหรือผ้าหลังจากการย้อมนั้น จะต้องล้างให้สะอาดโดยใช้อุณหภูมิประมาณ 35 C โดยทำการล้าง 2 ครั้ง (สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. 2542: 1-6)

การใช้วิทยาศาสตร์หรือสีสังเคราะห์มีข้อดีคือใช้สะดวก สีสดทนนาน ให้สีสดใส ส่วนข้อเสียของสีวิทยาศาสตร์คือทำให้ผ้ามีสีจัดไม่สัมพันธ์กับรูปแบบของผ้าพื้นบ้าน ทำให้เสียเอกลักษณ์ของผ้าพื้นบ้านประจำท้องถิ่นนั้น ๆ ไป การใช้สีธรรมชาติถ้าได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้ว จะช่วยให้ผ้ามีคุณภาพและเอกลักษณ์ของความเป็นไทยตามที่ตลาดต้องการ ปัจจุบันการใช้สีธรรมชาติกำลังจะสูญไปจึงควรที่จะได้รับการส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกประจำชาติ

6. ข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้

6.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมาช้านาน เป็นการดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของภูมิปัญญา ไว้ดังนี้

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้มีการหลั่งไหลถ่ายเททางวัฒนธรรมระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท ลักษณะดังกล่าวมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ความเชื่อ ค่านิยมของคน และแนวทางที่จะแก้ไขวิกฤตดังกล่าวได้นั้น ต้องเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส โดยนำทรัพยากรมนุษย์ สถานที่สำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นให้มีบทบาทต่อการจัดการศึกษา (ประเวศ วะสี. 2543: 9)

คำว่า “ภูมิปัญญา” ประกอบด้วยคำว่า “ภูมิ” และ “ปัญญา” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิ” และ “ปัญญา” ไว้ดังนี้

ภูมิ หมายถึง แผ่นดิน ที่ดิน พื้น ชัน พื้นเพ

ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด

ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน . 2542: 825)

นอกจากนี้คำว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom) มีนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่าน ได้อธิบายความหมายไว้ดังนี้

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2540: 21) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า หมายถึง วิธีการจัดการ วิธีการขึ้นนำ และการริเริ่มเสริมต่อนักปราชญ์ในท้องถิ่น หรือในชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสั่งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผสมด้วยญาณทรรศนะเป็นรากฐาน

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2546: 15) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยไว้ว่า ภูมิปัญญาไทยเป็นผลของประสบการณ์ สั่งสมของคนเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชนหลายๆ ชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐาน หรือระดับ ชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเอกเทศ แต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และปรับใช้ ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ (2544: 29-32) อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชน เป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมกันมาแต่อดีตและได้ถ่ายทอดพัฒนา เลือกรวบรวมปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านี้ จนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

6.2 แนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในการจัดการเรียนรู้ให้เด็กได้รู้ได้เรียนและภาคภูมิใจในถิ่นฐานบ้านเกิดจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องให้เด็กค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เพื่อให้ทุกคนได้รับประสบการณ์ตรง จากการสัมผัสของจริง สถานที่จริง ชีวิตจริง แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ซึ่งมีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นองค์กรจัดตั้ง สถาบันในชุมชน วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากทุกฝ่ายเชื่อมโยงประสบการณ์ เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้และสังคมคุณธรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เป็นกระบวนการที่มีความสุข สร้างสรรค์ความคิดและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า ซึ่งมีแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ธัญวิญญ์ ไตรรัตน์ (2544: 8) ได้ให้แนวทางไว้ดังนี้

1. ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนการสอน มีการมอบหมายงาน/กิจกรรมให้นักเรียนไปทำที่บ้าน ครูและชาวบ้านจะเป็นผู้ติดตามและประเมินผล
2. ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ นักเรียน โดยนำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งความรู้ในชุมชน
3. โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมจนเกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและชุมชนโดยอาศัยคนทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้

กรมวิชาการ (2543: 9) ได้เสนอวิธีการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. ควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูผู้สอนและปราชญ์ท้องถิ่น
2. เน้นการศึกษา วิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิธีคิด
3. นำกระบวนการหรือความคิดแนวปฏิบัติของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดเป็นกระบวนการเรียนการสอน
4. เสริมสร้างกระบวนการคิดที่เป็นระบบ เป็นวิทยาศาสตร์
5. ฝึกให้นักเรียนคิดหลายด้านหมายมุ่ม คิดอย่างอิสระ แล้วสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิต
6. ผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น
7. เน้นกระบวนการมากกว่าผลผลิต
8. ครูผู้สอนหรือปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งมีแนวทางการจัดกิจกรรม 4 แนวทางคือ
 - ครูผู้สอนเป็นผู้ควบคุมการใช้หลักสูตร โดยพิจารณานำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับกลุ่มประสบการณ์ตามหลักสูตรแม่บท โดยใช้ระยะเวลา จำนวนคาบ ตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอนของกลุ่มประสบการณ์นั้น
 - เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง
 - นำบุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ความรู้กับผู้เรียน
 - สอดแทรกคุณธรรม ค่านิยมต่างๆ ที่ปรากฏตามเนื้อหาของหลักสูตร

จากแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า สถานศึกษาจำเป็นต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดกว้างออกไปสู่ชุมชน การบริหารจัดการ กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการในชุมชน จะเป็นสะพานเชื่อมโยงให้สถานศึกษาและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน และเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักในท้องถิ่น มองเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของชุมชน อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รสนิยม ตลอดจนความเป็นมาของวัฒนธรรมสำคัญ ๆ ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ภูมิปัญญาของกลุ่มชนของตนต่อไป

7. ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2545: 18-19) ได้รวบรวม ความหมายของคำว่า “การบริหารจัดการ” และ “การจัดการ” ไว้ดังนี้

การบริหาร คือกลุ่มของกิจกรรม ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การสั่งการ (Leading/Directing) หรือการอำนวยการ และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมี ความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์กร เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลครบถ้วน

คำว่า “การจัดการ” (Management) จะเน้นการปฏิบัติการให้เป็นไปตามนโยบาย ซึ่งนิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ (Business management) ส่วนคำว่า “ผู้จัดการ” (Manager) จะหมายถึงบุคคล ในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและกิจการงานอื่นๆ เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร

การบริหารจัดการ (Management) หมายถึงชุดของหน้าที่ต่างๆ ที่กำหนดทิศทางในการใช้ทรัพยากร ทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ หมายถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาดและคุ้มค่า การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ นั้นหมายถึงการตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและมีการปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้นผลสำเร็จของการบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล ควบคู่กัน

ในอีกแนวทางหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการของการมุ่งสู่เป้าหมาย ขององค์กรจากการทำงานร่วมกัน โดยใช้บุคคลและทรัพยากรอื่นๆ หรือเป็นกระบวนการออกแบบและรักษา สภาพแวดล้อมที่บุคคลทำงานร่วมกันในกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้หน้าที่ของการบริหารประกอบด้วยกิจกรรมพื้นฐาน 4 ประการหรืออาจแบ่งในลักษณะ ที่เป็นขั้นตอน ได้ดังนี้

1) การวางแผน (Planning) เป็นสิ่งที่องค์กรต้องการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การวางแผนเป็นสะพาน เชื่อมระหว่างเหตุการณ์ปัจจุบันและอนาคตซึ่งทำได้โดยการให้บรรลุเป้าหมายผลลัพธ์ที่ต้องการ การวางแผน จึงต้องอาศัยการกำหนดกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ สำหรับการปฏิบัติตามกลยุทธ์ให้ประสบความสำเร็จและการประเมินกลยุทธ์ เพราะว่า การจัดการองค์กร การจูงใจ การจัดบุคคลเข้าทำงาน และกิจกรรมควบคุม ขึ้นกับการวางแผน กระบวนการวางแผนจะต้องประกอบด้วยผู้บริหารและพนักงานภายในองค์กร

2) การจัดการองค์กร (Organizing) จุดมุ่งหมายของการจัดการองค์กร คือ การใช้ความพยายาม ทุกกรณีโดยการกำหนดงานและความสำคัญของอำนาจหน้าที่ การจัดการองค์กร หมายถึง การพิจารณาถึง สิ่งที่ต้องการทำและผู้ที่จะทำรายงาน การจัดการองค์กรที่ดีสามารถประสบความสำเร็จในการแข่งขันและ สามารถเอาชนะคู่แข่งได้ ธุรกิจที่มีการจัดการองค์กรที่ดีสามารถจูงใจผู้บริหารและพนักงานให้มองเห็น ความสำคัญของความสำเร็จขององค์กรได้

3) การนำหรือการสั่งการ (Leading/Directing) เป็นการใช้อิทธิพลเพื่อจูงใจพนักงานให้ปฏิบัติงาน และนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ระบุไว้ หรือเป็นกระบวนการจัดการให้สมาชิกในองค์กรทำงานร่วมกันได้ด้วยวิธีการต่างๆ เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก การนำหรือการสั่งการจึงต้องใช้ความสามารถหลายเรื่องควบคู่กันไป อาทิ ภาวะความเป็นผู้นำของผู้บริหาร การจูงใจ การติดต่อสื่อสารในองค์กร และการทำงานเป็นทีม เป็นต้น

4) การควบคุม (Controlling) การใช้ทรัพยากรต่างๆ ขององค์กร ถือว่าเป็นกระบวนการตรวจสอบหรือติดตามผลและประเมินการปฏิบัติงานในกิจกรรมต่างๆ ของพนักงาน เพื่อรักษาให้องค์กรดำเนินไปในทิศทางสู่เป้าหมายอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์หลักขององค์กร ในเวลาที่กำหนดไว้ องค์กรหรือธุรกิจที่ประสบความล้มเหลวอาจเกิดจากการขาดการควบคุม หรือมีการควบคุมที่ไร้ประสิทธิภาพ และหลายแห่งเกิดจากความไม่ใส่ใจในเรื่องของการควบคุม ละเลยเพิกเฉย หรือในทางกลับกันคือมีการควบคุมมากเกินไปจนเกิดความผิดพลาดขององค์กรเอง การควบคุมจึงเป็นหน้าที่หลักทางการบริหารที่มีความสำคัญ ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการทางการบริหาร

ธงชัย สันติวงษ์ (2545: 59) กล่าวถึงลักษณะของงานบริหารจัดการไว้ 3 ด้าน คือ

- 1) ในด้านที่เป็นผู้นำหรือหัวหน้างาน งานบริหารจัดการ หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ปฏิบัติตนเป็นผู้นำภายในองค์กร
- 2) ในด้านของภารกิจหรือสิ่งที่ต้องทำ งานบริหารจัดการ หมายถึง การจัดระเบียบทรัพยากรต่าง ๆ ในองค์กร และการประสานกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
- 3) ในด้านของความรับผิดชอบ งานบริหารจัดการ หมายถึง การต้องทำให้งานต่าง ๆ สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดีด้วยการอาศัยบุคคลต่าง ๆ ร่วมมือกัน

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ แบ่งการบริหาร ตามวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งหน่วยงานไว้ 6 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง การบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเรียกว่า การบริหารรัฐกิจ หรือการบริหารภาครัฐ มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้ง คือ การให้บริการสาธารณะ ซึ่งครอบคลุมถึงการอำนวยความสะดวก การรักษาความสงบเรียบร้อยตลอดจนการพัฒนาประชาชนและประเทศชาติ เป็นต้น

ส่วนที่สอง การบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐกิจ ซึ่งเรียกว่า การบริหาร ธุรกิจ หรือการบริหารภาคเอกชนหรือการบริหารของหน่วยงานของเอกชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งเพื่อการแสวงหากำไร หรือการแสวงหากำไรสูงสุดในการทำธุรกิจ การค้าขาย การผลิตอุตสาหกรรม หรือให้บริการ เห็นตัวอย่างได้อย่างชัดเจนจากการบริหารงานของ บริษัท ห้างร้าน และห้างหุ้นส่วนทั้งหลาย

ส่วนที่สาม การบริหารของหน่วยงานที่ไม่สังกัดภาครัฐ ซึ่งเรียกกย่อว่า หน่วยงาน เอ็นจีโอ เป็นการบริหารงานของหน่วยงานที่ไม่แสวงหาผลกำไร มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้ง คือการไม่แสวงหาผลกำไร เช่นการบริหารของมูลนิธิและสมาคม

ส่วนที่สี่ การบริหารงานของหน่วยงานระหว่างประเทศ มีวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้ง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น การบริหารงานของสหประชาชาติ องค์การตำรวจระหว่างประเทศ และกลุ่มประเทศอาเซียน

ส่วนที่ห้า การบริหารงานขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ การบริหารงานขององค์กรส่วนนี้เกิดขึ้นหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540) โดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มืองค์กรตามรัฐธรรมนูญขึ้นเช่นการบริหารงานของศาลรัฐธรรมนูญศาลปกครองคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ คณะกรรมการการเลือกตั้ง และผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา เป็นต้น

ส่วนที่หก การบริหารงานของหน่วยงานภาคประชาชน มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งเพื่อปกป้องรักษาผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและถูกเอารัดเอาเปรียบตลอดมา เช่น การบริหารงานของหน่วยงานของเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้แรงงาน และกลุ่มผู้ให้บริการ

จึงพอสรุปได้ว่า การบริหารจัดการ เป็นการกำหนดทิศทางในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ หรือการอำนวย และการควบคุม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลครบถ้วน

การบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง

วงเดือน ยะกุล (2551: สัมภาษณ์) กล่าวถึงผ้าทอพื้นเมืองไท-ยวน เป็นการรังสรรค์จากภูมิปัญญาของชุมชนตำบลต้นตาล จุดเด่นของลายผ้าซึ่งเป็นเอกลักษณ์ คือ ลายยกมุก 8 เขา ประวัติของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลนั้นคือ เมื่อราว 200 ปี มาแล้วบรรพบุรุษเชื้อสายไท-ยวน ที่มีถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ได้อพยพย้ายถิ่นฐานลงมาตอนใต้ จนถึงเมืองสระบุรี ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณ ริมแม่น้ำป่าสัก เขตอำเภอเมือง และอำเภอเสาไห้ สมัยโบราณสตรีชาวไท-ยวน จะทอผ้าใช้เองในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านจะขาดแคลนผ้าถุงผ้าห่มกันมากพ่อแม่ชาวไท-ยวน จึงนิยมสอนลูกหลาน ให้ทอผ้าขึ้นใช้เองในครอบครัว และต่อมาจึงสอนให้ทอผ้าสไบ ย่อม และผ้าสำหรับใช้สอยอื่นๆ

ทองอ่อน แบ่งลาภ (2551: สัมภาษณ์) กล่าวไว้ว่า แหล่งงานทอผ้ายกมุกของชาวบ้านต้นตาล เริ่มจากคุณยายปิ่น แก่นโลหิต และคุณยายขึ้น เชื้อคำ ปัจจุบันท่านทั้ง 2 เสียชีวิตแล้ว เป็นผู้สืบทอดการทอผ้าจากบรรพบุรุษ ได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าให้กับลูกหลาน โดยสอนให้ทอผ้าพื้นเมืองลายมุก 8 เขา ทำเป็นผ้าขึ้น และสไบ โดยใช้เส้นใยแบบสมัยโบราณเป็นเส้นใยฝ้ายซึ่งปลูกเองในครอบครัว แต่ปัจจุบันใช้เส้นใยฝ้ายสังเคราะห์หรือที่ผู้ทอผ้าเรียกว่า “เส้นไหมประดิษฐ์” เพราะเส้นใยจากฝ้ายหาซื้อได้ยาก

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล เป็นแหล่งงานทอผ้าพื้นเมืองที่มีจุดเด่นของลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ และเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งบรรพบุรุษได้สืบทอดสู่ลูกหลานมาจนถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลายาวนานกว่า 200 ปี ปัจจุบันมีสมาชิกในการบริหารจัดการแบบมีสมาชิกกลุ่ม และมีสถานที่ตั้งกลุ่มที่มั่นคง

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มนตรี ชมชื่น (2548: 90-106) ได้ศึกษา เรื่องการจัดทำคู่มือการทอผาลวดลายผ้าตีนจกไท-ยวน จังหวัดราชบุรี การจัดทำคู่มือนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลการทอผาลวดลายผ้าตีนจกไท-ยวน จังหวัดราชบุรี พบว่าการทอผ้าตีนจก มีพัฒนาการทอเพื่อสืบทอดศิลปะการทอผ้าไว้ให้คงอยู่สืบไปนั้นมีการสอนทอโดยใช้กระดาษตารางกราฟ และการวิเคราะห์ลายผ้าจากต้นแบบของไท-ยวนโดยใช้กระดาษตารางกราฟได้รับความนิยมเป็นอย่างมากเนื่องจากสามารถหาได้ง่ายและมีราคาถูก ลงทุนเพียงแค่กระดาษที่นำมาทำตารางกราฟ และมีความสะดวกในการฝึกหัดทอ ไม่ต้องลงทุนอุปกรณ์และเครื่องมือใด ๆ การใช้กระดาษตารางกราฟจะเป็นการกำหนดช่องในแนวตั้งของตารางกราฟแทนหนึ่งช่องตารางพื้นผิวและแต่ละแนวนอนแทนการจกลายและเส้นพุ่งหนึ่งสอด นอกจากนี้การใช้ตารางกราฟยังเป็นการรังสรรค์ผลงานที่แปลกใหม่ให้ผู้ทอได้คิดลวดลายใหม่ ๆ ในการทอผ้าได้สะดวกและไม่สิ้นเปลืองอีกด้วย ข้อพึงสังเกตในการสร้างตารางกราฟนั้นคือตารางทั้งสองข้างซ้ายและขวา ขอตารางจะมีลักษณะเดียวกัน คือ การทอผาลวดลายนั้นจะต้องให้เหมือนกันทั้งสองด้าน เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อการดูลวดลายประกอบการทอผ้าตีนจกไท-ยวน จึงได้รวบรวมรายละเอียดตารางกราฟลวดลายหลักและลวดลายประกอบ ดังต่อไปนี้

กลุ่มลวดลายหลักมี 9 ลาย ได้แก่ ลายดอกเขีย ลายหน้าหมอน ลายกาบ ลายแก้งแก้ง ลายกาบดอกแก้ว ลายแก้งแก้งซ้อนเขีย ลายกาบซ้อนหัก ลายหักนกคู่ ลายแคทราย

กลุ่มลายประกอบมี 12 ลาย ได้แก่ ลายข้าวดอก ลายขอประแจ ลายขอ ลายกูด ลายชะเปา ลายนกคู่กินน้ำส่วมเต้า ลายละมิลเลื้อย ลายขอเหลียว ลายนกเขาโง้ง ลายนาค ลายม้าลายนก

กมลรัตน์ นน่องรัง (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การศึกษาหัตถกรรมผ้าชาวไทยภูเขาในจังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต กระบวนการผลิต ลวดลายและการใช้สี ของหัตถกรรมผ้าต่าง ๆ ของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง และเผ่าม้ง ในจังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาหัตถกรรมผ้าของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง พบว่า ใช้การทอผ้าแบบดั้งเดิม คือ การทอแบบกี่เอว โดยมีการทอแบบธรรมดา ทอแบบสลัสี แบบลาย น้ำไหล การทอจก และการทอขีด โดยใช้ฝ้ายเป็นวัตถุดิบ ปัจจุบันยังมีการปลูกฝ้ายเองบ้างเล็กน้อย แต่ส่วนใหญ่จะซื้อฝ้ายมาปั่นและทอเอง การย้อมสีใช้ย้อมร้อน ใช้สีธรรมชาติมากกว่าสีเคมี โดยลักษณะรูปแบบของหัตถกรรมผ้าของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่เป็นเครื่องนุ่งห่มพบ 8 ประเภท คือ เสื้อผู้หญิงแต่งงานแล้ว เสื้อหญิงสาวชุดกระสอบ เสื้อชาย ผ้าชิ้น ผ้าพันศีรษะ ผ้าพันคอ ผ้าเช็ดตัว ผ้าห่มองค์ประกอบที่พบให้เกิดลวดลายคือ การทอจก การทอลายน้ำไหล และการปัก ลวดลายที่พบส่วนมากเป็น

ลายดั้งเดิม โดยลายจะเป็นลายแบบซ้ำๆเหมือนกัน และจะเป็นรูปเลขาคณิต ลายที่พบบ่อยคือลายแมงมุม และลายหลักที่พบคือลาย ข้าวหลามตัด สีที่ใช้มากคือสีดำ และแดง

ส่วนผ้าม้งมีการทอผ้าทุกบ้าน โดยใช้เครื่องทอแบบกี่เอวนั่งสูง ใช้เส้นด้ายจากใยถักทอ ปักในช่อง ต้นฤดูฝนและไม่ทอในฤดูร้อนเพราะเส้นใยจะเปราะ การทอจะเป็นการทอพื้นธรรมดาไม่มีการทอลาย การย้อมสี จะย้อมเมื่อทอเป็นผืนผ้าแล้ว ไม่ย้อมตอนเป็นเส้นด้าย โดยใช้สีจากต้นย้อม และคราม มีการเขียนเทียน การเย็บต่อผ้า การปักประดับด้วยเงินต่าง ๆ และการปักลวดลาย การปักของม้งมีลักษณะคล้ายผ้าม้งเข้าคือ มีการปัก 4 วิธีหลักคือ การปักลายเส้น การปักลายชัด การปักลายสอง และการปักไขว้

ในการสืบทอดหัตถกรรมผ้าของชาวไทยภูเขาทุกเผ่า พบว่ามีการสืบทอดกันภายในเผ่าเฉพาะเพศหญิง เท่านั้น ผู้ชายมีส่วนร่วมในการผลิตวัสดุอุปกรณ์ แต่ผู้หญิงจะเป็นคนออกแบบและควบคุมการผลิต การสอน จะเริ่มที่อายุเฉลี่ย 8-9 ปี ในเผ่ากะเหรี่ยงการทอผ้าจะฝึกกันเฉพาะเด็กผู้หญิง โดยจะต้องทอชุดกระสอบเอง เพื่อใส่แต่งงาน 1 ชุด ส่วนในเผ่าม้งการทอผ้าจะถ่ายทอดกันเมื่อแต่งงานแล้ว ปัจจุบันในหมู่บ้านผู้หญิง ที่ทอผ้าเป็น มีอายุเกิน 40 ปีส่วนการสืบทอดที่พบบ่อยในชาวไทยภูเขาเผ่าม้งคือการปักผ้าโดยการสอนกัน เป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มละ 3-4 คน

ทิพย์อาภา รัตนโรกาส (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ศิลปหัตถกรรมผ้าไหม ในโครงการศูนย์ศิลปาชีพ บ้านกุดนาขาม จังหวัดสกลนคร : กรณีศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ในการจัดตั้งมูลนิธิ ส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ ทรงพบเห็นความทุกข์ยากของราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร จึงทรงเห็น แนวทางคลายความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรให้มีอาชีพและรายได้จึงทรงจัดตั้งโครงการส่งเสริมศิลปาชีพขึ้น โดย เริ่มจากงานผ้าไหมมัดหมี่ของภาคอีสานแล้วขยายวงกว้างไปถึงผ้าทอมือประเภทต่าง ๆ และศิลปหัตถกรรม นานาชนิดของทุกภาค ทำให้เกิดการการจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพในภูมิภาคต่าง ๆ และทรงจัดตั้งโรงฝึกศิลปาชีพ สอนจิตรลดาขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนศิลปาชีพแขนงต่าง ๆ เพื่อผลิตงานศิลปหัตถกรรมที่ สวยงามและหายาก ตลอดจนเป็นที่รวมผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพจากราษฎรทุกประเภทด้วย

แผนกทอผ้าไหมบ้านกุดนาขาม จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพการทอผ้าไหม โดยได้จัดตั้งแผนก ทอผ้าไทยขึ้นที่ศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดนาขาม มีเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นข้าราชการทหารเป็นผู้บริหารประจำศูนย์ แผนก ทอผ้าไทยมีหน้าที่ในการให้คำปรึกษาแนะนำ พร้อมทั้งการจัดระเบียบของแผนกทอผ้าไทย มีการส่งเสริมการ ผลิตการจัดจำหน่ายผ้าไทยภายในศูนย์ มีการส่งร้านตัวแทนจำหน่ายของศูนย์ และส่งไปจำหน่าย ที่สวน จิตรลดา กรุงเทพฯ รายได้จากการจำหน่ายทางศูนย์ได้จัดแบ่งให้กับสมาชิกเป็นค่าแรงและค่าเส้นไหม นอกจากนี้สมาชิกยังสามารถทอผ้าไหมส่วนตัวฝากขายกับทางศูนย์ได้อีกด้วย กิจกรรมของแผนกทอผ้าไหม มีความเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ มีการติดต่อหาตลาด การพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมกับความต้องการ ของตลาด กำไรที่ได้จากการจำหน่ายผ้าไหม ส่วนหนึ่งทางศูนย์นำฝากบัญชีกองทุนผ้าไหมเป็นกองทุนส่วนกลาง เพื่อสนับสนุนและพัฒนากิจการให้ดำเนินไปด้วยดี

ปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ ได้แก่ การได้พระราชทานกำลังใจจาก สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงมีให้แก่สมาชิกศิลปาชีพ ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ ความเสียสละของครูฝึก ความมานะพยายามและความอดทนของสมาชิกในการทอผ้าไหม และการย้อมผ้าไหม การมีระบบการดำเนินงานที่ดีและครบวงจร การพัฒนารูปแบบและการควบคุมคุณภาพของการทอผ้าไหม การใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่นทำให้มีการลงทุนที่ถูกลง การจัดการด้านการตลาดและการจัดจำหน่าย การจัดสรรรายได้อย่างยุติธรรมให้แก่สมาชิก การได้รับการสนับสนุนจากประชาชน หน่วยงานของรัฐและองค์กรภาคเอกชนล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินงานไปสู่ความสำเร็จ

ไมตรี เกตุขาว (2540: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการศึกษาลวดลายผ้าตีนจกในภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลวดลายผ้าตีนจกในภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย 3 จังหวัด ในประเด็นลักษณะของลวดลาย การใช้สี ความคล้ายเหมือนและแตกต่างของลวดลายในแต่ละจังหวัด

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ผ้าตีนจกใน 3 จังหวัด ได้แก่ แพร่ อุตรดิตถ์ สุโขทัย พบว่าผ้าตีนจก ของอำเภอลอง จังหวัดแพร่ มีสีพื้นผ้าตีนจกเป็นสีดำแดง ซึ่งเป็นรูปแบบโบราณดั้งเดิม ผ้าตีนจกของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีสีพื้นผ้าตีนจกเป็นสีแดง ซึ่งเป็นรูปแบบโบราณดั้งเดิม ผ้าตีนจกอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีสีพื้นผ้าตีนจกเป็นสีแดงเหลือง ซึ่งเป็นรูปแบบโบราณดั้งเดิม ในทั้ง 3 จังหวัดลวดลายหลักมีลักษณะเป็นลวดลายที่แตกต่างกันในส่วนของการลายละเอียด ซึ่งมีความสวยงามและมีสีสันสดใส

ชนิษฐา ตันติพิมล และสุวิมล สกุลเดช (2536: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ลายผ้าไทยในท้องถิ่นภาคใต้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประเภทของลายผ้า ความหมายของลายผ้า และภูมิปัญญาที่ปรากฏในลายผ้าไทยในท้องถิ่น ทางภาคใต้ พบว่า ช่างทอผ้าใน 3 จังหวัดภาคใต้ ยังคงสืบทอดการทอผ้าด้วยการทอเลียนแบบลายดั้งเดิม มีการประดิษฐ์ลายขึ้นใหม่ เพื่อให้เกิดความสวยงาม และมีการทอเลียนแบบลายต่างถิ่นหรือต่างชาติที่มีความสัมพันธ์กัน ลายผ้าในท้องถิ่นทางภาคใต้ จะมีความหมายลักษณะลายและชื่อเรียกเฉพาะท้องถิ่นมากที่สุด ช่างทอผ้าได้แสดงภูมิปัญญาด้วยการทอผ้าที่มีลายเลียนแบบธรรมชาติ และการใช้จินตนาการขึ้นพื้นฐานในเรื่องรูปทรงเรขาคณิตสร้างสรรค์ลายผ้าให้มีสีสันและลวดลายที่งดงามแตกต่างไปจากลายที่เกิดจากการเลียนแบบธรรมชาติ

ผลของการศึกษาพบว่า ลายผ้าในท้องถิ่นทางภาคใต้แบ่งเป็น 6 ประเภท คือลายผ้าที่เกิดจากการเลียนแบบลายดั้งเดิม ลายผ้าที่เกิดจากการดัดแปลงลายดั้งเดิม ลายผ้าที่เกิดจากการเลียนแบบลายต่างถิ่น ลายผ้าที่เกิดจากการเลียนแบบลายต่างชาติ ลายผ้าที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างลายดั้งเดิมกับลายต่างถิ่น และลายผ้าที่เกิดจากการประดิษฐ์ขึ้นใหม่

วรรณภา วุฒทะกุล และยุรรัตน์ พันธุ์ยุรา (2536: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผ้าทอกับวิถีชีวิตชาวไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงประเภทของผ้าทอในประเทศไทย ความสำคัญและประโยชน์ของผ้าทอที่มีต่อวิถีชีวิตชาวไทย รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงจากการใช้ผ้าทอด้วยมือ มาใช้ผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักร

ผลการศึกษาวิจัยพบว่าประเภทของผ้าทอสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ แบ่งตามวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการทอและแบ่งตามกรรมวิธีในการทอ ลายผ้ามัดหมี่ที่เกิดจากการทอและย้อมเส้นไหมหรือฝ้าย โดยวิธีการมัดให้เกิดช่องว่างเพื่อไม่ให้สีติดกัน ลวดลายส่วนใหญ่ช่างทอจะสืบทอดกันมาจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นลายจก ลายขีด ลายแพรวา และลายยกดอก ดังนั้นผ้าทอจึงมีความสำคัญ เพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิต ความพยายามรวมถึงความอดทนในการทอผ้าโดยเฉพาะผู้หญิง นอกจากนี้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันแล้วยังใช้ในพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย ความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมได้พัฒนาผ้าทอของไทยให้มีคุณภาพ และประหยัดเวลา โดยการนำเอาเครื่องจักรมาทอผ้าแทนมือในปัจจุบัน

พงศ์ศิริ นาคพงศ์ (2536: 9-12) ได้ศึกษา อันเนื่องมาจากลวดลายและสีสันทนพื้นผ้าไทยพื้นเมืองในภาคกลาง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารวบรวมลวดลาย และศึกษาศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มคนไทยเชื้อสายไท-ยวน และกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง โดยเฉพาะศิลปะลวดลายผ้าจกและผ้าขึ้น โดยทำการลอกลายผ้าจกและลายขีดจำนวน 62 แบบ เป็นลายประธาน 21 ลาย ลายประกอบ 20 ลาย และลายเล็ก ๆ 21 ลาย พบว่าลาย ที่ปรากฏบนผืนผ้าของกลุ่มเชื้อสายไท-ยวนมี 5 ลักษณะ คือ ลายประเภทที่มีชื่อเป็นดอกไม้ เช่น กลุ่มลายดอกมะลิ กลุ่มลายดอกแก้ว ลายประเภทที่มีชื่อเป็นพืช เช่น กลุ่มลายกุศ ลายประเภทที่มีชื่อเป็นสัตว์ เช่น กลุ่มลายนก ลายประเภทที่มีชื่อตามลักษณะเฉพาะ เช่น ลายหน้าหมอน ส่วนลายที่ปรากฏบนผืนผ้าของกลุ่มเชื้อสายลาวครั้งมี 4 ลักษณะ คือ ลายประเภทที่มีชื่อเป็นดอกไม้ เช่น ลายดอกพิกุล ลายดอกพุด ลายประเภทที่มีชื่อเป็นพืช เช่น ลายต้นสน ลายเมล็ดแตงโม ลายประเภทที่มีชื่อเป็นสัตว์ เช่น ลายนาค ลายมอม ลายแมงกอด และลายประเภทที่มีชื่อตามลักษณะเฉพาะ เช่น กลุ่มลายกาบ ลายขอ และลายตวย ทั้งนี้ได้สันนิษฐานว่า ลายที่มีลักษณะเฉพาะหรือลายที่มีลักษณะใช้งานเฉพาะ อาจได้แรงบันดาลใจมาจากเครื่องใช้ไม้สอย ประสพการณ์หรือสิ่งที่พบเห็น นอกจากนี้ยังพบว่า ลายบนผืนผ้ายังสะท้อนให้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณี การดำเนินวิถีชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ลายดอกไม้ พืช สัตว์ สะท้อนให้เห็นความ ร่มรื่นร่มเย็น และความสุข

สุนัย ณ อุบล และคณะ (2536: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่องผ้ากับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว สายเมืองอุบลฯ โดยมีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ คือเพื่อรวบรวม จำแนกหมวดหมู่ และประวัติศาสตร์ของผ้า เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ของผ้าในวิถีชีวิต และเพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว สายเมืองอุบลฯ พบว่าการจำแนกประเภทของผ้าอาจจำแนกตามประเภทวัตถุดิบ ได้แก่ ผ้าไหมกับผ้าฝ้าย จำแนกตามเทคนิคและวิธีการผลิต ได้แก่ ผ้าพื้น ผ้าเยียบ ผ้าขีด ผ้ายก ผ้ามัดหมี่ จำแนกตามประเภทการใช้สอยได้แก่ ผ้าที่ใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เกิดจนตาย ได้แก่ ผ้าอ้อม ผ้าเบาะ ผ้าคู่ ผ้าห่ม ผ้าพาดไหล่ ที่นอน ผ้าม่าน ผ้าห่อศพ ผ้าปิดหน้าศพ ผ้าพาดโรงศพ ผ้าห่อกระดูก ยาม ผ้าขึ้น ผ้าขาวม้า ผ้าโสร่ง ผ้าที่ใช้ใน พิธีกรรม ได้แก่ ผ้าซ่อนขวัญ ผ้าในวิธีสะเดาะเคราะห์ ผ้าเชียงข้อ ผ้ายันต์ และผ้าในพิธีทางพุทธศาสนา ได้แก่ ตุง (ธง) ผ้ารุ่งนาค ผ้ากฐิน ผ้าสบง จีวร ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าบังสุกุล

ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าที่ใช้ในโอกาสสำคัญเป็นการแสดงถึงฝีมือ ความละเอียด อดทน และจินตนาการของผู้ทอ ที่ได้แฝงความเชื่อในทุกขั้นตอน รวมถึงความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา

ผลการศึกษาวิจัยพบว่าภาคอีสานของประเทศไทยทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง มีความใกล้ชิดกันจนแทบจะแยกกันไม่ได้ วัฒนธรรมที่สอดแทรกเข้าไปในสายเลือดของคนไทย-ลาว เป็นรากเหง้าทางภูมิปัญญาของท้องถิ่น เมื่อเงื่อนไขทางสังคมได้เปลี่ยนไป อุดมคติและวิถีชีวิตชุมชนที่เกี่ยวกับผ้าจึงเริ่มเปลี่ยนไป ชุมชนหลายชุมชนได้เลิกผลิตผ้าการเปลี่ยนแปลงทำให้ส่งผลกระทบต่อชุมชน โดยเฉพาะองค์กรรัฐและเอกชนได้เข้าไปส่งเสริมการทอผ้า ซึ่งมีเพียงกลุ่มคนเล็ก ๆ ที่จะสามารถยืนอยู่ในระบบธุรกิจ และยังคงสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าไว้จนถึงปัจจุบัน

กมลลา กองสุข (2536: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผ้าจากกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านกุดจอก ชัยนาท-บ้านฝั่งน้อย สุพรรณบุรี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผ้าทอพื้นบ้านของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง ตำบลบ้านกุดจอก อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท และบ้านทับฝั่งน้อย ตำบลวังคัน อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งลักษณะเด่นของผ้าทอกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้งนั้นใช้กรรมวิธี “จก” โดยทำการศึกษาจากตัวอย่างผ้า เท้าที่ปรากฏหลักฐานและสามารถสืบค้นได้ พบว่าการจำแนกผ้าอาจแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ ดังนี้กลุ่มบ้านกุดจอก มีการทอผ้า ได้แก่ ผ้าขึ้นไหมมัดหมี่ตีนจก ตีนแดง และตีนดำ ขึ้นดอก ขึ้นฝ้าย มัดหมี่ ผ้าพุ่งไหม ผ้าม่วงโรง ผ้าโจงกระเบนไหมมัดหมี่ (สำหรับผู้ชาย) ผ้าขาวม้า ผ้าล่อ (ผ้าปูที่นอน) หมอน ผ้าคลุมหัวนาค ย่ามขนมเงิน ย่ามเล็ก (ใส่อุบะหมาก) ผ้าห่อคัมภีร์กลุ่มบ้านทับฝั่งน้อย มีการทอผ้า ได้แก่ ผ้าขึ้นไหมมัดหมี่ ตีนจก ตีนแดง และตีนดำ ขึ้นฝ้าย หมอน ผ้าห่ม ผ้าทอบ้านกุดจอกและบ้านทับฝั่งน้อย ยังใช้ผ้าขึ้นจำแนกสถานภาพของผู้สวมใส่อีกด้วย คือ ขึ้นตีนจก ตีนสีแดง เป็นขึ้น สำหรับหญิงสาว ขึ้นตีนดำเป็นขึ้นสำหรับคนแก่ ขึ้นดอกเป็นขึ้นของสาวรุ่น และขึ้นดำด้านเป็นขึ้นของเด็กหญิง เป็นต้น

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ด้านรูปแบบ ผ้าทอของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง บ้านกุดจอกและบ้านทับฝั่งน้อยมีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งมีลักษณะโดดเด่นให้ความรู้สึกรุนแรงตามแบบฉบับของผ้าทอกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง คือ นิยมใช้สีในวรรณะร้อน สีสดกัน โครงสีส่วนรวมเป็นสีแดงครั้ง นอกจากการใช้สีตัดกันในเรื่องของวัสดุที่นำมาใช้ยังให้ความรู้สึกรุนแรง คือลักษณะของการนำไหมและฝ้ายมาใช้ร่วมกันซึ่งไหมมีลักษณะละเอียดเป็นมันวาวนำมาทำตัวขึ้นมัดหมี่และฝ้ายมีลักษณะหยาบนำมาทำตีนขึ้น เป็นการใช้วัสดุที่มีลักษณะตรงข้ามกัน ตัดกัน ด้านลวดลายพบว่าโครงสร้างส่วนใหญ่ของตัวลายจะใช้เส้นหยักฟันปลา ซึ่งเส้นหยักฟันปลานี้อยู่ในลักษณะเส้นเฉียง เป็นเส้นที่อยู่ระหว่างเส้นนอนกับเส้นตั้งให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวรุนแรง แหล่งที่มาหรือต้นกำเนิดของลวดลาย สามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มกว้าง ๆ ได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มลายพืชพันธุ์พฤกษา กลุ่มลายสัตว์ และกลุ่มลายเครื่องมือเครื่องใช้ กลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง นับถือศาสนาพุทธผสมผสานกับความเชื่อในเรื่องสิ่งลี้ลับ เช่น ผีสงฆ์เทวดาและการนับถือบูชาผีบรรพบุรุษ ซึ่งในปัจจุบันพบว่าการเช้นไหว้ และเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ธารา ชีสแมน (2536: 3-53) ได้ศึกษาผ้าทอลาวครั้ง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครึ่งในส่วนภาคกลางของประเทศ กลุ่มเป้าหมายคือ จังหวัดอุทัยธานี เนื่องจากยังคงมีวัฒนธรรมการทอผ้าเหลืออยู่มาก พบว่ากลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครึ่งส่วนใหญ่มีวิธีการทอผ้าหลัก ๆ คือการจก การขีด และมัดหมี่ ผ้าทอที่ปรากฏอยู่ อาทิ หมี่รวด หมี่น้อย หมี่ตา รวมทั้งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันต่าง ๆ อาทิ ผ้าห่ม ผ้า màn หมอน เสื้อ ผ้าปู เครื่องนอนชนิดอื่น ๆ ซึ่งล้วนเกิดจากฝีมือการทอผ้าที่มีการผสมผสานระหว่างการขีดและการจก สีที่ใช้มักจะเป็นสีแดงเป็นส่วนใหญ่ ผ้าเกี่ยวกับศาสนา เรียก “ผ้าคลุมห้วนาค” นอกจากผ้าแล้วยังมีหมอน มุ้ง ผ้าห่ม ผ้าจุกกลืน ส่วนผ้าทอด้วยวิธีการจก ลวดลายบ่งบอกถึงความเคลื่อนไหวมีทั้งสัตว์จริง ๆ และในเทพนิยาย นอกจากนั้นมักนิยมทอธงเพื่อใช้ในพิธีต่าง ๆ วัฒนธรรมของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครึ่งกำลังจะสูญหายไป เนื่องจากการไม่เห็นคุณค่าของการสืบสานทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาจึงเป็นการรวบรวมข้อมูล โดยเฉพาะผ้าทอลาวครึ่งที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการทอผ้า รวมทั้งอิทธิพลความเชื่อในการทอผ้าที่ยังหลงเหลือ และที่กำลังจะสูญหายไปให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าเรื่อง “การศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร

ได้แก่ หัตถกรรมผ้าทอยกมุกชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ที่มีลวดลายแตกต่างกัน จากผ้าทอยกมุกแบบ 2-12 ตะกอล จำนวน 100 ผืน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษภาคสนาม (Field research) และดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ดังต่อไปนี้
 - 1.1 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดสงขลา
 - 1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลต้นตาล
 - 1.3 ประวัติชาวไท-ยวนในจังหวัดสงขลา
 - 1.4 ข้อมูลเกี่ยวกับหัตถกรรมผ้าทอ
 - 1.5 ข้อมูลการใช้สีในลวดลายการทอ
 - 1.6 ข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้
 - 1.7 ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
 - 1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยซึ่งประกอบด้วย

2.1 แบบสัมภาษณ์ (Questionnaire) โดยการสร้างแบบสอบถามขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ แล้วนำไปสัมภาษณ์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ผ้าทอในพื้นที่ที่ทำการวิจัย ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ลักษณะแบบสอบถามปลายเปิด

2.2 การบันทึกภาคสนาม (Field record) เป็นการบันทึกข้อมูลในขณะสังเกตการณ์ พูดคุย หรือสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง โดยจะจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้ตามความเป็นจริง จากสภาพแวดล้อม สถานที่ บุคคล เรื่องราวในการถ่ายทอดการผลิตผ้าตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.3 การจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field data collection) ในการจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative approach) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

2.3.1 จากการสังเกต (Observation) ผู้วิจัยไปศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี ศึกษากระบวนการผลิตผ้าทอยกมุก ศึกษาผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการทอยกมุกที่พบเห็นในแหล่งนั้น

2.3.2 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ในประเด็นประวัติความเป็นมา วัสดุอุปกรณ์ กระบวนการผลิต ลวดลาย และการใช้สี การถ่ายทอดการผลิตผ้า และการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้า โดยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพร่วมกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลขั้นปฐมภูมิที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการบันทึกภาคสนาม แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ตรวจสอบข้อมูล

2. จัดระเบียบข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และกรอบของการวิจัยที่กำหนดขึ้น

3. ๓.๓ วิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ตามโครงสร้างของแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดขึ้น แล้วอภิปรายในรูปความเรียง ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการศึกษา และข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกต และการสัมภาษณ์ มาศึกษาวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมาย และขอบเขตที่กำหนดตามขั้นตอน ดังนี้

3.1 ขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูล และความเพียงพอของข้อมูล ตลอดจนความเพียงพอ และเหมาะสมต่อการนำมาวิเคราะห์หรือไม่

3.2 ขั้นตอนการจัดระเบียบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยวิเคราะห์เนื้อหาพร้อมกับแบบสังเกต และแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม แล้วนำเสนอโดยการบรรยาย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาวิเคราะห์หัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม จากกลุ่มตัวอย่างประชากรผ้าทอยกมุกที่มีลวดลายแตกต่างกัน ได้แก่ ผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล 4 ตะกอล 6 ตะกอล 8 ตะกอล และ 12 ตะกอล จำนวน 100 ผืน

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ศึกษาใน 4 ประเด็นหลัก คือ

1. วิเคราะห์กระบวนการผลิต
2. วิเคราะห์ลวดลาย การใช้สี และการพัฒนาผลิตภัณฑ์
3. วิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้
4. วิเคราะห์การบริหารจัดการ

ผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลปรากฏผล ดังนี้

1. วิเคราะห์กระบวนการผลิต

การศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์กระบวนการผลิตหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา จากการสัมภาษณ์ผู้ทอผ้ายกมุก และผู้สูงอายุหลายท่านพบว่าผู้ผลิตผ้าทอยกมุกเป็นผู้หญิงที่มีเชื้อสายเป็นชาวไท-ยวน ซึ่งได้รับความรู้ด้านการทอผ้าจากแม่ ญาติพี่น้อง และผู้สูงอายุที่เป็นบรรพบุรุษที่มีความรู้ด้านการทอผ้ายกมุกในท้องถิ่นถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมา หญิงชาวไท-ยวนที่ทอผ้ายกมุกได้จะมีความรู้ความสามารถในการทอผ้าได้ทุกประเภท เพราะการทอผ้ายกมุกจัดเป็นการทอที่ยากจึงมักเกิดจากการทอผ้าชนิดอื่น ๆ ได้แล้วจึงหัดทอผ้ายกมุกเพื่อพัฒนาฝีมือของตนเองขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งจะวิเคราะห์เกี่ยวกับการทอผ้าในอดีต การเตรียมเส้นด้ายและการทอผ้ายกมุก ความเป็นมาของการตั้งกลุ่มทอผ้า กระบวนการทอผ้ายกมุกของกลุ่มทอผ้าต้นตาล และกระบวนการผลิตผ้าทอยกมุกในปัจจุบัน ดังนี้

ภาพประกอบ 1 แม่ใหญ่ปิ่น แก่นโลहित และ แม่ใหญ่สุข เขื่อนคำ บรรพบุรุษชาวไท-ยวน ผู้สืบทอดการทอผ้ายกมุก

1.1 การทอผ้าในอดีต

จากการศึกษาพบว่าหญิงชาวไทย-ยวนเป็นกลุ่มชนที่มีความรู้ความสามารถในการทอผ้าเป็นเลิศ ภูมิปัญญาดังกล่าว เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษชาวไทย-ยวนได้ปลูกฝังให้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษผู้ลูกหลานจนถึงเป็นเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตว่าการเป็นกุลสตรีชาวไทย-ยวนที่สมบูรณ์นั้นจะต้องมีความสามารถในการทอผ้าได้ ยิ่งมีความสามารถทอผ้าได้งดงามวิจิตรมากเพียงใด ยิ่งทำให้เป็นผู้หญิงชาวไทย-ยวนที่เพียบพร้อมด้วยคุณค่ามากเท่านั้น ดังนั้นผ้าบางชิ้น เช่น ผ้าชิ้นเก็บ ผ้าชิ้นมุก ที่ต้องใช้เทคนิคการทอพิเศษเฉพาะตนที่แสดงถึงความสามารถด้านฝีมือของหญิงชาวไทย-ยวนนั้นผู้ทอจะต้องใช้ความสามารถและความอดทนพยายามอย่างยิ่งในการทอ เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของผู้คน โดยนัยนี้สำหรับหญิงชาวไทย-ยวนแล้ว ผ้าบางชิ้นมีความหมายยิ่งกว่าการใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มหรือใช้สอยทั่วไป

1.2 การเตรียมเส้นด้ายและการทอผ้ายกมุก

จากการศึกษาพบว่าในอดีตหญิงชาวไทย-ยวนเตรียมเส้นด้ายและทอผ้าด้วยตนเอง นับแต่การเริ่มขั้นตอนการปลูกฝ้าย การอ้วฝ้าย ไปจนถึงการทอเป็นผืนผ้า เครื่องมือในการเตรียมเส้นด้ายยังคงพหาคูได้ เครื่องมือบางชิ้นมีการสลักตกแต่งลวดลายอย่างสวยงาม แต่ในปัจจุบันจะใช้เส้นด้ายที่ซื้อสำเร็จจากโรงงานเรียกว่า เส้นใยประดิษฐ์ หรือเส้นไหมประดิษฐ์ สำหรับที่ทอผ้าที่ชาวไทย-ยวนใช้ทอผ้า คือ กี่พื้นเมือง ซึ่งในปัจจุบันมีเหลือเพียงไม่กี่หลัง ปัจจุบันส่วนใหญ่จะเลือกใช้กี่กระตุกแทนกี่พื้นเมืองแบบดั้งเดิม

การทอผ้าของหญิงชาวไทย-ยวนมีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นการทอเพื่อใช้สำหรับนุ่งห่มปกปิดร่างกายเพื่อกันความร้อนหนาว ต่อมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ หลายรูปแบบ ในปัจจุบันผลิตภัณฑ์ผ้าทอกำลังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายไปทั่วประเทศ และการทอผ้าพื้นเมืองมีลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นในแต่ละภาคของประเทศไทย ซึ่งมีการทอผ้าด้วยเทคนิควิธีการที่แตกต่างกันไป บางท้องถิ่นใช้การเลียนแบบจากคนรุ่นเก่า บางท้องถิ่นเกิดจากการสืบค้นและพัฒนาให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จึงทำให้การทอผ้าในแต่ละท้องถิ่น มีลักษณะลวดลายที่ละเอียดลออแตกต่างกันไป การใช้อุปกรณ์และวัสดุในการทอก็ต่างกันไป ตามสิ่งแวดล้อม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และสืบเนื่องจากการทอเพื่อประกวดกับคนต่างถิ่น ต่างเชื้อชาติ หรือทำตามความสนใจ จึงทำให้เกิดการพัฒนาลวดลายใหม่ ๆ และทำให้เกิดเทคนิคการทอผ้าที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

การทอผ้ายกมุก เป็นการทอให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าด้วยเทคนิคการทอที่ใช้เส้นด้ายยืน 2 ชุด โดยการเพิ่มเส้นด้ายยืนพิเศษอีก 1 ชุด ชุดแรกใช้เส้นด้ายยืนสีเดียวหรือหลายสีสำหรับทอ เป็นลายขัตรีกรรมดา ชุดที่สองใช้เส้นด้ายยืนที่เพิ่มพิเศษจากเส้นด้ายยืนธรรมดา จะใช้เส้นด้ายสีเดียว หรือหลายสี หรืออาจสอดแทรกด้วยเส้นไหม หรือด้ายสีต่าง ๆ ลงไปเพื่อเพิ่มความสวยงามและเพิ่มคุณค่าของผ้าทอ ลักษณะลวดลายของผ้าทอยกมุกจะเป็นลวดลายซ้ำ ๆ กัน โดยลวดลายอาจมีลักษณะยาวติดต่อกันเป็นเส้นรั้วหรือแถบตามทิศทางของเส้นด้ายยืน ลวดลายจะเรียงชิดติดกันหรือเว้นระยะห่างเท่า ๆ กันจนเต็มหน้าผ้า

ลักษณะการทอ การทอผ้ายกมุกจะมีลักษณะการทอที่ทำให้เกิดลวดลาย จากการยกเส้นด้าย ที่ซ้อนกันอยู่ให้ขึ้นมาปรากฏเป็นลวดลายตามการออกแบบ ซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ การปัก ส่วนราคาของ ผ้าทอยกมุกต่อเมตรจะมีราคาสูงกว่าผ้าทอมือชนิดอื่น เนื่องจากมีลวดลายผ้าสวยงามและใช้เทคนิค การทอพิเศษ เพราะการทอจะต้องใช้คนถึง 2 คน คือ คนหนึ่งพุ่งเส้นด้ายนอนซึ่งเป็นการทอลายขัด เพื่อให้ผืนผ้าแข็งแรง อีกคนหนึ่งจะช่วยยกตะกอกเพื่อให้เส้นด้ายที่ซ้อนอยู่ขึ้นมาปรากฏบนผืนผ้าเป็น ลวดลายดอกแบบต่าง ๆ การทอผ้าชนิดนี้จึงเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน ที่ได้นำ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาด้านการทอผ้าติดตัวมาเมื่อประมาณ 200 ปีที่แล้ว

ภาพประกอบ 2 การทอผ้ายกมุกโดยคนที่ 1 เป็นคนพุ่งด้าย และคนที่ 2 เป็นคนช่วยยกตะกอก

1.3 ความเป็นมาของการตั้งกลุ่มทอผ้า

จากการสัมภาษณ์ผู้ทอผ้ายกมุกของกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่าการทอผ้ายกมุกเกิดจากการที่สตรีชาวไท-ยวนที่ทอผ้าเป็นได้ทอผ้าไว้ใช้เองในครัวเรือน ต่อมา มีผู้มาขอซื้อเพราะเห็นว่าสวยงามจึงมีการทอเพื่อขายเกิดขึ้น และเมื่อขายได้มาก ๆ จึงรวมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งมี จุดประสงค์เพื่อรักษาเอกลักษณ์ในการทอผ้า และเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ส่วนผ้าทอยกมุกเป็นผ้า ทอที่ทอยากและมีผู้ทอได้น้อยแต่การจำหน่ายจะได้ราคาสูงกว่าผ้าทอธรรมดา จึงมีกลุ่มสตรีชาวไท-ยวน ให้ความสนใจที่จะเรียนรู้การทอผ้าแบบยกมุกมาร่วมกันทอ มีการทอตั้งแต่ 2-12 ตะกอก (เขา) ซึ่งมีลวดลาย เป็นเอกลักษณ์หลายลวดลายถอดแบบมาจากของเดิม ส่วนใหญ่เป็นการทอผ้าชิ้นและยาว ลวดลายจะเล็ก หรือใหญ่ขึ้นอยู่กับ การออกแบบและจำนวนเส้นด้าย ส่วนปัญหาในการทอที่ต้องใช้คนถึง 2 คน หากมีการ

ทอผ้ายกมุกมากกว่า 4 ตะกอ เพราะด้ายยืนจะมี 2 ชั้น จึงส่งผลให้มีผู้ทอผ้ายกมุกลดน้อยลง ในอนาคตอาจไม่มีผู้ทอผ้ายกมุกเนื่องจากกระบวนการในการทอมีความยุ่งยาก

ภาพประกอบ 3 การทอผ้ายกมุกจะต้องใช้ด้ายยืน 2 ชั้น และลักษณะรูปแบบการทอ

1.4 กระบวนการทอผ้ายกมุกของกลุ่มทอผ้าต้นตาล

จากการสัมภาษณ์ผู้ทอผ้ายกมุกพบว่า กระบวนการทอผ้าของกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาลมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวไท-ยวน ซึ่งมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายชอบอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ดั้งเดิมไว้ โดยเฉพาะชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลนั้นว่ายังคงความเป็นไท-ยวนอยู่มาก เห็นได้จากการอนุรักษ์ภาษาพูด รูปแบบอาคารบ้านเรือน และการดำเนินชีวิตดังเช่นในอดีตโดยไม่เปลี่ยนแปลง และสิ่งที่บ่งบอกความเป็นไท-ยวนก็คือ การทอผ้า ที่มีความสวยงามประณีตทำให้ผู้พบเห็นชื่นชอบและซื้อเป็นของฝากให้แก่ญาติมิตรอยู่เสมอ ปัจจุบันชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล ยังคงรักษาศิลปวัฒนธรรมการทอผ้าไว้เป็นอย่างดี ซึ่งการทอผ้าของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

1.4.1 ผู้ทอ

เป็นกลุ่มสตรีชาวไทย-ยวนที่ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มทอผ้าของชาวตำบลต้นตาลซึ่งเป็นกลุ่มสตรีที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย มีความอ่อนน้อมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทย-ยวน และที่สำคัญคือมีฝีมือในด้านการทอผ้าที่สวยงามเป็นเลิศ มีอาชีพหลักคือทำนา อายุอยู่ระหว่าง 30-70 ปี

ภาพประกอบ 4 สมาชิกกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาล

1.4.2 อุปกรณ์ในการทอ

ชาวไทย-ยวนจะใช้กี่หรือหูก เป็นอุปกรณ์ในการทอผ้าที่ใช้สืบทอดกันมานาน และได้พัฒนารูปแบบตามภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ และเพื่อให้การทอผ้ารวดเร็วขึ้น

ภาพประกอบ 5 กี่หรือหูกสำหรับใช้เป็นอุปกรณ์ในการทอผ้า

1.4.3 เส้นด้ายที่ใช้ทอ

กลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลจะซื้อเส้นไหมประดิษฐ์จากโรงงานมาทอผ้า โดยนำมากรอเพื่อทำเครือ การทอจะใช้กี่กระตุก ส่วนการออกแบบลายและสีจะออกแบบเองหรือให้ผู้ซื้อ กำหนดให้ การกรอด้วยหลอดใส่ลงในกระสวยสำหรับเป็นด้ายพุ่งมักจะนำกลับไปกรอที่บ้าน

ภาพประกอบ 6 เส้นไหมประดิษฐ์

1.4.4 ขั้นตอนการทอ

ขั้นตอนการทอผ้ายกภูมิมีขั้นตอนการทอทั้งหมด 9 ขั้นตอน ดังนี้

1.4.4.1 การกรอด้วยยืน คือ การสาวด้ายจากใจให้ม้วนเข้ากับหลอดใหญ่

ภาพประกอบ 7 อุปกรณ์ในการกรอด้วย

1.4.4.2 การเดินด้าย คือ การจับด้ายให้เส้นด้ายเรียงกันสำหรับนำไปร้อยเข้ากับฟันหวี ที่จะพัฒนาเป็นความกว้างของผ้า และเป็นเส้นด้ายยืน

เครื่องมือที่ใช้

- 1) กระบอกจูงด้าย ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ใช้สำหรับจูงด้าย
- 2) ราวตั้งหลอดด้าย ทำเป็น 2 ชั้น ใช้ตั้งหลอดด้ายได้ประมาณ 30 หลอด
- 3) แคร่สำหรับเดินด้าย ยาวประมาณ 5 เมตร กว้างประมาณ 2 เมตร ใช้สำหรับเดินด้ายไปตามแนวตั้งของแคร่ทั้ง 2 ข้าง แคร่จะมีหลักเล็ก ๆ ยาวประมาณ 7-8 เซนติเมตร ตอกเป็นหลักเรียงเป็นแถวห่างกัน ประมาณ 4-5 เซนติเมตร หลักนี้จะใช้สำหรับคล้องด้ายเวลาเดินด้าย เพื่อเป็นเครื่องกำหนดความยาวของผืนผ้า แคร่จะมีไม้ที่เป็นหลัก 2 หลักใหญ่ยื่นยาวออกไปทางขวามือ เพื่อใช้สำหรับคล้องด้ายให้ควักถนัดมือ แล้วจึงนำด้ายไปเรียงร้อยพันหวีต่อไป

ภาพประกอบ 8 การเดินด้าย

วิธีการเดินด้าย

เมื่อได้จำนวนหลอดด้ายตามต้องการแล้วจึงนำด้ายมาตั้งที่แนวตั้งหลอด แล้วรวบปลายด้ายคล้องไว้ที่หลักแรก นำไม้กระบอกจูงด้ายมาคล้องทั้งหมด ถือไม้จูงด้ายด้วยมือขวาแล้วเดินด้ายมาพันไว้ที่หลัก โดยใช้มือซ้ายรับไว้แล้วใช้มือซ้ายเดินกลับมาถึงกลางแคร่แล้วหยุดเพื่อให้ควักถนัด โดยใช้หัวแม่มือขวาควักเส้นด้ายแล้วหมุนมือที่ละเส้นจนด้ายหมดแล้วดึงไปหาหลักพร้อมกลับคว่ำมือลง ใช้มือจับเส้นด้ายดึงออกมาแล้วใช้มือขวาจับกระบอกจูงด้ายต่อไปทำแบบนี้สลับไปเรื่อย ๆ จนหมดด้าย หลังจากนั้นให้ตัดด้ายออกจากแคร่แล้วนำมาถักเปียก่อนที่จะนำไปร้อยพันหวี

1.4.4.3 การสับทูก หรือร้อยพันหวี คือ การสอดเส้นด้ายผ่านพันหวี

ภาพประกอบ 9 การสับทูกหรือร้อยพันหวี

1.4.4.4 การกรีดด้าย คือ การทำให้เส้นด้ายเรียบ

เครื่องมือที่ใช้

- 1) ม้าสำหรับใส่เพลาม้วนด้าย
- 2) ม้าทับเส้นด้ายเพื่อดึงเส้นด้ายให้ตึง

ภาพประกอบ 10 การม้วนด้ายใส่เพล

วิธีการกรีดด้าย

นำพื้นหวีหรือฟืมที่ร้อยเสร็จแล้วมาติดกับเพลาม้วนด้าย นำไปวางบนม้าสำหรับใส่เพลาม้วนด้ายแล้วดึงไปให้ตึง ยาวประมาณ 100-150 เมตร ปลายด้ายข้างหนึ่งสอดไว้ที่ม้ากดทับ แล้วใช้แปรงหวีด้ายให้เรียบร้อยตามต้องการ การใช้แปรงหวีเส้นด้ายไม่ควรให้เส้นด้ายหย่อน แล้วกดไม้ทับด้ายออกเพื่อให้เพลาม้วนด้ายไว้ เมื่อม้วนด้ายแล้วจึงกดทับด้ายใหม่แล้วหวีไปเรื่อย ๆ ทำเช่นนี้จนหมดด้าย

1.4.4.5 นำเพลาม้วนด้ายมาติดกับก๊อผ้า วิธีการทำ คือ ให้เพลาช้างหนึ่งมาพาดแล้วมัดติดไว้กับก๊อผ้า

1.4.4.6 การคัดเส้นด้าย คือ การใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้สลับกันคัดด้าย เส้นด้ายจะต้องสลับกันระหว่างบน กับ ล่าง

ภาพประกอบ 11 บริเวณปลายเครื่องมือที่ตัดร้อยฟืม

1.4.4.7 การเดินตะกอล อุปกรณ์ คือ ไม้ก้ามปู กับด้ายเส้นใหญ่

1.4.4.8 การผูกโยงตะกอล เป็นการผูกโยงตะกอลกับก่ และผูกโยงตะกอลกับเท้าเหยียบ

1.4.4.9 การทอ มีขั้นตอนดังนี้

1) ปั่นด้ายหลอดเล็ก

2) นำด้ายมาใส่กระสวย

3) หมุนด้ายให้ตึงแล้วใช้ไม้ค้ำ

4) กระตุกเพื่อให้กระสวยพุ่งไปอีกด้านหนึ่ง พร้อมกับกระทบพื้นหวีเข้ามา แล้ว

สลัดเท้าเหยียบ และสลัดมือกระตุก ถ้ามือกระตุกอยู่ด้านใดให้เหยียบเท้าข้างนั้นลง ทำเช่นนี้สลับกันไปเรื่อย ๆ จนหมดเส้นด้ายก็จะได้ผ้าตามที่เราต้องการ

ภาพประกอบ 12 ขั้นตอนการทอ

ภาพประกอบ 13 การทอผ้ายกมุกของกลุ่มต้นตาล

1.5 กระบวนการผลิตผ้าทอยกมุกในปัจจุบัน

พบว่าปัจจุบันมีผู้นิยมผ้าทอยกมุกของกลุ่มสตรีชาวไท-ยวนตำบลต้นตาลมากขึ้นทำให้ผลิตไม่ทันต่อการสั่งจอง และผ้าทอยกมุกเป็นผ้าทอที่จำหน่ายได้ราคาสูง แต่กลุ่มไม่มีความสามารถและเวลาเพียงพอที่จะทอผ้ายกมุกให้ทันต่อความต้องการของลูกค้า

ฉะนั้นจึงมีการพัฒนากีฬาทอผ้ายกมุก ของกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาลขึ้นโดยการนำของดวง ทองคำช้อย อาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี ซึ่งเป็นชาวไท-ยวนอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี ที่เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนากีฬาทอผ้ายกมุก โดยเน้นการพัฒนาอุปกรณ์ในการทอผ้าให้ได้ปริมาณและมีคุณภาพมากขึ้น เช่น การลดแรงงานหรือการทอผ้ายกมุกให้สะดวกขึ้น เพราะการทอยกมุกแบบเดิมต้องใช้เวลาในการทอมากและต้องใช้คนเพิ่มอีก 1 คน ส่วนการทอต้องใช้เทคนิคสูงกว่าการทอปกติ และมีอุปกรณ์ที่ยุ่งยาก เช่น การใช้ตะกอมมาก การใช้ผ้าเหียบมาก การพุ่งด้ายและการกระทบเส้นด้ายจะต้องเหียบผ้าถึง 2 ชุด ชุดหนึ่งเป็นการสร้างลายชัดให้ผืนผ้าแข็งแรงจะมีผ้าเหียบ 2 อัน ส่วนที่ยกมุกเป็นลวดลายต่าง ๆ จะมีผ้าและตะกอดั้งแต่ 2, 4, 6, 8 และ 12 อัน ตามความละเอียดของลวดลาย นอกจากนี้ยังมีตุ้มน้ำหนักถ่วงตะกอไว้อีกตะกอละ 2 ตุ้ม ถ้าตะกอมากก็จะมีตุ้มน้ำหนักมาก ทำให้ยุ่งยากและติดขัดระหว่างการนำตะกอขึ้น-ลง จึงต้องมีคนช่วยยกตะกอเพิ่มขึ้น

ภาพประกอบ 14 ส่วนประกอบของอุปกรณ์การทอผ้ายกมุกที่ชุมชนใช้อยู่

1.5.1 การพัฒนาที่ทอผ้ายกมุก พบว่ามีการพัฒนา 4 ด้าน ได้แก่

1.5.1.1 การแก้ปัญหาของตะกอกที่มีตุ้มถ่วงน้ำหนักและผ้าเหี่ยยบจำนวนมาก เป็นอุปสรรคทำให้การทอผ้ายกมุกล่าช้า เนื่องจากเกิดแรงเสียดทานระหว่างตะกอกที่ชิดติดกัน จึงดำเนินการออกแบบพัฒนาผ้าเหี่ยยบเป็นรหัสแบบชุดและแบบหมุน พัฒนารอกและตุ้มถ่วงน้ำหนัก ให้รอกอยู่แกนเดียวกันและแยกออกเป็น 2 ชุด เพื่อให้ลูกตุ้มน้ำหนักไม่ชิดติดกันซึ่งจะนำเบร้งมาใช้ ลดแรงเสียดทาน ตุ้มน้ำหนักจะเปลี่ยนจากถุงทรายเป็นแท่งเหล็ก

1.5.1.2 การเก็บด้ายยืนที่มี 2 ชั้น ปกติผู้ทอจะรวบปลายด้ายด้านหนึ่งไว้ ทำให้ด้ายพันกันและจะต้องเสียเวลาหิวมาก การดำเนินการออกแบบ จึงพัฒนาเป็นใบพัดเก็บด้ายยืน 2 ชั้น

ภาพประกอบ 15 ด้ายยืนของผ้าทอยกมุกจะมี 2 ชุด ผู้ทอจะรวมผูกไว้ด้านบน

ภาพประกอบ 16 ด้ายยืนที่รวมผูกไว้ด้านบน จะนำมาใส่ใบพัดแทน เป็นลักษณะใบพัด 2 ชั้น

1.5.1.3 การดัดด้ายและการป้อนด้ายยืน ผู้ทอจะต้องลูกออกจากที่นั่งทอมาปลดล็อกด้ายยืนที่ทำยกแล้วกลับม้วนผ้าเข้าเพลลา เมื่อล็อกเพลลาผ้าแล้วกลับมาหมุนด้ายยืนกลับให้ตึง จึงปรับปรุงโดยการหมุนเก็บผ้าและดัดด้ายให้มีความตึง รวมถึงการป้อนด้ายยืนและม้วนเก็บผ้าทอที่ทอแล้ว เพื่อความสะดวกให้กับผู้ทอโดยไม่ต้องลูกจากที่นั่งทอบ่อย ๆ

ภาพประกอบ 17 ใบพัดด้ายยืน และเฟืองเพลลาม้วนเก็บผ้าที่สร้างและปรับปรุงใหม่

หลังจากได้ออกแบบและทดลองปรับปรุงก็ทอผ้าแล้วจึงสร้างก็ทอผ้ายกมุก

ภาพประกอบ 18 ก็ทอผ้ายกมุกที่สร้างเสร็จแล้ว

1.5.1.4 ประสิทธิภาพการทอผ้ายกมุก เมื่อได้สร้างและพัฒนาการทอผ้ายกมุกแล้วนำไปเปรียบเทียบระหว่างที่ทอผ้าที่ชุมชนใช้อยู่กับที่ทอผ้าที่พัฒนาขึ้น โดยใช้ผู้ทอคนเดียวกันปรากฏว่าได้ผลดีกว่าการทอแบบเดิม

ภาพประกอบ 19 การทอผ้ายกมุก 6 ตะกอล โดยใช้กี่ของชุมชน (ม้าเหยียบอิสระ)

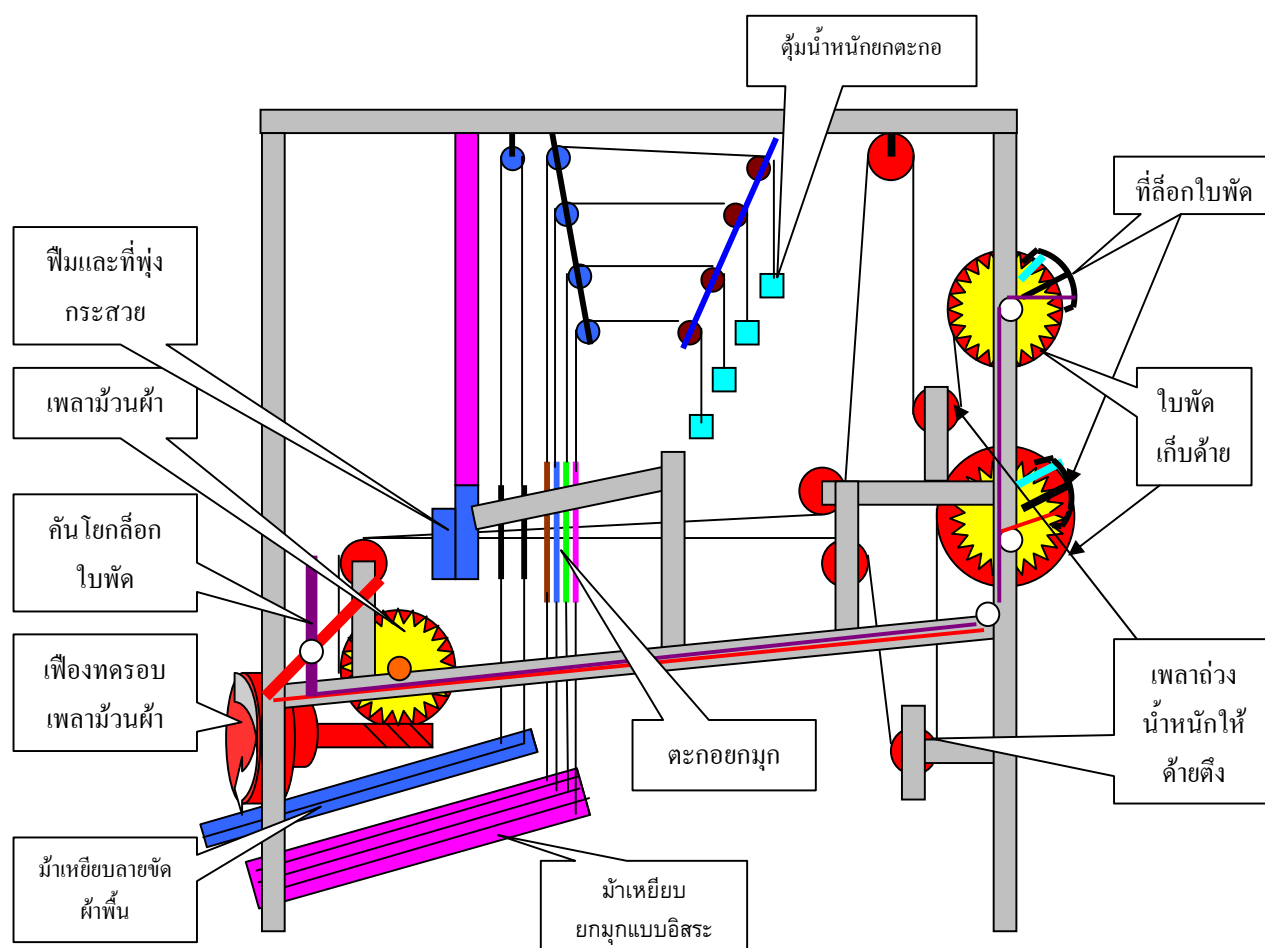
ภาพประกอบ 20 การทอผ้ายกมุก 6 ตะกอล โดยใช้ที่พัฒนาแล้วของ ดวง ทองคำชูย (ม้าเหยียบแบบชุด)

1.5.2 การออกแบบกี่ทอผ้ายกมุก

พบว่ามีส่วนประกอบ ดังนี้

1.5.2.1 ใบพัดม้วนด้ายยืน ที่ควบคุมการปลดล็อก เฟืองเพลาม้วนผ้า เพลากล่องน้ำหนักให้ด้ายตึงตลอดเวลาในการทอและในขณะการป้อนด้ายยืน

1.5.2.2 ชุดดึงตะกอดันแบบ 12 ตะกอด แบบที่ใช้ให้น้ำหนักถ่วง 2 ชุด ม้าเหยียบแบบชุด 1 ชุด และม้าเหยียบอิสระ 1 ชุด ลักษณะอย่างอื่นเหมือนกับที่ผู้ทอผ้าใช้อยู่ ได้แก่ ตัวกี่ ฟืม กระสวย รางกระสวย อุปกรณ์กระตุกกระสวย การออกแบบดังภาพประกอบ 21

ภาพประกอบ 21 การออกแบบที่ทอผ้ายกมุกที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย ชุดดึงตะกอดแบบถ่วงด้วย ลูกตุ้ม 12 ตะกอด ม้าเหยียบแบบอิสระ เพลาม้วนผ้า ใบพัดด้ายยืนและด้ายยกมุก

1.5.3 การสร้างกี่ทอผ้ายกมุก

ในการสร้างกี่ทอผ้ายกมุกพบว่า ได้นำวัสดุที่มีจำหน่ายทั่วไปและไม่ใช้พลังงานอย่างอื่น นอกจากแรงงานคนเท่านั้น โดยจะสร้างกี่ทอผ้าที่มีส่วนประกอบให้ตรงกับการใช้งาน เมื่อสร้างแล้วจึงนำมาทดลองใช้ทอผ้าและปรับปรุงแก้ไขให้เป็นต้นแบบในการใช้ทอผ้ายกมุก ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

1.5.3.1 นำไม้ (ไม้แดง) มาปรับขนาด 2×4 นิ้ว 1.5×3 นิ้ว 2×2 นิ้ว และ 1.5×1.5 นิ้วเพื่อนำมาประกอบเป็นโครงที่ตามแบบ

ภาพประกอบ 22 ไม้และการสร้างโครงที่ทอผ้ายกมุก

1.5.3.2 สร้างใบพัดม้วนด้ายยืนและด้ายมุก ที่ล็อกเพลใบพัดด้ายยืนและด้ายยกมุก

ภาพประกอบ 23 ที่ล็อกเพลใบพัดด้ายยืนและด้ายยกมุก ใบพัดม้วนด้ายยืนและด้ายยกมุก

1.5.3.3 สร้างเฟืองเพลาม้วนผ้า

ภาพประกอบ 24 เฟืองเพลาม้วนผ้าและเพลาม้วนผ้า

1.5.3.4 สร้างรอกตะกอลและตุ้มถ่วงน้ำหนักสำหรับดึงตะกอล

ภาพประกอบ 25 รอกตะกอลและตุ้มน้ำหนักถ่วงดึงตะกอล

1.5.3.5 สร้างม้ายีเย็บแบบชุด 2 แบบ และม้ายีเย็บแบบหมุน

ภาพประกอบ 26 ม้ายีเย็บแบบชุด 2 แบบ และม้ายีเย็บแบบหมุน

1.5.3.6 ประกอบอุปกรณ์เข้ากับตัวถัก

ภาพประกอบ 27 ก๊อข่ายมุกที่สร้างเสร็จและนำมาทดลองใช้

สรุปการวิเคราะห์กระบวนการผลิตผ้าทอยกมุก

การทอผ้ายกมุก เป็นศิลปะการทอผ้าแบบหนึ่งของกลุ่มสตรีชาวไท-ยวน นิยมทอเป็นผ้าชิ้น นอกจากนั้นยังมีการทอผ้าด้วยเทคนิคยกมุกให้เป็นแบบอื่น ๆ ไว้ใช้สอยในครอบครัว เมื่อมีมากจึงจำหน่าย ซึ่งพอจะสรุปขั้นตอนการทอผ้ายกมุกได้ ดังนี้

1. การสืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืนและร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในตะกอล และพันหวี (พืม) แต่ละชุด แล้วดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอด้วยเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง
2. การเริ่มทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอล เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยกออกและเกิดช่องว่างสำหรับสอดกระสวยให้ด้ายพุ่งผ่าน สลับตะกอลชุดที่ 1 ยกตะกอลชุดที่ 2 สอดกระสวยด้ายพุ่งกลับ ทำสลับกันไปเรื่อย ๆ
3. การกระทบพันหวี (พืม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบ พันหวี เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกัน เพื่อให้ได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา
4. การเก็บหรือม้วนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บในแกนม้วนผ้า โดยผ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ให้พอเหมาะ

2. วิเคราะห์ลวดลาย การใช้สี และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลาย การใช้สี และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมผ้าทอยกมุก ของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี จำนวน 100 ผืน พบว่าผ้าทอยกมุกมีลักษณะเด่นของลวดลายการทอเกิดจากการทอลายในตัว โดยใช้เส้นยืนพิเศษ 2 ชุดเพิ่มจากเส้นยืนปกติบนที่ทอผ้า ลายมุกบนผ้าเกิดจากการใช้ตะกอลยก ซึ่งด้ายยืนพิเศษชุดนี้ต่างกับขิดและจกตรงที่ใช้ด้ายพุ่งพิเศษ เป็นผ้าทอที่จัดอยู่ในประเภทผ้าเหยียบดอก หมายถึง ลวดลายจะเกิดในเส้นด้ายยืน โดยจะต้องทำเครือด้ายยืน 2 เครือ คือ ชั้นด้ายยืนที่เป็นพื้น และชั้นด้ายยืนที่เก็บลวดลายมุก เวลาทอจะใช้วิธีการเหยียบไม้ เพื่อสลับด้ายยืนทั้งสองชั้น ผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวนนั้นเดิมทอเพื่อทำเป็นผ้าชิ้นมุก เป็นส่วนตัวชิ้นของผ้าชิ้นตีนจก ทอ ลวดลายเป็นวงกลมเล็ก ๆ เรียงกันเป็นแถวคล้ายกับสร้อยไข่มุก จึงเรียกผ้าทอชนิดนี้ว่าผ้าทอยกมุก เป็นผ้าทอที่มีลวดลายสวยงาม และสามารถเปลี่ยนไม้เหยียบเพื่อให้เกิดลวดลายใหม่ได้

2.1 วิเคราะห์โครงสร้างของลวดลาย พบว่าผ้าทอยกมุกประกอบด้วย

- 2.1.1 ดอกมุกประมาณ 53 ดอก
- 2.1.2 ขอบมุกทั้ง 2 ข้าง ข้างละ 1 ดอก โดยมีริมผ้าเป็นสีแดงทั้ง 2 ข้าง และมีริ้วสีครีม สีเขียว ขี้ม้า และสีแดง สลับกันไปตามความสวยงาม

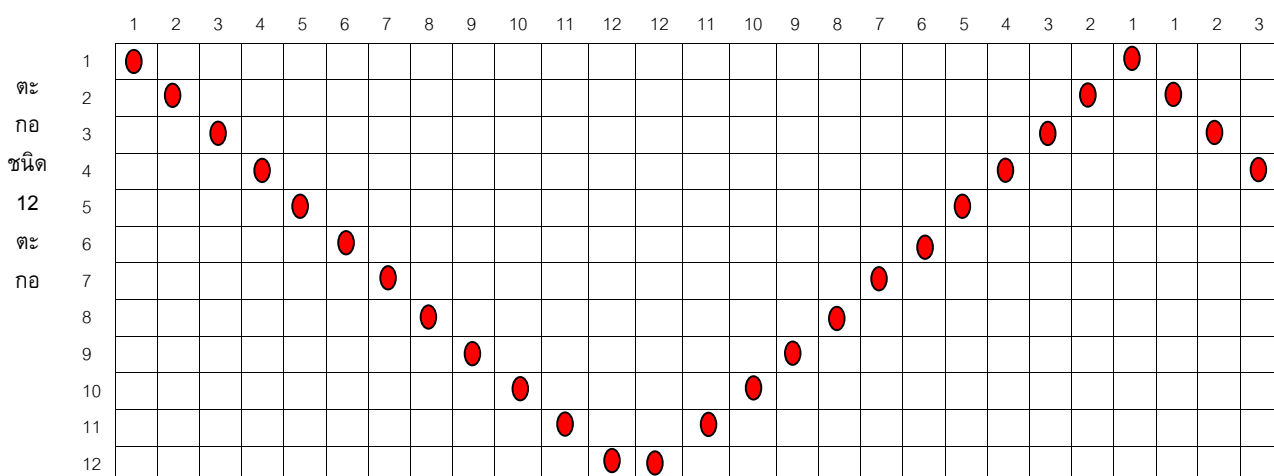
ภาพประกอบ 28 ผ้าทอยกมุกที่มีขอบข้างสีแดง

ความกว้างของผ้าทอยกมุกรวมขอบแล้วประมาณ 19 นิ้ว ในสมัยก่อนนิยมนำผ้าทอยกมุกไปต่อกับผ้าตีนดำ ผ้าตีนแดง หรือ ผ้าตีนจก แล้วต่อหัวขึ้น เพื่อใช้เป็นผ้าถุงสำหรับใส่ไปงานต่างๆ สีที่ใช้ส่วนใหญ่เป็น สีเขียว สีแดง เมื่อต่อกับผ้างดแล้ว ทำให้มีความสวยงามมากขึ้น

2.2 วิเคราะห์การจับเขาและการออกแบบลายผ้า

จากการวิเคราะห์การจับเขาหรือการร้อยด้ายผ่านตะกอยกมุก พบว่าถ้าเป็นผ้าทอยกมุก 12 ตะกอยกมุก การร้อยด้ายผ่านตะกอยกมุกจะร้อยตามลำดับของเส้นด้าย ตั้งแต่ตะกอยกมุกที่ 1-12 โดยร้อยตะกอยกมุกละ 1 เส้นหรือหลายเส้น แล้วเว้นช่วงไปอีก 11 ช่วง จึงกลับมาร้อยใหม่ ส่วนที่เริ่มใหม่จะสังเกตว่ามีการร้อยด้าย 2 ครั้ง ในตะกอยกมุกที่ 1 และ 12 ถ้า 8 ตะกอยกมุก จะซ้ำตะกอยกมุกที่ 1 และ 8

การร้อยเส้นด้ายยกมุก 12 ตะกอยกมุก

ภาพประกอบ 29 การร้อยด้ายยกมุกเข้าตะกอยกมุก 12 ตะกอยกมุก

การร้อยเส้นด้ายยกมุก 8 ตะกอล

		1	2	3	4	5	6	7	8	8	7	6	5	4	3	2	1	1	2	3	4	5	6	7	8	8	7
ตะ	1	●															●	●									
ก	2		●													●			●								
อ	3			●											●					●							
๘	4				●									●							●						
๘	5					●									●							●					
๘	6						●							●									●				
๘	7							●					●											●			●
๘	8								●	●															●	●	

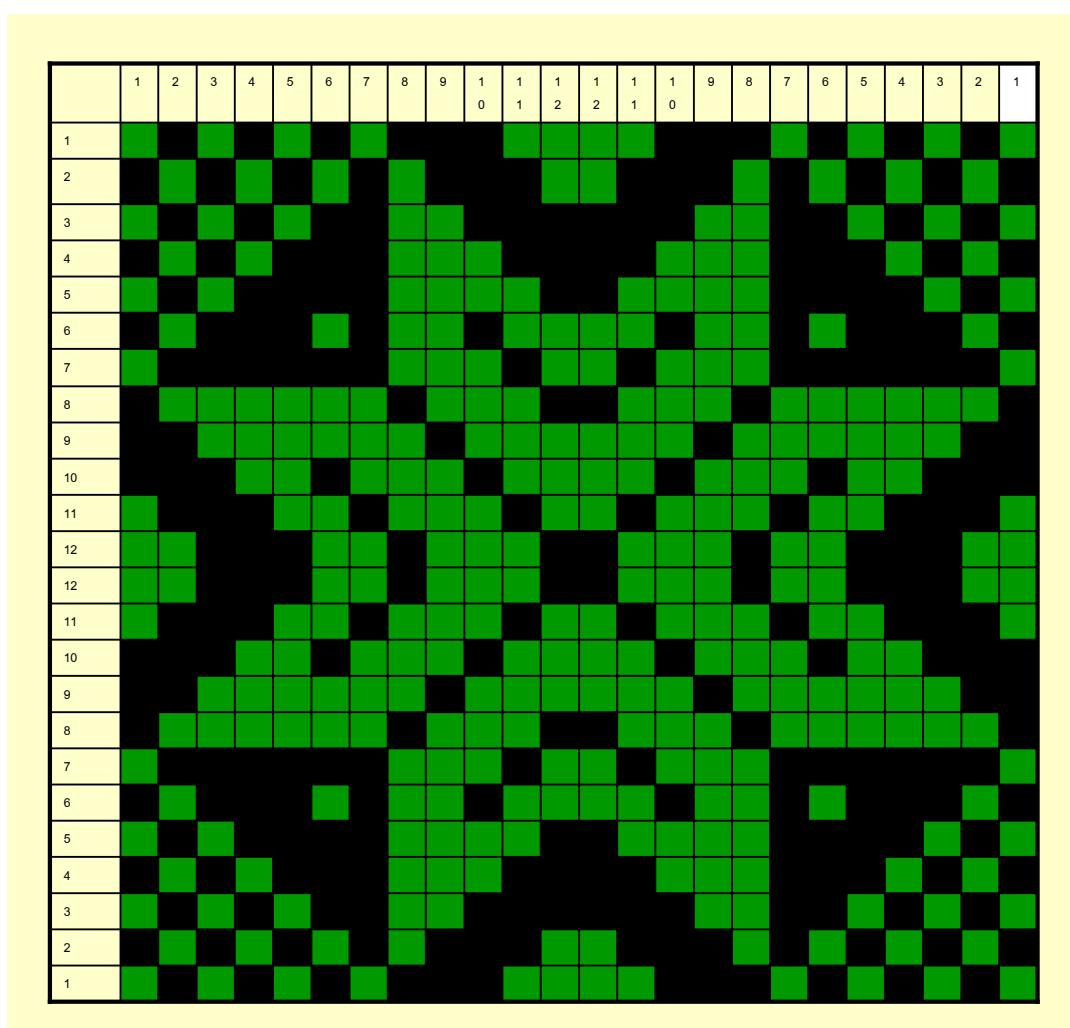
ภาพประกอบ 30 การร้อยด้ายยกมุกเข้าตะกอล 8 ตะกอล

การร้อยด้ายจะร้อยในตำแหน่งที่ทำเครื่องหมายวงกลมในตาราง ฉะนั้นการร้อยด้ายจะไม่ได้ร้อยต่อเนื่องเช่นเดียวกับตะกอลหลักหรือตะกอลหน้า ตะกอลด้ายยกมุกจึงไม่ได้ติดกันจะอยู่เป็นช่วงๆ ด้ายที่ไม่ร้อยตะกอลแรกจะผ่านไปร้อยยังตะกอลต่อไป

2.3 วิเคราะห์การออกแบบลวดลาย

จากการศึกษาวิเคราะห์การออกแบบลวดลายหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่ามีการออกแบบลายผ้าและการกำหนดรหัสลายผ้า ดังนี้

2.3.1 การออกแบบลายผ้า เพื่อความสะดวกในการดูลายให้ชัดเจน ทางกลุ่มสตรีทอผ้าได้ทำตารางกราฟแล้วเขียนลวดลายผ้าทอยกมุกตามที่ต้องการลงไปตารางกราฟ แต่การกำหนดรหัสผ้าจะกำหนดเพียง ¼ ดอกเท่านั้น เนื่องจากการสร้างรหัสผ้าเหียบ จะทำให้เกิดลายผ้าซ้ำเหมือนกับขวาและบนเหมือนกับล่าง ถ้าทอผ้ายกมุก 12 ตะกอ จะต้องเหียบรหัสลายผ้าจำนวน 24 ครั้งจึงจะได้ 1 ดอก

ภาพประกอบ 31 การออกแบบลายผ้ายกมุก 12 ตะกอ (ดวง ทองคำช้อย. 2551: 63)

2.3.2 ได้มีการกำหนดรหัสลายผ้าสำหรับผู้กับม้าเหียบ โดยใช้ตัวเลขกำหนดตะกอล ซึ่งจะต้องนำไปผูกม้าเหียบ เมื่อทอแล้วจะไม่เห็นด้วยคมูก จากลายผ้าที่กำหนดสามารถนำมาสร้างรหัสลายผ้าได้ดังนี้

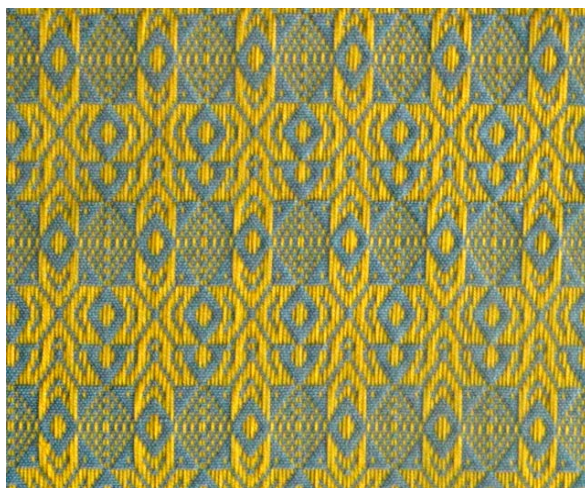
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1																								
2																								
3																								
4																								
5																								
6																								
7																								
8																								
9																								
10																								
11																								
12																								
12																								
11																								
10																								
9																								
8																								
7																								
6																								
5																								
4																								
3																								
2																								
1																								

ภาพประกอบ 32 การกำหนดรหัสลายผ้าทอยกมูกจากกราฟ (ดวง ทองคำชูย. 2551: 64)

2.3.3 ผลการออกแบบลายผ้าโดยใช้รหัสเริ่มต้นเหมือนกันแต่ใช้รหัสม้าเหยียบไม่เหมือนกัน ตัวอย่างดังภาพประกอบ 33, 34, 35, 36 และ 37 ซึ่งสามารถออกแบบลายผ้าทอยกมุกได้มากมาย เช่น

ภาพประกอบ 33 ลายผ้ายกมุก 12 ตะกอล ที่ใช้เป็นลายหลักในการออกแบบลายอื่น และรหัสม้าเหยียบแบบชุดเริ่มจาก 1-12 และ 12-1 โดยกลุ่มรหัส 2-4-6-8-9-10, 1-3-5-7-9-10-11, 2-4-6-7-10-11-12, 1-3-5-6-7-11-12, 2-4-5-6-7-12, 1-2-3-4-5-7-10, 2-3-4-5-6-7-11, 1-8-12, 1-2-9, 1-2-3-6-10, 2-3-4-7-11 และ 3-4-5-8-12 ตามลำดับ

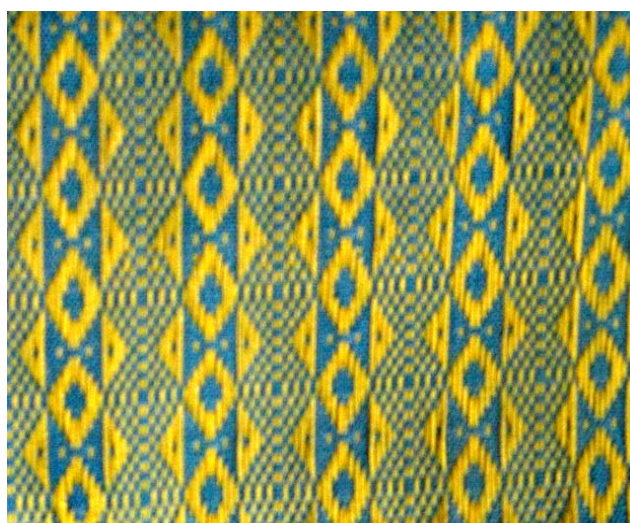

ภาพประกอบ 34 ลายผ้ายกมุก 12 ตะกอล และรหัสม้าเหยียบแบบชุดเริ่มจาก 8-12, 12-1, 1-12, 12-8 โดยกลุ่มรหัสม้าเหยียบที่ผูกตะกอล 2-4-6-8-9-10, 1-3-5-7-9-10-11, 2-4-6-7-10-11-12, 1-3-5-6-7-11-12, 2-4-5-6-7-12, 1-2-3-4-5-7-10, 2-3-4-5-6-7-11, 1-8-12, 1-2-9, 1-2-3-6-10,

2-3-4-7-11 และ 3-4-5-8-12

ภาพประกอบ 35 ลายผ้ายกมุก 12 ตะกอล และรหัสผ้าเหียบแบบชุดเริ่มจาก 9-12, 12-9 โดยกลุ่มรหัส
ผ้าเหียบที่ผูกตะกอล 1-2-9, 1-2-3-6-10, 2-3-4-7-11, 3-4-5-8-12

ภาพประกอบ 36 ลายผ้ายกมุก 12 ตะกอล และรหัสผ้าเหียบแบบชุดเริ่มจาก 1-6, 6-1 โดยกลุ่มรหัส
ผ้าเหียบที่ผูกตะกอล 2-4-6-8-9-10, 1-3-5-7-9-10-11, 2-4-6-7-10-11-12,
1-3-5-6-7-11-12, 2-4-5-6-7-12 และ 1-2-3-4-5-7-10

ภาพประกอบ 37 ลายผ้ายกมุก 6 ตะกอล และรหัสผ้าเหียบแบบชุดเริ่มจาก 1-8, 7-2, 1-8, และ 7-2 โดยกลุ่มรหัส
ผ้าเหียบที่ผูกตะกอล 2-4-5, 1-3-5-6, 2-3-6, 1-2-3,-4, 1-5, 1-2-6 และ 1-2-3-4-5

2.4 วิเคราะห์ลวดลายและการใช้สี

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลาย การใช้สี หัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบล
ต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี จำนวน 100 ผืน พบว่าลวดลายของผ้าทอยกมุกสามารถแยกประเภท
ลวดลายได้ตามตะกอลตั้งแต่ 2-12 ตะกอล และมีการตั้งชื่อลายตามลักษณะของลวดลายที่พบเห็นจากพืชและสัตว์
มีการเลือกใช้สีของด้ายที่ใช้ทอพื้นผ้ากับสีของด้ายที่ใช้ทอเป็นดอกแตกต่างกัน และใช้สีอย่างหลากหลาย ผ้าทอ
ยกมุกกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาลจะมีการทอยกดอกนูนให้เห็นลวดลายชัดเจน ตั้งแต่ 2 ตะกอล 4 ตะกอล
6 ตะกอล 8 ตะกอล และ 12 ตะกอล ดังนี้

2.4.1 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 38 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 1

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายเป็นลายยกดอกกนกนึ่งเรียงเป็นแถวเหมือนสร้อยไข่มุก ช่องลวดลายแต่ละแถวทอชิดติดกัน 3 แถว แล้วเว้นช่องว่างเป็นสีพื้น ตกแต่งสีพื้นด้วยลายเส้นขอบเล็ก

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ที่มองเห็นเด่นชัด

ลายประกอบ คือ ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีดำ สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.2 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 39 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 2

ชื่อลวดลาย ลายลูกแก้ว ลายริ้วใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกนึ่งเรียงเป็นแถวเหมือนสร้อยไข่มุก ช่องลวดลายแต่ละแถวทอชิดติดกันแน่น แล้วทอสีพื้นกันลวดลายทั้งด้านบนและด้านล่างของผืนผ้า

ลายหลัก คือ ลายลูกแก้ว

ลายตกแต่ง คือ ลายริ้วใหญ่ทอเป็นหัวขึ้น และตีนขึ้น

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเหลือง สีดำ และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.3 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 40 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 3

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของลายหลักแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเหลือง สีขาว สีดำ และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.4 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 41 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 4

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายสร้อยสา

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของลายหลักแต่ละแถวไว้ แล้วตกแต่งริมของลวดลายด้วยลายสร้อยสาแบบสร้อยยาว

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.5 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 42 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 5

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว เพิ่มลวดลายด้วยการเดินเส้นขอบใหญ่ติดกันหลาย ๆ เส้น และเพิ่มลายปัก

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง สีขาว สีดำ

2.4.6 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 43 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 6

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายขีด ลายเม็ดแถวเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวแทรกสีดำตรงกึ่งกลางของลายหลักและตรงเส้นกันดอก

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายขีด ลายเม็ดแถวเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียวอ่อน สีดำ

2.4.7 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 44 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 7

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว แล้วตกแต่งริมของลวดลายด้วยลายสร้อยสาแบบสร้อยสั้น

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.8 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 45 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 8

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้ แล้วนำไปเย็บต่อลายกับผ้าตีนจก

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีดำ สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม

2.4.9 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 46 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 9

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกนึ่งเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายก้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว แล้วตกแต่งริมของลวดลายด้วยลายสร้อยสาแบบสร้อยสั้น

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.10 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 47 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 10

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบเล็ก

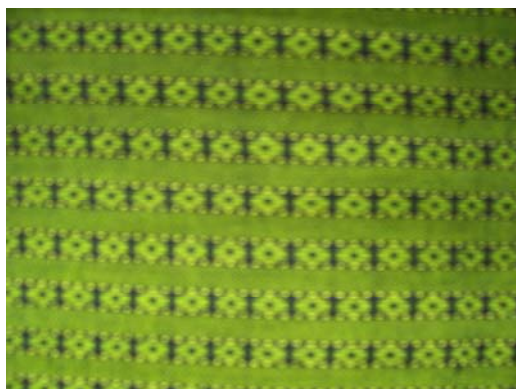
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกนึ่งเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายก้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว แล้วตกแต่งริมของลวดลายด้วยลายสร้อยสาแบบสร้อยสั้น

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว

2.4.11 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 48 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 11

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่ ลายขีด

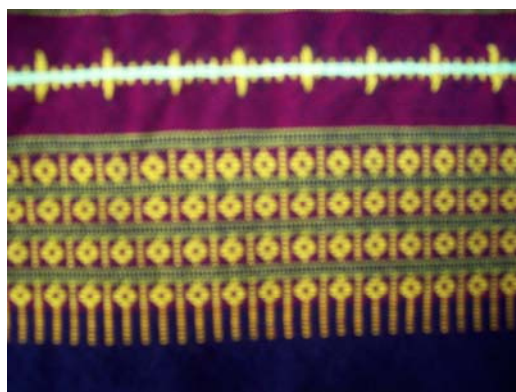
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายประกอบ กันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว แทรกสีดำตรงกึ่งกลางของลายหลักและตรงเส้นกันดอก

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดแถวใหญ่ ลายขีด

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียวเข้ม สีดำ

2.4.12 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 49 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 12

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายสร้อยสา ลายปัก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว แล้วตกแต่งริมของลวดลายด้วยลายสร้อยสาแบบสร้อยยาว และเพิ่มลายปักเพื่อต่อผ้า 2 ชั้นเข้าด้วยกัน

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายเส้นขอบใหญ่ ลายสร้อยสา ลายปัก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีดำ สีเหลือง สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดงเข้ม

2.4.13 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 50 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 13

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว แล้วตกแต่งริมของลวดลายด้วยลายสร้อยสาแบบสร้อยสั้น

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีสามเส้นได้แก่ สีแดง สีน้ำเงิน สีเหลือง และเพิ่มสีเขียว

2.4.14 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 51 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 14

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

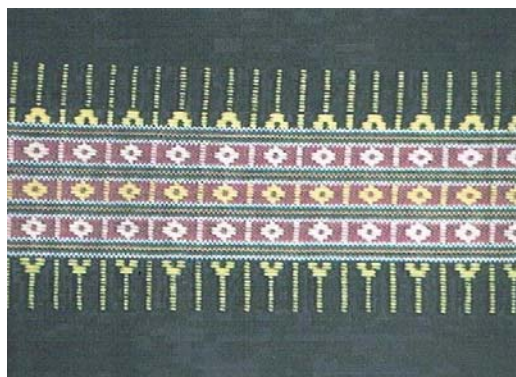
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว แล้วตกแต่งริมของลวดลายด้วยลายสร้อยสาแบบสร้อยสั้น

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็นได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง สีฟ้า และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.15 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 52 ลายผ้าทอยกมุก 2 ตะกอล แบบที่ 15

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว แล้วตกแต่งริมของลวดลายด้วยลายสร้อยสาแบบสร้อยยาว

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายสร้อยสา ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.16 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 53 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 1

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายกากบาท ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกในลักษณะการเดินเส้นด้ายสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และเพิ่มลายปักเพื่อต่อผ้า 2 ชั้นเข้าด้วยกัน

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายกากบาท ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

การใช้สี เป็นการใช้สีสามเฉด ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีนํ้าเงิน

2.4.17 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 54 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 2

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายกากบาท ลายขีด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกในลักษณะการเดินเส้นด้ายสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้ และเพิ่มลวดลายด้วยการเดินเส้นขอบใหญ่ติดกันหลาย ๆ เส้น

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายกากบาท ลายขีด ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเขียว สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีชมพู

2.4.18 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 55 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 3

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายกากบาท

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกในลักษณะการเดินเส้นด้ายสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้ และเพิ่มลายปักเพื่อต่อผ้า 2 ชั้น เข้าด้วยกัน

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายกากบาท

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียวเข้ม และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.19 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 56 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 4

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายกากบาท ลายขีด ลายเส้นขอบเล็ก ลายปัก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกในลักษณะการเดินเส้นด้ายสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และเพิ่มลายปักเพื่อต่อผ้า 2 ชั้นเข้าด้วยกัน

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายกากบาท ลายขีด ลายเส้นขอบเล็ก ลายปัก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเหลือง สีม่วง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.20 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 57 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 5

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายกากบาท ลายขีด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกในลักษณะการเดินเส้นด้ายสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายกากบาท ลายขีด ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.21 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 58 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 6

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายริ้วใหญ่

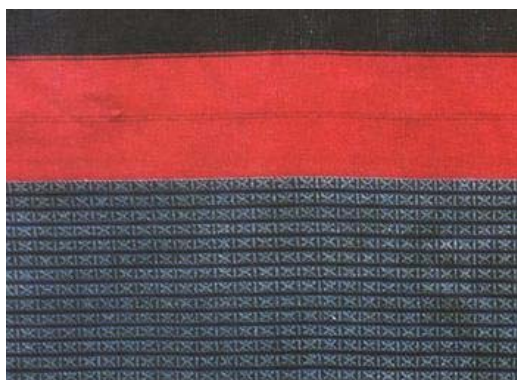
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายริ้วใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีขาว สีเขียว

2.4.22 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 59 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 7

ชื่อลวดลาย ลายกากบาท ลายขีด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกในลักษณะการเดินเส้นด้ายลายเดียวกันเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายกากบาท

ลายประกอบ คือ ลายขีด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเทา และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.23 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 60 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 8

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายกากบาท ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกในลักษณะการเดินเส้นด้ายสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นขอบเล็กกั้นขอบบนและล่างของลวดลายแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายกากบาท ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.24 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 61 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 9

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายขีด ลายเส้นขอบใหญ่

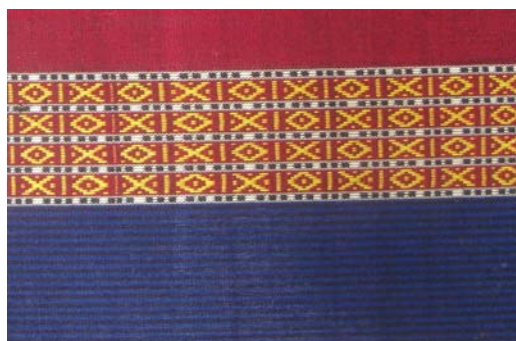
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายขีด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง สีเขียว สีม่วง

2.4.25 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 62 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 10

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายกากบาท ลายขีด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกในลักษณะการเดินเส้นด้ายสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของลวดลายแต่ละแถวไว้ เพิ่มการตกแต่งด้วยสีพื้น และเพิ่มลวดลายด้วยการเดินเส้นขอบใหญ่ติดกันหลาย ๆ เส้น

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายกากบาท ลายขีด ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีสามเส้นได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน

2.4.26 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 63 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 1

ชื่อลวดลาย ลายลูกแก้ว ลายหกเหลี่ยม

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีการทอเส้นสีแบบหกเหลี่ยมกันดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายลูกแก้ว

ลายประกอบ คือ ลายหกเหลี่ยม

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็นได้แก่ สีดำ สีเหลือง สีเขียว

2.4.27 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 64 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 2

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้ และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถว

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเหลือง สีเขียว

2.4.28 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 65 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 3

ชื่อลวดลาย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายดอกจิก ลายเม็ดพริกไทย ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนแบบสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้ และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถว

ลายหลัก คือ ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลายประกอบ คือ ลายดอกจิก ลายเม็ดพริกไทย ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีนํ้าเงิน สีขาว สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.29 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 66 ลายผ้าทอยกมุก 4 ตะกอล แบบที่ 4

ชื่อลวดลาย ลายตาราง ลายกากบาท

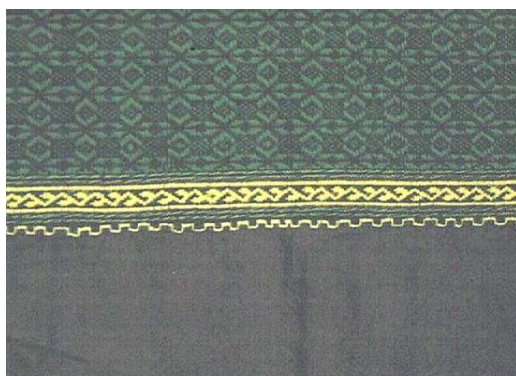
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายเป็นลายตารางแล้วทอดอกตรงกึ่งกลางตาราง แต่ละแถวแทรกสีเป็นลายริ้วขนานกันตลอดทั้งผืนผ้า

ลายหลัก คือ ลายตาราง

ลายประกอบ คือ ลายกากบาท

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีนํ้าตาล

2.4.30 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 67 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 5

ชื่อลวดลาย ลายลูกแก้ว ลายหยัก ลายไม้เลื้อย ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนลายลูกแก้วเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบล่างเพื่อตกแต่งเชิงผ้า

ลายหลัก คือ ลายลูกแก้ว

ลายประกอบ คือ ลายหยัก ลายไม้เลื้อย ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเหลือง สีเขียว

2.4.31 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 68 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 6

ชื่อลวดลาย ลายลูกแก้ว ลายขีด ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกนลายลูกแก้วเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายลูกแก้ว

ลายประกอบ คือ ลายขีด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเทา และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.32 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 69 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 7

ชื่อลวดลาย ลายลูกแก้ว ลายขีด

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกนลายลูกแก้วเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน และมีการทอลายขีดเป็นเส้นกันลายหลักแต่ละดอกไว้

ลายหลัก คือ ลายลูกแก้ว

ลายประกอบ คือ ลายขีด

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีฟ้า สีขาว

2.4.33 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 70 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 8

ชื่อลวดลาย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายกากบาท ลายซิดคู ลายไข่มงมูม

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน และมีการทอลายซิดคูเป็นเส้นกั้นลายหลักแต่ละดอกไว้

ลายหลัก คือ ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายกากบาท

ลายประกอบ คือ ลายซิดคู ลายไข่มงมูม

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น และใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีม่วงเป็นสีพื้น สีเหลืองเป็นดอก

2.4.34 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 71 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 9

ชื่อลวดลาย ลายลูกแก้ว ลายซิดแถว ลายเส้นขอบเล็ก

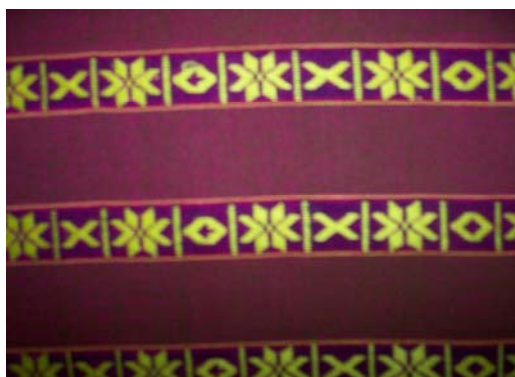
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายลูกแก้ว

ลายประกอบ คือ ลายซิดแถว ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเหลือง สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.35 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 72 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 10

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายลูกแก้ว ลายกากบาท ลายขีด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนแบบสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกั้นขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายลูกแก้ว ลายกากบาท ลายขีด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีม่วง กับ สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม

2.4.36 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 73 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 11

ชื่อลวดลาย ลายลูกแก้ว ลายกากบาท ลายขีด ลายเม็ดแถวเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนแบบสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกั้นขอบบนและล่างแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกั้นขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายลูกแก้ว

ลายประกอบ คือ ลายกากบาท ลายขีด ลายเม็ดแถวเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีชมพู

2.4.37 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 74 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 12

ชื่อลวดลาย ลายลูกแก้ว ลายดอกจิก ลายเม็ดพริกไทย ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้ โดยบางแถวทอแบบคู่บางแถวทอแบบเดี่ยว

ลายหลัก คือ ลายลูกแก้ว ลายดอกจิก

ลายประกอบ คือ ลายดอกจิก ลายเม็ดพริกไทย ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง สีเขียว น้ำเงิน และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.38 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 75 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 13

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเหลือง สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.39 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 76 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 14

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกพิกุลเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเหลือง

2.4.40 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 77 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 15

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกพิกุลเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีเหลือง

2.4.41 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอหมัก 6 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 78 ลายผ้าทอหมัก 6 ตะกอ แบบที่ 16

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดแถวใหญ่

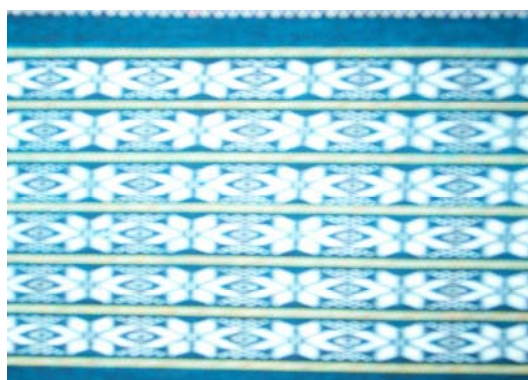
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีฟ้า และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.42 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอหมัก 6 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 79 ลายผ้าทอหมัก 6 ตะกอ แบบที่ 17

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีฟ้า สีขาว สีเหลือง

2.4.43 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 80 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอ แบบที่ 18

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายจุด ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถวในลักษณะดอกพิกุลแบบประยุกต์มี 6 แถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายก้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายจุด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการย้อมสีธรรมชาติ ได้แก่ สีดำ สีเหลือง สีฟ้า

2.4.44 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 81 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอ แบบที่ 19

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีเส้นก้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการย้อมสีธรรมชาติ ได้แก่ สีดำ สีเหลือง

2.4.45 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 82 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 20

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีฟ้า สีเหลือง

2.4.46 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 83 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 21

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีชมพู

2.4.47 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 84 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 22

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกพิกุลเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีขาว สีเหลือง สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีส้ม

2.4.48 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 85 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 23

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกพิกุลเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.49 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 86 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 24

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดแถวใหญ่ ลายริ้วใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นริ้วขนาดใหญ่และลายเม็ดแถวใหญ่กันริมของผืนผ้าไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดแถวใหญ่ ลายริ้วใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีขาว สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม

2.4.50 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 87 ลายผ้าทอยกมุก 6 ตะกอล แบบที่ 25

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายลูกแก้ว ลายขีด ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนแบบสลับลายเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายลูกแก้ว ลายขีด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีขาว สีเหลือง สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.51 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 88 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 1

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกนึ่งเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายประกอบอยู่รอบ ๆ ลายหลัก และกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวด้วยการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกัน

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

2.4.52 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 89 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 2

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก ลายเส้น ขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกนึ่งเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีการตกแต่งด้วยเส้นขอบใหญ่และเส้นขอบเล็กทอเป็นเส้นขนานตกแต่งทั้งผืนผ้า

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีชมพู

2.4.53 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 90 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 3

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีชมพู

2.4.54 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 91 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 4

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

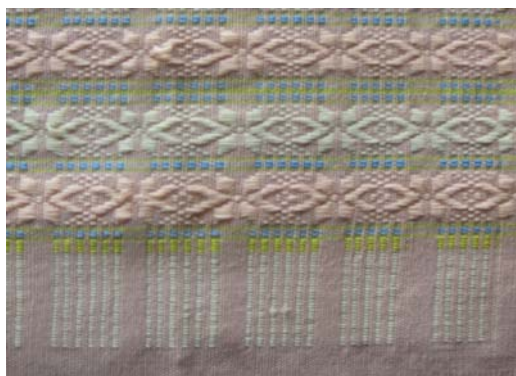
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีขาว สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีส้ม

2.4.55 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 92 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 5

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่ ลายสร้อยสา

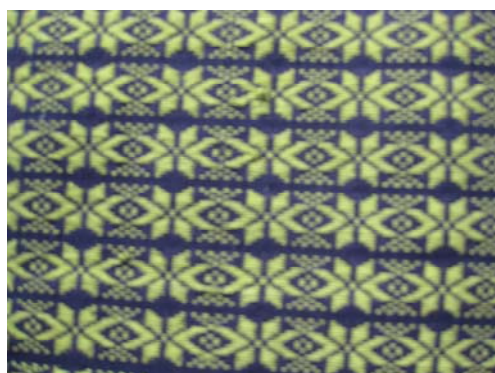
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว มีการตกแต่งด้วยลายสร้อยสาที่ชายผ้าด้านล่าง

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่ ลายสร้อยสา

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีฟ้า สีขาว สีเหลือง สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีชมพู และเป็นการย้อมสีธรรมชาติ

2.4.56 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 93 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 6

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีนํ้าเงิน สีเขียว

2.4.57 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 94 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 7

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีม่วง สีฟ้า สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม

2.4.58 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 95 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 8

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และเพิ่มลายปักเพื่อต่อผ้า 2 ชั้นเข้าด้วยกัน

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

การใช้สี เป็นการใช้สีสามเฉด ได้แก่ สีน้ำเงิน สีเหลือง สีแดง

2.4.59 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 96 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 9

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

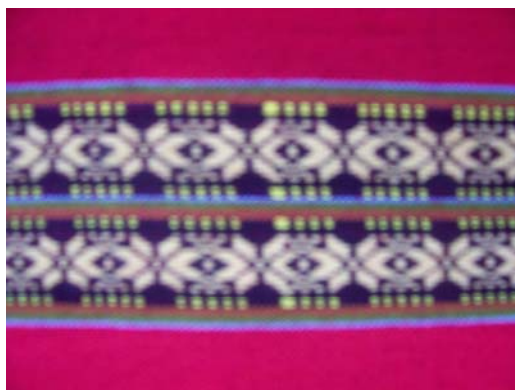
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายและเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีม่วง สีขาว สีฟ้า สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีส้ม

2.4.60 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 97 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 10

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายและเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีม่วง สีขาว สีฟ้า และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม

2.4.61 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 98 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 11

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน 3 แถว มีลวดลายก้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว มีการทอสลับสีตรงระหว่างดอกทั้ง 3 แถว

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีขาว สีเหลือง สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีชมพู

2.4.62 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 99 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 12

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน 2 แถว มีลวดลายก้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสลับสีพื้นตรงระหว่างดอกทั้ง 2 แถวเป็นจังหวะตลอดผืนผ้า

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีกลมกลืน ได้แก่ สีชมพูเข้ม กับ สีชมพูอ่อน

2.4.63 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 100 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 13

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีกลมกลืน ได้แก่ สีม่วงเข้ม กับ สีม่วงอ่อน

2.4.64 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 101 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 14

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีฟ้า สีเหลือง

2.4.65 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 102 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 15

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีการทอสีพื้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีเขียว

2.4.66 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 103 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 16

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีตรงข้าม ได้แก่ สีน้ำเงิน กับ สีส้ม

2.4.67 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 104 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 17

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีขาว

2.4.68 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 105 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 18

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และเพิ่มลายปักเพื่อต่อผ้า 2 ผืนเข้าด้วยกัน

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีม่วง สีขาว สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.69 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 106 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 19

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีส้ม

2.4.70 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 107 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 20

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลาย 3 ชั้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแฉวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม

2.4.71 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 108 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 21

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการย้อมสีธรรมชาติ ได้แก่ สีนํ้าเงิน สีเหลือง สีเขียว สีฟ้า และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.72 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 109 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 22

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่ ลายขีด

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และเพิ่มลายขีดชุดละ 5 เส้นกันดอกไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่ ลายขีด

การใช้สี เป็นการย้อมสีธรรมชาติ ได้แก่ สีดำ สีเหลือง สีเขียว

2.4.73 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 110 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 23

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีเส้นคู่กันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีฟ้า สีขาว

2.4.74 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 111 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 24

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายริ้วใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายริ้วใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีกลมกลืน ได้แก่ สีเทาเข้ม กับ สีเทาอ่อน

2.4.75 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 112 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 25

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

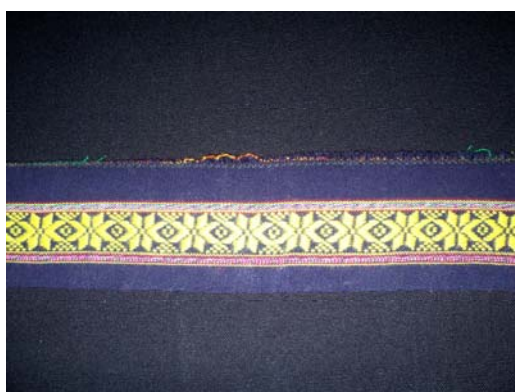
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้ เป็นลวดลายผ้าแถบรีวที่ใช้สำหรับเย็บตกแต่งเสื้อผ้าสำเร็จรูป แบบ 2 แถวคู่

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีม่วง สีขาว สีเขียว

2.4.76 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 113 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 26

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว ลวดลายมีแถวเดียว มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอก เป็นลวดลายผ้าแถบรีวที่ใช้สำหรับเย็บตกแต่งเสื้อผ้าสำเร็จรูป แบบแถวเดียว

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีนํ้าเงิน สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.77 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 114 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 27

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกั้นขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.78 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 115 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 28

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกั้นขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเหลือง สีเขียว

2.4.79 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 116 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 29

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีเส้นกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกั้นขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม

2.4.80 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 117 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 30

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และเพิ่มลายปักเพื่อต่อผ้า 2 ผืนเข้าด้วยกัน

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีฟ้า สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีชมพู

2.4.81 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 118 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 31

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกั้นขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน สีขาว สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีส้ม

2.4.82 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 119 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 32

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีเส้นกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง สีม่วง

2.4.83 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 120 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 33

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีเส้นกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการย้อมสีธรรมชาติ ได้แก่ สีนํ้าเงิน สีขาว สีเขียว

2.4.84 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 121 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 34

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกั้นขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการย้อมสีกลมกลืน ได้แก่ สีส้มเข้ม กับ สีส้มอ่อน และเป็นการย้อมสีธรรมชาติ

2.4.85 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 122 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 35

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีการทอสีพื้นแคบ ๆ กันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีเขียว

2.4.86 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 123 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 36

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว มีลายปักตกแต่งริมผ้า

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบใหญ่ ลายปัก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.87 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 124 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 37

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีนํ้าเงิน สีขาว สีฟ้า

2.4.88 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 125 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 38

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

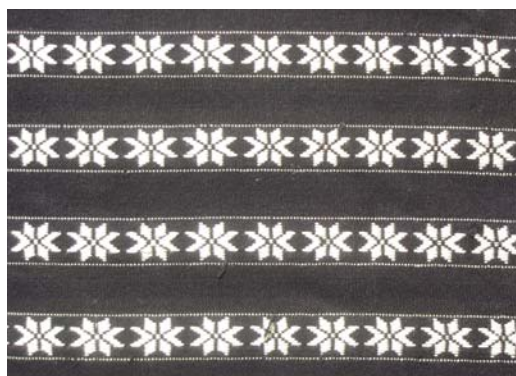
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีลวดลาย 3 แถวกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีนํ้าเงิน สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.89 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 126 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 39

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกั้นขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการย้อมสีธรรมชาติ ได้แก่ สีดำ สีขาว

2.4.90 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 127 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล แบบที่ 40

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกั้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกั้นขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการย้อมสีสีย้อมเคมี ได้แก่ สีม่วงเข้ม กับสีม่วงอ่อน

2.4.91 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 128 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 41

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเส้นขอบใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอห่างกัน มีเส้นกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว และมีการทอสีพื้นเป็นเส้นขนานกับลายหลักกันขอบบนและล่างแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเส้นขอบใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีชมพู

2.4.92 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 129 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 42

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายขีดแถว

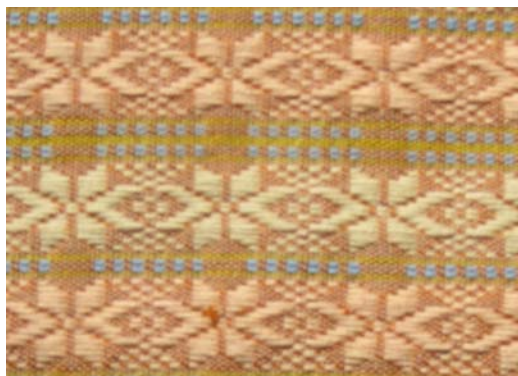
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้ และเพิ่มการทอลายสลับสีที่ริมของผืนผ้า

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายขีดแถว

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.93 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 130 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 43

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถว

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายเม็ดแถวใหญ่

การใช้สี เป็นการใช้สีกลมกลืน ได้แก่ สีส้มเข้ม กับ สีส้มอ่อน และเป็นการย้อมสีธรรมชาติ

2.4.94 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 131 ลายผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ แบบที่ 44

ชื่อลวดลาย ลายดอกพิกุล ลายเม็ดแถวเล็ก ลายเส้นขอบเล็ก

ลักษณะลวดลาย เป็นการทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว ช่องลวดลายแต่ละแถวทอห่างกัน มีลายหลักที่ทอเป็นดอก แล้วจึงทอลายประกอบเป็นลวดลายและเส้นขอบกันไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกพิกุล

ลายประกอบ คือ ลายเม็ดแถวเล็ก ลายเส้นขอบเล็ก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว สีเหลือง สีเขียว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง

2.4.95 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 132 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอล แบบที่ 1

ชื่อลวดลาย ลายดอกจัน ลายดอกแก้ว ลายลูกแก้ว ลายไข่แมงมุม

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกนึ่งเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายประกอบอยู่โดยรอบลวดลายหลัก และก้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้

ลายหลัก คือ ลายดอกจัน ลายดอกแก้ว

ลายประกอบ คือ ลายลูกแก้ว ลายไข่แมงมุม

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว และสีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดงเข้ม

2.4.96 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอล (เขา)

ภาพประกอบ 133 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอล แบบที่ 2

ชื่อลวดลาย ลายดอกแก้ว ลายลูกแก้ว ลายไข่แมงมุม

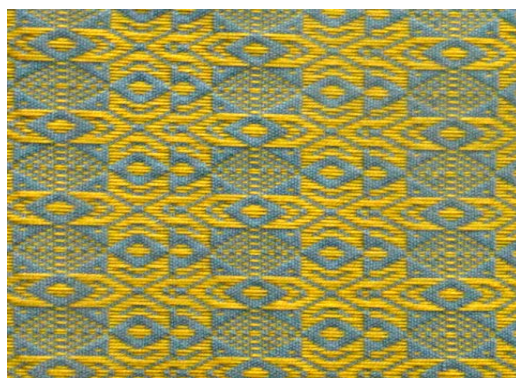
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกกนกนึ่งเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายประกอบอยู่โดยรอบลวดลายหลัก และก้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้ด้วยลายประกอบจำนวนมาก

ลายหลัก คือ ลายดอกแก้ว

ลายประกอบ คือ ลายลูกแก้ว ลายไข่แมงมุม

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีฟ้า สีเหลือง

2.4.97 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 134 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอ แบบที่ 3

ชื่อลวดลาย ลายดอกจัน ลายลูกแก้ว ลายไข่มุกมุก

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายประกอบอยู่โดยรอบลวดลายหลัก และกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้ด้วยลายประกอบแบบเดินเส้นนูน

ลายหลัก คือ ลายดอกจัน

ลายประกอบ คือ ลายลูกแก้ว ลายไข่มุกมุก

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีฟ้า ใช้สีเหลือง

2.4.98 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 135 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอ แบบที่ 4

ชื่อลวดลาย ลายลูกแก้ว ลายเส้นหยัก และลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

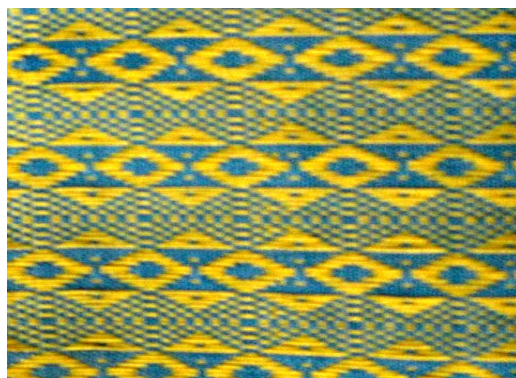
ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายประกอบอยู่โดยรอบลวดลายหลัก และกันขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้ด้วยลายประกอบแบบเดินเส้น

ลายหลัก คือ ลายลูกแก้ว

ลายประกอบ คือ ลายเส้นหยัก ลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีฟ้า สีเหลือง

2.4.99 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 136 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอ แบบที่ 5

ชื่อลวดลาย ลายลูกแก้ว ลายไข่แมงมุม และลายสามเหลี่ยม

ลักษณะลวดลาย ทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถว แต่ละแถวทอติดกัน มีลวดลายประกอบอยู่โดยรอบลวดลายหลัก และก้นขอบบนและล่างของดอกแต่ละแถวไว้ด้วยลายประกอบมากมาย

ลายหลัก คือ ลายลูกแก้ว ลายไข่แมงมุม

ลายประกอบ คือ ลายสามเหลี่ยม

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีฟ้า สีเหลือง

2.4.100 ประเภทลวดลาย ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอ (เขา)

ภาพประกอบ 137 ลายผ้าทอยกมุก 12 ตะกอ แบบที่ 6

ชื่อลวดลาย ลายดอกแก้ว ลายไข่แมงมุม ลายลูกแก้ว

ลักษณะลวดลาย เป็นการทอลวดลายยกดอกนูนเรียงกันเป็นแถวเหมือนสร้อยไข่มุก ช่องลวดลายแต่ละแถวทอติดกัน มีลายหลักที่ทอเป็นดอก และบริเวณรอบๆ ดอกของลายหลักจะทอลายประกอบโดยรอบ

ลายหลัก คือ ลายดอกแก้ว

ลายประกอบ คือ ลายลูกแก้ว ลายไข่แมงมุม

การใช้สี เป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีดำ สีขาว

สรุปผลการวิเคราะห์ลวดลาย การใช้สี พอสรุปได้ว่าลวดลายผ้าทอยกมุกเกิดจากการกำหนดลวดลายลงบนเส้นด้ายยืน โดยผู้ทอจะทำเครือด้ายยืน 2 เครือ ได้แก่ ชั้นด้ายยืนที่เป็นพื้น และชั้นด้ายยืนที่เก็บลวดลายมุก เวลาทอจะใช้วิธีการเหยียบไม้ เพื่อสลับด้ายยืนทั้งสองชั้นเพื่อให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าตามลักษณะของตะกอกที่ตั้งไว้ตั้งแต่ 2-12 ตะกอก กลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลจะนิยมทอเป็นผ้านุ่งและผ้าผืนสำหรับตัดเสื้อบุรุษและสตรีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแตกต่างจากการทอยกมุกในอดีตที่จะทอเพื่อทำเป็นผ้าชิ้นมุกในส่วนของตัวชิ้น เพื่อนำไปต่อกับผ้าชิ้นตีนจกเป็นผ้าชิ้นตีนจก โดยจะทอลวดลายเป็นวงกลมเล็ก ๆ เรียงกันเป็นแถวคล้ายกับสร้อยไข่มุก จึงเรียกผ้าทอชนิดนี้ว่าผ้าทอยกมุก

การออกแบบลวดลายผ้าทอยกมุก ชาวไท-ยวน จะเรียกว่า การจับเขา แต่ในปัจจุบันเรียกว่า ตะกอก ซึ่งพบว่ามีการทอทั้งหมด 5 ประเภท ได้แก่ ผ้าทอยกมุก 2 ตะกอก 4 ตะกอก 6 ตะกอก 8 ตะกอก และ 12 ตะกอก และลวดลายที่พบมากที่สุด คือ 8 ตะกอก รองลงมา คือ 6 ตะกอก 2 ตะกอก 4 ตะกอก และ 12 ตะกอก การที่กลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลมีการทอผ้ายกมุกลวดลาย 8 ตะกอก มากที่สุดจากการสัมภาษณ์ผู้ทอหลายคน สรุปได้ว่าเพราะเป็นลวดลายที่ได้รับการคัดสรรให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือสินค้า OTOP จึงได้รับความนิยมมาก ส่วนลวดลาย 12 ตะกอก ที่ทอกันน้อยที่สุดเพราะมีตะกอกมากทำให้ต้องแบกรับภาระในการยกตุ้มน้ำหนักของตะกอกมากจึงไม่เป็นที่นิยมทอแต่นับได้ว่าผ้าทอยกมุก 12 ตะกอก มีลวดลายที่สวยงามมากที่สุด ซึ่งสามารถสรุปลวดลาย และการใช้สี ได้ดังนี้

ลวดลายที่พบมีการตั้งชื่อลายทั้งจากพืชและจากสัตว์ สามารถแบ่งเป็นลายหลัก และลายประกอบได้แก่

ลายหลัก ที่พบมากที่สุดถึงน้อยที่สุด คือลายดอกพิกุล ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายลูกแก้ว ลายกากบาท ลายสามเหลี่ยม ลายดอกจัน ลายดอกแก้ว และลายดอกจิก

ลายประกอบ ที่พบมากที่สุด ถึงน้อยที่สุด คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายเส้นขอบใหญ่ ลายเส้นขอบเล็ก ลายเม็ดแถวใหญ่ ลายเม็ดแถวเล็ก ลายไข่มงมุ่ม ลายสร้อยสา ลายปัก ลายริ้วใหญ่ ลายขีดแถว ลายขีดคู่ ลายหกเหลี่ยม ลายตาราง ลายหยัก และลายลูกโซ่

ลักษณะลวดลาย ที่พบ เป็นการทอลวดลายเรียงกันเป็นแถวเหมือนสร้อยไข่มุก ช่องลวดลายแต่ละแถวจะทอห่างกันมากกว่าทอติดกัน โครงสร้างของลวดลาย ประกอบด้วยลายหลักที่ทอเป็นดอกเรียงกันเป็นแถว และบริเวณรอบ ๆ ดอกจะทอลายประกอบอยู่โดยรอบแล้วจึงทอลายเส้นขอบกันไว้

การใช้สี สรุปได้ว่ามีการใช้สีทั้งวรรณะเย็น วรรณะร้อน สีสามเฒ่า และสีกลมกลืน สีที่ใช้มากที่สุดคือ สีวรรณะเย็น เช่น สีเขียว สีเหลือง สีน้ำเงิน สีฟ้า สีม่วง สีวรรณะร้อนที่นิยมใช้ เช่น สีแดง สีส้ม สีชมพู สำหรับสีสามเฒ่าที่พบ คือ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน ซึ่งเป็นแม่สี โดยนำไปใช้ทอลวดลายลงในผ้าผืนเดียวกัน ส่วนสีกลมกลืนที่พบ คือ สีชมพูเข้ม กับ สีชมพูอ่อน และ สีม่วงเข้ม กับ สีม่วงอ่อน เป็นการใช้สีกลมกลืนด้วยสีเข้มกลมกลืนกับสีอ่อนลงในลวดลายผ้าผืนเดียวกัน และมีการย้อมสีจากสีธรรมชาติ

2.2 วิเคราะห์การพัฒนาผลิตภัณฑ์

จากการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อยู่ 5 ประเภท คือ ผ้าซิ่น ย่ามหรือถุง สไบ ผ้าแถบริ้ว และเสื้อผ้าสตรีสำเร็จรูป ดังนี้

2.2.1 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นผ้าซิ่น

หญิงชาวไท-ยวนมีความสามารถในการทอผ้าซิ่นไว้ใช้สอยมาก ผ้าซิ่นที่ทอมีหลายชนิด เช่น ซิ่นดำด้าน ซิ่นโก ซิ่นขาวเหนียว ฯลฯ ส่วนผ้าซิ่นมุก ถือว่าเป็นผ้าซิ่นสำหรับใช้ในโอกาสพิเศษหรือในพิธีการต่างๆ ของหญิงชาวไท-ยวน ผ้าซิ่นมุกประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ คือ

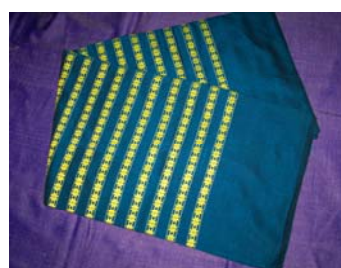
หัวซิ่น เป็นผ้าสีขาวเย็บต่อกับผ้าสีแดง ริมชายบนของผ้าสีขาวยังจะไม่เย็บริมปล่อยไว้ให้มีผ้าซิ่นฟู ด้วยความเชื่อว่าจะนำความรุ่งเรืองเฟื่องฟูมาให้กับผู้ที่ใช้ผ้าซิ่นผืนนั้น

ตัวซิ่น นิยมทอเป็นลวดลายยกมุกตั้งแต่ 2-12 ตะกอล (เขา)

ตีนซิ่น คือส่วนที่อยู่ตอนล่างสุดของผ้าซิ่น ตีนผ้าซิ่นยกมุกมักทอติดเป็นผืนเดียวกันกับตัวซิ่น ตีนซิ่นยกมุกบางผืนใช้ผ้าซิ่นอื่น เช่น ผ้าตีนจกมาต่อเช่นเดียวกับหัวซิ่น ส่วนที่เป็นตีนซิ่นที่นำมาต่อกัน จะทำให้ผ้าผืนนั้นมีค่าและเพิ่มความสวยงาม ปกติริมชายสุดของตีนซิ่นจะทอพื้นเป็นริ้วสีเหลืองเล็ก ๆ เรียกว่า เล็บเหลือง ความสวยงามประณีตของเล็บเหลืองจะเป็นข้อสังเกตให้เห็นอุปนิสัยของผู้ทอได้ว่าเป็นคนขยัน

ภาพประกอบ 138 ผ้าซิ่นแบบโบราณของผู้หญิงชาวไท-ยวน ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ คือ หัวซิ่น ตัวซิ่น และตีนซิ่น

ภาพประกอบ 139 ผ้าซิ่นปัจจุบันของผู้หญิงชาวไท-ยวน ได้พัฒนาการทอหัวซิ่น และตีนซิ่น เป็นสีพื้น และทอเฉพาะตัวซิ่นเป็นลวดลาย

2.2.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นย่ามหรือถุง

ชาวไทย-ยวนจะใช้ย่ามในชีวิตประจำวันในโอกาสต่าง ๆ เช่น สะพายย่ามไปทำงาน ไปไร่ นา ใช้ย่ามใส่เครื่องมือเครื่องใช้ ใส่อาหาร เสื้อผ้าและของใช้อื่นๆ ย่ามประเภทนี้จะมีขนาดใหญ่ ใช้วิธีทอธรรมดา ไม่เน้นความสวยงามแต่เน้นความคงทน ถ้าเป็นย่ามที่ใช้ในงานบุญ ใส่หมากพลู ฐูปเทียน ดอกไม้ไปถวาย พระที่วัด จะมีขนาดเล็กลงเล็กน้อย แต่กรรมวิธีการทอจะทำลวดลายพิเศษและสวยงามกว่าปกติ ย่ามทุกชนิดของชาวไทย-ยวนนิยมเย็บด้วยมือและเย็บซั้บในอย่างเรียบง่าย เทคนิคการทอย่ามของชาวไทย-ยวน แต่ละประเภท ทำให้เกิดความงดงามแตกต่างกันและความงดงามดังกล่าวเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสามารถอันยอดเยี่ยมของผู้ทอ เช่น ทอลายขัดธรรมดาแต่ทำให้เกิดลวดลายที่พอเหมาะโดยการใชสีของเส้นด้ายและการวางลวดลายให้ได้สัดส่วนกับขนาดและลักษณะของย่าม นอกจากนี้ยังมีการทอขัด การทอยกมุก การทอจก เป็นต้น

ภาพประกอบ 140 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทย่ามยกมุกจากอดีตถึงปัจจุบัน

2.2.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นผ้าสไบ

ผ้าสไบ ของชาวไทย-ยวนมีทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย ใช้พาดไหล่หรือคล้องคอสำหรับผู้ชาย โอกาสที่ใช้คือ ไปทำบุญที่วัด หรืองานสำคัญ ๆ ในกรณีที่ใช้เมื่อไปวัดสามารถปลด ผ้าสไบจากคอหรือไหล่ นำลงมาปูกับพื้นเวลากกราบพระได้ เป็นผ้ายาวแต่แคบคล้ายผ้าขาวม้า ตกแต่งด้วยลายขีดอย่างสวยงาม ตรงชายผ้าทั้งสองข้าง ขอบผ้าตกแต่งด้วยชายครุย บางครั้งเรียกผ้าขาวม้าหัวเก็บ

ภาพประกอบ 141 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าสไบ

2.2.4 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นผ้าแถบริ้ว เพื่อนำไปเย็บตกแต่งเสื้อผ้าสตรี

ภาพประกอบ 142 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าแถบริ้ว

2.2.5 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นเสื้อผ้าสตรีสำเร็จรูป

ภาพประกอบ 143 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทเสื้อผ้าสตรี

การพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้าทอยกมุก สรุปได้ว่า มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อยู่ 5 ประเภท คือ ผ้าซิ่น ย่ามหรือถุง สไบ ผ้าแถบริ้ว และเสื้อผ้าสตรีสำเร็จรูป การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นผ้าซิ่นถือว่าเป็นผ้าสำหรับใช้ในโอกาสพิเศษหรือในพิธีการต่าง ๆ ของหญิงชาวไทย-ยวน การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นย่ามหรือถุงเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันในโอกาสต่าง ๆ เช่น สะพายย่ามไปทำงานไปไร่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นผ้าสไบ มีทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย ใช้พาดไหล่หรือคล้องคอสำหรับผู้ชาย โอกาสที่ใช้คือไปทำบุญที่วัด หรือไปงานสำคัญ ๆ และในปัจจุบันสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นผ้าแถบริ้วและเสื้อผ้าสตรีได้อีกด้วย

3. วิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้

การศึกษาวិเคราะห์การถ่ายทอดความรู้ให้ผลกระทบผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา จากการสัมภาษณ์ทรวงชัย วรรณกุล ผู้นำชุมชนชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล พบว่าการทอผ้ายกมุกได้รับอิทธิพลมาจากชุมชนเดิมของชาวไท-ยวน ก่อนอพยพจากภาคเหนือของไทย มาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอสทิงพระ เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว ซึ่งได้นำวัฒนธรรมการทอผ้า การทำมาหากิน และความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันติดตัวมาด้วย จึงมีความเป็นอยู่เสมือนเป็นญาติใกล้ชิด ลักษณะความเป็นอยู่ของชาวไท-ยวนที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ตลอดริมแม่น้ำปาลัง และสิ่งสำคัญที่ทำให้ชาวไท-ยวนได้เรียนรู้การทอผ้าสืบต่อกันมาเพราะความเป็นอยู่ในสมัยก่อนระหว่างบ้านแต่ละหลังจะมีไม้กระดานพาดเชื่อมต่อกัน เมื่อขึ้นไปบ้านหนึ่งจะข้ามไปบ้านอื่นได้ทุกบ้าน และเมื่อเห็นบ้านใดทอผ้าก็จะเรียนรู้การทอด้วยการสอนกันเองในหมู่บ้าน จึงทำให้ชาวไท-ยวนสามารถทอผ้าได้ โดยเฉพาะในหมู่กลุ่มสตรีชาวไท-ยวนจะทอผ้าได้เกือบทุกคน

จากการให้ข้อมูลของทรวงชัย วรรณกุล ผู้นำชุมชนชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ไว้ว่า ในวิถีชีวิตดั้งเดิมจะมีอาชีพทำนา แต่เมื่อว่างจากการทำนาแม่บ้านก็จะนำฝ้ายมาปั่น กรอเพื่อทอผ้าสำหรับการนุ่งห่มและใช้สอย เช่น ทอผ้าถุง ผ้าขาวม้า ผ้าขาวบาง (สำหรับทำถุง) ทำที่นอน หมอน และผ้าเช็ดปากสำหรับคนแก่กินหมาก ซึ่งจะเป็นวิถีชีวิตที่หมุนเวียนเป็นเช่นนั้นมานับ 200 ปี ซึ่งผู้หญิงจะเลี้ยงลูก ทอหูก (ทอผ้า) หาฟืน หุงข้าว ส่วนผู้ชายก็เลี้ยงวัว หาปลาตามทุ่งนา และหาผักในป่ามาทำกับข้าวซึ่งมีอยู่มากมายไม่ต้องซื้อหา และชาวไท-ยวนทุกคนจะมีน้ำใจแบ่งปันกัน

ภาพประกอบ 144 ทรวงชัย วรรณกุล และหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไท-ยวน สทิงพระ

สำหรับการทอผ้าของชาวไท-ยวนได้หายไปช่วงหนึ่งประมาณ 25 ปี ซึ่งทรงชัย วรรณกุล และกลุ่มสตรีทอผ้าให้ข้อมูลว่าได้ช่วยกันริเริ่มรวมกลุ่มสมาชิกแม่บ้านที่ทอผ้าเป็นขึ้นมาใหม่ เพื่อหารายได้เสริมซึ่งเริ่มแรกก็เป็นการทอตามที่ผู้ซื้อสั่งมาเท่านั้น ต่อมาผ้าทอเป็นที่นิยมของผู้ซื้อมากขึ้น แต่การทอ ยังล่าช้าเพราะต้องประกอบอาชีพหลักคือทำนาด้วย และคนรุ่นใหม่ไม่สามารถทอผ้าลวดลายดั้งเดิมได้ จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าขึ้นโดยการนำของสมจิตต์ ยะกุล ซึ่งเป็นอดีตประธานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในสมัยนั้น ได้เริ่มก่อตั้งกลุ่มสตรีที่มีความสนใจในการทอผ้า จำนวน 12 คน เริ่มจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2525 โดยมีวงเดือน ยะกุล เป็นประธานกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาลคนแรก ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 30 คน โดยมีพะยอม สุขเกษม เป็นประธานกลุ่ม

จากการสอบถามวงเดือน ยะกุล ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาลคนแรก พบว่าผู้ทอผ้ามีความต้องการในการสืบค้นลายผ้าเก่าของชาวไท-ยวน ที่อาศัยอยู่ในตำบลต้นตาล และนำมาพัฒนาถอดลายผ้าแล้วนำมาทอใหม่เพื่อสืบสานภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่สามารถพัฒนาเป็นสินค้า OTOP และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชาวไท-ยวน ในท้องถิ่น รวมทั้งบุคคลทั่วไปและใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและหัตถกรรม กอปรกับเป็นความต้องการของหมู่บ้านต้นตาลที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมโดยการนำของทรงชัย วรรณกุล ซึ่งมีวัตถุประสงค์จะทำพิพิธภัณฑ์ผ้าทอของชาวไท-ยวน เก็บแสดงไว้ที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไท-ยวน สระบุรี เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งถ่ายทอดความรู้ ของอำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี และดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทผ้าทอของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล

ซึ่งจะเห็นได้ว่าการทอผ้าของชาวไท-ยวน เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมควรได้รับการฟื้นฟูก่อนที่จะสูญหายไปกับกาลเวลาและความไม่รู้คุณค่าของคนรุ่นใหม่ในยุคปัจจุบันที่ยังเก็บผ้าทอจากฝีมือของบรรพบุรุษเหลืออยู่ภายในบ้าน จึงต้องมีการเก็บรักษารวบรวมผ้าทอและฟื้นฟูการทอผ้าในท้องถิ่น แบบดั้งเดิมให้อยู่คู่กับท้องถิ่นต่อไป เพื่อเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และอาชีพให้กับชุมชน ในการเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งด้วย หลังจากนั้นมาจึงมีการสอนการทอผ้าให้แก่ผู้สนใจในหมู่บ้านขึ้น วิธีการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอของกลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่พอสรุปได้ ดังนี้

การดำเนินการถ่ายทอดความรู้

จากการสัมภาษณ์พะยอม สุขเกษม ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี และผู้ทอผ้ายกมุกคนอื่น ๆ พบว่ากลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาลเป็นผู้รับผิดชอบในการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าพื้นเมือง เช่น ผ้าซิ่น ผ้าสไบ ผ้าขาวม้า และการทอผ้ายกมุกให้แก่สมาชิกผู้สนใจ โดยทางกลุ่มมีหน้าที่เตรียมอุปกรณ์เกี่ยวกับการให้ความรู้ด้านการทอและจัดทำแผนผังขั้นตอนการฝึกทอของกลุ่มโดยแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ดังนี้

1. การชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้ประสงค์เข้ารับการฝึกทอในรายละเอียดต่างๆ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ และผลผลิตที่เกิดขึ้น เป็นหน้าที่ของพะยอม สุขเกษม

2. การเตรียมการเกี่ยวกับสถานที่ งบประมาณ สวัสดิการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่จะทำให้การฝึกทอมีประสิทธิภาพ เป็นหน้าที่ของพะยอม สุขเกษม และสมาชิกกลุ่มทุกคนช่วยกันทำ

3. การจัดหาผู้สอนหรือวิทยากรผู้ที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เกี่ยวกับการทอ ซึ่งในส่วนของทอผ้ายกมุกได้มอบหมายให้ทองอ่อน แบลง และยุพิน สกุลไทย เป็นหลักในการให้ความรู้ และมีผู้สอนที่มีความรู้ทางการออกแบบลวดลายผ้าทอยกมุกมาเสริม

จุดมุ่งหมายการฝึกทอผ้ายกมุกเพื่อมุ่งให้ผู้เข้ารับการฝึกมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพทอผ้ายกมุกให้มีทักษะในการประกอบอาชีพการทอผ้า และมีทัศนคติที่ดีและเห็นคุณค่าของการประกอบอาชีพการทอผ้า

การเข้ารับการฝึกทอผ้ายกมุก พบว่าไม่มีการคัดเลือกผู้เข้ารับการฝึกทอผ้ายกมุก อาจมาศึกษาเรียนรู้เป็นกลุ่ม เช่น นักเรียน นักศึกษา หรือชาวบ้านที่ต้องการศึกษาเรียนรู้เรื่องการทอผ้ายกมุกก็สามารถเข้ารับการฝึกได้ แต่ทางกลุ่มจะรับได้ประมาณ ครั้งละ 10-30 คนเท่ากับจำนวนที่ทอผ้าของกลุ่มที่มีอยู่ ซึ่งถ้าต้องการฝึกทอผ้าแบบพื้นฐานเพื่อให้ทอผ้าได้เพียงเล็กน้อย ก็จะใช้ระยะเวลาสั้น ๆ ประมาณ 1-2 ชั่วโมง แต่ถ้าต้องการฝึกทอจนสามารถทอเป็นอาชีพได้ก็จะปรับเนื้อหาการฝึกในหัวข้อเรื่องต่างๆ ตามความเหมาะสม โดยจะสอบถามพื้นฐานของผู้เข้ารับการฝึกว่าย่างขาดทักษะความชำนาญในเรื่องใด และมีความต้องการฝึกทอเพิ่มเติมในเรื่องใดบ้างก็จะจัดการฝึกเฉพาะทักษะหรือเฉพาะด้านที่เห็นว่าเหมาะสมตามความต้องการของผู้เข้ารับการฝึก

จากการสัมภาษณ์พะยอม สุขเกษม กล่าวว่าผู้สนใจเข้ารับการฝึกทอผ้ายกมุกสามารถมาสมัครได้ที่กลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี และผู้สมัครไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น สถานที่ฝึกทอผ้ายกมุกจะใช้สถานที่ของกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาล และที่บ้านทอผ้ายกมุกของยุพิน สกุลไทย โดยใช้เวลาในการฝึกทอประมาณ 1-2 สัปดาห์ก็จะสามารถทอผ้ายกมุกได้

ด้านงบประมาณที่ใช้ในการฝึกทอผ้ายกมุกนั้น พะยอม สุขเกษม กล่าวว่าได้รับการสนับสนุนและอุดหนุนจากภาครัฐบ้าง จากเงินบริจาคของประชาชนผู้มีจิตศรัทธาบ้าง และจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาลบ้าง เงินงบประมาณดังกล่าวจะนำมาใช้ในกิจการต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้คือการก่อสร้างอาคารทอผ้า การตกแต่งสถานที่ การจัดซื้อเครื่องมือในการฝึกทอผ้า และการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกทอผ้า

ด้านเนื้อหาในการฝึกทอผ้ายกมุกจากการสัมภาษณ์ทองอ่อน แบลง พบว่าเป็นเนื้อหาที่มีขั้นตอนการฝึกทอผ้ายกมุกตั้งแต่ 2-12 ตะกอด โดยจะเริ่มฝึกการทอผ้ายกมุกแบบ 2 ตะกอดเป็นอันดับแรก โดยจะใช้เวลาในการฝึกประมาณ 1-2 สัปดาห์ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานเดิม และความต้องการของผู้เข้ารับการฝึกทอผ้ายกมุก โดยใช้วิธีสอนแบบตัวต่อตัว เนื้อหาในการฝึกมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งมีแนวทางการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เรื่องความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบอาชีพการทอผ้ายกมุก

ขั้นตอนที่ 2 เรื่องวัสดุ อุปกรณ์ในการทอผ้ายกมุก

ขั้นตอนที่ 3 เรื่องการเตรียมเส้นด้ายยืน และการผูกโยงตะกอล

ขั้นตอนที่ 4 เรื่องการเตรียมเส้นด้ายพุ่ง

ขั้นตอนที่ 5 เรื่องการทอเป็นผืนผ้า

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทางกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาลจะเป็นผู้จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้กับผู้เข้ารับการฝึกทอ ได้แก่ เส้นด้าย กี่ทอผ้า ด้ายถักตะกอล สมุดกราฟ ส่วนที่ผู้เข้ารับการฝึกทอจัดเตรียมเอง ได้แก่ กรรไกรสำหรับตัดด้าย และเครื่องเขียนอื่นๆ ที่จำเป็น

จากแนวทางการถ่ายทอดความรู้โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มสตรีทอผ้ายกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาให้จังหวัดสระบุรี ใช้ที่จัดกลุ่มทอผ้าเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชนและผู้สนใจ เป็นแบบเปิดกว้างไปสู่ชุมชน มีการบริหารจัดการ กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ คือ ที่จัดกลุ่มทอผ้า และผู้ทอเป็นวิทยากรผู้ให้ความรู้ด้านการทอ เพื่อเชื่อมโยงให้บุคคล นักเรียน นักศึกษา และสถานศึกษาทั่วไปได้มาเรียนรู้ และเป็นการปลูกฝังให้บุคคลในชุมชนมีความรักในท้องถิ่น มองเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในภูมิปัญญา ของชุมชน อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รสนิยม ตลอดจนความเป็นมาของวัฒนธรรมสำคัญ ๆ ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ภูมิปัญญาด้านการทอผ้ายกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลต่อไป

4. วิเคราะห์การบริหารจัดการ

สำหรับการบริหารจัดการผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี จากการสัมภาษณ์ทรงชัย วรรณกุลผู้นำชุมชนชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล และพะยอม สุขเกษม ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล และสมาชิกคนอื่น ๆ พบว่า การจัดตั้งบ้านเรือนของชาวไท-ยวนมีลักษณะเป็นกลุ่มก้อน จึงเหมาะกับการรวมกลุ่มในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ง่าย และประชาชนส่วนใหญ่ทอผ้าเป็นมาแต่อดีตที่บรรพบุรุษสอนสืบทอดกันมา และมีความขยันอดทนในการทำงาน ประกอบกับมีผู้นำท้องถิ่นที่สนับสนุนการทอผ้า จึงสามารถจัดตั้งกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาลได้ ดังนี้

เริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ. 2525 ปัจจุบันมีอาคารทอผ้าเป็นของกลุ่มจำนวน 3 หลัง มีกี่ทอผ้าจำนวน 30 หลัง มีเงินทุนหมุนเวียนจำนวน 200,000 บาท มีการจัดตั้งสมาชิกกลุ่มเพื่อให้มีส่วนร่วมในการบริหารกลุ่ม จำนวน 5 คน ได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์จากหน่วยราชการ และ องค์การบริหารส่วนตำบลต้นตาล (อบต.) ซึ่งปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลต้นตาล ให้เป็นกลุ่มพัฒนาอาชีพการทอผ้าของชุมชนซึ่งมีวิธีการบริหารจัดการกลุ่ม ดังนี้

4.1 การจัดระบบองค์กร

จากการสัมภาษณ์พะยอม สุขเกษม ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา และสมาชิกคนอื่น ๆ พบว่า การจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มสตรีชาวไท-ยวน ที่สามารถทอผ้าพื้นเมืองได้ เพื่อผลิตงานหัตถกรรมผ้าทอซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่โบราณเพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว นอกเหนือจากการประกอบอาชีพหลักคืออาชีพทำนา โดยเริ่มจากสมาชิกกลุ่มเพียง 12 คน แต่สามารถแบ่งงานกันทำในแต่ละหน้าที่ได้ค่อนข้างดี และกลุ่มมีความคาดหวังที่จะพัฒนาให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สตรีในหมู่บ้านเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น และเพื่อเป็นวิธีสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านให้อยู่คู่กับท้องถิ่นต่อไป ทั้งยังสามารถช่วยเหลือให้สมาชิกและครอบครัวของสมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จนปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มจำนวน 30 คน ดังมีรายละเอียดของกลุ่ม ดังนี้

ชื่อกลุ่ม กลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ชื่อผู้นำกลุ่ม นางพะยอม สุขเกษม ตำแหน่ง ประธานกลุ่ม

ที่ตั้งกลุ่ม สถานที่ประกอบการ บริเวณวัดต้นตาล หมู่ 3 ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ประเภทสินค้าหรือบริการ ผ้าทอพื้นเมือง ผ้าทอยกมุก 2-12 ตะกอล(เขา) ผ้าถุง ยาม ผ้าสไบ ผ้าแถบริ้ว เสื้อผ้าสำเร็จรูป และผ้าขาวม้า

ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของกลุ่ม ผ้าทอพื้นเมืองที่เป็นผลิตภัณฑ์จากการสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของชุมชนชาวไท-ยวนตำบลต้นตาลที่เด่นและเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม คือ ผ้าทอยกมุก 8 ตะกอล (เขา) ลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือสินค้า OTOP ของกลุ่ม

ในการบริหารงานของกลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล มีทีมบริหารงานเป็นผู้สูงอายุ ในท้องถิ่นเป็นผู้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับลวดลายผ้า และในส่วนของประธานกลุ่มซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของกลุ่มยังมีความสามารถในการทอผ้าได้ดี พร้อมทั้งสามารถเป็นประชาสัมพันธ์ และเป็นนักขายที่ดีให้แก่กลุ่ม ได้ด้วย กลุ่มจึงเน้นด้านความสำคัญกับงานขายสินค้าของกลุ่ม เพราะถ้านำเสนอสินค้าได้ดีจะทำให้กลุ่มสามารถขายสินค้าได้มากขึ้น เพื่อสร้างให้กลุ่มมีความน่าเชื่อถือและมีความมั่นคง ประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจและสามารถสร้างรายได้ที่ดีให้กับสมาชิกอย่างยั่งยืนได้ต่อไป

4.2 เป้าหมายขององค์กร

จากการสัมภาษณ์พะยอม สุขเกษม ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา กล่าวว่า กลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลจะเน้นการผลิตผ้าทอที่เป็นลวดลายพื้นบ้านจากภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งมีลายเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ชาวไท-ยวนมาช้านาน โดยจะเน้นลวดลายและสีสันที่สวยงาม เน้นความประณีตในงานที่ผลิต และเนื่องจากการทอผ้าพื้นเมืองเป็นงานฝีมือ กลุ่มจึงจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพของสินค้าทุกชิ้น และตั้งเป้าหมายของกลุ่มไว้ว่า

ภายใน 5 ปี กลุ่มต้องมีร้านขายสินค้าชุมชนเป็นของกลุ่ม สามารถผลิตสินค้าได้อย่างต่อเนื่องและตรงกับความต้องการของลูกค้าได้ และจะสืบสานการทอผ้าซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ตลอดไป โดยมีเป้าหมาย ดังนี้

1. พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีจุดเด่นและมีความแตกต่าง
2. พัฒนাবรรจุภัณฑ์
3. สร้างโลโก้และตราสินค้าที่เข้มแข็งให้แก่ผลิตภัณฑ์
4. สมาชิกกลุ่มมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น
5. กลุ่มมีตัวแทนจำหน่ายผ้าทอเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 10 แห่ง

4.3 ด้านการตลาด

จากการสัมภาษณ์พะยอม สุขเกษม และสมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี สรุปว่าแนวโน้มทางการตลาดมีการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์ เนื่องจากผู้บริโภคยังให้ความสนใจกับผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทผ้าทอพื้นเมืองอยู่มาก อัตราการเจริญเติบโตด้านการตลาดจึงยังมีอีกมาก แต่จากการที่ตลาดอยู่ในช่วงเจริญเติบโตก็ทำให้มีคู่แข่งค่อนข้างมากเพราะสินค้าสามารถขายได้กำไรเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจ ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับการวางแผนเพื่อให้การเจริญเติบโตของกลุ่มดำเนินต่อไปให้ยาวนานที่สุด กลุ่มจึงต้องให้ความสนใจกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ด้วยการสร้างความหลากหลาย ความสวยงาม เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้รับความสนใจจากลูกค้าอย่างต่อเนื่อง ดังมีรายละเอียดด้านการตลาดพอสรุปได้ ดังนี้

4.3.1 ด้านงบประมาณ

งบประมาณที่ใช้เป็นต้นทุนการผลิตได้มาจาก 3 แหล่ง คือ

1. ได้รับการสนับสนุนและอนุเคราะห์จากภาครัฐและเอกชน
2. ได้รับจากการบริจาคของประชาชน ผู้มีจิตศรัทธา
3. ได้รับจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาล

เงินงบประมาณดังกล่าวจะนำมาใช้ในกิจการดังต่อไปนี้ คือ

1. การก่อสร้างอาคารทอผ้า การตกแต่งสถานที่
2. การจัดซื้อเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทอผ้า
3. การจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้า
4. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสาธารณูปโภคภายในกลุ่ม

4.3.2 ด้านสินค้า

สินค้าที่น่าสนใจของกลุ่มเป็นสินค้าหลากหลายประเภท เช่น ผ้าทอพื้นเมือง ผ้าทอยกมุก 2-12 ตะกอล(เขา) ผ้าถุง ย่อม ผ้าสไบ ผ้าแถบริ้ว เสื้อผ้าสำเร็จรูป และผ้าขาวม้า เป็นต้น ส่วนลวดลายของผ้าก็มีความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มอย่างชัดเจนคือผ้ายกมุก และในปัจจุบันภาครัฐยังมีนโยบายสนับสนุนให้แก่สมาชิกกลุ่มทอผ้า โดยมีการพัฒนาฝีมือ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนอีกด้วย

4.3.3 ด้านรายได้สมาชิก

การจัดการด้านรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ทางกลุ่มทอผ้าได้จัดแบ่งให้กับสมาชิกเป็นค่าแรงในกรณีที่กลุ่มจัดเส้นด้ายให้แก่สมาชิก แต่ถ้าสมาชิกซื้อเส้นด้ายเองก็จะได้รับทั้งเงินค่าแรงและค่าเส้นด้าย ส่วนกำไรที่ได้จากการจำหน่ายสินค้าส่วนหนึ่งทางกลุ่มจะนำเข้าบัญชีเงินฝากของกลุ่มเพื่อเป็นทุนส่วนกลาง

จากการสัมภาษณ์ผู้ทอหลายคนพบว่าทางกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาลมีการชี้แจงและทำความเข้าใจกับสมาชิกในรายละเอียดต่างๆ ได้แก่ เงื่อนไข ผลประโยชน์ รายได้ วัสดุอุปกรณ์ และผลผลิตที่เกิดขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นรายได้ส่วนรวมและที่เป็นผลผลิตส่วนตัวของสมาชิก ดังนี้

- 1) การขาย จะเป็นแบบขายสด 100 เปอร์เซ็นต์
- 2) ผู้ขาย จะได้ 5 เปอร์เซ็นต์
- 3) ส่วนลดราคาสินค้า 5 เปอร์เซ็นต์
- 4) ผลประโยชน์เข้าบัญชีของกลุ่ม 5 เปอร์เซ็นต์
- 5) ค่าแรงการทอผ้ายกมุก
 - ค่าแรงการทอผ้ายกมุก 2 ตะกอล (เขา) เมตรละ 80 บาท ราคาขายเมตรละ 200 บาท
 - ค่าแรงการทอผ้ายกมุก 4-8 ตะกอล (เขา) เมตรละ 100 บาท ราคาขายเมตรละ 300 บาท
 - ค่าแรงการทอผ้ายกมุก 12 ตะกอล (เขา) เมตรละ 150 บาท ราคาขายเมตรละ 350 บาท
 - ค่าแรงการทอย่อมยกมุก 4-8 ตะกอล (เขา)ใบละ 200 บาท ราคาขายใบละ 500 บาท

4.4 การบริหารจัดการด้านการจำหน่ายผลิตภัณฑ์

การบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าได้มีกรมพัฒนาชุมชนของจังหวัดเข้ามาส่งเสริมให้ชาวไท-ยวนทอผ้าแบบที่ตลาดต้องการ คือ ผ้าทอยกมุก โดยใช้ที่ทอผ้าที่มีประสิทธิภาพดีกว่าที่พื้นเมือง คือ กี่กระตุก จึงทำให้มีแหล่งทอผ้าพื้นเมืองแบบดั้งเดิม ผสมกับแบบที่ได้รับการส่งเสริมใหม่ จึงทำให้ผ้าทอยกมุกของชุมชนไท-ยวน อำเภอสายบุรี จังหวัดสระบุรี ที่ทอสำเร็จแล้วมีความเป็นเอกลักษณ์ และสวยงาม มีการจัดทำกล่องบรรจุภัณฑ์ การทำนามบัตร ใบปลิว และป้ายโฆษณา และจัดแหล่งจำหน่ายที่เหมาะสม โดยนำไปจัดจำหน่ายในแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

4.2.1 บ้านช่างทอผ้า ตำบลท่าช้าง อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี ซึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้แก่ ผ้าทอยกมุก ผ้าเช็ดหน้า ผ้าห่ม และย้อม ผ้าทอเหล่านี้มีจำหน่ายที่บ้านและมีผู้รับไปจำหน่ายที่ร้านขายของที่ระลึก เช่น ที่ร้านหน้าวิหาร วัดมิ่งมงคลพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4.2.2 กลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี ซึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มคือ ชินขาวเหนือ ชินมุก ชินดำด้าน ชินโก ย้อมลายขีด รวมทั้งผ้าทอที่ได้รับการส่งเสริมใหม่ เช่น ผ้าทอยกมุก ผ้าพื้น และเสื้อผ้าสตรีสำเร็จรูป

4.2.3 กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านท่าช้าง ตำบลท่าช้าง อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี ซึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มคือ ชินดำด้าน ผ้าห่ม และทอผ้าที่ได้รับการส่งเสริมใหม่คือผ้ามัดหมี่ ผ้าปักชื่อต่างๆ

4.2.4 จัดจำหน่ายตามงานแสดงสินค้า OTOP ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด

ภาพประกอบ 145 กล้องบรรจุภัณฑ์ผ้าทอยกมุก

4.5 การบริหารจัดการผ้าทอยกมุกในสถานการณ์ปัจจุบัน

ปัจจุบันการสืบสานการทอผ้ายกมุกทั้งแบบพื้นบ้านและแบบที่ได้รับการส่งเสริมใหม่คือการทอด้วยกี่กระตุกประสบปัญหาที่ไม่มีผู้สนใจเข้ามาฝึกทอยกมุกมากนัก เพราะในจังหวัดสระบุรีมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่มากมาย ผู้คนนิยมไปทำงานโรงงานมากกว่าจับก่อกทอผ้า และการทอผ้ายกมุกมีขั้นตอนการทอที่ยุ่งยาก จึงยังคงมีแต่กลุ่มสตรีชาวไทย-ยวนที่เคยทอมาแต่อดีตยังคงทอผ้ายกมุกต่อไป

ผ้าทอยกมุกที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย-ยวนบางชนิดยังไม่สูญหาย มีการรื้อฟื้นทำขึ้นใหม่ โดยซื้อด้ายสำเร็จรูปจากโรงงานมาพัฒนาการทอ ได้แก่ ชิ่นมุก ย่อมลายมุก ผ้าสไบ แต่ยังมีผ้าบางชนิดเท่านั้นที่ชาวไทย-ยวนในปัจจุบันไม่ได้รื้อฟื้น มีแต่ของเก่าดั้งเดิมให้เห็นซึ่งส่วนใหญ่เป็นผ้าที่มีเทคนิคการทำที่ยาก เช่น ผ้าปรกหัวนาค สาเหตุที่ผ้าทอไทย-ยวนบางชนิดไม่สูญหายเพราะชาวไทย-ยวนมีทำเลที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้วัดพระพุทธรบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี จึงสามารถทอผ้ายกมุกเก็บไว้ยามว่าง และนำไปจำหน่ายที่วัดพระพุทธรบาทในเทศกาลบูชารอยพระพุทธรบาทเดือนสาม เดือนสี่ ซึ่งมีผู้คนต่างถิ่นมาเที่ยวและซื้อของกันมาก จึงเป็นการบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าทออีกรูปแบบหนึ่ง

ภาพประกอบ 146 ผ้าทอยกมุกที่ทอเก็บไว้เพื่อจำหน่าย

การบริหารจัดการผ้าทอยกมุกของกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาลที่พบ ในด้านการดำเนินงานการบริหารงานและการควบคุมงานของกลุ่มในปัจจุบันมีความเหมาะสมมากเพราะการทอผ้าในแต่ละลายจะมีทองอ่อน แบ่งลาย และยุพิน สกุลไทย เป็นผู้ออกแบบลวดลายการทอตามที่ตลาดต้องการ และบางครั้งจะให้ลูกค้าเป็นคนกำหนดลายให้กับสมาชิกในการทอ แต่ก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการ ดังนี้

1. สมาชิกบางคนไม่เข้าใจในลวดลายใหม่ๆ ที่ผู้ฝึกทอสอนให้ ทำให้ต้องเสียเวลาในการสอนและสมาชิกยังไม่มี ความชำนาญในการทอลวดลายนั้น ทำให้ผลงานที่ทอออกมายังไม่สวยเท่าที่ควร
2. คุณภาพของผ้าที่สมาชิกใหม่ทอในบางชิ้นยังไม่มี ความประณีตและลวดลายยังไม่ละเอียดพอ ทำให้ยังไม่เป็นที่ต้องการของตลาด

3. เส้นด้ายที่ใช้ในการทอผ้ายกมุกบางครั้งขาดตลาดและมีราคาแพง ทำให้สมาชิกต้องเสียเวลาในการรอเส้นด้ายโดยเปล่าประโยชน์

จากแนวทางการบริหารจัดการที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การบริหารจัดการกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยของรัฐโดยมีพะยอม สุขเกษม เป็นประธานกลุ่ม การจัดตั้งกลุ่มเกิดจากการรวมตัวของสตรีชาวไท-ยวน เพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว โดยเริ่มจากสมาชิกกลุ่มเพียง 12 คน ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มจำนวน 30 คน ประเภทสินค้าของกลุ่ม ได้แก่ ผ้าทอพื้นเมือง ผ้าทอยกมุก 2-12 ตะกอ(เขา) ผ้าถุง ย่อม ผ้าสไบ ผ้าแถบริ้ว เสื้อผ้าสำเร็จรูป และผ้าขาวม้า ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของกลุ่ม คือ ผ้าทอยกมุก 8 ตะกอ (เขา) ลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือสินค้า OTOP ของกลุ่ม ในการบริหารงานของกลุ่มมีทีมบริหารงานเป็นผู้สูงอายุในท้องถิ่นเป็นผู้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับลวดลายผ้า โดยมีเป้าหมายขององค์กรว่าภายใน 5 ปี กลุ่มต้องมีร้านขายสินค้าชุมชนเป็นของกลุ่ม สามารถผลิตสินค้าได้อย่างต่อเนื่องและตรงกับความต้องการของลูกค้าได้ และจะสืบสานการทอผ้าซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ตลอดไป ด้านการตลาดแนวโน้มทางการตลาดมีการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์ เนื่องจากผู้บริโภคยังให้ความสนใจกับผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าทอพื้นเมืองอยู่มาก กลุ่มจึงให้ความสนใจกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ด้วยการสร้างความหลากหลาย ความสวยงาม เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้รับความสนใจจากลูกค้าอย่างต่อเนื่อง ด้านงบประมาณ ที่ใช้เป็นต้นทุนการผลิตได้มาจากการสนับสนุนและอนุเคราะห์จากภาครัฐและเอกชน จากการบริจาคของประชาชน ผู้มีจิตศรัทธา และจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาล ด้านรายได้สมาชิกมีการจัดการด้านรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยจัดแบ่งให้กับสมาชิกเป็นค่าแรงในกรณีที่กลุ่มจัดเส้นด้ายให้แก่สมาชิก แต่ถ้าสมาชิกซื้อเส้นด้ายเองก็จะได้รับทั้งเงินค่าแรงและค่าเส้นด้าย ส่วนกำไรที่ได้จากการจำหน่ายสินค้าส่วนหนึ่งทางกลุ่มจะนำเข้าบัญชีเงินฝากของกลุ่มเพื่อเป็นทุนส่วนกลาง และมีการชี้แจงและทำความเข้าใจกับสมาชิกในรายละเอียดต่างๆ ได้แก่ เงื่อนไขผลประโยชน์ รายได้ วัสดุอุปกรณ์ และผลผลิตที่เกิดขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นรายได้ส่วนรวมและที่เป็นผลผลิตส่วนตัว มีการจัดบริเวณอาคารทอผ้าให้เป็นศูนย์จำหน่ายสินค้าได้ด้วย และเลือกดำเนินการในลักษณะเปิดสู่ชุมชน

ในสถานการณ์ปัจจุบันมีการพัฒนาการทอด้วยกี่กระตุกจึงทำให้การทอรวดเร็วขึ้น แต่ปัญหาที่พบในปัจจุบันคือผู้ทอผ้ายกมุกมีน้อยลงเพราะในจังหวัดสระบุรีมีโรงงานอุตสาหกรรมมาก ผู้คนนิยมไปทำงานโรงงานมากกว่าการทอผ้า ประกอบกับการทอผ้ายกมุกมีขั้นตอนที่ยุ่งยากจึงยังคงมีแต่กลุ่มสตรีชาวไท-ยวนที่เคยทอมาแต่อดีตยังคงทอผ้ายกมุกต่อไป

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย และวิธีดำเนินการวิจัย ไว้ดังนี้

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์หัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ในประเด็น

1. กระบวนการผลิต
2. ลวดลาย การใช้สี และการพัฒนาผลิตภัณฑ์
3. การถ่ายทอดความรู้
4. การบริหารจัดการ

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกจากแหล่งผลิตที่ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยการเลือกลวดลายและการใช้สีบนผืนผ้าที่มีความแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร

ได้แก่ หัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ที่มีลวดลายแตกต่างกัน จากผ้าทอยกมุกแบบ 2-12 ตะกอล จำนวน 100 ผืน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษภาคสนาม (Field research) และดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า คือ

- 1.1 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดสระบุรี
- 1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลต้นตาล
- 1.3 ประวัติชาวไท-ยวนในจังหวัดสระบุรี
- 1.4 ข้อมูลเกี่ยวกับหัตถกรรมผ้าทอ
- 1.5 ข้อมูลการใช้สีในลวดลายการทอ
- 1.6 ข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้
- 1.7 ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- 1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยซึ่งประกอบด้วย

2.1 แบบสัมภาษณ์ (Questionnaire) โดยการสร้างแบบสอบถามขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ แล้วนำไปสัมภาษณ์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมผ้าทอในพื้นที่ที่ทำการวิจัย ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ลักษณะแบบสอบถามปลายเปิด

2.2 การบันทึกภาคสนาม (Field record) เป็นการบันทึกข้อมูลในขณะสังเกตการณ์ พูดคุย หรือสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง โดยจะจดบันทึกสิ่งที่สังเกตได้ตามความเป็นจริง จากสภาพแวดล้อม สถานที่ บุคคล เรื่องราวในการถ่ายทอดการผลิตผ้าตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.3 การจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field data collection) ในการจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative approach) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

2.3.1 จากการสังเกต (Observation) ผู้วิจัยไปศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ ของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ศึกษากระบวนการผลิตผ้าทอยกมุก ศึกษา ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการทอยกมุกที่พบเห็นในแหล่งนั้น

2.3.2 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ในประเด็นประวัติความเป็นมา วัสดุอุปกรณ์ กระบวนการผลิต ลวดลาย และการใช้สี การถ่ายทอดการผลิตผ้า และการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้า โดยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพร่วมกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลขั้นปฐมภูมิที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการบันทึกภาคสนาม แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตรวจสอบข้อมูล
2. ขั้นจัดระเบียบข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และกรอบของการวิจัยที่กำหนดขึ้น
3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ตามโครงสร้างของแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดขึ้น แล้วอภิปรายในรูปความเรียง ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการศึกษา และข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกต และการสัมภาษณ์ มาศึกษาวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมาย และขอบเขตที่กำหนดตามขั้นตอน ดังนี้
 - 3.1 ขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูล และความเพียงพอของข้อมูล ตลอดจนความเพียงพอ และเหมาะสมต่อการนำมาวิเคราะห์หรือไม่
 - 3.2 ขั้นการจัดระเบียบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยวิเคราะห์เนื้อหาพร้อมกับแบบสังเกต และแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม แล้วนำเสนอโดยการบรรยาย

สรุปผลการวิจัย

หัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี จะมีการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ยวนที่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มหรือใช้สอยทั่วไป ซึ่งสามารถสรุปผลการวิเคราะห์กระบวนการผลิต วิเคราะห์ผลผลิต การใช้สี และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ วิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้ และวิเคราะห์การบริหารจัดการ ได้ดังนี้

1. **สรุปผลการวิเคราะห์กระบวนการผลิต** พอสรุปได้ว่าผู้ผลิตผ้าทอยกมุกเป็นผู้หญิงที่มีเชื้อสายไทย-ยวน ซึ่งได้รับความรู้ด้านการทอผ้าจากแม่ ญาติพี่น้อง และผู้สูงอายุที่เป็นบรรพบุรุษในท้องถิ่นถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมาเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มหรือใช้สอยทั่วไป ซึ่งมีกระบวนการทอและกระบวนการผลิต ดังนี้

1.1 การเตรียมเส้นด้ายและการทอผ้ายกมุกในอดีตผู้ทอจะทำเองทุกขั้นตอน โดยเริ่มจากการปลูกฝ้าย การอ้วฝ้าย ไปจนถึงการทอเป็นผืนผ้า แต่ในปัจจุบันได้ลดขั้นตอนการเตรียมเส้นด้ายด้วยการซื้อสำเร็จจากโรงงานเรียกว่า เส้นใยประดิษฐ์ หรือเส้นไหมประดิษฐ์ ส่วนที่ใช้ในการทอผ้ายกมุกชาวไทย-ยวนในอดีตจะใช้ที่พื้นเมืองซึ่งเป็นกีขนาดเล็กที่ปัจจุบันมีเหลือเพียงไม่กี่หลังเพราะได้พัฒนามาใช้ที่กระตุกแทนที่พื้นเมืองแบบดั้งเดิม จากการศึกษาการตั้งกลุ่มทอผ้าสรุปได้ว่าเกิดจากการรวมกลุ่มของสตรีชาวไทย-ยวนที่ทอผ้าเป็นจิ้งทอผ้าไว้ใช้เองในครัวเรือน ต่อมาเมื่อมีผู้มาซื้อเพราะเห็นว่าสวยงามจึงมีการทอเพื่อขายเกิดขึ้นและเมื่อขายได้มาก ๆ จึงรวมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อรักษาเอกลักษณ์ในการทอผ้า และเพื่อเพิ่ม

รายได้ให้แก่ครอบครัว ซึ่งมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์หลายลวดลายถอดแบบมาจากของเดิม ส่วนใหญ่เป็นการทอผ้าขึ้นและย้อม จุดประสงค์ของการทอก็เพื่อใช้สำหรับใช้นุ่งห่ม ต่อมาได้พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ หลายรูปแบบขึ้นจึงทำให้เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย โดยนำผ้าทอยกมุกไปใช้สอยตามประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อประจำถิ่นของชาวไทย-ยวนจึงทำให้ผ้าทอยกมุกเป็นที่รู้จักทั่วไป และสืบเนื่องจากการทอเพื่อประกวดกับคนต่างถิ่นจึงทำให้เกิดการพัฒนาลวดลายใหม่ ๆ และทำให้เกิดเทคนิคการทอผ้าที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

วิธีการทอผ้ายกมุกเป็นการทอให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าด้วยเทคนิคการทอที่ใช้เส้นด้ายยืน 2 ชุด โดยการเพิ่มเส้นด้ายยืนพิเศษอีก 1 ชุด ชุดแรกใช้เส้นด้ายยืนสีเดียวหรือหลายสีสำหรับทอเป็นลายขั้ดธรรมดา ชุดที่สองใช้เส้นด้ายยืนที่เพิ่มพิเศษจากเส้นด้ายยืนธรรมดา ลักษณะลวดลายของผ้าทอยกมุกจะเป็นลวดลายซ้ำ ๆ กัน โดยลวดลายอาจมีลักษณะยาวติดต่อกันเป็นเส้นริ้วหรือแถบตามทิศทางของเส้นด้ายยืน ลวดลายจะเรียงชิดติดกันหรือเว้นระยะห่างเท่า ๆ กันจนเต็มหน้าผ้า ลักษณะการทอผ้ายกมุกจะมีลักษณะการทอที่ทำให้เกิดลวดลายจากการยกเส้นด้ายที่ซ้อนกันอยู่ให้ขึ้นมาปรากฏเป็นลวดลายตามการออกแบบ ซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ การปัก เมื่อนำผ้าที่ทอสำเร็จแล้วไปจำหน่ายจะมีราคาสูงกว่าผ้าทอมือชนิดอื่น เนื่องจากมีลวดลายผ้าสวยงามและใช้เทคนิคการทอพิเศษ

1.2 กระบวนการทอผ้ายกมุก สรุปว่ามืองค์ประกอบของการทอที่สำคัญอยู่ 4 ประการ ดังนี้

1.2.1 ผู้ทอ เป็นกลุ่มสตรีชาวไทย-ยวนที่ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มทอผ้าของชาวตำบลต้นตาลที่มีฝีมือในด้านการทอผ้า มีอาชีพหลักคือทำนา อายุอยู่ระหว่าง 30-70 ปี

1.2.2 อุปกรณ์ในการทอ ใช้กี่หรือหูกเป็นอุปกรณ์ในการทอ และได้พัฒนารูปแบบของกี่ ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ และเพื่อให้ทอผ้าได้มากและรวดเร็วขึ้น

1.2.3 เส้นด้ายที่ใช้ทอ จะซื้อเส้นใยประดิษฐ์จากโรงงาน โดยนำมากรอเพื่อทำเครือ ส่วนการออกแบบลายและสีจะออกแบบกันเองหรือให้ผู้ซื้อกำหนดให้ ในขั้นตอนการกรอด้ายหลอดใส่ลงในกระสวย สำหรับเป็นด้ายพุ่งมักจะนำกลับไปกรอที่บ้าน

1.2.4 ขั้นตอนการทอ จะทอด้วยกี่กระตุก ซึ่งมีขั้นตอนการทอทั้งหมด 9 ขั้นตอน คือ 1) การกรอด้ายยืน 2) การเดินด้าย 3) การสืบหูก 4) การกรีดด้าย 5) การนำเฟลามา้วนด้ายมาติดกับกี่ทอผ้า 6) การคัดเส้นด้าย 7) การเดินตะกอ 8) การผูกโยงตะกอ 9) การทอ

1.3 กระบวนการผลิตผ้าทอยกมุกในปัจจุบัน เนื่องจากมีผู้นิยมซื้อผ้าทอยกมุกมาสวมใส่ มากขึ้นทำให้การผลิตไม่ทันกับความต้องการ ประกอบกับผ้าทอยกมุกเป็นผ้าทอที่จำหน่ายได้ราคาสูง แต่ผู้ทอไม่มีเวลาเพียงพอที่จะทอให้ทันต่อความต้องการของลูกค้า จึงมีการพัฒนานักทอผ้ายกมุกขึ้นโดย มีบุคลากรจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จังหวัด

ลพบุรี ซึ่งมีเชื้อสายเป็นชาวไทย-ยวนอำเภอสืบหา จังหวัดสระบุรี ที่เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเน้นการพัฒนาอุปกรณ์ในการ ทอผ้าให้ได้ปริมาณและมีคุณภาพ เพื่อแก้ปัญหาความล่าช้าโดยการออกแบบและพัฒนาที่ ทอผ้าที่มีส่วนประกอบให้ตรงกับการใช้งาน ซึ่งทำให้การทอผ้าในปัจจุบันสามารถทอได้มากขึ้น และรวดเร็วขึ้น

2. สรุปผลการวิเคราะห์ลวดลาย การใช้สี และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พอสรุปได้ว่าลวดลายผ้าทอยก มุกเกิดจากการกำหนดลวดลายลงบนเส้นด้ายยืน โดยผู้ทอจะทำเครื่องด้ายยืน 2 เครื่อง ได้แก่ ชั้นด้ายยืนที่เป็นพื้น และชั้นด้าย ยืนที่เก็บลวดลายมุก เวลาทอจะใช้วิธีการเหยียบไม้ เพื่อสลับด้ายยืนทั้งสองชั้นเพื่อให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าตามลักษณะ ของตะกอกที่ตั้งไว้ตั้งแต่ 2-12 ตะกอก ถ้าตะกอกมากก็จะเก็บลวดลายมุกได้มาก ถ้าตะกอกน้อยก็จะเก็บลวดลายมุกได้ น้อยตามลักษณะของตะกอกและตามการออกแบบลวดลาย โดยมีการตั้งชื่อลายตามที่พบเห็นจากธรรมชาติประเภทพืชและ สัตว์ มีการเลือกใช้สีของด้ายที่ใช้ทอพื้นผ้ากับด้ายที่ใช้ทอเป็นดอกแตกต่างกันจึงทำให้เกิดสีได้มากจากการผสมสีของ เส้นด้าย และมีการใช้สีอย่างหลากหลาย โดยปัจจุบันผู้ทอจะนิยมทอเป็นผ้าถุงและผ้าผืนสำหรับตัดเสื้อบุรุษและสตรีเป็น ส่วนใหญ่ ซึ่งแตกต่างจากการทอยกมุกในอดีตที่จะทอเพื่อทำเป็นผ้าชิ้นมุกในส่วนของตัวชิ้นของผ้าชิ้นตีนจก โดยทอลวดลายเป็น วงกลมเล็กๆ เรียงกันเป็นแถวคล้ายกับสร้อยไข่มุก จึงเรียกผ้าทอชนิดนี้ว่าผ้าทอยกมุกซึ่งมีโครงสร้างของลวดลายแบบดั้งเดิม ประกอบด้วย ดอกมุกประมาณ 53 ดอก ขอบมุกทั้ง 2 ข้าง ข้างละ 1 ดอก โดยมีริมผ้าเป็นสีแดงทั้ง 2 ข้าง และมีริ้วสีต่างๆ สลับกันไปตามความสวยงาม ความกว้างของผ้ายกมุกรวมขอบแล้วประมาณ 19 นิ้ว ในสมัยก่อนนิยมนำผ้ายกมุกไปต่อกับ ผ้าตีนดำ ผ้าตีนแดง หรือผ้าตีนจก แล้วต่อหัวขึ้น เพื่อใช้เป็นผ้าถุงสำหรับใส่ไปงานต่างๆ ส่วนสีที่ใช้จะเป็นสีเขียว สีแดง เมื่อต่อกับ ผ้ายกมุกแล้ว ทำให้มีความสวยงามมากขึ้น

การออกแบบลวดลาย ชาวไท-ยวน จะเรียกว่า การจับเขา ผู้ทอจะร้อยเส้นด้ายไปตามลำดับของ เส้นด้าย ตั้งแต่ตะกอกที่ 1-12 โดยร้อยตะกอกละ 1 เส้นหรือหลายเส้นก็ได้ ส่วนการออกแบบลวดลาย พบว่ามี การออกแบบลายผ้าและการกำหนดรหัสลายผ้าโดยวิธีทำตารางกราฟแล้วเขียนลายผ้าที่ต้องการลงไป แต่ การกำหนดรหัสผ้าจะกำหนดเพียง ¼ ดอกเท่านั้น เนื่องจากการสร้างรหัสมาเหยียบจะทำให้เกิดลายผ้าซ้ำๆ เหมือนกับขวาและบนเหมือนกับล่าง ถ้าทอผ้ายกมุก 12 ตะกอก จะต้องเหยียบรหัสลายผ้าจำนวน 24 ครั้งจึงจะ ได้ 1 ดอก การกำหนดรหัสลายผ้าสำหรับผู้ทอกับมาเหยียบ เลขที่กำหนดตะกอกจะต้องนำไปผูกมาเหยียบ เมื่อ ทอแล้วจะไม่เห็นด้ายยกมุก การออกแบบลายผ้าโดยใช้รหัสเริ่มต้นเหมือนกันแต่ใช้รหัสมาเหยียบไม่เหมือนกัน จึงสามารถออกแบบลวดลายผ้าทอยกมุกได้อย่างหลากหลาย ซึ่งสามารถสรุปลวดลาย การใช้สี และการ พัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้าทอยกมุก ได้ดังนี้

การออกแบบลวดลายผ้าทอยกมุก ชาวไท-ยวน จะเรียกว่า การจับเขา แต่ในปัจจุบันเรียกว่า ตะกอก ซึ่งพบว่ามีทอทั้งหมด 5 ประเภท ได้แก่ ผ้าทอยกมุก 2 ตะกอก 4 ตะกอก 6 ตะกอก 8 ตะกอก และ 12 ตะกอก และลวดลายที่พบมากที่สุด คือ 8 ตะกอก รองลงมา คือ 6 ตะกอก 2 ตะกอก 4 ตะกอก และ 12 ตะกอก การที่กลุ่ม สตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลมีการทอผ้ายกมุกลวดลาย 8 ตะกอก มากที่สุดจากการสัมภาษณ์ผู้ทอ

หลายคน สรุปได้ว่าเพราะเป็นลวดลายที่ได้รับการคัดสรรให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือสินค้า OTOP จึงได้รับความนิยมมาก ส่วนลวดลาย 12 ตะกอก ที่ทอกันน้อยที่สุดเพราะมีตะกอกมากทำให้ต้องแบกรับภาระในการยกตุ้มน้ำหนักของตะกอกมากจึงไม่เป็นที่นิยมทอแต่นับได้ว่าผ้าทอยกมุก 12 ตะกอก มีลวดลายที่สวยงามมากที่สุด ซึ่งสามารถสรุปลวดลาย และการใช้สี ได้ดังนี้

ลวดลายที่พบสามารถแบ่งเป็นลายหลัก และลายประกอบ ได้แก่

ลายหลัก ที่พบมากที่สุดถึงน้อยที่สุด คือลายดอกพิกุล ลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายลูกแก้ว ลายกากบาท ลายสามเหลี่ยม ลายดอกจัน ลายดอกแก้ว และลายดอกจิก

ลายประกอบ ที่พบมากที่สุด ถึงน้อยที่สุด คือ ลายเม็ดพริกไทย ลายเส้นขอบใหญ่ ลายเส้นขอบเล็ก ลายเม็ดแถวใหญ่ ลายเม็ดแถวเล็ก ลายไข่มุกมุก ลายสร้อยสา ลายปัก ลายริ้วใหญ่ ลายขีดแถว ลายขีดคู่ ลายหกเหลี่ยม ลายตาราง ลายหยัก และลายลูกโซ่

ลักษณะลวดลาย ที่พบ เป็นการทอลวดลายเรียงกันเป็นแถวเหมือนสร้อยไข่มุก ช่องลวดลายแต่ละแถวจะทอห่างกันมากกว่าทอติดกัน โครงสร้างของลวดลาย ประกอบด้วยลายหลักที่ทอเป็นดอกเรียงกันเป็นแถว และบริเวณรอบ ๆ ดอกจะทอลายประกอบอยู่โดยรอบแล้วจึงทอลายเส้นขอบกันไว้

การใช้สี สรุปได้ว่าการใช้สีทั้งวรรณะเย็น วรรณะร้อน สีสามเส้น และสีกลมกลืน สีที่ใช้มากที่สุดคือ สีวรรณะเย็น เช่น สีเขียว สีเหลือง สีน้ำเงิน สีฟ้า สีม่วง สีวรรณะร้อนที่นิยมใช้ เช่น สีแดง สีส้ม สีชมพู สำหรับสีสามเส้นที่พบ คือ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน ซึ่งเป็นแม่สี โดยนำไปใช้ทอลวดลายลงในผ้าผืนเดียวกัน ส่วนสีกลมกลืนที่พบ คือ สีชมพูเข้ม กับ สีชมพูอ่อน และสีม่วงเข้ม กับสีม่วงอ่อน เป็นการนำสีกลมกลืนด้วยสีเข้มกลมกลืนกับสีอ่อนลงในลวดลายผ้าผืนเดียวกัน และมีการย้อมสีจากสีธรรมชาติ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้าทอยกมุก สรุปได้ว่า มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อยู่ 5 ประเภท คือผ้าชิ้น ย่ามหรือถุง สไบ ผ้าแถบริ้ว และเสื้อผ้าสตรี การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นผ้าชิ้นถือว่าเป็นผ้าสำหรับใช้ในโอกาสพิเศษหรือในพิธีการต่าง ๆ ของหญิงชาวไทย-ยวน ผ้าชิ้นมุกประกอบด้วยส่วนต่างๆ คือ หัวชิ้น ตัวชิ้น และตีนชิ้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นย่ามหรือถุงเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สะพายไปทำบุญ ไปทำงาน ไปไร่ นา ใช้สำหรับใส่เครื่องมือเครื่องใช้ในบ้าน ซึ่งจะมีการทอย่ามตามประเภทการใช้งานแตกต่างกัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นผ้าสไบมีทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย ใช้สำหรับพาดไหล่หรือคล้องคอทั้งผู้หญิงและผู้ชาย โอกาสที่ใช้คือ ไปทำบุญที่วัด หรือไปงานสำคัญ ๆ เป็นผ้าที่มีลักษณะยาวแต่แคบคล้ายผ้าขาวม้า มีการตกแต่งด้วยลายยกมุกอย่างสวยงาม บางครั้งเรียกผ้าขาวม้าหัวเก็บ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นผ้าแถบริ้ว ใช้สำหรับตกแต่งเสื้อผ้าสตรี และการพัฒนาผลิตภัณฑ์อีกประเภทหนึ่งคือการพัฒนาเป็นเสื้อผ้าสตรีสำเร็จรูป

3. สรุปผลการวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้

จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี และผู้ทอผ้า ยกมุกคนอื่น ๆ สรุปได้ว่ากลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาลเป็นผู้รับผิดชอบในการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอ โดยทางกลุ่มมีหน้าที่เตรียมอุปกรณ์เกี่ยวกับการให้ความรู้ด้านการทอและจัดทำแผนผังขั้นตอนการฝึกทอ ของกลุ่มโดยแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ด้วยการชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้ประสงค์เข้ารับการฝึกทอ มีการเตรียมการเกี่ยวกับสถานที่ งบประมาณ สวัสดิการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และมีการจัดหาผู้สอน หรือวิทยากรผู้ที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เกี่ยวกับการทอ

จุดมุ่งหมายการฝึกทอผ้ายกมุกเพื่อมุ่งให้ผู้เข้ารับการฝึกมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการ ประกอบอาชีพทอผ้ายกมุกให้มีทักษะในการประกอบอาชีพการทอผ้า และมีทัศนคติที่ดีและเห็นคุณค่าของ การประกอบอาชีพการทอผ้า

การคัดเลือกผู้เข้ารับการฝึกทอผ้ายกมุก ไม่มีการคัดเลือกอาจมาเป็นกลุ่ม เช่น นักเรียน นักศึกษา หรือชาวบ้านที่ต้องการศึกษาเรียนรู้เรื่องการทอผ้ายกมุกก็สามารถเข้ารับการฝึกได้ แต่จะรับได้ประมาณ ครั้ง ละ 10-30 คนเท่ากับจำนวนที่ทอผ้าของกลุ่มที่มีอยู่

ด้านงบประมาณที่ใช้ในการฝึกทอผ้ายกมุกนั้น ได้รับการสนับสนุนและอนุเคราะห์จากภาครัฐบ้าง จากเงินบริจาคของประชาชนผู้มีจิตศรัทธาบ้าง และจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าตำบล ต้นตาลบ้าง งบประมาณดังกล่าวจะนำมาใช้ในกิจการต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้คือการก่อสร้างอาคารทอผ้า การตกแต่งสถานที่ การจัดซื้อเครื่องมือในการฝึกทอผ้า และการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกทอผ้า

ด้านเนื้อหาในการฝึกทอผ้ายกมุกมีแนวทางการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ 1) เรื่องความรู้ เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบอาชีพการทอผ้ายกมุก 2) เรื่องวัสดุ อุปกรณ์ในการทอผ้ายกมุก 3) เรื่องการ เตรียมเส้นด้ายยืน และการผูกโยงตะกอล 4) เรื่องการเตรียมเส้นด้ายพุ่ง 5) เรื่องการทอเป็นผืนผ้า

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทางกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาลจะเป็นผู้จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ให้กับผู้เข้ารับการฝึกทอ

จากแนวทางการถ่ายทอดความรู้โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ที่กล่าวมา สามารถ สรุปได้ว่า การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มสตรีทอผ้ายกมุกของชาวไทย- ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี ใช้ที่ตั้งกลุ่มทอผ้าเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชนและผู้สนใจ เป็นแบบเปิดกว้างไปสู่ ชุมชน มีการบริหารจัดการ กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ คือ ที่ตั้งกลุ่มทอผ้า และผู้ทอเป็นวิทยากรผู้ให้ ความรู้ด้านการทอ เพื่อเชื่อมโยงให้บุคคล นักเรียน นักศึกษา และสถานศึกษาทั่วไปได้มาเรียนรู้ และเป็นการ ปลุกฝังให้บุคคลในชุมชนมีความรักในท้องถิ่น มองเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของชุมชน อันเป็น การสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รสนิยม ตลอดจนความเป็นมาของวัฒนธรรม สำคัญ ๆ ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ภูมิปัญญาด้านการทอผ้ายกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาลต่อไป

4. สรุปผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการ

พอสรุปได้ว่าการบริหารจัดการผ้าทอยกมุกของชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี เริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ. 2525 ปัจจุบันมีอาคารทอผ้าเป็นของกลุ่มจำนวน 3 หลัง มีกี่ทอผ้าจำนวน 30 หลัง มีเงินทุนหมุนเวียนจำนวน 200,000 บาท มีการจัดตั้งสมาชิกกลุ่มเพื่อให้มีส่วนร่วมในการบริหารกลุ่มจำนวน 5 คน ได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์จากหน่วยราชการ และ องค์การบริหารส่วนตำบลต้นตาล (อปต.) ซึ่งปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลต้นตาล ให้เป็นกลุ่มพัฒนาอาชีพการทอผ้าของชุมชนซึ่งมีวิธีการบริหารจัดการกลุ่ม ดังนี้

4.1 การจัดระบบองค์กร สรุปได้ว่าการจัดตั้งกลุ่มเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มสตรีชาวไท-ยวนที่สามารถทอผ้าพื้นเมืองได้ เพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว นอกเหนือจากการประกอบอาชีพหลักคืออาชีพทำนา และกลุ่มมีความคาดหวังที่จะพัฒนาให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สตรีในหมู่บ้านเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น และเพื่อเป็นวิธีสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านให้อยู่คู่กับท้องถิ่น ดังมีรายละเอียดของกลุ่ม ดังนี้

ชื่อกลุ่ม กลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

ชื่อผู้นำกลุ่ม นางพะยอม สุขเกษม ตำแหน่ง ประธานกลุ่ม

ที่ตั้งกลุ่ม สถานที่ประกอบกร บริเวณวัดต้นตาล หมู่ 3 ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

ประเภทสินค้าหรือบริการ ผ้าทอพื้นเมือง ผ้าทอยกมุก 2-12 ตะกอก (เขา) ผ้าถุง ยาม ผ้าสไบ ผ้าแถบริ้ว เสื้อผ้าสำเร็จรูป และผ้าขาวม้า

ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของกลุ่ม คือ ผ้าทอยกมุก 8 ตะกอก (เขา) ลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นสินค้า หนึ่งในตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือสินค้า OTOP ของกลุ่ม

4.2 เป้าหมายขององค์กร สรุปได้ว่ากลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลจะเน้นการผลิตผ้าทอที่เป็นลวดลายพื้นบ้านจากภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งมีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษ และตั้งเป้าหมายของกลุ่มไว้ว่าภายใน 5 ปี กลุ่มต้องมีร้านขายสินค้าชุมชนเป็นของกลุ่มสามารถผลิตสินค้าได้อย่างต่อเนื่องและตรงกับความต้องการของลูกค้าได้ และจะสืบสานการทอผ้าซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ตลอดไป

4.3 ด้านการตลาด สรุปได้ว่าแนวโน้มทางการตลาดมีการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์เนื่องจากผู้บริโภคยังให้ความสนใจกับผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทผ้าทอพื้นเมืองอยู่มาก จึงควรให้ความสำคัญกับการวางแผนเพื่อให้การเจริญเติบโตของกลุ่มดำเนินต่อไปให้ยาวนานที่สุด กลุ่มจึงต้องให้ความสนใจกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ด้วยการสร้างความหลากหลาย เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้รับความสนใจจากลูกค้าอย่างต่อเนื่อง ดังมีรายละเอียดด้านการตลาดพอสรุปได้ ดังนี้

4.3.1 ด้านงบประมาณ

งบประมาณที่ใช้เป็นต้นทุนการผลิตได้มาจาก 3 แหล่ง คือ

1. ได้รับการสนับสนุนและอนุเคราะห์จากภาครัฐและเอกชน
2. ได้รับจากการบริจาคของประชาชน ผู้มีจิตศรัทธา
3. ได้รับจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าตำบลต้นตาล

4.3.2 ด้านสินค้า ที่น่าสนใจของกลุ่ม คือ ผ้าทอยกมุก 2-12 ตะกอก (เขา) ซึ่งมีลวดลายของผ้า ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มอย่างชัดเจน

4.3.3 ด้านรายได้สมาชิก ทางกลุ่มทอผ้าได้จัดแบ่งให้กับสมาชิกเป็นค่าแรงในกรณีที่กลุ่มจัดเส้นด้ายให้แก่สมาชิก แต่ถ้าสมาชิกซื้อเส้นด้ายเองก็จะได้รับทั้งเงินค่าแรงและค่าเส้นด้าย ส่วนกำไรที่ได้จากการจำหน่ายสินค้าส่วนหนึ่งทางกลุ่มจะนำเข้าบัญชีเงินฝากของกลุ่มเพื่อเป็นทุนส่วนกลาง มีการชี้แจงและทำความเข้าใจกับสมาชิกในรายละเอียดต่างๆ ได้แก่ เงื่อนไข ผลประโยชน์ รายได้ วัสดุอุปกรณ์ และผลผลิตที่เกิดขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นรายได้ส่วนรวมและที่เป็นผลผลิตส่วนตัวของสมาชิก

4.4 การบริหารจัดการด้านการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ สรุปได้ว่าการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าได้มีการพัฒนาชุมชนของจังหวัดเข้ามาส่งเสริมให้ชาวไท-ยวนทอผ้าแบบที่ตลาดต้องการ คือ ผ้าทอยกมุก ที่ทอสำเร็จแล้วมีความเป็นเอกลักษณ์ และสวยงาม มีการจัดทำกล่องบรรจุภัณฑ์ การทำนามบัตร ใบปลิว และป้ายโฆษณา และจัดแหล่งจำหน่ายที่เหมาะสม โดยนำไปจัดจำหน่ายในแหล่งต่างๆ หลายแห่ง

4.5 การบริหารจัดการผ้าทอยกมุกในสถานการณ์ปัจจุบัน สรุปได้ว่าการสืบสานการทอผ้ายกมุกทั้งแบบพื้นบ้านและแบบที่ได้รับการส่งเสริมใหม่ คือ การทอด้วยกี่กระตุกแทนที่พื้นเมืองแบบดั้งเดิม แต่การทอผ้ายกมุกก็ยังประสบปัญหาที่ไม่มีผู้สนใจเข้ามาฝึกทอยกมุกมากนัก เพราะในจังหวัดสระบุรี มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่มากมาย ผู้คนนิยมไปทำงานโรงงานมากกว่าจับกี่ทอผ้า และการทอผ้ายกมุกมีขั้นตอนการทอที่ยุ่งยาก จึงยังคงมีแต่กลุ่มสตรีชาวไท-ยวนที่เคยทอมาแต่อดีตยังคงทอผ้ายกมุกต่อไป

การบริหารจัดการผ้าทอยกมุกของกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล ในด้านการดำเนินงาน การบริหารงานและการควบคุมงานของกลุ่มในปัจจุบันมีความเหมาะสมมากเพราะการทอผ้าในแต่ละลวดลายจะมีผู้ออกแบบลวดลายการทอตามที่ตลาดต้องการ และบางครั้งจะให้ลูกค้าเป็นคนกำหนดลายให้กับสมาชิกในการทอ แต่ก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการ ดังนี้

1. สมาชิกบางคนไม่เข้าใจในลวดลายใหม่ ๆ ที่ผู้ฝึกทอสอนให้ทำให้อาจต้องเสียเวลาในการสอนและสมาชิกยังไม่มี ความชำนาญในการทอลวดลายนั้น ทำให้ผลงานที่ทอออกมายังไม่สวยเท่าที่ควร
2. คุณภาพของผ้าที่สมาชิกใหม่ทอในบางชิ้นยังไม่มี ความประณีตและลวดลายยังไม่ละเอียดพอ ทำให้ยังไม่เป็นที่ต้องการของตลาด
3. เส้นด้ายที่ใช้ในการทอผ้ายกมุกบางครั้งขาดตลาดและมีราคาแพง ทำให้สมาชิกต้องเสียเวลาในการรอเส้นด้ายโดยเปล่าประโยชน์

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาค้นคว้า มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

1. การส่งเสริมหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของกลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลให้เป็นอาชีพเสริมแก่ประชาชนในท้องถิ่นได้มีงานทำตลอดทั้งปีด้วยวิธีการทอผ้า ในรูปแบบของลวดลาย และสีสันท่างๆ ทำให้สมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลสามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้ประชาชนมีอาชีพเสริมและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ จึงเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชุมชน กลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลมีการพัฒนาฝีมือและพัฒนาคุณภาพผ้าทอให้เป็นที่ต้องการของตลาดนั้น สมาชิกกลุ่มต้องใช้ความละเอียด ความพิถีพิถัน ทักษะ ความอดทน และการฝึกฝนเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการทอผ้ายกมุกที่มีความประณีตงดงาม โดยนำมาสร้างงานหัตถกรรมและให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นได้ แสดงให้เห็นถึงความอดทน และความสนใจอย่างจริงจัง และเป็นสมาชิกกลุ่มที่สามารถทอผ้ายกมุกที่มีคุณภาพ เพราะการทอผ้ายกมุกนั้นผู้ทอจะผลิตได้แต่ละชิ้นอย่างมีคุณภาพได้นั้น ต้องขึ้นอยู่กับฝีมือ ความถนัด ความอดทน ของผู้ทอเป็นสำคัญด้วย

2. จากการประกอบอาชีพเสริมด้วยการทอผ้ายกมุก ทำให้สมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล สามารถพึ่งตนเองได้ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ลดปัญหาความยากจน การว่างงาน การอพยพย้ายถิ่นลดลง สามารถทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มได้ สมาชิกกลุ่มมีความสำคัญต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์หัตถกรรม เกิดทัศนคติที่ดีต่อการทำอาชีพเสริมด้านการทอผ้า เป็นการส่งเสริมสถานภาพทางสังคมของสตรีในการประกอบอาชีพ เกิดความสามัคคีในกลุ่มสมาชิก ทำให้มีการติดต่อสัมพันธ์กันมากกว่าเพื่อนบ้านและเป็นการเสริมสร้างความผูกพันอย่างลึกซึ้งของสมาชิกกลุ่ม

3. จากการที่กลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล มีบรรพบุรุษเป็นผู้สอนการทอผ้ายกมุก ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ โดยการเป็นผู้สอนให้กับสมาชิกกลุ่มทอผ้า การใช้สถานที่ของกลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาล เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และแหล่งสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิก นักเรียน นักศึกษา หน่วยงานของรัฐ และองค์กรภาคเอกชน เป็นผลทำให้สมาชิกกลุ่มนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ ทำให้มีการพัฒนาและการผลิตผ้าทอเป็นที่ต้องการของตลาด เท่ากับเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนและทำให้กลุ่มสตรีทอผ้าชาวไท-ยวน ตำบลต้นตาลนั้นเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการผลิตศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ควรกำหนดทิศทาง เพื่อการพัฒนาการออกแบบลวดลาย และรูปแบบหัตถกรรมผ้าทอยกมุก ให้สอดคล้องกับกระแสของเศรษฐกิจและสังคม โดยยังคงส่งเสริมผู้ทอในแหล่งผลิตให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้

2. สถานศึกษาในท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในแหล่งผลิตหัตถกรรมผ้าทอยกมุก ควรสร้างหลักสูตรหัตถกรรมผ้าทอยกมุกเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจได้ศึกษา เพื่อเป็นการสืบทอด ภูมิปัญญาให้คงอยู่

ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาค้นคว้าในเรื่อง ลวดลายหัตถกรรมผ้าทอยกมุก เพื่อรวบรวมลวดลายและวิธีการทอในแต่ละลวดลายของหัตถกรรมผ้าทอยกมุก ในแหล่งอื่นๆ เช่น จังหวัดสุโขทัย และราชบุรี เป็นต้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดหัตถกรรมผ้าทอประเภทยกมุกต่อไป

2. ควรศึกษาค้นคว้างานหัตถกรรมผ้าทอยกมุก เพื่อเปรียบเทียบกับงานหัตถกรรมผ้าทอ ประเภทอื่นๆ เช่น หัตถกรรมผ้าทอจก หัตถกรรมผ้าทอมัดหมี่ เป็นต้น ในประเด็นต่างๆ เช่น ลวดลายรูปแบบผลิตภัณฑ์ ด้านเศรษฐกิจ เพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กมลลา กองสุข. (2536). *ผ้าจากกลุ่มลาวครั้ง บ้านกุดจอก ชัยนาท – บ้านทับผึ้งน้อย สุพรรณบุรี*. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- กมลรัตน์ หนองวัง. (2547). *การศึกษาหัตถกรรมผ้าชาวไทยภูเขา ในจังหวัดเชียงใหม่*. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- กรมวิชาการ. (2543). *คู่มือการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *ผังโน้ตสโน้ และสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- กรุณา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา. (2532). *สิ่งทอไทย*. กรุงเทพฯ: เดอะริเบอร์ตเรเตอร์.
- ชนิษฐา ตันติพิมล; และสุวิมล สกุลเดช. (2536). *ศึกษาลายผ้าไทยในท้องถิ่นทางภาคใต้*. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กระทรวงศึกษาธิการ. ถ่ายเอกสาร.
- จังหวัดสระบุรี. (2550). *ข้อมูลจังหวัด*. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2550, จาก <http://www.saraburi.go.th>.
- ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล. (2541). *สื่อสัญลักษณ์ผ้าลาวเวียงจันทร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชะลูด นิ่มเสมอ. (2534). *องค์ประกอบของศิลปะ*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ดวง ทองคำชูย์. (2551). *การวิจัยและพัฒนาที่ทอผ้ายกมุก*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- ทรงพันธ์ วรรณมาศ. (2523). *ผ้าไทยลายอีสาน*. เอกสารนิเทศการศึกษา. ฉบับที่ 266. หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์. ถ่ายเอกสาร.
- ทวีเดช จิวบาง. (2536). *ความคิดสร้างสรรค์ศิลปะ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทิพย์อาภา รัตนโรกาส. (2542). *ศิลปหัตถกรรมผ้าไหม ในโครงการศูนย์ศิลปาชีพ บ้านกุดนาขาม จังหวัดสกลนคร : กรณีศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น*. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ไทยตำบล ดอท คอม. *ตำบลหนองโน*. สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2550, จาก <http://www.Thai Tambon.com>.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2540). *กลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ธาวา ชีสแมน. (2536). *ผ้าทอลาวครั้ง*. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- ธัญวิชญ์ ไตรรัตน์. (2544). *คู่มือแนวทางกาจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา.
- ประยงค์ พิมเพระ. (2546). *ข้อมูลศึกษา ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี*. (เอกสารประกอบการรายงาน). ราชบุรี: ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

- ประเวศ วะสี. (2543). *แหล่งรวมวิทยากร*. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา.
- พงศ์ศิริ นาคพงศ์. (2536). *อันเนื่องมาจากลวดลายและสีสันบนผืนผ้าไทพื้นเมืองในภาคกลาง*. งานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- พิเนตร น้อยพุทธา. (2540). *ไทยวนสระบุรี*. กรุงเทพฯ: จำไทยเพรส.
- แพทรีเซีย ซีสแมน; วิถี พานิชพันธ์, และทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2531). *สายใยแห่งวัฒนธรรมไทย ใน ศิลปะบนผืนผ้า ผ้าเอเชีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา.
- พัชรานิ วัฒนชัย. (2546). *การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้งใน จังหวัดภาคกลางของประเทศไทย*. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ภูธร ภูมะชน. (2541). *ผ้าทอพื้นเมืองลพบุรี สระบุรี*. ลพบุรี: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูเทพสตรี.
- มณฑา โกเฮง. (2536). *สิ่งทอเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มนตรี ชมชื่น. (2548). *คู่มือการทอลวดลายผ้าตีนจกไท-ยวน จังหวัดราชบุรี*. ปริญญาโท กศ.ม. (บริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- มารุต อัมรานนท์. (2543, มกราคม – มิถุนายน). *แนวทางในการศึกษาศิลปะพื้นบ้าน*. *วารสารสถาบันวิจัย ศิลปวัฒนธรรม*. 1(2).
- ไมตรี เกตุขาว. (2540). *การศึกษาลวดลายผ้าขึ้นตีนจกในจังหวัดภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย*. ปริญญาโท กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2535, 9 เมษายน). *ผ้าทอพื้นบ้านศิลปะบนผืนผ้าสายใยแห่งวัฒนธรรมอาเซียน*. *วารสาร อ.ส.ท.* 32(9): 66-70.
- วรรณา วุฒิชะกุล; และยุวรัตน์ พันธุ์ธูรา. (2536). *ผ้าทอกับวิถีชีวิตชาวไทย*. งานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.
- วรรณภา ณ สงขลา. (2539, มีนาคม – เมษายน). *สีโบราณ*. *ศิลปากร*. 31(1): 104 – 106.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2545). *การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย*. กรุงเทพฯ: โพรเพซ.
- วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. (2530). *ผ้าไทย พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม*. กรุงเทพฯ: บรรษัทเงินทุน อุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2526). *การออกแบบ*. กรุงเทพฯ: วิมวอลชาร์ต.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์; และคณะ. (2545). *องค์การและการจัดการฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: Diamond in Business World.

ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัดสระบุรี. ข้อมูลการท่องเที่ยว. สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม

2551, จาก <http://www.toursaraburi.com>.

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ. (2544). แหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษา. กรุงเทพฯ: ครูสภา.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี. (2541). ผ้าทอพื้นเมืองลพบุรี สระบุรี. ลพบุรี:

สถาบันราชภัฏเทพสตรี.

สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2542). การย้อมสีสิ่งทอที่ใช้

วัสดุจากธรรมชาติ. เชียงใหม่: ศูนย์บริการข้อมูลและเทคโนโลยี.

สายน้ำ เสฐฐพงศ์. (2542). แกะสลัก ถัก ทอ สาน : ภูมิปัญญาพื้นบ้านคนสระบุรี. กรุงเทพฯ: ครูสภา.

สาวตรี สุวรรณสถิตย์. (2543). ความพยายามที่จะศึกษาเปรียบเทียบประวัติและลวดลายการมัดย้อมผ้า

แบบมัดหมี่ในประเทศต่าง ๆ บนเส้นทางการค้าโบราณ. (เอกสารประกอบคำสอน). กรุงเทพฯ:

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตชุมพรเขต. ถ่ายเอกสาร.

สิทธิศักดิ์ ธัญศรีสวัสดิ์กุล. (2529). การออกแบบลวดลาย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สืบ โกศาธิ. (2541, ธันวาคม). ผ้าทอบ้านเนินขาม. วัฒนธรรมไทย. 36(3): 32 – 33.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2540, กุมภาพันธ์-กรกฎาคม). ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้. ทักษิณคดี. 4(3):

21-56.

สุนัย ณ อุบล; และคณะ. (2536). ผ้ากับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวสายเมืองอุบล. งานวิจัย.

กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ถ่ายเอกสาร.

เสน่ห์ ธนารัตนสถิตย์. (2531). ทฤษฎีสีภาคปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2548). นี่คือ...ผ้าทอพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2545). ผ้าไทย สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย.

กรุงเทพฯ: ครูสภา.

อารี สุทธิพันธุ์. (2537). การออกแบบ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2546). ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อุดม สมพร. (2537). ผ้าจากไทยวนราชบุรี. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

อัจฉราพร ไสละสุต. (2524). การออกแบบลวดลายผ้าและเทคนิคการพิมพ์. กรุงเทพฯ: สหประชาพานิช.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

(แบบไม่เป็นทางการ)

เรื่องการศึกษาหัตถกรรมผ้าทอยกมุกของชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี

ชื่อ-นามสกุล.....
 กลุ่มชาติพันธุ์.....เพศ.....อายุ.....ปี
 สถานภาพ.....อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....
 อำเภอ.....จังหวัด.....

ตอนที่ 1

1. หัตถกรรมผ้าทอ ที่ท่านรู้จักมีอะไรบ้าง อธิบายรายละเอียดของผ้าแต่ละชนิด

2. ชุดแต่งกายแบบไทย-ยวนของท่านประกอบด้วยอะไรบ้าง

3. วันสำคัญ หรือ พิธีกรรมใดบ้างที่จะต้องใส่ชุดแต่งกายแบบไทย-ยวนและท่านยังใส่ตามด้วยหรือไม่ เพราะอะไร.....

4. ปัจจุบันท่านใส่ชุดแต่งกายแบบไทย-ยวน หรือชุดคนเมือง (ถ้าใส่ ใส่ทุกวัน นานๆครั้ง หรือไม่ใส่เลย) เพราะอะไร.....

5. ที่บ้านของท่านมีชุดแต่งกายแบบไทย-ยวน ก็ชุด สำหรับใครบ้าง

6. ถ้าใส่ชุดไม่ครบ หรือใส่ผสมกับชุดคนเมืองจะได้หรือไม่ เพราะอะไร
 ได้ เพราะ.....

 ไม่ได้ เพราะ.....

7. ในบ้านของท่านมีหัตถกรรมผ้าต่างๆกี่ชนิด (ทั้งที่ใช้งานอยู่ และไม่ได้ใช้งาน) อะไรบ้าง

8. ท่านเคยเห็นการผลิตผ้า (เช่น ทอผ้า ย้อมผ้า ปักผ้า เย็บผ้า) หรือไม่ ถ้าเคย ใครเป็นผู้ผลิต

.....

9. ท่านทอผ้าเป็นหรือไม่ ถ้าเป็น ท่านทอผ้าชนิดใดได้บ้าง

.....

ตอนที่ 2 (สัมภาษณ์ผู้ที่ผลิตผ้าทอยกมูกได้)

1. ท่านเริ่มผลิตผ้าทอยกมูกเมื่ออายุ.....ปี
2. ใครสอนเป็นคนแรก (ยาย ย่า แม่ ป้า น้า อา พี่สาว เพื่อน ฯลฯ)
3. ส่วนมากท่านทอผ้ายกมูกหรือผลิตผ้ายกมูกเวลาใด (เช้า กลางวัน เย็น กลางคืน เวลาว่าง)

.....

4. อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตผ้าทอยกมูกมีอะไรบ้าง (บอกชื่อทั้งภาษาไทย-ยวนและภาษาไทย)
(สำรวจ – สานิตการไว้ – ถ่ายภาพ – อัดเทป)

.....

5. อุปกรณ์เหล่านี้ได้มาจากไหน (ซื้อ สืบทอด ผลิตเอง ฯลฯ)

.....

6. ชนิด แบบ หรือลวดลายผ้าทอยกมูกที่ท่านเริ่มต้นทำครั้งแรก คือ

.....

7. ทำไมท่านต้องผลิตผ้าทอยกมูก (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

.....เพื่อสวมใส่ประจำทุกวัน

.....เพื่อใส่ในงานพิธี

.....เป็นหน้าที่ของผู้หญิง

.....เพื่อขาย

.....อื่นๆ.....

8. ท่านรู้จักความหมาย และชื่อของลายผ้าทอยกมุกหรือไม่ อย่างไร

.....

9. ผ้าทอยกมุกลายใดทำง่ายที่สุด

.....

10. ผ้าทอยกมุกลายใดทำยากที่สุด

.....

11. ท่านสอนลูกหลานของท่านผลิตผ้าทอยกมุกหรือไม่

☐ สอน ☐ ไม่สอน

เพราะ.....

12. ถ้าท่านจะสอนลูก จะสอนตอนลูกอายุเท่าใด.....ปี

13. มีตำราสอนการผลิตผ้าทอยกมุกหรือไม่.....

14. ท่านชอบสอนผู้อื่นผลิตผ้าทอยกมุกหรือไม่ ทำไม

.....

15. อุปกรณ์ที่ใช้สอนกับทำจริงอย่างเดียวกันหรือต่างกัน ถ้าต่างกัน ทำไมต้องต่างกัน

.....

ภาคผนวก ข
ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชาวไทย-ยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี

1. นางพยอม สุขเกษม อายุ 63 ปี
บ้านเลขที่ 38 หมู่ 1 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
เป็นประธานกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล
ทอผ้ามาแล้ว 25 ปี
2. นางทองอ่อน แบ่งลาม อายุ 63 ปี
บ้านเลขที่ 35 หมู่ 3 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
เป็นรองประธานกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลต้นตาล
ทอผ้ามาแล้ว 32 ปี
3. นางยุพิน สกุลไทย อายุ 42 ปี
บ้านเลขที่ 42 หมู่ 6 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
ทอผ้ามาแล้ว 25 ปี
4. นางจันทร์คำ ปัญจกิจ อายุ 42 ปี
บ้านเลขที่ 30 หมู่ 3 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
ทอผ้ามาแล้ว 13 ปี
5. นางธัญพร สุขวิโรจน์ อายุ 42 ปี
บ้านเลขที่ 11 หมู่ 3 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
ทอผ้ามาแล้ว 5 ปี
6. นางสมจิต พระภัยทักษ์ อายุ 57 ปี
บ้านเลขที่ 6 หมู่ 3 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
ทอผ้ามาแล้ว 28 ปี
7. นางมณฑิน ปัญญา อายุ 61 ปี
บ้านเลขที่ 9809 บ้านเทิดไท้ หมู่ 3 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
ทอผ้ามาแล้ว 12 ปี

8. นางอำพร ศรีอร่าม อายุ 53 ปี
บ้านเลขที่ 3/4 หมู่ 4 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
ทอผ้ามาแล้ว 15 ปี
9. นางบัญญัติ บุญนาค อายุ 64 ปี
บ้านเลขที่ 5 หมู่ 6 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
ทอผ้ามาแล้ว 28 ปี
10. นางลำดวน สุขเกษม อายุ 51 ปี
บ้านเลขที่ 14/1 หมู่ 6 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
11. อาจารย์ ทรงชัย วรรณกุล อายุ 68 ปี
บ้านเลขที่ 36 หมู่ 6 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
ผู้นำชุมชนชาวไทย-ยวน ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
12. นางดวงจันทร์ ทรงโถม อายุ 53 ปี
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
ทอผ้ามาแล้ว 15 ปี
13. นางวิรัชญา บุญสุภา อายุ 48 ปี
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
14. นายวิชัย สำเนียงพันธุ์ อายุ 56 ปี
นายกเทศมนตรี ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จังหวัดสระบุรี
15. ผศ.ดร. ดวง ทองคำช้อย อายุ 53 ปี
อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางประจักษ์ ภูมินา
วันเดือนปีเกิด	5 กุมภาพันธ์ 2501
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 30 หมู่ 5 ตำบลวังแดง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 72/3 หมู่ 10 ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ข้าราชการครู ตำแหน่งครูชำนาญการพิเศษ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนท้ายพิบูล (สำนักงานสลากกินแบ่งสงเคราะห์ 68) ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2512	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จาก โรงเรียนวัดบึง
พ.ศ.2515	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จาก โรงเรียนวัดวังแดงเหนือ “แจ่มวิทยาคาร”
พ.ศ.2518	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จาก โรงเรียนท่าเรือ “นิตยานุกูล”
พ.ศ.2519	ป.กศ. ต้น จาก วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ.2522	ป.กศ. สูง จาก วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ.2525	กศ. บ. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตบางเขน
พ.ศ.2553	กศ.ม. (ศิลปศึกษา) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร